

به نام خدا



فصلنامه

پژوهش‌های تجربی حسابداری "نشریه علمی"

سال پانزدهم، شماره ۵۵، بهار ۱۴۰۴

این فصلنامه "نشریه علمی" طبق نامه شماره ۳/۱۸۱۶۵۵ مورخ ۱۳۹۱/۸/۱۳ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از شماره سوم با درجه علمی - پژوهشی منتشر می‌شود.

صاحب امتیاز: دانشگاه الزهرا (س)

مدیر مسئول: سید علی حسینی

سر دبیر: علی رحمانی

عضو هیئت تحریریه	دانشگاه	درجه علمی	رشته
امید پورحیدری	دانشگاه شهید باهنر کرمان	استاد	حسابداری
حمید پورجلالی	دانشگاه هاوایی ایالات متحده امریکا	استاد	حسابداری
رضوان حجازی	دانشگاه الزهراء (س)	استاد	حسابداری
علی رحمانی	دانشگاه الزهراء (س)	استاد	حسابداری
ذبیح اله رضایی	دانشگاه ممفیس ایالات متحده امریکا	استاد	حسابداری
حسین سجادی	دانشگاه شهید بهشتی	استاد	حسابداری
غلامرضا سلیمانی امیری	دانشگاه الزهراء (س)	دانشیار	حسابداری
بیبا مشایخی	دانشگاه تهران	دانشیار	حسابداری
ساسان مهرانی	دانشگاه تهران	دانشیار	حسابداری
سعید همایون	دانشگاه گاول سوئد	دانشیار	حسابداری
حسن یزدی فر	دانشگاه سالفورد انگلستان	استاد	حسابداری

مدیر اجرایی: اعظم امیری خواه

ویراستار علمی و ادبی: نازنین بشیری منش

ویراستار انگلیسی: علی رضایی

صفحه آرا: مرضیه حسن زاده علی آبادی

چاپ و صحافی: کارگاه گرافیک رامتین

نشانی: تهران، میدان شیخ بهایی شمالی، دانشگاه الزهراء (س)، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی

کد پستی: ۱۹۹۳۸۹۳۹۷۳

تلفن و نمابر: ۸۸۲۱۲۵۷۸

تارنما: <http://jera.alzahra.ac.ir>

رایانامه: jera@alzahra.ac.ir

این فصلنامه با همکاری انجمن حسابداری مدیریت ایران به چاپ می رسد.

خط مشی انتشار مجله

فصلنامه پژوهش‌های تجربی حسابداری نشریه‌ای علمی است که با رسالت توسعه دانش و پژوهش حسابداری در کشور، به انتشار مقاله‌های پژوهشی* در حوزه حسابداری مبادرت می‌کند. مقالات با رویکرد تجربی/آرشیوی، آزمایشی، بین رشته‌ای/انتقادی، بازارپایه، پیمایش و مدل سازی که از ویژگی اصالت و نوآوری برخوردار باشند، در اولویت بررسی و انتشار خواهند بود. مهم ترین حوزه‌های مورد تأکید برای انتشار مقاله‌ها به شرح زیر می‌باشد:

۱. پژوهش‌های تجربی حسابداری در بازار سرمایه و بازار پول
۲. پژوهش‌های تجربی در حسابرسی و اطمینان بخشی
۳. پژوهش‌های تجربی در گزارشگری مالی و راهبری شرکتی

راهنمای تدوین و شرایط پذیرش مقاله‌ها

مقاله‌های ارسال شده پس از داوری تخصصی و در صورت تأیید هیئت تحریریه، به چاپ می‌رسد. از تمامی استادان و پژوهشگران گرامی که مقاله‌های خود را برای چاپ به این فصلنامه ارسال می‌کنند، تقاضا می‌شود، در تنظیم مقاله به موارد زیر توجه کنند.

۱. شکل مقاله

مقاله در محیط نرم‌افزاری Word 2007، در اندازه صفحه A4 (حاشیه‌ها از بالا ۴، پایین ۶/۵، چپ ۴/۵ و راست ۵ سانتی‌متر)، قلم فارسی متن B Nazanin با اندازه قلم: برای عنوان مقاله ۱۶ و برای نام نویسندگان ۱۲ به صورت پررنگ (Bold) و وسط چین؛ قلم فارسی متن B Zar با اندازه قلم: برای قسمت چکیده ۱۱، متن اصلی مقاله ۱۲، پی نوشت ۱۱، منابع ۱۱، واژه‌های کلیدی ۱۰ و محتوای فارسی جدول‌ها ۱۰؛ فاصله بین خطوط یک سانتی متر و تورفتگی ابتدای هر پاراگراف معادل ۰/۳ سانتی متر و ردیف شده (Justify)؛ قلم انگلیسی متن Times New Roman با اندازه قلم: برای عنوان انگلیسی (پررنگ) ۱۴، چکیده انگلیسی ۱۲، فرمول‌ها ۱۱ (چپ چین)، پی نوشت ۱۱، منابع ۱۱، محتوای انگلیسی جدول‌ها ۹، طبقه‌بندی موضوعی ۸؛ عناوین جدول‌ها و شکلها ایتالیک و پررنگ (Bold)، دارای فاصله ۶ سانتی متر قبل و بعد از جدول و شکل و به صورت وسط چین؛ حداکثر در ۱۸ صفحه (شامل منابع و ماخذ) و بدون

شماره گذاری صفحات، حروف چینی و فایل اصلی مقاله و فایل بدون نام نویسنده از طریق سامانه‌ی دریافت مقاله‌ها www.jera.ir ارسال شود. تا جایی که ممکن است، در متن مقاله از عکس استفاده نشود و در صورت استفاده، عکس با کیفیت بالا و سیاه و سفید باشد.

۲. ساختار مقاله

۲-۱. **صفحهٔ جلد مقاله:** این صفحه باید شامل موارد زیر باشد:

- عنوان کامل مقاله؛

- نام نویسنده یا نویسندگان (نام نویسنده‌ای که عهده‌دار مکاتبات است، با علامت ستاره مشخص شود)؛

- رتبهٔ علمی و نام مؤسسه یا دانشگاه یا محل اشتغال (به صورت فارسی و انگلیسی)، نشانی کامل نویسنده‌ای که عهده‌دار مکاتبات است، شامل: نشانی پستی، شمارهٔ تلفن، نمابر و نشانی پست الکترونیک (برای تمام نویسندگان)؛

- در ذکر نام نویسنده‌ها از القاب و عناوین استفاده نشود و فقط رتبهٔ علمی و محل خدمت درج شود.

۲-۲. **صفحهٔ اول مقاله:** عنوان و چکیدهٔ مقاله به زبان فارسی. چکیده در چهار پاراگراف شامل موضوع و هدف مقاله، روش پژوهش، یافته‌های پژوهش، و نتیجه‌گیری و اصالت و افزوده آن به دانش (در مجموع حداکثر ۱۶۵ کلمه) و واژه‌های کلیدی (حداکثر پنج واژه) و کد طبقه‌بندی JEL باشد. این کدگذاری برای طبقه‌بندی موضوعی در ادبیات اقتصادی طراحی شده است و جزئیات نحوهٔ استفاده از آن در پایگاه اینترنتی:

< <http://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php> > قابل دسترسی است.

۲-۳. **صفحهٔ دوم تا انتهای مقاله:** این بخش باید در بردارندهٔ موارد زیر باشد:

- مقدمه (چند پاراگراف شامل بیان مسئله، مبانی نظری، هدف، اهمیت و ضرورت آن)؛

- مروری بر پیشینهٔ (صرفاً پژوهش‌های مرتبط و به ترتیب زمانی یا موضوعی بررسی شود و نتیجه آن در پایان این بخش استخراج ماتریس نظریه و یا مدل مفهومی یا تحلیلی باشد که متغیرهای پژوهش را مستند می‌سازد و تدوین فرضیه‌های پژوهش؛

- روش پژوهش (شامل: روش پژوهش، ابزار گردآوری اطلاعات، فنون تجزیه و تحلیل و مدل آزمون فرضیه‌ها، تعریف متغیرهای مورد مطالعه و تعریف عملیاتی آن‌ها (می‌تواند در همان

بخش مدل‌های آزمون فرضیه ارائه شود و در این صورت نیازی به تکرار ندارد، جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری)؛

- یافته‌های پژوهش (شامل: ارائه یافته‌ها، مقایسه آن با یافته‌های پژوهش‌های مذکور در پیشینه و تفسیر انطباق یا ناسازگاری یافته‌ها با پژوهش‌ها و نظریه‌ها)؛

- نتیجه‌گیری (شامل: خلاصه مسئله، ارائه خلاصه نتایج و نتیجه‌گیری کلی و ارائه پیشنهادها بر مبنای نتایج (توصیه‌های سیاستی صرفاً در تحقیقات کاربردی ضرورت دارد)، و در صورت لزوم پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی با توجه به محدودیت‌های پژوهش یا چگونگی توسعه پژوهش حاضر)؛

- فهرست منابع.

- چکیده انگلیسی (که باید ترجمه مفهوم و روانی از چکیده فارسی باشد).

۳. ارجاع‌های درون‌متنی

به منظور ارجاع‌ها در متن مقاله از روش APA (ای. پی. ای) استفاده می‌شود؛ به این ترتیب که:

- نام خانوادگی نویسنده همراه با سال انتشار آن در متن به صورت فارسی ارائه می‌شود و نیازی به ذکر معادل انگلیسی اسامی در پی‌نوشت نمی‌باشد. چنانچه تعداد نویسندگان بیش از یک نفر بود از ویرگول (،) و چنانچه تعداد منابع مورد استناد بیش از یک عدد بود از نقطه ویرگول (؛) به منظور جدا سازی استفاده شود.

- هر منبعی که در متن مقاله به آن اشاره می‌شود، باید اطلاعات کامل آن در فهرست منابع درج شود و به غیر از این منابع، منبع دیگری در فهرست منابع و ماخذ درج نشود.

در صورت نیاز به توضیحات لازم درباره اصطلاح‌ها و یا ذکر معادل‌های انگلیسی واژه‌های درون‌متنی (به غیر از اسامی نویسندگان)، از پی‌نوشت استفاده شود. در متن به هیچ عنوان نباید عبارات و اصطلاحات انگلیسی ارائه شود، مگر در مورد فرمول‌ها و معادله‌ها.

۴. فهرست منابع

برای تنظیم فهرست منابع، از روش ارجاع APA (ای. پی. ای) استفاده می‌شود؛ به این ترتیب که ابتدا منابع فارسی و پس از آن منابع انگلیسی، به ترتیب حروف الفبا و بر اساس نام خانوادگی نویسنده، به شرح زیر ذکر و شماره گذاری می‌شود:

- ۴-۱. **کتاب:** نام خانوادگی، نام کامل نویسنده. (نقطه و یک فاصله) (سال انتشار). (نقطه و یک فاصله) نام کتاب با حروف ایتالیک، (ویرگول و یک فاصله) نام مترجم، (ویرگول و یک فاصله) محل انتشار (دو نقطه و یک فاصله) نام انتشارات. (نقطه)
- ۴-۲. **مقاله:** نام خانوادگی، نام کامل نویسنده. (نقطه و یک فاصله) (تاریخ انتشار). (نقطه و یک فاصله) عنوان مقاله. (نقطه و یک فاصله) نام نشریه با حروف ایتالیک، دوره (شماره) با حروف ایتالیک، (ویرگول و یک فاصله) شماره صفحه شروع - (خط فاصله) پایان مقاله. (نقطه)
- ۴-۳. **مقالات برخط:** نام خانوادگی، نام کامل نویسنده. (نقطه و یک فاصله) (تاریخ انتشار). (نقطه و یک فاصله) عنوان مقاله. (نقطه و یک فاصله) نام نشریه با حروف ایتالیک، دوره (شماره) با حروف ایتالیک، (ویرگول و یک فاصله) شماره صفحه شروع - (خط فاصله) پایان مقاله. (نقطه و یک فاصله) دریافت شده از (دو نقطه و یک فاصله) آدرس سایت
- ۴-۳. **گزارش‌ها و سایر منابع:** در این باره نیز اطلاعات کافی و کامل ارائه شود.

-در فهرست منابع چنانچه تعداد نویسندگان بیش از یک نفر بود، اسامی آن‌ها با استفاده از نقطه و ویرگول (!) جدا شود.

- فهرست منابع نیازمند شماره گذاری نمی‌باشد. چنانچه بیش از یک عنوان از یک یا چند نویسنده مورد استناد قرار گرفته باشد، علاوه بر رعایت ترتیب حروف الفبا، ترتیب سال انتشار نیز رعایت شود؛ به این صورت که کتاب یا مقاله‌ای که زودتر (قدیمی تر) انتشار یافته است، در فهرست زودتر درج می‌شود. به منظور جلوگیری از بروز اشتباه بین منابع مختلف درج شده در فهرست، شروع هر منبع بدون تورفتگی یا بیرون زدگی خواهد بود و چنانچه عبارت طولانی شد، ادامه با تورفتگی (با استفاده از تکنیک Hanging) ۵/۰ سانتی متر می‌باشد.

۵. شکلها، جدول‌ها و فرمول‌ها

عنوان شکلها در زیر و عنوان جدول‌ها در بالای آن‌ها درج شود. بهتر است شکلها و جدول‌ها، در داخل متن و پس از جایی که به آنها اشاره شده، درج شوند. برای شماره گذاری از شماره ۱ (عددی و داخل پرانتز، مانند جدول (۱)) تا... استفاده شود. داخل جدول‌ها باید به فارسی نوشته شود و در شرایط استفاده ممیز، از به کار بردن نقطه به جای ممیز خودداری گردد؛ در صورت ضرورت ضمن درج عنوان فارسی متغیرها، یک ستون می‌تواند به نمادهای مورد استفاده برای متغیر به زبان انگلیسی به گونه‌ای که در معادله‌ها و مدل‌ها استفاده شده اختصاص یابد. عناوین ستون‌ها در جدول‌ها، به صورت وسط چین بوده و سطر اول هر جدول که شامل عناوین

ستون‌هاست با رنگ طوسی و درجه روشنی ۲ نمایش داده شود. برای اشاره به محتوای جدول‌ها و شکلها در متن، می‌بایست با استفاده از شماره آن‌ها، ارجاع مناسب صورت گیرد. فرمول‌ها نیز در جدول‌هایی دو ستونی به صورت خطوط نامرئی (No Border) ارائه و به صورت مدل (۱) (عددی و داخل پرانتز) تا... شماره گذاری شوند.

۶. پی‌نوشت‌ها

اصطلاحات انگلیسی و برخی توضیحات لازم در پی‌نوشت در همان صفحه ارائه شود. شماره گذاری پی‌نوشت‌ها با تکنیک راه اندازی مجدد در هر صفحه، در ورد درج شود.

فهرست مطالب

صفحه	نویسنده	عنوان
۱-۲۴	روح اله صدیقی جلال دودکانلوی میلان شیوا ابراهیمی	تأثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها با نقش تعدیلی کیفیت حسابرسی
۲۵-۵۲	علی رحمانی لیلی نیاکان مهناز محمودخانی آلین آواساپیان	چارچوب بر آورد نرخ تنزیل قراردادهای بیمه‌ای بر اساس استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷
۵۳-۸۴	زهره حیدری شهناز مشایخ	پيامدهای افشای مسائل عمده حسابرسی بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران
۸۵-۱۱۴	سعیده پیوندی غلامحسین گل ارضی	تبیین عوامل موثر در وقوع پولشویی
۱۱۵-۱۴۴	محسن رشیدی	نقش چسبندگی انتظارات مدیران در تغییر محتوای اطلاعاتی سود
۱۴۵-۱۸۴	غریبه اسماعیلی کیا مهدیس ناصری	مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی: نقش تعدیل‌کنندگی عملکرد راهبری و عملکرد شرکت
۱۸۵-۲۰۸	اعظم پوریوسف زهره معصومی بیلندی سلیل جعفری	مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه نیروی کار: نقش جریان‌های نقد آزاد
۲۰۹-۲۳۰	فواز خلیف راشد آرزو آقایی چادگان محمد سمیر دهبیر الربیعی محمد علیمردای	تأثیر انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری‌ها با در نظر گرفتن نقش تعدیل‌گر عوامل سازمانی
۲۳۱-۲۵۴	سهیلا خزامی سیدعلی واعظ علیرضا جرجرزاده	معیارهای کیفیت حسابرسی و تأثیر آن‌ها بر ویژگی‌های دقت و حساسیت سود
۲۵۵-۲۷۸	مصطفی متین نظر نقی فاضلی آرزو خسروانی امیر یلفانی	بررسی اثر معیارهای پیش‌بینی پذیری سود و مربوط بودن اطلاعات مالی بر خوانایی گزارش‌های سالانه شرکتها

تأثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها با نقش تعدیلی کیفیت حسابرسی^۱

روح اله صدیقی^۲، جلال دودکانلوی میلان^۳، شیوا ابراهیمی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۹

مقاله پژوهشی

چکیده

در تحقیق حاضر به بررسی تأثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب با نقش تعدیلی کیفیت حسابرسی، در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۲ پرداخته شده است. جامعه آماری در این تحقیق با در نظر گرفتن معیارها و به روش حذف سیستماتیک، تعداد ۱۱۶ شرکت برای دوره هفت ساله به عنوان نمونه می باشد. به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق از مدل رگرسیون لجستیک استفاده شده است. یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه‌های تحقیق، با استفاده از مدل رگرسیون لجستیک، نشان داد تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها تأثیر منفی و معناداری دارد. به عبارت دیگر هرچه تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بیشتر باشد احتمال وقوع تقلب در شرکت کاهش می یابد. همچنین کیفیت حسابرسی به عنوان متغیر تعدیلی تأثیر فوق را تعدیل و تشدید می کند. بنابراین می توان نتیجه گرفت هر چه تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بیشتر باشد و همچنین شرکت توسط موسسات دارای رتبه الف، حسابرسی گردد، احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها کاهش پیدا می کند.

واژه‌های کلیدی: تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی، احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها،

کیفیت حسابرسی.

طبقه‌بندی موضوعی: M42, L25, G34

doi: 10.22051/jera.2024.47030.3237

۲. دانشیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (e_seddighi@yahoo.com)

۳. کارشناسی ارشد، گروه حسابرسی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) (jalal.milan28@gmail.com)

۴. کارشناس ارشد، گروه حسابداری، دانشگاه الوند، همدان، ایران. (shiva_abraimi@yahoo.com)

https://jera.alzahra.ac.ir

مقدمه

بر اساس فرهنگ لغت دانشگاهی وبستر (۱۹۹۰، ص. ۴۹۰) احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها را می‌توان به عنوان "انحراف عمدی حقیقت، برای وادار کردن دیگری به جدایی از چیزی با ارزش یا تسلیم حق قانونی" یا "عملی برای فریب دادن یا ارائه نادرست" تعریف کرد. هیچ قاعده قطعی و تغییر ناپذیری را نمی‌توان به عنوان یک گزاره کلی در تعریف تقلب وضع کرد، زیرا شامل غافلگیری، حيله‌گری و روش‌های ناعادلانه‌ای است که توسط آن، دیگری فریب داده می‌شود. تحقیق حاضر از این پس گروه‌هایی را که عمل فریب را انجام داده‌اند یا در آن دخیل بوده‌اند، تقلب می‌خواند. احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها در عملیات تجاری و بازار سرمایه، به علت تأثیرهای مخرب آن بر عملکرد و رفتار شرکت‌ها با ذینفعان مختلف، مورد توجه بسیاری از پژوهشگران بوده است (کراناچر و همکاران، ۲۰۰۸، ۵۰۵). در سال‌های اخیر، تقلب‌های زیادی در شرکت‌ها صورت گرفته است که به طور جدی به ارزش شرکت‌ها، آسیب رسانده و بر توسعه سلامت بازار سرمایه، تأثیر منفی گذاشته است. احتمال وقوع تقلب، یک دلیل بااهمیت برای شکست بسیاری از شرکت‌ها است و به ویژه، به بازارهای سرمایه آسیب می‌رساند؛ زیرا سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و تحلیلگران مالی در تصمیم‌گیری‌های خود بر صورت‌های مالی در دسترس عموم، متکی هستند و به آنها اعتماد می‌کنند (آتا و سیریک، ۲۰۰۹، ۱۵۷). با توجه به اصول حاکمیت شرکتی ضعیف و رسوایی‌های مالی در سال ۲۰۱۱، بیش از ۲۰ شرکت سهامی عام در ایالات متحده، توسط کمیسیون بورس و اوراق بهادار از تجارت تعلیق شدند بنابراین بررسی احتمال وقوع تقلب‌های مالی در شرکت‌ها، بسیار مهم است (کول و همکاران، ۲۰۲۱، ۵۰). احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها ممکن است منجر به تبلیغات منفی و زیان‌های شدید بررسی شهرت و اعتبار شرکت‌ها شود (ژونگ و همکاران، ۲۰۲۱، ۲۰۳). جلوگیری از احتمال وقوع تقلب شرکت‌ها برای محافظت از منافع مشروع سرمایه‌گذاران و حفظ بازارهای سرمایه سالم و همچنین برای کارکنان دارای سهام، با توجه به ارتباط درآمد آنها با ارزش شرکت، اهمیت بسیاری دارد. یافته‌های پژوهش تنانی و همکاران (۱۳۹۴) نشان می‌دهد که در مجموع، سازوکار حاکمیت شرکتی، خطر ریزش قیمت سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را کاهش می‌دهد؛ بنابراین، ساختار مالکیت، ترکیب و تجربه اعضای هیأت مدیره، تأثیری در احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران دارد. همچنین وجود خلأ تحقیقاتی در زمینه تقلب و اهمیت این مو

ضوع و روش‌های پیشگیری و کشف آن از انگیزه‌های شکل‌گیری این پژوهش بوده است. این بررسی درک ما را از تقلب‌های صورتهای مالی و روش‌های کشف تقلب افزایش می‌دهد.

نظریه هامبریک و میسون (۱۹۸۴، ۱۹۳)، ادعا می‌کند که ویژگی‌های پیشینه اجرایی ترجیحات شناختی و انتخاب‌های رفتاری مدیران را شکل می‌دهد که به طور اجتناب‌ناپذیری بر احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها تأثیر می‌گذارد. اول، مدیران دارای گواهی حسابدار رسمی هنگام تصمیم‌گیری به دلیل نگرش و ریسک‌پذیری شکل گرفته در مراحل اولیه ممکن است محتاط‌تر و محافظه‌کارتر باشند، بنابراین احتمال وقوع تقلب‌های پرخطر کاهش می‌یابد (بولین و همکاران، ۲۰۰۹، ۶۳). ثانیاً، هرچه دانش حرفه‌ای مدیران ارشد قوی‌تر باشد، آنها می‌توانند قوانین، مقررات و سیاست‌ها را دقیق‌تر درک کنند و از خطر احتمال وقوع تقلب جلوگیری کنند. مدیران دارای گواهی حسابدار رسمی به دلیل تجربه کاری زیاد، احتمالاً احتمال وقوع تقلب را کاهش می‌دهند. علاوه بر این توانایی و دانش مالی عالی که توسط این مدیران به ارمغان می‌آید، می‌تواند به نظارت و شناسایی بهتر مشکلات در حاکمیت شرکتی کمک کند (دو و لو، ۲۰۱۵، ۴۰). همچنین با انجام عملکرد نظارت و پرس و جو، تخلفات ناشی از فقدان دانش حرفه‌ای را کاهش دهد (متزگز، ۲۰۰۶، ۱۵۵). ثالثاً، همچنین تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی اغلب دارای احساس قوی مسئولیت امانت‌داری، توجه به شهرت و کنترل خطرات هستند (لی و همکاران، ۲۰۱۹، ۳). بنابراین انتظار می‌رود که وجود اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی در شرکت‌ها برای جلوگیری از احتمال وقوع تقلب نه تنها مفید باشد بلکه می‌تواند ضروری نیز باشد.

رسوایی‌های مالی شرکت‌های مانند انرون و وردکام، رسوایی‌های بزرگی است که بازار سرمایه آمریکا را در آغاز هزاره سوم دچار نوسان کرد و حرفه حسابرسی را در اعتباربخشی به صورت‌های مالی زیر سؤال برد که در نهایت منجر به سلب اعتماد جامعه از حسابداران و حسابرسان گردید. علاوه بر آسیب افراد داخل و خارج از شرکت از احتمال وقوع تقلب، کاهش اعتبار صورت‌های مالی مستقل و بازارهای مالی اثر منفی گسترده‌تری است که بر روی عملکرد بازار دارد (پرولس و لوجی، ۲۰۱۱، ۳۹). از طرفی موسسات حسابرسی بزرگ به دلیل کیفیت بالای حسابرسی و توانایی نظارت حرفه‌ای برای کاهش عدم تقارن اطلاعات، مزیت رقابتی دارند (لی و همکاران، ۲۰۱۹، ۳). نگرش سختگیرانه حسابرسان مستقل فشار خارجی نامرئی را به شرکت‌ها وارد می‌کند که آنها را نسبت به کسب و کار خود آگاه‌تر می‌کند و تخلفات را کاهش

می‌دهد. دانش و مهارت‌های حرفه‌ای اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی باعث می‌شود که آن‌ها از اهمیت حکمرانی سطح بالا آگاهی بیشتری داشته باشند (آلچامبرت و همکاران، ۲۰۰۸، ۹۶۵). تجربه مالی طولانی مدت، مدیران اجرایی را به ایجاد شخصیتی محتاط و ریسک‌گریز سوق داده است (بارکر و مولتر، ۲۰۰۲، ۷۸۲). وجود اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی همراه با کیفیت حسابرسی منجر به کاهش میزان احتمال وقوع تقلبات می‌گردد (کول و همکاران، ۲۰۲۱، ۵۰).

هدف تحقیق حاضر، بررسی تأثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها با نقش تعدیلی کیفیت حسابرسی می‌باشد. تحقیقات بیشتر نشان می‌دهد که تأثیر تجربه مدیران بر احتمال وقوع تقلب در شرکت‌های سطح بالا و شرکت‌های غیر دولتی قوی‌تر است. اهمیت تحقیق حاضر بدین صورت است که از دو جنبه به ادبیات مالی کمک می‌کند. ابتدا، ارتباط بین تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی و کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها را بررسی می‌کند که نکته ظریف‌تری را برای تحقیق در مورد ویژگی‌های هیئت مدیره ارائه می‌دهد و همچنین مطالعه بر روی عوامل مؤثر بر احتمال وقوع تقلب را غنی‌تر می‌کند. دوم، ساز و کارهای چگونگی تأثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها را از کانال کیفیت حسابرسی ارزیابی می‌کند. در این پژوهش سعی شده است که به این پرسش پاسخ داده شود که: آیا تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی می‌تواند بر کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها تأثیر داشته باشد و همچنین آیا کیفیت حسابرسی به عنوان مولفه تعدیل‌گر این رابطه را تعدیل می‌کند یا خیر؟

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها- تحریف عمدی و بااهمیت صورت‌های مالی توسط مدیریت ارشد، مسئله اصلی پژوهشگران در سال‌های اخیر بوده است. عموم مردم به وضوح از جرایم تقلب در دنیای تجارت مضطرب هستند. احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها از اهمیت اولیه برخوردار هستند، زیرا تا حد زیادی سلامت بازارهای سرمایه بر این اطمینان است که صورت‌های مالی گمراه‌کننده نباشند. سرمایه‌گذاران برای اطلاع از تصمیمات سرمایه‌گذاری خود به صورت‌های مالی و داده‌های اقتصادی شرکت‌ها متکی هستند. با این حال، بسیاری از

کسب و کارها صورت‌های مالی را دستکاری می‌کنند تا سرمایه بیشتری را از سرمایه‌گذاران و موسسات مالی جذب کنند که این امر عملی بودن صورت‌های مالی را کاهش می‌دهد (یوجین و همکاران، ۲۰۱۹، ۲۳). بنابراین شناسایی و پیشگیری از صورت‌های مالی متقلبان، مولفه اصلی قلب عملکرد اقتصاد می‌باشد (لی و همکاران، ۲۰۱۹، ۱۱). بیشتر تقلب‌های صورت‌های مالی، ویژگی‌های مشترک دارند و معمولاً با یکی از روش‌های زیر یا ترکیبی از آن‌ها صورت می‌گیرد: تقلب از طریق شناسایی نادرست درآمدها، تقلب از طریق حساب موجودی کالا و بهای تمام شده کالای فروش‌رفته، استفاده نادرست از اقلام خارج از ترازنامه، تقلب از طریق افزایش ناکافی و تقلب از طریق دستکاری در بدهی‌ها. زارع و ملکیان کله بستی (۱۳۹۵، ۶۵) با استفاده از آزمون‌های آماری ۷ نسبت سرمایه در گردش به دارایی، حساب دریافتی به فروش، وجه نقد به بدهی جاری، موجودی به دارایی جاری، بدهی به حقوق صاحبان سهام، سود ناخالص به دارایی و قدر مطلق تغییرات در نسبت جاری را انتخاب، به این نتیجه رسیدند که با استفاده از آزمون لاجیت ۶۴/۰۴ درصد مدل برآورد شده قابلیت پیشبینی تقلب در شرکت‌ها را دارد (زارع و ملکیان کله بستی، ۱۳۹۴، ۶۵). از طرفی احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها به دلیل نوپا بودن بازارهای سرمایه و مشکلات در اجرای قوانین و مقررات، مورد توجه بسیاری از محققان بوده است. در بازارهای سرمایه کشورهای توسعه یافته، احتمال وقوع تقلب در شرکت‌های دولتی رخ می‌دهد که منجر به خسارات رفاهی بزرگ می‌شود (یو، ۲۰۱۳، ۱۶۳). هنگامی که عملکرد مالی مهم‌ترین یا حتی تنها معیار برای خروج از بورس است، احتمال وقوع تقلب برای صرفه جویی در منابع، ممکن است تصمیمی منطقی برای مدیران شرکت باشد، حتی اگر مجازات احتمالی در نظر گرفته شود. (ژو و همکاران، ۲۰۱۸، ۲۰۳). همچنین بسیاری از مطالعات در مورد احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها از طرح‌های تحقیقاتی در مطالعات مشابه در بازارهای توسعه یافته پیروی می‌کنند. در شرکت‌هایی که از نظر مالی مشکل دارند، مدیران ممکن است برای از دست دادن شغل خود، مرتکب تقلب شوند (لو و همکاران، ۲۰۱۲). بنابراین فرضیه اول پژوهش بصورت ذیل ارائه می‌گردد.

از طرفی اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی دارای ویژگی‌های ارزشمند، کمیاب و تکرار نشدنی هستند که می‌تواند به مزیت رقابتی شرکت‌هایی که از تجربیات آنها استفاده می‌کنند، کمک کند (کارچنتر و فیروز، ۲۰۰۱، ۷۷). الذویبی و سلمت (۲۰۱۲، ۱۷) اظهار داشتند که تجربه شغلی هیئت مدیره نقش اصلی در تضمین موفقیت سازمان‌ها است. با این حال،

آنها تأکید کردند که اعضای هیئت مدیره مسئولیت تعیین اهداف و راهبردهای شرکت و همسو کردن آنها با منافع سهامداران را دارند. علاوه بر این، با توجه به اطلاعات حسابداری، آنها وظیفه دارند از شفافیت و اعتبار صورت‌های مالی اطمینان حاصل کنند (اودیالی، ۲۰۱۲، ۱۲). احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها جرمی است که به سختی مشهود است (اهیگی و عابدینی، ۲۰۱۵، ۱). همچنین، اقدامات غیراخلاقی اخیر اکثر شرکت‌ها، شکست هیئت مدیره را به عنوان یک ابزار نظارتی مؤثر به عنوان یکی از انگیزه‌های جلوگیری از گزارشگری اطلاعات مالی متقلبانه برجسته کرده است. ارنست و یانگ (۲۰۰۹، ۱) فرض می‌کنند که گزارشگری مالی متقلبانه نوعی از احتمال وقوع تقلب است که اثرات منفی قابل توجهی مانند: از دست دادن اعتماد سرمایه گذار، آسیب به شهرت، جریمه‌های احتمالی و فعالیت مجرمانه دارد. با این حال، انوف و همکاران (۲۰۱۵، ۹۶) اظهار داشتند که افزایش تعداد دستکاری‌های گزارشگری مالی توسط شرکت‌های سهامی عام باعث نگرانی شدید عموم مردم از جمله سرمایه‌گذاران، حساب‌برسان، اعتباردهندگان و سایر ذینفعان شده است. در بسیاری از موارد، علائم هشداردهنده یا شاخص‌هایی که باید به ذینفعان مربوطه نسبت به احتمال وقوع تقلب هشدار می‌داد، نادیده گرفته شدند (اهیگی، ۲۰۱۶، ۱۰).

فرضیه اول: تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها تاثیر معناداری دارد.

رسوایی‌های مالی بین‌المللی صورت گرفته در سراسر جهان، موجب توجه بسیاری به مقوله صورت‌های مالی با کمترین انحرافات شده است. کشورهای مختلف برای جلوگیری از بروز احتمال وقوع تقلب به روش‌های مختلفی روی آورده‌اند. ویژگی‌های هیات مدیره به ویژه تجربه شغلی مدیران به عنوان عوامل عمده از احتمال وقوع تقلب شناسایی می‌شوند. به عنوان مثال؛ مدیران عضو جامعه حسابداران رسمی، به ارتقاء کیفیت نظارت هیات مدیره کمک می‌کنند (فیرث و همکاران، ۲۰۱۱، ۳۷۱). واحدانی و علی اکبری (۱۳۹۸، ۱۷۱) بیان می‌کنند که بین هزینه‌های غیرعادی تولید با مدرک مالی و حسابداری اعضای هیئت مدیره و همچنین هزینه‌های غیرعادی اختیاری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همین‌طور بین جریان غیرعادی و جوه نقد ناشی از فعالیت‌های عملیاتی و مدرک مالی و حسابداری اعضای هیئت مدیره رابطه منفی و معناداری وجود دارد. یکی از روش‌های مؤثر ذکر شده توسط مطالعات قبلی برای کشف و کاهش احتمال وقوع تقلب، فرآیند حسابرسی با کیفیت بالا است (حکامی و همکاران، ۲۰۲۰،

۱۳). بنابراین، بررسی تأثیر کیفیت حسابرسی در کاهش احتمال وقوع تقلب ممکن است بسیار مهم باشد. همچنین کیفیت حسابرسی به عنوان یکی از عواملی است که می‌تواند برای کاهش احتمال وقوع تقلب در نظر گرفته شود. بنابراین شناسایی عواملی که می‌تواند به جامعه در کاهش احتمال وقوع تقلب کمک کند، ضروری است. یکی از راه‌های ارتقای کیفیت اطلاعات مالی و شناسایی احتمال وقوع تقلب، بهبود کیفیت حسابرسی است (خان و همکاران، ۲۰۲۳). بنابراین فرضیه دوم تحقیق بصورت ذیل ارائه می‌گردد.

فرضیه دوم: کیفیت حسابرسی تأثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها را تعدیل می‌کند.

پیشینه خارجی

- وو و همکاران (۲۰۲۳، ۱۶۳)، به بررسی " آیا کارکنان غیرموظف توانایی لازم برای پیشگیری از تقلب در شرکت‌ها را دارند؟" پرداختند. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که کارکنان غیرموظف به طور قابل توجهی تقلب مالی شرکت‌ها را کاهش می‌دهند. این به دلیل مالکیت سهام افراد غیرموظف است تا مدیران اجرایی. سازوکارهای اساسی نظارت داخلی و نظارت خارجی افزایش یافته است که از طریق آن کارکنان غیرموظف رفتار فرصت طلبانه مدیران را مهار می‌کنند. تجزیه و تحلیل‌های اضافی ما نشان می‌دهد که تأثیر کارکنان غیرموظف بر تقلب مالی شرکت‌ها زمانی آشکارتر می‌شود که شرکت‌هایی با حاکمیت شرکتی ضعیف‌تر، محیط اطلاعاتی ضعیف‌تر، مدیران اجرایی کمتر قدرتمند و برنامه‌های با شدت بالاتر و مبتنی بر گسترده‌تر باشند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که کارکنان غیرموظف به عنوان سازوکار حاکمیت شرکتی جایگزین، در کاهش تقلب‌های مالی، نقش دارند.
- اوی و همکاران (۲۰۲۳، ۲۱) در مقاله‌ای تحت عنوان " مدیرانی با تجربه شغلی شرکت CPA و کلاهبرداری در شرکت‌ها" دریافتند که مدیران دارای عضویت جامعه حسابداران رسمی می‌توانند به کاهش احتمال تقلب شرکتی کمک کنند و همچنین متوجه شدند که مدیران دارای عضویت جامعه حسابداران رسمی می‌توانند کیفیت کنترل‌های داخلی و کیفیت حسابرسی را بهبود بخشند. اثرات مدیران دارای عضویت جامعه حسابداران رسمی بر تقلب شرکتی زمانی آشکارتر است که شرکت‌ها هزینه

نمایندگی کمتری را تحمل می کنند و شرکت ها توسط دولت ایالتی کنترل نمی شوند. یافته های ما نشان می دهد که تجربه شغلی مدیران نقش مهمی در حاکمیت شرکتی ایفا می کند.

- ژو و همکاران (۲۰۲۲، ۱۹)، در مقاله ای تحت عنوان "تقلب در شرکت ها و نقش شرکت در پیشگیری از تقلب" دریافتند که شرکت های حسابداری زمانی بیشتر درگیر می شوند که رویه های متقلبانه شرکت های مشتری آنها بر صورت های مالی تأثیر می گذارد، دستکاری صورت سود و زیان و مقادیر بیشتر تقلب نیز احتمال تحریم شرکت های حسابداری را افزایش می دهد. تجزیه و تحلیل های بیشتر نشان می دهد که شدت نظارت تنظیم کننده ها در طول زمان در حال افزایش است و آنها بر اساس شدت تقلب در شرکت ها، مجازات هایی را برای حسابرسان اعمال می کنند. با این حال، شدت و تمایز تحریم ها هنوز کافی نیست. این مطالعه تحقیقات مرتبط در مورد تحریم های شرکت حسابداری را گسترش می دهد و شواهد تجربی برای بهبود بیشتر نظارت صنعت حسابرسی در یک بازار نوظهور ارائه می کند.

پیشینه داخلی

- برزگر عباسپور و همکاران (۱۴۰۲، ۷) در مقاله ای به "تاثیر ویژگی های حسابرس و ساختار هیئت مدیره بر احتمال وقوع تقلب در صورت های مالی شرکت های تجاری" پرداختند. نتایج تحقیق آنها نشان می دهد که عوامل درون سازمانی مورد بررسی در این پژوهش بر احتمال وقوع تقلب در صورت های مالی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران اثرگذار بوده است. همچنین، مشاهده می شود که عوامل برون سازمانی مورد نظر پژوهش نیز بر احتمال وقوع تقلب در صورت های مالی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران اثرگذاری معنادار داشته است.
- رسولی و همکاران (۱۴۰۲، ۳۱۷) در پژوهشی با عنوان "تاثیر قدرت مدیرعامل بر کیفیت گزارشگری متقلبانه" دریافتند که قدرت مدیرعامل تأثیر منفی و معناداری بر معیارهای کیفیت گزارشگری متقلبانه (تجدید در ارائه صورت های مالی، تجدید ارائه افزایشی، تجدید ارائه کاهشی و مدل تعدیل شده آلتمن) دارد. بنابراین نتایج پژوهش حاکی از آن است که مدیران قدرتمند دارای استقلال بیشتر و داری نقش نظارتی بیشتر

بر هیات مدیره دارند که این امر موجب کاهش تضییع حقوق ذینفعان و کاهش هزینه نمایندگی شود و در نتیجه کاهش هزینه نمایندگی موجب کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و کاهش عدم شفافیت اطلاعات مالی و در نتیجه کاهش مدیریت سود و گزارشگری متقلبانه می‌شوند.

- غنی‌زاده و همکاران (۱۴۰۰، ۸۰) در مقاله‌ای به "بررسی تاثیر دانش مالی مدیران عامل بر کیفیت حسابرسی با در نظر گرفتن اثر تعدیل‌کننده توانایی مدیریت" پرداختند. نتایج تحقیق آنها نشان می‌دهد که دانش مالی مدیران عامل تاثیر مثبت و معناداری بر کیفیت حسابرسی دارد. همچنین توانایی مدیران نیز دارای تاثیر مثبت و معنادار بر کیفیت حسابرسی می‌باشد. نتیجه دیگر پژوهش حاکی از این است که توانایی مدیریت تاثیر معنی‌داری بر رابطه بین دانش مالی مدیرعامل و کیفیت حسابرسی ندارد.
- قدم‌یاری و نقش‌بندی (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای به "بررسی تاثیر تجربه و دانش مدیرعامل و اعضای هیئت مدیره بر کیفیت افشا و عملکرد شرکت" پرداختند. آنها دریافتند که تجربه مدیرعامل و دانش مالی اعضای هیئت مدیره بر کیفیت افشای اطلاعات تاثیر معناداری دارد. تجربه مدیرعامل و دانش مالی اعضای هیئت مدیره بر عملکرد شرکت، تاثیر معناداری دارد.
- نوشادی و همکاران (۱۳۹۸، ۵)، در پژوهشی با عنوان "بررسی رابطه بین هوش مالی مدیران و کیفیت حسابرسی با نقش تعدیلگری رفتار اخلاقی حسابرسان" دریافتند که کیفیت حسابرسی با هوش مالی مدیران شرکت‌های مورد مطالعه رابطه معنادار و مثبتی دارد و رفتار اخلاقی حسابرسان نیز شدت این رابطه را تقویت می‌کند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد انتخاب حسابرس با حسن شهرت، افزایش دوره تصدی حسابرس، حسابرس متخصص و وجود حسابرس داخلی با هوش مالی مدیران ارتباط دارد و رفتار اخلاقی حسابرسان بر رابطه کیفیت حسابرسی و هوش مالی مدیران تاثیر مثبتی دارد.
- اعتمادی و عبدلی (۱۳۹۶، ۲۳) در مقاله‌ای تحت عنوان "کیفیت حسابرسی و تقلب در صورت‌های مالی" دریافتند که رابطه منفی و معناداری بین اندازه حسابرس، دوره تصدی حسابرس، تخصص حسابرس در صنعت، مؤسسه حسابرسی متخصص در صنعت با طول دوره تصدی طولانی و امتیاز وضعیت کنترل و کیفیت حسابرسی با

تقلب در صورت های مالی وجود دارد. نتایج بیانگر این است که هر چه در شرکت ها، با افزایش کیفیت حسابرسی، ارتکاب شرکت ها به تقلب کمتر است.

- رحیمیان و حاجی حیدری (۱۳۹۵، ۶۹) در مقاله ای تحت عنوان "کشف تقلب با استفاده از مدل تعدیل شده بنیش و نسبت های مالی" دریافتند که نسبت فروش به مجموع دارایی ها و نسبت حقوق صاحبان سهام به مجموع دارایی ها دو نسبت مالی حساس به تقلب هستند.

روش شناسی پژوهش

مطالعه حاضر از بابت هدف کاربردی و از بابت ماهیت، پژوهش توصیفی بوده و در حوزه مطالعات پس رویدادی قرار می گیرد (بنی مهد و حسن پور، ۱۴۰۰، ۱). همچنین از اطلاعات واقعی صورت های مالی شرکت های بورسی جهت آزمون فرضیه ها استفاده نموده که با روش استقرایی به کل جامعه آماری تعمیم یافته است. همچنین به منظور تعیین نمونه آماری، روش غربالگری مورد استفاده قرار گرفته؛ در همین راستا از بین شرکت های پذیرش شده در بورس اوراق بهادار، ۱۱۶ شرکت با ویژگی های ذیل، به عنوان نمونه انتخاب و داده های آنها تحلیل شد.

۱- سال مالی شرکت به پایان اسفند ماه هر سال منتهی شود.

۲- طی بازه زمانی پژوهش شرکت تغییر سال مالی نداده باشد.

۳- جزو شرکت های هلدینگ، سرمایه گذاری و واسطه گری مالی نباشد.

۴- داده های مورد نیاز شرکت مربوطه در دسترس باشد.

همچنین دوره زمانی پژوهش، بازه بین سال های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۲ می باشد.

مدل و متغیرهای آن

برای آزمون فرضیه اول و دوم تحقیق حاضر از مدل زیر به پیروی از (تیان و سان، ۲۰۲۳، ۴۲) استفاده می گردد.

$$\text{Fraud}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{Exp}_{it} + \beta_2 \text{AQ}_{it} + \beta_3 \text{Exp}_{it} * \text{AQ}_{it} + \beta_4 \text{Size}_{it} + \beta_5 \text{LEV}_{it} + \beta_6 \text{Growth}_{it} + \beta_7 \text{Free C}_{it} + \beta_8 \text{Loss}_{it} + \beta_9 \text{ROA}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

برای تایید فرضیه اول تحقیق کفایت تا ضریب β_1 معنادار گردد. همچنین برای تایید فرضیه دوم تحقیق کفایت تا β_3 معنادار گردد (تیان و سان، ۲۰۲۳، ۴۲). در ادامه خلاصه متغیرهای تحقیق در جدول (۱) ارائه گردیده است.

جدول ۱. متغیرهای پژوهش

نوع متغیر	نماد	متغیر	تعریف عملیاتی	نحوه استخراج اطلاعات متغیر در ایران
وابسته	Fraud	احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها	تعریف عملیاتی متغیر فوق در ادامه جدول آورده شده است	
مستقل	Exp	اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی	تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کل اعضای هیئت مدیره	سامانه جامعه حسابداران رسمی و گزارش فعالیت هیئت مدیره
تعدیلی	AQ	کیفیت حسابرسی	تعریف عملیاتی متغیر فوق در ادامه جدول آورده شده است	
کنترلی	Size	اندازه شرکت	لگاریتم طبیعی کل دارایی‌های شرکت	صورت وضعیت مالی (ترازنامه)
	LEV	اهرم مالی	کل بدهی تقسیم بر کل دارایی‌های شرکت	صورت وضعیت مالی (ترازنامه)
	Growth	رشد شرکتی	نرخ رشد درآمد عملیاتی	از صورت عملکرد شرکت (سود و زیان)
	Free C	نسبت جریان نقد عملیاتی	نسبت جریان‌های نقدی حاصل از فعالیت‌های عملیاتی به کل دارایی‌ها	صورت جریان وجوه نقد و ترازنامه
	Loss	زیان شرکت	اگر شرکت زیان گزارش کرده باشد عدد ۱ و در غیر اینصورت عدد صفر می‌گیرد	از صورت سود و زیان
	ROA	بازده دارایی	سود خالص تقسیم بر میانگین کل دارایی‌ها	از صورت سود و زیان و ترازنامه

متغیر وابسته

احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها (Fraud): در این پژوهش برای سنجش احتمال وقوع تقلب در صورتهای مالی از مدل برنامه‌ریزی ژنتیک زارع (۱۳۹۵، ۶۵) استفاده شده است. برنامه‌ریزی ژنتیک، تعمیم یافته الگوریتم ژنتیک می‌باشد که برای اولین بار بر اساس تئوری داروین ارائه شد. برنامه‌ریزی ژنتیک برخلاف الگوریتم ژنتیک، روی ساختار درختی فرمول‌ها به جای سلسله ارقام دودویی عمل می‌کند. برنامه‌ریزی ژنتیک علاوه بر توان استخراج رابطه بین متغیرهای ورودی و خروجی، به طور خودکار و هوشمند، متغیرهایی که در مدل بیشترین تأثیر را دارند انتخاب می‌کند. در این مدل ابتدا ۹۰ نسبت مالی از گزارش‌های مالی شرکت‌ها استخراج گردید و به کمک برنامه‌ریزی ژنتیک در نهایت ۷ نسبت مالی تاثیرگذار بر احتمال وقوع تقلب

شناسایی شد که شامل نسبت سرمایه در گردش به کل داراییها، حسابهای دریافتی به فروش، بدهی به حقوق صاحبان سهام، سود ناخالص به داراییها، وجه نقد به بدهی های جاری، موجودی کالا به دارایی های جاری و قدر مطلق تغییرات سرمایه در گردش می باشند. لازم به ذکر است که مدل ژنتیک زارع (۱۳۹۵، ۶۵) یک مدل بومی بوده و نیازی به تعدیل براساس شرایط محیطی بورس و اوراق بهار تهران در آن وجود ندارد. رابطه بین احتمال وقوع تقلب و متغیرهای ورودی بر مبنای مدل ژنتیک زارع (۱۳۹۵، ۶۵) به صورت زیر می باشد:

$$(Fraud)it = (WC/TA - TD/TE)^2 - (8.037 * TD/TE * \Delta cur) - \Delta cur^5 - TD/TE + GI/TA + (\exp(\Delta cur))^8 / ((GI/TA + CASH/CL)^8 * (REC/S - 4.5021)^8) + (WC/TA)^3 * (\cos(\Delta cur))^3 * (2 * REC/S + INV/CA - 9.0575)^3 * (2 * WC/TA + REC/s + \Delta cur)^3 - 9.0210 \quad (2)$$

که در رابطه فوق خلاصه متغیرها در جدول ذیل ارائه گردیده است:

جدول ۲. خلاصه متغیرهای مدل (۲)

ردیف	متغیر	تعریف عملیاتی	نحوه استخراج متغیر در ایران
۱	WC/TA	سرمایه در گردش به کل دارایی	صورت وضعیت مالی (ترازنامه)
۲	TD/TE	بدهی به حقوق صاحبان سهام	صورت وضعیت مالی (ترازنامه)
۳	CASH/CL	وجه نقد به بدهی جاری	صورت وضعیت مالی (ترازنامه)
۴	GI/TA	سود ناخالص به کل دارایی	صورت سود و زیان و ترازنامه
۵	INV/CA	موجودی کالا به دارایی جاری	صورت وضعیت مالی (ترازنامه)
۶	REC/S	حساب های دریافتی به فروش	صورت سود و زیان و ترازنامه
۷	Δcur	مطلق تغییرات در نسبت جاری	صورت وضعیت مالی (ترازنامه)

بعد از محاسبه احتمال وقوع تقلب (Fraud) بر اساس مدل فوق، اگر عدد حاصل بیشتر از ۰٫۵ شود، عدد یک (احتمال وجود تقلب) و در غیر اینصورت عدد صفر (احتمال عدم وجود تقلب) اختصاص داده می شود.

متغیر تعدیل گر

کیفیت حسابرسی (AQ): موسسات حسابرسی دارای رتبه الف به دلیل کیفیت بالای حسابرسی و توانایی نظارت حرفه ای برای کاهش عدم تقارن اطلاعات، مزیت رقابتی دارند (لی و همکاران، ۲۰۱۹، ۳). نگرش سختگیرانه حسابرسان فشار خارجی نامرئی را به شرکت ها وارد

می‌کند که آن‌ها را نسبت به کسب‌وکار خود آگاه‌تر می‌کند و تخلفات را کاهش می‌دهد. بنابراین در پژوهش حاضر برای اندازه‌گیری متغیر کیفیت حسابرسی، از رتبه موسسات حسابرسی استفاده می‌گردد. در صورتی که شرکت توسط موسسه حسابرسی رتبه الف، حسابرسی شده باشد عدد ۱ می‌گیرد و در غیر اینصورت عدد صفر می‌گیرد.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی و تجزیه و تحلیل آن

آشنایی با آمار توصیفی مربوط به متغیرها به منظور بررسی مشخصات عمومی متغیرها و تجزیه و تحلیل دقیق آن‌ها، لازم است. جدول (۱)، آمار توصیفی داده‌های مربوط به متغیرهای مورد استفاده در پژوهش را نشان می‌دهد. آمار توصیفی مربوط به ۱۱۶ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۷ ساله (۱۳۹۶-۱۴۰۲) می‌باشد.

میانگین اصلی‌ترین شاخص مرکزی است که نشان‌دهنده نقطه تعادل و مرکز ثقل توزیع است و شاخص خوبی برای نشان دادن مرکزیت داده‌هاست. در جدول (۱) مشاهده می‌شود متغیر مستقل تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی دارای میانگین ۰/۳۶۹۱ می‌باشد.

پارامترهای پراکندگی، معیاری برای تعیین میزان پراکندگی از یکدیگر یا میزان پراکندگی نسبت به میانگین است. از مهم‌ترین پارامترهای پراکندگی، انحراف معیار است. کمترین پراکندگی مربوط به متغیر بازده دارایی‌ها و بیشترین پراکندگی مربوط به متغیر اهرم مالی به عنوان متغیر کنترلی است.

چولگی میزان عدم تقارن منحنی فراوانی را نشان می‌دهد، اگر ضریب چولگی صفر باشد، جامعه کاملاً متقارن است و چنانچه ضریب چولگی مثبت باشد چولگی به راست و چنانچه ضریب چولگی منفی باشد چولگی به چپ دارد. با بررسی مقدار چولگی‌ها ملاحظه می‌شود که تمام متغیرها دارای ضریب چولگی مثبت می‌باشند.

میزان کشیدگی منحنی فراوانی نسبت به منحنی نرمال را برجستگی و یا کشیدگی می‌نامند، اگر کشیدگی حدود عدد ۳ باشد، منحنی فراوانی از لحاظ کشیدگی وضعیت متعادل و نرمالی خواهد داشت اگر این مقدار بیشتر از عدد ۳ باشد، منحنی برجسته و اگر کمتر از عدد ۳ باشد، منحنی پهن می‌باشد. کشیدگی همه متغیرهای این مدل بجز متغیر بازده دارایی‌ها بالاتر از عدد ۳ می‌باشد.

جدول ۳. آمار توصیفی

شاخص متغیر	میانگین	میانه	بیشینه	کمینه	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی	۰/۳۶۹۱	۰/۰۰۰۰	۴/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۶۵۴۵	۱/۸۲۷۵	۶/۱۶۶۳
اندازه شرکت	۱۴/۸۱۴	۱۴/۶۵۲	۱۹/۵۸۱	۱۱/۵۹۵	۱/۵۷۴۹	۰/۶۷۱۴	۳/۴۹۴۶
اهرم مالی	۱/۳۳۷۷	۰/۴۸۳۲	۳۶/۵۶۵	۰/۰۰۸۸	۴/۴۶۱۴	۶/۶۲۰	۴۸/۸۶۲
رشد شرکتی	۰/۵۳۱۹	۰/۴۹۰۰	۲/۰۰۶۳	-۰/۲۶۷۳	۰/۴۰۳۷	۰/۸۱۸۰	۴/۴۹۱۷
نسبت جریان نقد عملیاتی	۰/۱۵۰۱	۰/۱۱۲۴	۵/۳۸۶۴	-۰/۶۷۲۶	۰/۲۶۳۴	۱۰/۰۸۸	۱۹۵/۹۱
بازده دارای‌ها	۰/۱۹۸۴	۰/۱۷۸۲	۰/۵۹۶۴	-۰/۱۴۳۷	۰/۱۶۱۶	۰/۴۱۲۴	۲/۴۷۷۴

منبع: یافته‌های پژوهشگر

شایان ذکر است که برای متغیر وابسته (احتمال وقوع تقلب در شرکت)، متغیر تعدیل‌گر (کیفیت حسابرسی) و متغیر کنترلی LOSS که متغیرهای کیفی (مجازی یا دامی) می‌باشند جدول فراوانی ذیل تهیه گردیده است. با توجه به این جدول، از تعداد کل سال-شرکت‌های مورد مطالعه در ۸۱۲ مورد ۲۹۹ مورد یعنی ۳۶ درصد نمایان‌گر احتمال وقوع تقلب می‌باشد و همچنین از تعداد سال-شرکت‌های مورد مطالعه ۶۵۰ مورد یعنی ۸۰ درصد توسط موسسات دارای رتبه الف، حسابرسی شده است. و همچنین از این ۸۱۲ تا سال-شرکت تعدا ۴۱ مورد یعنی ۵ درصد زیان گزارش کرده‌اند.

جدول ۴. توزیع فراوانی متغیرهای مجازی پژوهش

متغیر	تعداد	درصد	سطوح متغیر
احتمال وقوع تقلب در شرکت (Fraud)	۲۹۹	۳۶	شرکت‌هایی که در آنها احتمال وقوع تقلب وجود دارد
	۵۱۳	۶۴	در غیر اینصورت
کیفیت حسابرسی (AQ)	۶۵۰	۸۰	شرکت‌هایی که توسط موسسات حسابرسی رتبه الف، حسابرسی شده‌اند.
	۱۶۲	۲۰	در غیر اینصورت
زیان شرکتی (LOSS)	۴۱	۵	شرکت‌هایی که زیان گزارش کرده‌اند
	۷۷۱	۹۵	در غیر اینصورت

منبع: یافته‌های پژوهشگر

بررسی مانایی متغیرها

مانایی متغیرها در این مطالعه براساس آزمون دیکی فولر^۱ در قالب جدول (۲) نشان داده شده است:

جدول ۵. بررسی مانایی متغیرهای پژوهش

متغیر	آزمون مانایی	مرتبۀ تفاضل	سطح معناداری	آماره آزمون	مانا / نامانا
Fraud	Dickey Fuller	بدون تفاضل	۰/۰۰۰۱	۲۵۷/۴۵۰	I(0)
Exp	Dickey Fuller	با یک تفاضل	۰/۰۱۶۳	۷۶/۱۱۴۷	I(1)
AQ	Dickey Fuller	بدون تفاضل	۰/۰۲۴۵	۱۷/۵۹۰۷	I(0)
siz	Dickey Fuller	بدون تفاضل	۰/۰۰۴۴	۲۹۲/۳۰۵	I(0)
LEV	Dickey Fuller	بدون تفاضل	۰/۰۰۰۰	۴۴۸/۳۱۰	I(0)
GROWTH	Dickey Fuller	بدون تفاضل	۰/۰۰۰۰	۴۹۲/۰۴۹	I(0)
FREE	Dickey Fuller	بدون تفاضل	۰/۰۰۰۰	۴۴۰/۴۰۶	I(0)
LOSS	Dickey Fuller	با یک تفاضل	۰/۰۰۳۵	۴۹/۵۶۳۲	I(1)
ROA	Dickey Fuller	بدون تفاضل	۰/۰۰۰۰	۳۳۵/۵۶۶	I(0)

منبع: یافته‌های محقق

جدول (۲) آزمون مانایی متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. تمامی متغیرهای مورد مطالعه به جزء متغیرهای تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی (EXP) و زیان شرکتی (LOSS) با آزمون مانایی دیکی فولر (بدون تفاضل) مانا می‌باشند. مرتبۀ تفاضل در آزمون مانایی نشان‌دهنده سطح و درجه مانایی متغیرهای پژوهش است. در واقع اگر متغیری نامانا باشد برای سطح مانایی از تفاضل‌گیری استفاده می‌شود. و اگر متغیر نامانا، با یک بار تفاضل‌گیری مانا شود آنگاه آن متغیر مانا از درجه ۱ یا اصطلاحاً I(1) و چنانچه با دو بار تفاضل‌گیری مانا شود آنگاه آن متغیر مانا از درجه I(2) نامیده می‌شود. سطح معناداری آزمون مانایی اگر کمتر از ۵ درصد باشد نشان‌دهنده مانایی آن متغیر می‌باشد.

1. Dickey Fuller

همچنین جهت مانا بودن یک متغیر، آماره آزمون مربوطه به صورت قدر مطلق باید بزرگتر از عدد ۲ باشد که در جدول (۲) سطح معناداری و آماره آزمون مربوطه به همین صورت است.

بررسی عدم هم خطی متغیرها

برای آزمون عدم هم خطی متغیرها از ماتریس همبستگی استفاده شده است که نتایج به شرح جدول (۶) است.

جدول ۶. نتایج ضریب همبستگی متغیرها

متغیر	Fraud	EXP	AQ	SIZ	LEV	GROWTH	FREE	ROA	LOSS
Fraud	۱								
EXP	-۰/۰۲۲۳ (۰/۵۲۵۶)	۱							
AQ	۰/۱۰۹۹ (۰/۰۰۱۷)	۰/۰۸۰۷ (۰/۰۲۱۵)	۱						
SIZ	۰/۰۳۴۱ (۰/۳۳۱۷)	-۰/۰۳۳۹ (۰/۳۳۵۰)	۰/۲۳۸۹ (۰/۰۰۰۰)	۱					
LEV	۰/۱۶۰۰ (۰/۰۰۰۰)	-۰/۰۶۲۶ (۰/۰۷۴۹)	-۰/۰۲۴۷ (۰/۴۸۱۰)	۰/۲۴۱۳ (۰/۰۰۰۰)	۱				
GROWTH	۰/۰۰۸۷ (۰/۸۰۳۰)	-۰/۰۴۳۶ (۰/۲۱۴۳)	-۰/۰۴۶۰ (۰/۱۹۰۸)	۰/۰۰۸۴۳ (۰/۰۱۶۳)	۰/۱۰۶۹ (۰/۰۰۲۳)	۱			
FREE	۰/۰۱۴۹ (۰/۶۷۱۶)	-۰/۰۱۱۸ (۰/۷۳۷۰)	-۰/۰۵۷۸ (۰/۰۹۹۷)	-۰/۰۰۴۱ (۰/۹۰۵۱)	۰/۰۱۴۲ (۰/۶۸۶۴)	-۰/۱۰۱۸ (۰/۰۰۳۷)	۱		
ROA	۰/۰۴۱۶ (۰/۲۳۶۴)	۰/۰۰۲۳ (۰/۹۴۶۹)	۰/۰۲۷۷ (۰/۴۳۰۷)	۰/۰۹۸۵ (۰/۰۰۵۰)	۰/۱۲۴۵ (۰/۰۰۰۴)	۰/۲۱۲۱ (۰/۰۰۰۰)	۰/۲۷۷۹ (۰/۰۰۰۰)	۱	
LOSS	۰/۱۲۲۲ (۰/۰۰۰۵)	-۰/۰۰۱۱ (۰/۹۷۳۷)	۰/۰۹۲۸ (۰/۰۰۸۲)	۰/۰۷۸۰ (۰/۰۲۶۳)	۰/۰۰۷۱ (۰/۸۳۸۸)	-۰/۱۴۷۱ (۰/۰۰۰۰)	-۰/۰۹۷۴ (۰/۰۰۵۵)	-۰/۳۷۸۲ (۰/۰۰۰۰)	۱

منبع: یافته‌های محقق

جدول (۳) نشان دهنده عدم وجود همبستگی معنادار بین دو متغیر است چنانچه سطح معناداری همبستگی بین دو متغیر مورد نظر کمتر از ۵٪ باشد می‌توان گفت که در سطح اطمینان ۹۵٪ همبستگی معناداری بین دو متغیر وجود دارد.

یافته‌های آزمون فرضیه اول پژوهش

نتایج حاصل از برآورد مدل پژوهش به شرح جدول (۷) می‌باشد.

جدول ۷. نتایج آماری آزمون فرضیه اول و دوم مدل پژوهش

$Fraud_{it} = \beta_0 + \beta_1 Exp_{it} + \beta_2 AQ_{it} + \beta_3 Exp_{it} * AQ_{it} + \beta_4 Size_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 Growth_{it} + \beta_7 Free C_{it} + \beta_8 Loss_{it} + \beta_9 ROA_{it} + \varepsilon_{it}$					
نوع رابطه و سطح معناداری (٪۵)	سطح معناداری	آماره Z	ضرایب	متغیر	نماد
-	۰/۴۲۲۶	۰/۸۰۱۸	۰/۶۴۹۸	عرض از مبدأ	C
منفی و معنی‌دار-	۰/۰۰۶۶	-۲/۳۰۹۹	-۰/۲۹۲۴	تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی	EXP
	۰/۰۰۰۱	۳/۹۸۹۱	۰/۹۴۵۵	کیفیت حسابرسی	AQ
منفی و معنادار	۰/۰۳۶۷	-۲/۰۸۸۳۷	-۰/۴۷۰۲	کیفیت حسابرسی * تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی	AQ*EXP
-	۰/۰۵۹۸	-۱/۸۸۲۱	-۰/۱۰۷۶	اندازه شرکت	SIZ
-	۰/۰۰۰۸	۳/۳۶۶۵	۰/۲۱۴۷	اهرم مالی	LEV
-	۰/۱۳۹۳	۱/۴۷۸۲	۰/۲۲۰۸	رشد شرکتی	GROWTH
-	۰/۹۳۵۶	-۰/۰۸۰۷	۰-۰/۳۲۸۰	نسبت جریان نقد عملیاتی به فروش	FREE
-	۰/۰۰۰۰	۴/۱۵۳۵	۱/۷۰۳۰	زبان شرکتی	LOSS
-	۰/۰۰۰۸	۳/۳۵۵۱	۱/۷۱۷۸	بازده دارایی‌ها	ROA
۶۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل توضیح داده شده یا پیش‌بینی می‌گردد.			۰/۶۴۹۴	ضریب تعیین مک فادن	
در این سطح معناداری مدل پذیرفته می‌شود.			۷۲/۹۱۵	آماره LR	
مدل معنی‌دار است؛ زیرا سطح معنی‌داری آماره LR کمتر از ۵ درصد است.			۰/۰۰۰۰	سطح معناداری	

منبع: یافته‌های محقق

سطح معنی داری آماره Z برای ضریب متغیر EXP با مقدار $0/2924$ - برابر با $0/0066$ است که این مقدار پایین تر از ۵ درصد است؛ لذا می توان ادعا کرد متغیر EXP بر متغیر وابسته (احتمال وقوع تقلب) تاثیر دارد و جهت آن نیز بصورت معکوس یا منفی می باشد. به عبارت دیگر می توان گفت که تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی در کاهش احتمال وقوع تقلب تأثیری معناداری دارد و از این رو فرضیه اول تحقیق که بیان می کند تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب در شرکت ها تاثیر معناداری دارد، پذیرفته می شود.

سطح معنی داری آماره Z برای ضریب متغیر $AQ*EXP$ با مقدار $0/4702$ - برابر با $0/0367$ است که این مقدار کمتر از ۵ درصد است؛ لذا می توان ادعا کرد متغیر کیفیت حسابرسی (AQ) تاثیر متغیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی (EXP) بر متغیر احتمال وقوع تقلب (Fraud) را تعدیل و تشدید (جهت منفی) می کند. به عبارت دیگر می توان گفت در صورتی که کیفیت حسابرسی بالا باشد؛ تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی در کاهش احتمال وقوع تقلب تاثیر دارد. و از این رو فرضیه دوم تحقیق که بیان می کند کیفیت حسابرسی تاثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب را تعدیل می کند، پذیرفته می شود.

در بررسی معنی دار بودن کل مدل با توجه به این که مقدار احتمال آماره LR از $0/05$ کوچک تر است ($0/0000$) با اطمینان ۹۵ درصد معنی دار بودن کل مدل تایید می شود. ضریب تعیین مک فادن مدل، گویای آن است که تنها حدود ۶۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل و متغیرهای کنترلی مدل تبیین می گردد.

بحث و نتیجه گیری

در این بخش به بررسی فرضیه های پژوهش می پردازیم:

در فرضیه اول پژوهش به بررسی تاثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب پرداخته شد. با بررسی نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر می توان بیان کرد که تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی در کاهش احتمال وقوع تقلب تاثیر معنی دار و منفی دارد. به عبارت دیگر هرچه تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی در اعضای هیئت مدیره بیشتر باشد، احتمال وقوع تقلب در شرکت

کاهش پیدا می‌کند. اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی دارای ویژگی‌های ارزشمندی هستند که می‌توانند به مزیت رقابتی شرکت‌هایی که از تجربیات آن‌ها استفاده می‌کنند، کمک کند. همچنین تجربه شغلی هیئت مدیره نقش اصلی در تضمین موفقیت سازمان‌ها است. علاوه بر این، جامعه حسابداران رسمی، به ارتقاء کیفیت نظارت هیات مدیره کمک می‌کنند تا از شفافیت و اعتبار صورت‌های مالی اطمینان حاصل کنند. از طرفی بدیهی است وقتی که اعضای هیئت مدیره مطلع از قوانین و استانداردهای حسابداری باشد، طبیعتاً این مورد می‌تواند در پایداری اعضای هیئت مدیره به قوانین و استانداردها تأثیر گذار باشد و موجب کاهش احتمال وقوع تقلب که از نسبت‌های مالی و صورت‌های مالی شرکت‌ها بدست می‌آید، شود. یافته فوق از میان تحقیقات خارجی همسو با تحقیق اوی و همکاران (۲۰۲۳) و وو و همکاران (۲۰۲۳) می‌باشد. یافته‌های بدست آمده از تحقیق اوی و همکاران نشان می‌دهد مدیران دارای عضویت جامعه حسابداران رسمی می‌توانند به کاهش احتمال وقوع تقلب کمک کنند و همچنین متوجه شدند که مدیران دارای عضویت جامعه حسابداران رسمی می‌توانند کیفیت کنترل‌های داخلی و کیفیت حسابرسی را بهبود بخشند. این نتیجه از میان تحقیقات داخلی نیز همسو با تحقیق قدم یاری و نقش بندی (۱۳۹۹)، برزگر عباسپور و همکاران (۱۴۰۲) و رسولی و همکاران (۱۴۰۲) می‌باشد. یافته‌های بدست آمده از تحقیق قدم یاری و نقش بندی نشان می‌دهد تجربه مدیر عامل و دانش مالی اعضای هیئت مدیره بر کیفیت افشای اطلاعات تأثیر معناداری دارد.

در فرضیه دوم پژوهش به بررسی اثر تعدیلی کیفیت حسابرسی بر تأثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب پرداخته شد. با بررسی نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر، می‌توان بیان کرد که کیفیت حسابرسی تأثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب را تعدیل و تشدید می‌کند. یافته فوق از میان تحقیقات داخلی همسو با تحقیق اعتمادی و عبدلی (۱۳۹۶)، نوشادی و همکاران (۱۳۹۸)، برزگر عباسپور و همکاران (۱۴۰۲) و غنی زاده و همکاران (۱۴۰۰) می‌باشد. اعتمادی و عبدلی دریافتند که در شرکت‌ها، با افزایش کیفیت حسابرسی، ارتکاب شرکت‌ها به تقلب کمتر است. همچنین یافته‌های برزگر عباسپور و همکاران نشان می‌دهد. عوامل درون سازمانی از جمله تجربه شغلی هیئت مدیره بر احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران اثر گذار است. بعلاوه، مشاهده می‌شود

که عوامل برون سازمانی از جمله کیفیت حسابرسی نیز بر احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران اثرگذاری معنادار داشته است. لازم به ذکر است که یافته فوق از میان تحقیقات خارجی همسو با تحقیق اوی و همکاران (۲۰۲۳) و ژو و همکاران (۲۰۲۲) می‌باشد.

پیشنهاد‌های کاربردی حاصل از پژوهش

با توجه به یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه‌های تحقیق به تمام استفاده‌کنندگان از اطلاعات حسابداری، به ویژه سرمایه‌گذاران، پیشنهاد می‌گردد در راستای تعیین وجود یا عدم وجود احتمال وقوع تقلب در شرکت‌ها نه تنها تجربه شغلی هیئت‌مدیره، بلکه بقیه فاکتورها از جمله کیفیت حسابرسی را نیز مد نظر قرار دهند. همچنین پیشنهاد می‌گردد در هنگام تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی شرکت‌ها جهت سرمایه‌گذاری، حسابرسی شدن یا نشدن شرکت توسط موسسات دارای رتبه الف برای کاهش احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی مورد توجه قرار دهند. به منظور شناسایی عوامل موثر بر کاهش احتمال وقوع تقلب، به سایر پژوهشگران پیشنهاد می‌شود از موضوع‌های زیر در پژوهش خود استفاده کنند.

- ۱- بررسی تاثیر ویژگی‌های هیئت مدیره بر کاهش احتمال وقوع تقلب
- ۲- بررسی تاثیر تعداد اعضای هیئت مدیره عضو جامعه حسابداران رسمی بر کاهش احتمال وقوع تقلب با نقش تعدیلی شفافیت صورت‌های مالی

محدودیت پژوهش

با توجه به وجود شاخص متعدد برای اندازه‌گیری کیفیت حسابرسی و احتمال وقوع تقلب، چنانچه اندازه‌گیری کیفیت حسابرسی و احتمال وقوع تقلب متفاوت از آنچه که در تحقیق حاضر بیان گردید، محاسبه گردد ممکن است نتایج متفاوت باشد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.
 مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.
 تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.
 تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده‌است.

منابع

- اعتمادی، حسین و عبدلی، لیلا. (۱۳۹۶). کیفیت حسابرسی و تقلب در صورت‌های مالی. *مجله علمی - پژوهشی دانش حسابداری مالی*، دوره ۴، شماره ۴، پی‌پی ۱۵، صص ۲۳-۴۳.
- برزگر عباسپور، کسری؛ اسلامی مفید آبادی، حسین؛ ابراهیمی شقایق، مرضیه. (۱۴۰۲). تاثیر ویژگی‌های حسابررس و ساختار هیئت مدیره بر احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های تجاری. *فصلنامه قضاوت و تصمیم‌گیری در حسابداری و حسابرسی*، ۲، ۷.
- رحیمیان، نظام‌الدین و حاجی حیدری راضیه. (۱۳۹۵). کشف تقلب با استفاده از مدل تعدیل شده بینش و نسبت‌های مالی. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، سال ششم، شماره ۳۱، صص ۴۷-۶۹.
- رسولی، حبیب‌اله؛ احمدی، محمد رمضان؛ نصیری، سعید؛ بصیرت، مهدی. (۱۴۰۲). تاثیر قدرت مدیرعامل بر کیفیت گزارشگری متقلبان. *فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۱۲، ۱، ۴۵، ۳۳۴-۳۱۷.
- زارع بهنمیری، محمد جواد و ملکیان کله بستی، اسفندیار. (۱۳۹۵). پیش‌بینی تقلب در صورت‌های مالی با استفاده از نسبت‌های مالی (مطالعه موردی: شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران). *چشم‌انداز مدیریت مالی*، شماره ۱۲، صص ۶۵-۸۰.
- غنی‌زاده، بهرام؛ دستگیر، محسن و سروش یار، افسانه. (۱۴۰۰). تاثیر دانش مالی مدیران عامل بر کیفیت حسابرسی با در نظر گرفتن اثر تعدیل‌کننده توانایی مدیریت. *مجله پیشرفت‌های حسابداری*، سال سیزدهم، شماره ۱، پی‌پی ۸۰.
- قدمیار، محمد رضا و نقش بندی، نادر. (۱۳۹۹). بررسی تاثیر تجربه و دانش مدیرعامل و اعضای هیئت مدیره بر کیفیت افشا و عملکرد شرکت. *فصلنامه پژوهش‌های معاصر در علوم مدیریت و حسابداری*، سال دوم، شماره ۵.
- نوشادی، امین؛ ملقرنی محمدی، عطاله؛ نوروش، ایرج و امینی، پیمان. (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین هوش مالی مدیران و کیفیت حسابرسی با نقش تعدیل‌گری رفتار اخلاقی حسابرسان. *فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، سال هشتم، شماره ۳۰.
- وحدانی، محمد و علی اکبر، الهام. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر دانش مالی اعضای هیئت مدیره بر مدیریت واقعی سود. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، سال نهم، شماره ۳۳، صص ۱۷۱-۱۹۷.

References

- Ata A. & Seyrek, H. (2009). The Use of Data Mining Techniques in Detecting Fraudulent Financial Statements: An Application on Manufacturing Firms, Suleiman Demirel University. *The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 14 (2): 157-170.

- Archambeault, D.S; Dezoort, F.T; Hermanson, D.R; 2008. Audit committee incentive compensation and accounting restatements. *Contemp. Accounting Res.* 25 (4), 965–992. <https://doi.org/10.1506/car.25.4.1>.
- Alzoubi, E. S. S; and Selamat, M. H. (2012). The effectiveness of corporate governance framework. *International Journal of Global Business.* 5(1), 17-35. <https://www.researchgate.net/publication/282935756> DOI: 10.22495/rgcv5i1c1art1.
- Bowlin, K.O; Hales, J; Kachelmeier, S.J; 2009. Experimental evidence of how prior experience as an auditor influences managers' *strategic reporting decisions.* *Rev. Accounting Stud.* 14 (1), 63–87. <https://doi.org/10.1007/s11142-008-9077-0>.
- Barker, V.L; Mueller, G.C; 2002. CEO characteristics and firm R&D spending. *Manage. sci.* 48 (6), 782–801.
- Barzegar Abbaspour, Kasri; Islami Mofidabadi, Hossein; Ebrahimi Shagaig, Marzieh. (1402). The effect of the auditor's characteristics and the structure of the board of directors on the probability of fraud in the financial statements of commercial companies. *Quarterly Journal of Judgment and Decision Making in Accounting and Auditing*, 2, 7. [In Persian].
- Bahram, Ghanizadeh; Mohsen, Dastgir and Afsana, Soroush Yar. (1400). The effect of financial knowledge of CEOs on audit quality considering the moderating effect of management ability. *Journal of Accounting Advances*, Year 13, Number 1, Serial 80.[In Persian].
- Du, X.Q; Lu, J; 2015. Directors with CPA firm working background and corporate cash holdings: evidence from the Chinese securities market. *Journal. Audit & Econ.* 30 (04), 40–49.
- Ehigie, A. H. & Ibadin P. O. (2015). Fraud diamond and consideration of the workplace environment. *AAU Journal of Management Sciences*, 6(1&2), 1-10.
- Enofe, A. O; Agbonlahor, V.A. & Ehigie A. H. (2015). Fraud investigation and expert witnessing. *Journal of Social and Policy Research*, 9(1), 96-107.
- Ehigie, A. H. (2016). Beneish model, corporate governance and financial statements falsification in Nigeria. *A master thesis written in the department of accounting and submitted to the school of post graduate studies*, University of Benin, Benin City, Nigeria.
- Etamadi, Hossein and Abdoli, Leila. (2016). Audit quality and fraud in financial statements. *Scientific-Research Journal of Financial Accounting*, Volume 4, Number (4), Series 15, pp. 23-43.[In Persian].
- Firth, M; Rue, O. & Wu, W. (2011). Cooking the books: recipes and costs of falsified financial statements in China. *Journal of Corporate Finance*, 17: 371–390.
- Hambrick, D.C; Mason, P.A; 1984. Upper echelons: The organization as a reflection of its top managers. *Acad. Manag. Rev.* 9 (2), 193–206.
- Hakami, T. A; Rahmat, M. M; Yaacob, M. H; & Saleh, N. M. (2020). Fraud Detection Gap between Auditor and Fraud Detection Models: Evidence from

- Gulf Cooperation Council. *Asian Journal of Accounting and Governance*, 13, 1–13. <https://doi.org/10.17576/ajag-2020-13-01>.
- Jiang, Z; Liu, B; Liu, J; Ying, Q; 2022. Media attention and regulatory efficiency of corporate violations: evidence from China. *J. Accounting and Public Policy*. 41 (3), 106931. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2021.106931>.
- Kranacher, M. J; Morris, B. W; Pearson, T. A; & Riley Jr, R. A. (2008). A model curriculum for education in fraud and forensic accounting. *Issues in Accounting Education*. 23(4): 505-519.
- Khan, A. S; Nejad, M. Y; Kassim, A. A. M. (2023) The Effect of Audit Quality on Fraud Reduction: A Moderating Role of International Financial Reporting Standards (IFRS) Adoption in Malaysia and Indonesia. *Journal of Profess. Bus. Review. Miami*, v. 8. n. 6. p. 01-21. e02181.
- Li, B; Da, Z.J; Han, F.F; Zeng, Y.T; 2019a. Executive roles, audit background and real earnings management of companies. *J. Nanjing Audit University* 16 (03), 11–18.
- Li, W.F; Liu, Y. F; Yang, Q; 2019b. Executive financial experience and corporate credit rating: based on the perspective of earnings management. *J. Manag. Sci.* 32 (04), 3–16.
- Lu, Y; Zhu, Y. J; Hu, X.Y; 2012. Institutional Shareholding and corporate fraud: evidence from China. *Nankai Bus. Rev.* 15 (01), 13–23.
- Metzger, M.J; 2006. Effects of site, vendor, and consumer characteristics on web site trust and disclosure. *Commun. Res.* 33, 155–179.
- Noshadi, Amin; Mulqrani Mohammadi, Atala; Norush, Iraj and Amini, Peyman. (2018). Investigating the relationship between managers' financial intelligence and audit quality with the moderating role of auditors' ethical behavior. *Quarterly scientific research journal of management accounting and auditing*, year 8, number 30.[In Persian].
- Perols, J. L; & Lougee, B. A. (2011). “The relation between earnings management and financial statement fraud”. *Advances in Accounting*: 27.(1):39- 53.
- Qadiyar, Mohammad Reza and Naqshbandi, Nader. (2019). Investigating the impact of experience and knowledge of the CEO and board members on the quality of disclosure and company performance. *Contemporary research quarterly in management and accounting sciences*, second year, number 5.[In Persian].
- Rasouli, Habib Elah; Ahmadi, Mohammad Ramadan; Nasiri, Saeed; Basirt, Mehdi. (1402). The effect of CEO power on the quality of fraudulent reporting. *Quarterly Journal of Accounting and Management Auditing*, 12, 1, 45, 317-334.[In Persian].
- Rahimian, Nizamuddin and Haji Heydari Razieh. (2015). Fraud detection using adjusted model of insight and financial ratios. *Experimental accounting research*, sixth year, number 31, pp. 47-69.[In Persian].
- Uadiale, O. M. (2012). Earnings management and corporate governance in *Nigeria. Research*.

- Vahadani, Mohammad and Ali Akbar, Elham. (2018). Investigating the impact of financial knowledge of board members on real profit management. Experimental researches in accounting, ninth year, Number 33, pp. 171-197. [In Persian].
- Wu, F; Cao, J; Zhang, X; 2023. Do non-executive employees matter in curbing corporate financial fraud? *J. Bus. Res.* 163, 113922.
- Xiangqin Qi *a,b*, Jinwei Fu *a*, Yuan Li *c*, Lixing Xue *c*. (2023) Executives with CPA firm career experience and corporate fraud. *Finance Research Letters*. www.elsevier.com/locate/frl.
- Yuh-Jen Chen, Wan-Ching Liou, Yuh-Min Chen, Jyun-Han Wu. (2019). Fraud detection for financial statements of business groups. *International Journal of Accounting Information Systems* 32.1-23.
- Zhou, Z. J; Wang, H.R; Wan, M.H; 2022. Voting rate of director elections and corporate frauds. *Foreign Econ. Manag.* 44 (05), 19-32. <https://doi.org/10.16538/j.cnki.fem.20220115.203>.
- Zare Behmieri, Mohammad Javad and Malekian Kale Basti, Esfandiari. (2015). Predicting fraud in financial statements using financial ratios (case study: companies admitted to the Tehran Stock Exchange). *Financial Management Perspectives*, No. 12, pp. 65-80. [In Persian].

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

چارچوب برآورد نرخ تنزیل قراردادهای بیمه‌ای براساس استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷^۱

علی رحمانی^۲، لیلی نیاکان^۳، مهناز محمودخانی^۴، آیین آواساپیان^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۲

مقاله پژوهشی

چکیده

هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابداری در می ۲۰۱۷ استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ (ابگم ۱۷) را با عنوان قراردادهای بیمه منتشر کرد. ابگم ۱۷ اصول شناخت، اندازه‌گیری، ارائه و افشای قراردادهای بیمه صادره، قراردادهای بیمه اتکایی و اگذارایی و قراردادهای سرمایه‌گذاری دارای ویژگی‌های مشارکت اختیاری را تعیین کرده است. پیاده‌سازی ابگم ۱۷ می‌تواند تأثیر به‌سزایی بر چارچوب مدیریت مالی، سود، حقوق صاحبان سهام، اندوخته‌ها، فرایندهای گزارشگری مالی و مدل‌های اکچوئری داشته باشد. ابگم ۱۷، رویکرد جدیدی را برای تعیین نرخ تنزیل تعهدات بیمه معرفی می‌کند. نرخ تنزیل جزئی کلیدی در محاسبه ارزش فعلی جریان‌های نقدی آتی مرتبط با قراردادهای بیمه است. هدف اصلی این پژوهش، تدوین چارچوبی برای برآورد نرخ تنزیل قرارداد بیمه طبق ابگم ۱۷ در ایران است. این پژوهش، کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه بوده است. جامعه آماری این پژوهش متشکل از مدیران مالی، اکچوئران، حساب‌رسان داخلی و مدیران ریسک است. در مجموع ۸۵ پرسش‌نامه معتبر دریافت شد. از آزمون مقایسه میانگین یک جامعه و تحلیل واریانس برای سنجش نظرات گروه‌های مختلف پاسخ‌دهنده در خصوص هدف پژوهش استفاده شده است. نتایج آزمون مقایسه میانگین یک جامعه نشان داد که به جز گزاره‌های انتخاب نرخ اوراق بدهی دولتی به‌عنوان نرخ بازار و انتخاب پرتفوی مرجع طبق دارایی‌های نظری، لحاظ شدن ویژگی‌های نقدشوندگی در قراردادهای بیمه ایرانی، وجود قیمت‌های قابل‌های مشاهده در ابزارهای مالی، استفاده از ورودی‌های مبتنی بر بازار برای تعیین نرخ تنزیل، استفاده از رویکرد بالا و پائین در تعیین نرخ تنزیل در ایران، تعیین سالانه نرخ تنزیل برای قراردادهای بیمه در ایران، حساس بودن نتایج ارزیابی تعهدات بیمه‌ای به نرخ تنزیل، منعکس‌کننده بودن ویژگی‌های قراردادهای بیمه ایرانی با ابگم ۱۷، تعیین نرخ تنزیل توسط هیئت‌مدیره، سایر گزاره‌ها معنادار بوده است. همچنین نتایج پژوهش آزمون تحلیل واریانس و توکی نشان داد که بین نظرات گروه‌های مختلف پاسخ‌دهنده در خصوص گزاره‌های نقد شونده بیمه درمان، بیمه اموال و مسئولیت، استفاده از پرتفوی سفارشی به عنوان پرتفوی مرجع، سازگاری بین زمان سررسید دارایی‌های واقعی موجود در پرتفوی مرجع و تعهدات قراردادهای بیمه و استفاده از نرخ سود فنی یا نرخ علی‌الحساب برای محاسبه حق بیمه در بیمه‌های زندگی تفاوت معنادار وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: نرخ تنزیل، استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ (ابگم ۱۷)، رویکرد بالا به پایین،

رویکرد پایین به بالا، صنعت بیمه.

طبقه‌بندی موضوعی: M41.

10.22051/jera.2024.46871.3234.doi .۱

۲. استاده، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. (rahmani@alzahra.ac.ir).

۳. استادیار، گروه مطالعات کلان بیمه، پژوهشکده بیمه، تهران، ایران. (niakan@irc.ac.ir).

۴. دکتری، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) (mahnaz.mahmoudkhani@gmail.com).

۵. کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. (alinavasap@gmail.com).
https://jera.alzahra.ac.ir

مقدمه

در راستای سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی در فضای کسب و کار صنعت بیمه کشور اقداماتی مانند واگذاری بیمه‌های دولتی به بخش خصوصی، آزادسازی تعرفه‌های بیمه‌ای و توانمندسازی صنعت بیمه انجام گرفته است. پیامدها و ابعاد فراگیر اقتصادی و اجتماعی عملکرد شرکت‌های بیمه در سطح کلان و خرد ایجاب می‌کند تا اطلاعات مورد نیاز استفاده‌کنندگان از گزارش‌های مالی این شرکت‌ها به‌ویژه در مورد عملکرد و وضعیت مالی، به‌صورت مربوط، قابل اتکا، قابل مقایسه و استاندارد فراهم گردد (حسن‌زاده و زارع، ۱۳۸۷). چرا که ساختار صورت‌های مالی در سنجش محتوای اطلاعاتی آن برای سرمایه‌گذاران مهم است (فتمحه، ۱۴۰۳). شرکت‌های بیمه جهت ارائه اطلاعات مالی علاوه بر رعایت استانداردهای حسابداری موظف هستند که از دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های بیمه مرکزی پیروی کنند. یکی از مهم‌ترین آیین‌نامه‌ها، آیین‌نامه شماره ۵۸ مصوب شورای عالی بیمه است که با هدف ایجاد هماهنگی در اجرای استانداردهای حسابداری از جمله استاندارد شماره ۸، برای در نظر گرفتن ذخایر فنی مؤسسات بیمه و فراهم شدن امکان مقایسه عملکرد مالی این مؤسسات با التزام به کاربرد رویه یکسان حسابداری، چگونگی لحاظ کردن ذخایر فنی در حساب‌های مؤسسات بیمه را بیان نموده است. با تدوین استاندارد حسابداری شماره ۲۸، استاندارد مذکور و آیین‌نامه‌های مصوب شورای عالی بیمه به‌عنوان مرجع و منبع تهیه صورت‌های مالی و گزارشگری در شرکت‌های بیمه قرار گرفتند. اما عدم انطباق استاندارد حسابداری شماره ۲۸ با آیین‌نامه‌ها و نبود استاندارد حسابداری جامع که تمامی موضوعات حوزه تخصصی بیمه را پوشش دهد، همواره به‌عنوان چالشی در صنعت بیمه مطرح بوده است (رحمانی و رسولی، ۱۴۰۱).

ابگم ۱۷، استاندارد حسابداری جدیدی است که توسط هیئت استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی^۱ (IASB) صادر شده و اصول شناخت، اندازه‌گیری، ارائه و افشای قراردادهای بیمه را تعیین می‌کند. این استاندارد جایگزین ابگم ۴ شده است که یک استاندارد موقت بود و به بیمه‌گران اجازه می‌داد به استفاده از رویه‌های حسابداری موجود خود برای قراردادهای بیمه ادامه دهند. ابگم ۱۷ سرمایه‌گذاران، تحلیلگران و سایرین را قادر می‌سازد تا با استفاده از اطلاعات شفاف و به‌موقع در مورد ریسک‌های ناشی از قراردادهای بیمه و تنوع در تعهدات

1. International Accounting Standards Board

ناشی از قراردادهای بیمه، تصمیمات اقتصادی بهتری اتخاذ کنند (بنویدی، ۱۳۹۶). اجرای ابگم ۱۷ چالش‌های مهمی را برای بیمه‌گران ایجاد می‌کند؛ زیرا نیازمند تغییراتی در سیستم‌ها، فرایندها و مدیریت داده‌ها است. بر این اساس، بیمه‌گران باید تأثیر این استاندارد را بر صورت‌های مالی به‌دقت ارزیابی کرده و برنامه‌های اجرایی مناسب را تدوین کنند (اسکافی اصل و حیدرپور، ۱۴۰۰). از آنجایی که کشورهای سرتاسر جهان در حال گذار به سمت اجرای این استاندارد هستند، بررسی چالش‌ها و فرصت‌های منحصربه‌فردی که در زمینه‌های خاص ملی ایجاد می‌شود بسیار مهم است. پیاده‌سازی استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ بیمه موجب تحمیل چالش بزرگ به بیمه‌گران و سرمایه‌گذاران می‌شود و تأثیر آن بیش‌تر از یک تغییر حسابداری ساده است (اسدزاده، ۱۳۹۶).

یکی از جنبه‌های مهم ابگم ۱۷ به‌عنوان یک چارچوب استاندارد گزارشگری، تعیین نرخ تنزیل است که نقش مهمی در برآورد ارزش فعلی جریان‌های نقدی آتی، اندازه‌گیری دقیق بدهی‌های بیمه و کمک به انطباق بدهی‌ها با دارایی‌های مناسب ایفا می‌کند؛ با این حال، در ایران، مسائل و چالش‌های متعددی در رابطه با تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ وجود دارد که نیازمند توجه است (رحمانی و رسولی، ۱۴۰۱). استفاده از نرخ تنزیل، باعث سازگاری و مقایسه بین شرکت‌های بیمه و حوزه‌های قضایی مختلف می‌شود. این امر به ذی‌نفعان اجازه می‌دهد تا صورت‌های مالی شرکت‌های بیمه را به‌صورت یکنواخت ارزیابی و مقایسه کنند و شفافیت و تصمیم‌گیری را تسهیل می‌کند. به‌طور کلی، نرخ تنزیل نقش مهمی در اندازه‌گیری دقیق بدهی‌های بیمه تحت ابگم ۱۷ با در نظر گرفتن ارزش زمانی پول، گنجاندن تعدیل ریسک، حمایت از اصول تطبیق و ارتقای ثبات رویه و مقایسه در سراسر صنعت ایفا می‌کند (موسسه مودیز^۱، ۲۰۲۰).

ارزش‌گذاری بدهی‌های بیمه‌ای موضوعی است که در حال حاضر باعث نگرانی کل صنعت بیمه شده است (لینارتز و باراوویکاز^۲، ۲۰۱۰). محاسبه نرخ تنزیل ذخایر فنی بیمه امروزه معمولاً به‌عنوان یک متغیر بازار درک می‌شود که می‌تواند به‌طور قابل توجهی بر نتیجه ارزیابی بدهی‌های بیمه تأثیر بگذارد (دوورن و لی دویت^۳، ۲۰۰۸؛ هاوارث^۴، ۲۰۰۹). نرخ‌های تنزیل جزء مهمی در تعیین ارزش فعلی جریان‌های نقدی آتی مرتبط با قراردادهای بیمه است.

1. Moody's Analytics
2. Linartas & Baravykas
3. Duverne & Le Douit
4. Howarth

ایران به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین اقتصادهای خاورمیانه، نقشی محوری در صنعت بیمه جهانی ایفا می‌کند. در کشور ایران چالش‌های مهمی در خصوص تعیین نرخ تنزیل وجود دارد. اولاً، بازارهای مالی ایران در سال‌های اخیر به دلیل تنش‌های ژئوپلیتیکی و تحریم‌های اقتصادی اعمال‌شده توسط مجامع بین‌المللی، نوساناتی را تجربه کرده‌اند. این عدم قطعیت‌ها منجر به بی‌نظمی در تغییرات نرخ بهره شده است و ایجاد نرخ‌های تنزیل ثابت برای بیمه‌گران فعال در داخل کشور را دشوار می‌کند. ثانیاً، محیط نظارتی ایران با توجه به استانداردهای گزارشگری مالی دستخوش تغییرات قابل توجهی شده است. پذیرش ابگم ۱۷، بیمه‌گران را ملزم می‌کند تا رویه‌های موجود خود را مجدداً ارزیابی کرده و آنها را با استانداردهای بین‌المللی هماهنگ کنند. این انتقال مستلزم بررسی دقیق شرایط بازار داخلی در عین حصول اطمینان از انطباق با اصول حسابداری جهانی است. ثالثاً، عوامل فرهنگی منحصربه‌فرد در ایران ممکن است بر تعیین نرخ تنزیل تأثیر بگذارد. هنجارهای فرهنگی پیرامون درک ریسک و رفتار سرمایه‌گذاری می‌توانند به طور غیرمستقیم بر نرخ بهره بازار تأثیر بگذارند. درک این تفاوت‌ها برای ارزیابی دقیق نرخ‌های تنزیل که هم واقعیت‌های اقتصادی و هم پویایی‌های فرهنگی را منعکس می‌کند، بسیار مهم است؛ بنابراین، اجرای موفق ابگم ۱۷ در ایران برای صنعت بیمه کشور از اهمیت بالایی برخوردار است و باعث افزایش شفافیت، مقایسه و پاسخگویی در گزارشگری مالی می‌شود و در نهایت اعتماد سرمایه‌گذاران را تقویت می‌کند و سرمایه‌گذاری خارجی را جذب می‌کند. با این حال، چالش‌های مرتبط با تعیین نرخ تنزیل باید به طور مؤثر برای اطمینان از ارزیابی دقیق بدهی‌های بیمه و جلوگیری از تحریف‌های احتمالی در صورت‌های مالی مورد توجه قرار گیرد.

چالش‌های نرخ تنزیل در ایران می‌تواند شامل مواردی چون فقدان اطلاعات بازار و نبود ابزارهای مالی مناسب و نقدشوندگی ناکافی آن دانست. نرخ‌های تنزیل اگر «بیش از حد دارای نوسان» یا «به‌اندازه کافی بی‌ثبات باشند» می‌توانند «خطا» داشته باشند. اگر یک مدل اکچوئری نرخ تنزیل را پیشنهاد کند که «بیش از حد نوسانی» باشد، این امر می‌تواند این تصور را ایجاد کند که سیستم مالی مدل‌سازی شده حاوی ریسک بیشتری است. نوسان شدید نرخ‌های تنزیل نیز می‌تواند منجر به ناتوانی شرکت‌ها یا متولیان در تصمیم‌گیری شود. از سوی دیگر، نرخ تنزیل که «به‌اندازه کافی بی‌ثبات باشد» می‌تواند باعث درک نادرست از سطح ریسک شود (کاولینگ و همکاران، ۲۰۱۲).

هدف اصلی این پژوهش، تدوین چارچوبی برای تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ است. این پژوهش دارای دانش افزایی است. تاکنون پژوهش‌های مختلفی در زمینه استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی و نیز چالش‌های پیاده‌سازی ابگم ۱۷ در ایران (مانند اسدزاده، ۱۳۹۶؛ اسکافی اصل و حیدرپور، ۱۳۹۹؛ رحمانی و رسولی، ۱۴۰۱؛ رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱) انجام شده است؛ ولی هیچ‌کدام یک از پژوهش‌های قبلی چارچوب تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ را مورد بحث قرار نداده است. این پژوهش می‌کوشد خلأ پژوهشی موجود را با تدوین چارچوب نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ در ایران، رفع نماید.

در این پژوهش، ابتدا مبانی نظری و پیشینه تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بخش بعدی روش‌شناسی پژوهش، تجزیه و تحلیل داده‌ها و استخراج یافته‌های تحقیق بررسی شده و در نهایت نتیجه‌گیری و پیشنهادات پژوهش در بخش پایانی ارائه می‌شود.

مبانی نظری

ابگم شماره ۴ مربوط به استاندارد حسابداری شرکت‌های بیمه است که در سال ۲۰۰۴ توسط هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی منتشر شد و در آن به رویه‌های گزارشگری مالی در شرکت‌های بیمه پرداخته شده است و شرکت‌ها را ملزم می‌کند دارایی‌ها و بدهی‌های بیمه‌ای خود را به ارزش‌های منصفانه ثبت و گزارش کنند. در ماه می ۲۰۱۷، هیئت پروژه خود را در مورد قراردادهای بیمه با صدور ابگم ۱۷ تکمیل کرد. ابگم ۱۷ جایگزین ابگم ۴ شده و اصولی را برای شناسایی، اندازه‌گیری، ارائه و افشای قراردادهای بیمه تعیین می‌کند. اصلاحیه‌های ابگم ۱۷ در ژوئن ۲۰۲۰ منتشر شد که هدف از اصلاحیه‌ها، کمک به واحدهای تجاری برای اجرای استاندارد بود؛ به نحوی که اختلالی در فعالیت‌های آنها ایجاد نکرده و سودمندی اطلاعات ارائه‌شده با اعمال ابگم ۱۷ کاهش نیابد (هیئت استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۷). براساس پیش‌بینی هیئت، قرار بود ابگم ۱۷ از سال ۲۰۲۳ لازم‌الاجرا شود.

یکی از تفاوت‌های بین ابگم ۴ و ۱۷، ارائه اطلاعات درباره ارزش تعهدات بیمه‌ای است که در ابگم ۴ بعضی از شرکت‌ها قراردادهای بیمه را بر اساس مفروضات گذشته‌نگر اندازه‌گیری می‌کنند، ارزش زمانی پول را جهت اندازه‌گیری بدهی‌ها برای خسارات واقع شده در نظر نمی‌گیرند و از بازده مورد انتظار دارایی‌های نگهداری شده به‌عنوان نرخ تنزیل برای اندازه‌گیری بیمه استفاده می‌کنند؛ درحالی‌که در ابگم ۱۷، شرکت‌ها قراردادهای بیمه را بر اساس ارزش

جاری اندازه گیری می کنند، پرداخت های آتی برآوردی را برای تسویه خسارات واقع شده بر مبنای تنزیل گزارش می کنند و از نرخ تنزیل که ویژگی های جریان های نقد بیمه را منعکس می کند استفاده می نمایند. یکی از شاخصه های اساسی ابگم ۱۷ این است که تعهدات ایجاد شده از محل بیمه نامه های صادره، باید به عنوان ذخیره ریسک ها بر اساس ارزش فعلی جریان نقدی ایجاد شده در قبال تعهدات، محاسبه و منظور شود و از نرخ تنزیل برای محاسبه این ارزش فعلی استفاده می شود (بنویدی، ۱۳۹۶).

ابگم ۱۷ برای گزارشگری مالی شفاف و مقایسه پذیر، روش های اندازه گیری را تجویز نموده است. این روش های اندازه گیری منجر به تغییراتی در حسابداری شرکت های بیمه خواهد شد (بنویدی، ۱۳۹۶). سه مدل اندازه گیری تجویز شده شامل (۱) مدل سازه بلوکی (مدل عمومی ۱)، (۲) مدل حق الزحمه متغیر ۲ و (۳) مدل تخصیص حق بیمه ۳ می باشد (رحمانی و رسولی، ۱۴۰۱). مدل سازه بلوکی، مدل پیش فرضی است که در تمام قراردادهای بیمه می تواند به کار رود و بین قراردادهای بیمه کوتاه مدت و بلندمدت (زندگی و غیر زندگی) و همچنین بین محصولات بیمه تمایزی قائل نمی شود. رویکرد حق الزحمه متغیر بیشتر زمانی به کار می رود که موضوع مشارکت در میان بوده و قراردادهای بیمه مبتنی بر ارقام پایه ای باشد که روی اندازه گیری آن ارقام پایه و منافع حاصل از آن و تغییرات ارزش منصفانه آن دارایی، بین شرکت بیمه و بیمه گذار نوعی شراکت وجود داشته باشد. رویکرد تخصیص حق بیمه تحت شرایطی مجاز است که یک شکل ساده اختیاری برای اندازه گیری گروه مشمول قراردادهای بیمه اتکایی صادر شده یا واگذار شده باشد. اگر قراردادها کوتاه مدت و نوسانات جریان های نقد هم اندک باشد و واحد تجاری به صورت منطقی انتظار داشته باشد که به خروجی اندازه گیری بدهی دوره پوشش باقیمانده گروه به نحوی شود که تفاوت بااهمیتی با نتیجه اندازه گیری الزام مدل عمومی نداشته باشد، از رویکرد تخصیص حق بیمه استفاده می شود (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱)؛ با این حال، مدل اندازه گیری عمومی، رویکرد پیش فرض برای همه قراردادهای بیمه تحت ابگم ۱۷ است. در این مدل اندازه گیری، سود قراردادهای بیمه بر اساس تنزیل جریان های نقدی مورد انتظار قرارداد بیمه انجام شده و سود بیمه گر در طول زمان و متناسب با انتقال خدمات به بیمه گذار محقق می شود.

1. General Model
2. Variable Fee Approach
3. Premium Allocation Approach

طبق این مدل، در شناسایی اولیه، یک واحد باید گروهی از قراردادهای بیمه‌ای را با در نظر گرفتن جریان‌های نقدینگی شامل برآوردهای جریان‌های نقدی آتی، تعدیلی برای انعکاس ارزش زمانی پول و ریسک‌های مالی مرتبط با جریان‌های نقدی آتی تاحدی که ریسک‌های مالی در برآوردهای جریان‌های نقدی آینده لحاظ نشود و یک تعدیل ریسک غیرمالی و حاشیه خدمات قراردادی^۱ اندازه‌گیری نماید، در نظر بگیرد (اسکافی اصل و حیدرپور، ۱۴۰۰).

یکی از سازه‌های بلوکی مدل عمومی، جریان‌های نقدی تحقق‌یافته^۲ است که شامل برآورد جریان‌های نقدی مورد انتظار آتی^۳ در طول عمر قرارداد، تعدیل برای انعکاس ارزش زمانی پول و ریسک‌های مالی مربوط به جریان‌های نقدی آتی تا حدی که ریسک‌های مالی در برآورد جریان‌های نقدی آتی لحاظ نشده باشد، و تعدیل ریسک بابت ریسک غیرمالی است (رحمانی و همکاران ۱۴۰۱). نرخ تنزیل^۴ یکی از عناصر اندازه‌گیری جریان‌های نقدی تحقق‌یافته است. نرخ تنزیل، نرخ بهره‌ای است که برای تنزیل تمام جریان‌های نقدی آتی یک سرمایه‌گذاری برای استخراج خالص ارزش فعلی^۵ آن استفاده می‌شود (انجمن اکچوئری کانادا، ۲۰۲۲). ویژگی‌های نرخ تنزیل عبارتند از: (۱) بایستی منعکس‌کننده ارزش زمانی پول، ویژگی‌های جریان‌های نقدی و ویژگی‌های نقدشوندگی^۶ قراردادهای بیمه‌ای که برای آن‌ها اعمال می‌شود، باشد؛ (۲) باید با قیمت‌های قابل مشاهده بازار در خصوص ابزارهای مالی که ویژگی‌های جریان‌های نقدی آن با ویژگی‌های قراردادهای بیمه در تطابق است، سازگاری داشته باشد؛ و (۳) نرخ تنزیل نباید بابت عواملی که بر قیمت‌های بازار اثر می‌گذارند، اما بر جریان‌های نقدی قرارداد بیمه اثر ندارند (مانند ریسک اعتباری)، تعدیل شود (هیئت استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۷).

نرخ تنزیل باید فقط شامل عوامل مرتبط باشد، یعنی عواملی که از ارزش زمانی پول، ویژگی‌های جریان‌های نقدی و ویژگی‌های نقدشوندگی قراردادهای بیمه ناشی می‌شوند. چنین نرخ تنزیلی ممکن است به‌طور مستقیم در بازار قابل مشاهده نباشد. از این رو، زمانی که نرخ‌های

1. Contractual Service Margin
2. Fulfilment Cash Flows
3. Expected Future Cash Flows
4. Discount Rate
5. Net Present Value
6. Canadian Institute of Actuaries
7. Liquidity

بازار قابل مشاهده برای ابزاری با ویژگی‌های یکسان در دسترس نیست، یا نرخ‌های بازار قابل مشاهده برای ابزارهای مشابه در دسترس است؛ اما به‌طور جداگانه عواملی را که ابزار را از قراردادهای بیمه متمایز می‌کند شناسایی نمی‌نماید، واحد تجاری باید نرخ‌های مناسب را برآورد کند. باید توجه داشت که نرخ تنزیل بر مبنایی هماهنگ و سازگار با سایر برآوردهای مورد استفاده در اندازه‌گیری قراردادهای بیمه تعیین شود تا از حذف یا احتساب مجدد آن‌ها جلوگیری به عمل آید (صفرزاده و سالاریه، ۱۴۰۱).

روش‌های تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷

نرخ تنزیل انتخابی باید منعکس‌کننده این امر باشد که آیا جریان‌های نقدی براساس بازده ارقام پایه مالی متفاوت است یا خیر. برای جریان‌های نقدی که براساس بازده هر یک از ارقام پایه مالی متفاوت نیست و تغییر نمی‌کند، نرخ تنزیل می‌تواند با استفاده از رویکرد پایین‌به‌بالا^۱ یا بالابه‌پایین^۲ تعیین شود.

در روش «پایین‌به‌بالا»، شرکت بیمه در ابتدا باید نرخ‌های تنزیل را با تعدیل منحنی بازده بدون ریسک نقدشونده تعیین کند تا منعکس‌کننده تفاوت‌های بین ویژگی‌های نقدشوندگی قراردادهای بیمه‌ای باشد که مبنای نرخ‌های مشاهده‌شده در بازار هستند (ایسون و شوالیه^۳، ۲۰۲۰). رویکرد پایین‌به‌بالا عموماً مبتنی بر اوراق قرضه است که با نقدشوندگی بالا و با کیفیت بالا، برای صرف عدم نقدشوندگی (صرف نقدشوندگی) تعدیل شده است (انجمن اکچوئری کانادا، ۲۰۲۲). رویکرد پایین‌به‌بالا مستلزم آن است که بیمه‌گر ابزارهای مالی را برای انعکاس نرخ بدون ریسک (نقدشوندگی) انتخاب کرده و منحنی را با آن داده‌ها منطبق دهد و سپس صرف عدم نقدشوندگی خاص بدهی را برای اعمال منحنی بدون ریسک تعیین کند (جسوپ و تامپسون^۴، ۲۰۱۸). رویکرد پایین‌به‌بالا دارای دو عنصر کلیدی (۱) منحنی بازده بدون ریسک نقدشونده و (۲) تعدیلی که منعکس‌کننده ویژگی‌های نقدشوندگی قراردادهای بیمه باشد، است (اتاوا، ۲۰۲۱). تعیین نرخ تنزیل طبق رویکرد پایین‌به‌بالا براساس فرمول زیر است (ایسون و شوالیه^۵، ۲۰۲۰):

1. Bottom-Up
2. Top-Down
3. W.Easson & Chevalier
4. Jessop & Thompson
5. Easson & Chevalier

صرف نقدشوندگی + نرخ بدون ریسک = نرخ تنزیل پایین به بالا

طبق ابگم ۱۷، برای هر روش نرخ تنزیل که از رویکرد پایین به بالا پیروی می‌کند، انتخاب نرخ بدون ریسک ضروری است؛ از این رو یکی از اجزای کلیدی رویکرد پایین به بالا، نرخ بدون ریسک است که کاملاً نقدشونده است. ابگم ۱۷ به صراحت مبنای استخراج نرخ‌های بدون ریسک را تعریف نمی‌کند، با این حال به ابزارهای معامله شده^۱ اشاره می‌کند که دارای سطوح ناچیزی از ریسک اعتباری هستند، نقدشوندگی بالایی دارند، قیمت‌های قابل اعتمادی دارند و طیف گسترده‌ای از سررسیدها، از جمله مدت زمان و شرایط طولانی‌تر را پوشش می‌دهند. متداول‌ترین مبنا برای تعریف نرخ‌های بدون ریسک که توسط بیمه‌گران در برخی کشورها استفاده می‌شود، بازارهای اوراق قرضه دولتی یا نرخ‌های سوآپ بین‌بانکی هستند (جسوپ^۲، ۲۰۱۸).

صرف نقدشوندگی یکی دیگر از اجزای کلیدی در تعیین نرخ تنزیل تحت رویکرد پایین به بالا است. تعدیل برای انعکاس ویژگی‌های نقدشوندگی قراردادهای بیمه به‌طور کلی، صرف نقدشوندگی نامیده می‌شود (انجمن اکچوئری، ۲۰۱۹). صرف نقدشوندگی را می‌توان به صورت درصد ثابتی از پرتفوی مرجع^۳ دارایی‌ها بر روی نرخ‌های بدون ریسک و تعدیل ثابت اضافی برای منعکس کردن تفاوت بین ویژگی‌های نقدشوندگی قرارداد بیمه و پرتفوی مرجع دارایی بیان کرد (بوچر و ایسون، ۲۰۲۳)^۴. یک رویکرد برای تعیین صرف ریسک نقدشوندگی^۵ به شرح زیر است (مؤسسه مودیز، ۲۰۲۰):

بازده تا سررسید در پرتفوی مرجع اعتباری - نرخ بدون ریسک - صرف ریسک = صرف نقدشوندگی

استفاده از پرتفوی مرجع برای استخراج منحنی صرف نقدشوندگی، یکی از ویژگی‌های مهم رویکرد «بالا به پایین» است. برای استفاده از رویکرد بالا به پایین، بازده پرتفوی مرجع دارایی‌ها برای حذف تأثیر ریسک اعتباری تعدیل می‌شود. تعدیل ریسک اعتباری بالا، نرخ تنزیل را کاهش می‌دهد، در حالی که تعدیل ریسک اعتباری کم، نرخ تنزیل را افزایش می‌دهد (مؤسسه

1. Traded Instruments
2. Jessop
3. Reference Portfolio
4. Boucher & Easson
5. Liquidity Premium

اکچوئری، ۲۰۲۳). فرمول محاسبه نرخ تنزیل طبق روش بالا به پایین به شرح زیر است (ایسون و شوالیه، ۲۰۲۰):

ریسک بازار و ریسک اعتباری - نرخ پرتفوی مرجع = نرخ تنزیل در رویکرد بالا به پایین ابگم ۱۷ الزامات خاصی برای پرتفوی مرجع مشخص نکرده است. پرتفوی مرجع می‌تواند براساس دارایی‌های واقعی نگهداری شده توسط واحد تجاری یا براساس پرتفوی مرجع از دارایی‌ها باشد. در انتخاب پرتفوی مرجع، سازگاری زمان پرداخت بین دارایی‌های موجود در پرتفوی مرجع و بدهی‌های قرارداد بیمه، توسط اکچوئر ارزیابی می‌شود. به‌عنوان مثال، اگر پرتفوی مرجع شامل اوراق قرضه با کوپن باشد، اکچوئر ممکن است تعدیلاتی را انجام دهد تا زمان پرداخت کوپن و بازپرداخت اصل سرمایه را منعکس کند، در صورتی که انتظار می‌رود چنین تعدیلی بر انتخاب نرخ‌های تنزیل تأثیر اساسی بگذارد (ایسون و شوالیه، ۲۰۲۰). طبق ابگم ۱۷ یک واحد تجاری باید منحنی بازده (پرتفوی مرجع) را برای حذف هر عاملی که به قراردادهای بیمه مرتبط نیست، مانند ریسک اعتباری و ریسک بازار، تعدیل کند. دو رویکرد پایین‌به‌بالا و رویکرد بالا‌به‌پایین، علی‌رغم واحد پولی یکسان منجر به منحنی‌های بازدهی متفاوتی می‌شوند. این امر به دلیل محدودیت‌های ذاتی در برآورد تعدیلات انجام شده تحت هر رویکرد و فقدان احتمالی تعدیل برای ویژگی‌های نقدینگی مختلف در رویکرد بالا‌به‌پایین است (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱).

مزیت اصلی استفاده از رویکرد پایین‌به‌بالا، در دسترس بودن منحنی‌های بازده بدون ریسک است. اشکال اصلی این رویکرد، ضرورت استخراج صرف نقدشوندگی در صورت نیاز یا زمانی که صرف نقدشوندگی غیرصفر باشد، می‌باشد. مزیت اصلی رویکرد بالا‌به‌پایین این است که نیازی به استخراج صریح صرف نقدشوندگی ندارد. نقطه ضعف این رویکرد، پیچیدگی بالقوه استخراج نرخ پرتفوی مرجع و تعدیلات قابل اجرا (مانند تعدیل ریسک اعتباری) است، به‌ویژه اگر انتظار می‌رود نرخ تنزیل به‌طور مکرر به‌روز شود (ایسون و شوالیه، ۲۰۲۰). در مجموع، در برخی پژوهش‌های قبلی (مانند انجمن اکچوئری، ۲۰۱۹) رویکرد پایین‌به‌بالا توصیه می‌شود؛ زیرا با سرمایه مبتنی بر ریسک مطابقت دارد. علاوه بر این، این رویکرد مستلزم قضاوت و پیچیدگی کمتری در تعدیل در حین استخراج منحنی تنزیل، نسبت به رویکرد بالا‌به‌پایین است. ولی برای جریان‌های نقدی که براساس بازده هر اقلام پایه مالی تغییر می‌کند، صرف عدم نقدشوندگی

(صرف نقدشوندگی) می‌تواند به‌عنوان نقطه مرجع عمل کند. رویکرد پایین‌به‌بالا ممکن است با مجموع نرخ‌های بدون ریسک و صرف نقدشوندگی مربوط باشد، درحالی‌که رویکرد بالابه‌پایین ممکن است با بازده مورد انتظار دارایی‌ها/پرتفوی مرجع انتخابی بدون تعدیل ریسک بازار و اعتبار باشد (انجمن اکچوئری، ۲۰۱۹).

نحوه محاسبه نرخ تنزیل در صنعت بیمه ایران

براساس آیین‌نامه ۵۸ مصوب شورای عالی بیمه، شرکت‌های بیمه برای اطمینان از ایفای تعهدات خود، موظف به محاسبه و حفظ ذخایر فنی هم در بیمه‌های زندگی و هم غیر زندگی می‌باشند. در ذخیره ریاضی بیمه‌های زندگی، ارزش فعلی تعهدات بیمه‌گر و بیمه‌گذاران باید محاسبه شود که در این محاسبه از نرخ سود فنی علی‌الحساب مقرر در آیین‌نامه ۶۸ (آیین‌نامه بیمه‌های زندگی و مستمری) به‌عنوان نرخ تنزیل استفاده می‌شود. همچنین در آیین‌نامه ۵۸، نحوه محاسبه ذخایر فنی در رشته‌های بیمه غیر زندگی به تفکیک و حسب نوع رشته مشخص شده است. در شرکت‌های بیمه ایرانی، تعهدات برآورد شده، با میانگین هندسی نرخ بازده سرمایه‌گذاری‌ها برای دوره ۵ساله منتهی به سال مالی موردنظر (با احتساب مطالبات و به‌صورت سالانه) تنزیل می‌شود (تنزیل برابر با میانگین هندسی نرخ بازده حسابداری سرمایه‌گذاری‌ها است). برای برآورد تعهدات آتی، هر چه نرخ تنزیل بالاتری تعیین شود، ذخایر کمتری برای شرکت برآورد می‌گردد.

علاوه‌براین، طبق دستورالعمل بیمه مرکزی (۱۴۰۰)، شرکت‌های بیمه موظف‌اند تعهدات آتی خود (سهام کل و نگهداری) در رشته بیمه شخص ثالث را به یکی از روش‌های تعیین شده به شرح جدول (۱) برای دوره زمانی ۵ساله (مشمول بر سال مالی ارائه صورت‌های مالی و ۴ سال ماقبل آن براساس ارقام تجدیدارائه‌شده) محاسبه کنند.

جدول ۱. روش برآورد و کنترل کفایت ذخایر فنی رشته بیمه شخص ثالث مؤسسات بیمه

رشته بیمه شخص ثالث	روش‌های مجاز	ذخایر فنی قابل کسر
در شرکت‌های با سابقه فعالیت بیش از ۵ سال	زنجیره نردبانی	ذخایر خسارات معوق، برگشت حق بیمه و فنی تکمیلی و خطرات طبیعی
در شرکت‌های با سابقه فعالیت کم‌تر از ۵ سال	مبتنی بر نسبت خسارت	ذخایر درج‌شده در صورت‌های مالی
	ضریب خسارت مورد انتظار	ذخیره سهم کل خسارات معوق

منبع: دستورالعمل بیمه مرکزی ج.ا.ا، ۱۴۰۰

پیشینه پژوهش

السوانگ^۱ و همکاران (۲۰۲۱) بیان می کنند که ابگم ۱۷ از شرکت های بیمه می خواهد که نرخ های تنزیل مناسبی را برای بدهی ها تعیین کنند. ابگم ۱۷ اصول گسترده، تکنیک ها و روش های زیادی را بیان می کند که می تواند برای تعیین نرخ های تنزیل مناسب مورد استفاده قرار گیرد.

بالپیت^۲ و همکاران (۲۰۱۸) به بررسی برآورد نرخ تنزیل برای جریان های نقدی با افق های زمانی مختلف پرداختند. نتایج نشان داد که نرخ تنزیل برای جریان های نقدی پرخطر متغیر است و باید از ساختار زمانی مشابه با ساختار زمانی نرخ های بهره تبعیت کند.

جسوپ و تامپسون (۲۰۱۸) به بررسی برآورد منحنی های بالابه پایین، به ویژه تعدیل صرف ریسک اعتباری پرداختند. نتایج نشان داد که نرخ های تنزیل برای ارزیابی بدهی نه تنها در تعیین ارزش فعلی جریان های نقدی آتی گزارش شده در صورت وضعیت مالی مهم هستند، بلکه در تعیین نحوه شناسایی سود و زیان تحت عنوان «هزینه های مالی بیمه» در سود و زیان جامع نیز از اهمیت بالایی برخوردارند.

لینارتاس و باراویکاس (۲۰۱۰) در تلاش برای ارائه رویکردی نوآورانه برای تعیین نرخ تنزیل بودند تا توسط شرکت های بیمه استفاده شود. نتایج پژوهش آنها نشان داد که یک نرخ تنزیل به درستی انتخاب شده می تواند تضمین کند که ارزش بدهی های بیمه کافی و سازگار با بازار است.

رحمانی و همکاران (۱۴۰۱) اجرای استانداردهای بین المللی گزارشگری مالی در صنعت بیمه را بررسی و عواملی که می تواند بر اجرای موفق ابگم در صنعت بیمه مؤثر باشد را شناسایی نمودند. نتایج این پژوهش نشان داد علی رغم تمایل به تغییر نظام حسابداری به ابگم، پیشرفت ها و توفیق ها قابل توجه و مورد رضایت نیست. مطابق با نتایج پژوهش مذکور، مجموعه عوامل اثرگذار در اجرای موفق ابگم در شرکت های بیمه به ترتیب اولویت عبارت اند از: ۱- عوامل نهادی ۲- عوامل زیرساختی، ۳- آمادگی فنی و الکترونیکی، ۴- عوامل آموزشی، ۵- موضوعات فنی و تکنیکی حسابداری، ۶- عوامل انگیزشی و عوامل مربوط به استانداردهای خاص صنعت بیمه ۷- عوامل اقتصادی.

1. Olswang

2. Bulpitt

اسکافی اصل و حیدرپور (۱۳۹۹) شناسایی چالش‌های عمومی خاص پیشروی صنعت بیمه در اجرای استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ و ارائه مدل مناسب برای پیاده‌سازی استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ را مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش نشان داد که مقوله‌هایی مانند بازار رقابتی / انحصاری، سیاست‌های بیمه مرکزی، کشش قیمتی در صنعت بیمه، تطابق قوانین جاری با نیازهای بازار، پیش‌گام بودن قوانین، نظارت بر صنعت بیمه، تحریم‌ها، روابط بین‌المللی، مدل‌ها و پیش‌فرض‌ها و تنظیمات ورودی، سیاست سرمایه‌گذاری در صنعت بیمه و... نقش بااهمیتی در پیاده‌سازی استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ در صنعت بیمه دارد.

اگرچه مطالعات متعددی به بررسی ابعاد مختلف ابگم ۱۷ پرداخته‌اند، مطالعات معدودی به نرخ تنزیل در قراردادهای بیمه توجه کرده‌اند. هدف اصلی این مطالعه، تدوین چارچوبی برای برآورد تعیین نرخ تنزیل در قراردادهای بیمه طبق ابگم ۱۷ با توجه به شرایط بازار بیمه و مالی ایران است. بررسی پیشینه پژوهش، نشان از خلاء تحقیقاتی در این موضوع است.

نرخ‌های تنزیل نقش مهمی در تعیین ارزش فعلی جریان‌های نقدی آتی دارند و برای اندازه‌گیری عملکرد مالی و بدهی‌های شرکت‌های بیمه استفاده می‌شوند. نرخ تنزیل باید به‌طور دقیق ارزش زمانی پول را منعکس کرده و به‌اندازه کافی تورم، نوسانات ارز و سایر عوامل مرتبط را جبران کند. اقتصاد ایران در معرض نااطمینانی‌های مختلف اقتصاد کلان، از جمله نرخ تورم بالا و نرخ‌های ارز متغیر قرار دارد که این عوامل می‌توانند به‌طور قابل توجهی بر نرخ‌های تنزیل و متعاقباً بر اندازه‌گیری بدهی‌های بیمه تأثیر بگذارند؛ بنابراین، ضروری است شرکت‌های بیمه ایرانی در هنگام تعیین نرخ‌های تنزیل خود طبق ابگم ۱۷، این موارد را بادقت در نظر بگیرند. برای مواجهه با این چالش‌ها، پاسخ به سوالات زیر ضروری است:

- نرخ تنزیل چگونه بر صورت‌های مالی شرکت‌های بیمه تأثیر می‌گذارد؟
- چارچوب تعیین نرخ تنزیل قراردادهای بیمه در ایران کدام است و چه عواملی بر آن تأثیر دارد؟
- تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ تا چه اندازه متناسب شرایط محیطی ایران است؟
- تعیین نرخ تنزیل قراردادهای بیمه‌ای طبق ابگم ۱۷ چه الزامات و پیش‌نیازهایی دارد؟

روش پژوهش

تحقیق حاضر با توجه به هدف پژوهش، از نوع کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی است. در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به مبانی نظری

و پیشینه پژوهش استفاده شده است. پرسش نامه ساده ترین روش برای تهیه ماتریس داده های ساختاریافته است و از سویی دیگر به عنوان یکی از ابزارهای رایج در تحقیقات پیمایشی و روشی مستقیم برای کسب داده های تحقیق است (خاکی، ۱۳۹۵). در این پژوهش نیز از ابزار پرسش نامه برای گردآوری داده ها استفاده شده است؛ لذا این تحقیق از حیث نحوه گردآوری داده ها در گروه پیمایشی قرار دارد. در ابتدای پرسش نامه، اطلاعات جمعیت شناسی پاسخ دهندگان مطرح گردیده و سپس دیدگاه آنها در خصوص تدوین چارچوبی برای برآورد نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ در صنعت بیمه ایران مورد پرسش قرار گرفته است. پرسش نامه از چهار بخش اصلی و ۵۵ سوال تشکیل شده است. برای پاسخگویی به گویه ها، مقیاس اندازه گیری طیف لیکرت شامل پنج درجه بسیار کم تا بسیار زیاد مورد استفاده قرار گرفته است. با توجه به ضرورت آشنایی پاسخ دهندگان با استانداردهای بین المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ (ابگم ۱۷) و مفاهیم آن، در مقدمه پرسشنامه، ابتدا هدف تحقیق تبیین شد و سپس فهرست کاملی از نیازهای اطلاعاتی و تعاریف مرتبط با ابگم ۱۷ و رویکردهای نرخ تنزیل در آن برای پاسخ دهندگان ارائه گردید.

برای آزمون روایی (میزان اندازه گیری خصیصه و ویژگی مورد نظر)، ابتدا سؤالات بر مبنای ماتریس نظری که حاصل از بررسی ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق در این حوزه است، طراحی شدند و سپس پرسش نامه به وسیله تعدادی از مدیران و حسابرسان داخلی، اعضای هیئت علمی و مدرسان دانشگاه در حوزه مرتبط مورد بررسی قرار گرفت و توصیه های آنان در پرسش نامه نهایی منظور شد. برای بررسی قابلیت اعتماد (پایایی) پرسشنامه (ثبات نتایج اندازه گیری)، از معیار آلفای کرونباخ طبق جدول (۳) استفاده شده است که مقدار بین ۰/۶ تا ۰/۸ قابل قبول و بالاتر از ۰/۸ نشان دهنده پایایی بالا می باشد. آلفای کرونباخ گزاره های این پژوهش ۰/۹۵۴ به دست آمده است که نشان دهنده پایایی مطلوب آن است.

جدول ۲. پایایی ابزار پرسشنامه

ردیف	شرح	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ
۱	چارچوب نرخ تنزیل در ایران	۲۵	۰/۹۲۶
۲	تأثیرگذاری نرخ تنزیل بر صورت های مالی	۸	۰/۸۸۵
۳	سنجش وضعیت فعلی و میزان سازگاری تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ با شرایط محیطی ایران	۱۲	۰/۹۱۶
۴	پیش نیازها و زیرساخت های لازم برای تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷	۱۰	۰/۷۸۰
کل	تدوین چارچوب تعیین نرخ تنزیل طبق استانداردهای بین المللی گزارشگری مالی (ابگم) شماره ۱۷ برای قراردادهای بیمه	۵۵	۰/۹۵۴

منبع: یافته های پژوهش

جامعه آماری پژوهش مدیران عامل یا اعضای هیئت‌مدیره، حساب‌رسان داخلی، مدیران مالی، اکچوژران، حساب‌رسان داخلی و مدیران ریسک شرکت‌های بیمه هستند. پرسش‌نامه برای همه شرکت بیمه فعال در صنعت به دو شکل مکتوب و الکترونیکی ارسال شد. انتخاب نمونه پژوهش با توجه به جامعه آماری و سهولت دسترسی به پاسخ‌دهندگان انجام شده است و از ۹۱ پرسشنامه گردآوری شده، مجموعاً ۸۵ پرسشنامه قابل قبول تشخیص داده شده و داده‌های مربوطه وارد نرم افزار آماری Spss شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مشخصات جمعیت‌شناسی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه تحقیق در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. مشخصات جمعیت‌شناسی پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه

درصد	فراوانی	شرح	
۳۶/۵	۳۱	زن	جنسیت
۶۳/۵	۵۴	مرد	
۱۶/۵	۱۴	کارشناسی	تحصیلات
۵۵/۳	۴۷	کارشناسی ارشد	
۲۸/۲	۲۴	دکتری	
۷/۱	۶	کمتر از ۵ سال	تجربه کاری
۱۰/۶	۹	۵ تا ۱۰ سال	
۳۴/۱	۲۹	بیش از ۱۰ تا ۱۵ سال	
۴۸/۲	۴۱	بیش از ۱۵ سال	
۱۵/۳	۱۳	مدیر مالی	سمت
۱۲/۹	۱۱	مدیرعامل یا عضو هیئت‌مدیره	
۴/۷	۴	اکچوژر	
۱۵/۳	۱۳	مدیر ریسک	
۵۱/۸	۴۴	حساب‌رسان داخلی	

منبع: یافته‌های پژوهش

همچنین در این پژوهش روش‌های آماری آزمون میانگین یک جامعه آماری (t-test)، آزمون آنالیز واریانس (ANOVA) و توکی و آزمون لوین برای آزمون داده‌های پژوهش استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

از آزمون میانگین جامعه آماری (t-test)، جهت تشخیص تأثیر یا عدم تأثیر متغیرهای موردنظر در وضعیت مورد بررسی استفاده می‌شود. اگر میانگین هر متغیر از حد مشخصی بیشتر بود، آن متغیر در پدیده‌ی موردنظر مؤثر تلقی می‌شود. در این آزمون، فرض مطرح شده در مورد میانگین جامعه، در سطح خطای ۵ درصد مورد بررسی قرار می‌گیرد. براساس آمار توصیفی و درصد فراوانی چهار بخش پرسشنامه (بخش اول، چارچوب نرخ تنزیل در ایران؛ بخش دوم، تأثیرگذاری نرخ تنزیل بر صورت‌های مالی؛ بخش سوم، سنجش وضعیت فعلی و میزان سازگاری تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ با شرایط محیطی ایران؛ و بخش چهارم، پیش‌نیازها و زیرساخت‌های لازم برای تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷، نتایج آزمون مقایسه میانگین جامعه در خصوص هر چهار بخش، در جداول ۴، ۵، ۶ و ۷ ارائه شده است. گزاره‌هایی که سطح معناداری آنها کمتر از ۵ درصد است، معنادار تلقی می‌شوند. گزاره‌هایی که دارای سطح معناداری بیشتر از ۵ درصد هستند، معنادار نیست. گزاره‌هایی که دارای میانگین کمتر از ۳ و آماره t آنها منفی است، حاکی از مخالفت شدید پاسخ‌دهندگان با گزاره مربوطه دارد و گزاره‌هایی که دارای میانگین بیشتر از ۳ و آماره مثبت t هستند، نشان از موافقت شدید پاسخ‌دهندگان با گزاره مربوطه دارد.

جدول ۴. آزمون مقایسه میانگین جامعه در خصوص چارچوب نرخ تنزیل در ایران

شماره	گزاره	میانگین	سطح معناداری
	رویکرد پایین به بالا		
الف	نرخ‌های بدون ریسک		
	ویژگی نقدشوندگی ابزارهای زیر به چه میزان است؟		
۱	۱-۱- نرخ اوراق بدهی دولتی (اسناد خزانه، اوراق مباحه و...)	۳/۶۷	۰/۰۰۰
	۱-۲- نرخ سپرده بانکی	۴	۰/۰۰۰
	۱-۳- نرخ سود پرتفوی مرجع	۳/۴۸	۰/۰۰۰
	۱-۴- نرخ بازده حسابداری سرمایه‌گذاری‌ها	۳/۳۹	۰/۰۰۰
	میزان تناسب نرخ‌های زیر برای تعیین نرخ سود بدون ریسک باتوجه به بروز بودن آنها، به چه میزان است؟		
۲	۲-۱- نرخ اوراق بدهی دولتی	۳/۷۲	۰/۰۰۰
	۲-۲- نرخ سپرده بانکی	۴	۰/۰۰۰
	۲-۳- نرخ سود پرتفوی مرجع	۳/۴	۰/۰۰۱

شماره	گزاره	میانگین	سطح معناداری
۳	۲-۴-نرخ بازده حسابداری سرمایه‌گذاری‌ها	۳/۳۴	۰/۰۰۳
	میزان تناسب انتخاب نرخ‌های زیر به‌عنوان نرخ بازار به چه میزان است؟		
	۳-۱-نرخ اوراق بدهی دولتی	۳/۱۴	۰/۲۴۶
	۳-۲-نرخ سود سپرده بانکی	۳/۵۱	۰/۰۰۰
	۳-۳-نرخ سود پرتفوی مرجع	۳/۵۵	۰/۰۰۰
ب	۳-۴-نرخ بازده حسابداری سرمایه‌گذاری‌ها	۳/۵۲	۰/۰۰۰
	تعیین صرف نقدشوندگی		
	تاچه میزان روش‌های زیر برای اندازه‌گیری صرف نقدشوندگی مناسب است؟		
	۴-۱-استفاده از پورتهوهای تکرار شونده	۳/۲۷	۰/۰۱۹
	۴-۲-استفاده از پرتفوی مرجع و تعیین صرف نقدشوندگی آن با استفاده از تکنیک‌های بالابه‌پایین	۳/۴۹	۰/۰۰۰
۴	۴-۳-مقایسه بازده دارایی‌های غیر نقدشونده با نقدشونده، هر دو با درجه ریسک اعتباری یکسان یا مشابه	۳/۳۶	۰/۰۰۲
	نقدشوندگی هر یک از محصولات زیر به چه میزان است؟		
	۵-۱-بیمه عمر	۴/۰۱	۰/۰۰۰
	۵-۲-بیمه درمان	۳/۳۱	۰/۰۱۴
	۵-۳-بیمه اموال و مسئولیت	۳/۴۴	۰/۰۰۰
۵	۵-۴-بیمه اتکالی	۳/۶۸	۰/۰۰۰
	رویکرد بالابه‌پایین		
	تعیین پرتفوی مرجع برای نرخ تنزیل		
	تاچه حد رویکردهای زیر برای انتخاب پرتفوی مرجع مناسب است؟		
	۶-۱-انتخاب پرتفوی مرجع بر اساس دارایی‌های نظری	۳/۱۵	۰/۲۰۲
۶	۶-۲-پرتفوی مرجع سفارشی	۳/۶۷	۰/۰۰۰
	۶-۳-پرتفوی مرجع بر اساس دارایی‌های واقعی	۳/۷۶	۰/۰۰۰
	چنانچه پرتفوی مرجع بر اساس دارایی‌های واقعی موجود توسط شرکت بیمه انتخاب شده باشد، تا چه حد بین زمان سررسید دارایی‌های موجود در پرتفوی مرجع و تعهدات قراردادهای بیمه سازگاری وجود دارد؟		
۷	چنانچه پرتفوی مرجع بر اساس دارایی‌های واقعی موجود توسط شرکت بیمه انتخاب شده باشد، تا چه حد بین زمان سررسید دارایی‌های موجود در پرتفوی مرجع و تعهدات قراردادهای بیمه سازگاری وجود دارد؟		
۸	اگر پرتفوی مرجع بر اساس پرتفوی نظری انتخاب شده باشد، تا چه حد بین زمان سررسید دارایی‌های موجود در پرتفوی مرجع و تعهدات قراردادهای بیمه سازگاری وجود دارد؟		
۹	تغییر در پورتفوی دارایی‌های شرکت بر نرخ تنزیل مورد استفاده در قراردادهای بیمه تأثیر دارد.		

منبع: یافته‌های تحقیق

از محتوای جدول ۴ مشخص می‌شود که به‌جز گزاره‌های نرخ اوراق بدهی دولتی و انتخاب پرتفوی مرجع بر اساس دارایی‌های نظری، سایر گزاره‌ها دارای سطح معناداری کمتر از ۵ درصد است که حاکی از معناداری گزاره‌ها دارد. همچنین، در رویکرد پایین به بالا، پاسخ‌دهندگان برای تعیین نرخ بدون ریسک در ایران با نرخ اوراق بدهی دولتی (اسناد خزانه، اوراق مرابحه و...)، نرخ سپرده بانکی، نرخ سود پرتفوی مرجع و نرخ بازده حسابداری سرمایه‌گذاری‌ها موافق بودند، ولی تأکید بیشتری روی نرخ سپرده بانکی داشتند. برای اندازه‌گیری صرف نقدشوندگی، پاسخ‌دهندگان استفاده از پرتفوی مرجع و تعیین صرف نقدشوندگی آن با استفاده از تکنیک‌های بالا به پایین را مورد تأکید قرار دادند. پاسخ‌دهندگان برای تعیین صرف نقدشوندگی، با نقدشوندگی بیمه عمر، بیمه درمان، بیمه اموال و مسئولیت و بیمه اتکایی موافق بودند. در مقابل، در رویکرد بالا به پایین، میانگین نظرات بر روی تعیین پرتفوی مرجع بر اساس دارایی‌های واقعی بوده است. سازگاری بین زمان سررسید دارایی‌های موجود در پرتفوی مرجع و تعهدات قراردادهای بیمه، و همچنین تأثیرگذاری پرتفوی دارایی‌های شرکت بر نرخ تنزیل نیز تأیید شده است.

جدول ۵. آزمون مقایسه میانگین جامعه در خصوص تأثیرگذاری نرخ تنزیل بر صورت‌های مالی

شماره	گزاره	میانگین	سطح معناداری
الف	تأثیر در اندازه‌گیری مبالغ صورت‌های مالی		
۱	انتخاب نرخ تنزیل طبق استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی (ابگم ۱۷)، بر خالص نتیجه مالی بیمه تأثیر گذار بوده و آن را تغییر خواهد داد.	۳/۹۱	۰/۰۰۰
۲	انتخاب نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷، بر خالص نتیجه سرمایه‌گذاری تأثیر گذار بوده و آن را تغییر خواهد داد.	۳/۷۶	۰/۰۰۰
۳	انتخاب نرخ تنزیل تعهدات بیمه‌ای می‌تواند تأثیر مهمی بر اندازه‌گیری حاشیه خدمات قراردادی (سود تحقق‌نیافته قراردادهای بیمه) داشته باشد.	۳/۸۰	۰/۰۰۰
۴	انتخاب نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷، اندازه‌گیری تعهدات بیمه را تحت تأثیر قرار می‌دهد.	۳/۸۲	۰/۰۰۰
ب	تأثیر بر کیفیت صورت‌های مالی		
۵	رویکردهای محاسبه نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷، نتایج منصفانه را ارائه می‌دهد.	۳/۸۵	۰/۰۰۰
۶	افشای مفروضات و روش‌شناسی نرخ تنزیل توسط شرکت‌های بیمه، قابلیت مقایسه برای استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی را افزایش می‌دهد.	۴/۰۶	۰/۰۰۰
۷	به‌کارگیری نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷، موجب محاسبه به‌روز تعهدات می‌شود.	۳/۹۱	۰/۰۰۰
۸	انتخاب نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ می‌تواند منجر به طیف گسترده‌ای از نرخ‌ها شود.	۳/۶	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

از جدول ۵ مشخص می‌شود که تمامی گزاره‌های مربوط به تأثیرگذاری نرخ تنزیل بر صورت‌های مالی، دارای سطح معناداری کمتر از ۵ درصد است که حاکی از معناداری گزاره‌ها دارد. همچنین، تأثیرگذاری نرخ تنزیل بر خالص نتیجه مالی بیمه، خالص نتیجه سرمایه‌گذاری، اندازه‌گیری حاشیه خدمات قراردادی (سود تحقق‌نیافته قراردادهای بیمه) و بر اندازه‌گیری تعهدات بیمه مورد تأیید قرار گرفته است. نتایج موید آن است که رویکردهای محاسبه نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ نتایج منصفانه ارائه می‌دهد، قابلیت مقایسه برای استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی را افزایش می‌دهد، موجب محاسبه به‌روز تعهدات می‌شود و طیف گسترده‌ای از نرخ‌ها به‌دست می‌دهد.

جدول ۶. آزمون مقایسه میانگین جامعه در خصوص سنجش وضعیت فعلی و میزان سازگاری تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ با شرایط محیطی ایران

شماره	گزاره	میانگین	سطح معناداری
۱	تا چه حد ویژگی نقدشوندگی قراردادهای بیمه در ایران در محاسبه نرخ تنزیل لحاظ می‌شود؟	۲/۹۳	۰/۶۲
۲	برای قراردادهای بیمه، ابزارهای مالی دارای جریان نقدی که ویژگی‌های مشابه دارند و قیمت‌های بازار آنها قابل مشاهده است، وجود دارد.	۳/۱۹	۰/۱۴۵
۳	در ایران امکان استفاده از ورودی‌های مبتنی بر بازار برای تعیین نرخ تنزیل تعهدات شرکت‌های بیمه وجود دارد.	۳/۰۸	۰/۵۳۱
۴	در حال حاضر در صنعت بیمه ایران، از رویکرد پایین‌به‌بالا استفاده می‌شود.	۳/۲۱	۰/۱۲۶
۵	در حال حاضر در صنعت بیمه ایران از رویکرد بالا به پائین استفاده می‌شود.	۳	۱/۰۰۰
۶	در حال حاضر در صنعت بیمه ایران، مطابق با آیین‌نامه شماره ۵۸، در اندازه‌گیری ذخایر یا تعهدات رشته‌های بیمه غیرزندگی از هیچ نرخ بهره‌ای استفاده نمی‌شود.	۳/۳۳	۰/۰۳۰
۷	نرخ تنزیل برای قراردادهای بیمه در ایران، به طور سالانه تعیین می‌شود.	۳/۲۵	۰/۰۸۵
۸	در صنعت بیمه ایران، نتایج ارزیابی تعهدات بیمه‌ای نسبت به انتخاب نرخ تنزیل حساس است.	۳/۱۳	۰/۳۵
۹	تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷، منعکس‌کننده ویژگی‌های قراردادهای بیمه در ایران است.	۳/۲	۰/۱۸۵
۱۰	مطابق با دستورالعمل سازمان بورس، از نرخ تنزیل سود سهام تحقق‌یافته دریافت نشده در صندوق‌های سرمایه‌گذاری (که به‌صورت مجموع نرخ اوراق به علاوه ۵ درصد در نظر گرفته می‌شود)، برای قراردادهای بیمه طبق استاندارد بین‌المللی شماره ۱۷ استفاده شود؟	۳/۴۱	۰/۰۰۱

شماره	گزاره	میانگین	سطح معناداری
۱۱	برای محاسبه نرخ تنزیل تعهدات بیمه‌ای به شکل ذخیره خسارات معوق بیمه شخص ثالث در ایران، طبق دستورالعمل بیمه مرکزی، از روش میانگین هندسی نرخ بازده حسابداری سرمایه‌گذاری‌ها (با احتساب مطالبات و به صورت سالانه) برای دوره ۵ساله منتهی به سال مالی موردنظر استفاده می‌شود. تا چه حد موافقید که این نرخ برای قراردادهای بیمه طبق استاندارد بین‌المللی ۱۷ مبنا قرار گیرد؟	۳/۳۳	۰/۰۰۹
۱۲	برای محاسبه حق بیمه در بیمه‌های زندگی، از نرخ سود فنی یا نرخ علی‌الحساب استفاده می‌شود؟	۳/۴۴	۰/۰۰۱

منبع: یافته‌های پژوهش

از جدول ۶ مشخص می‌شود که به‌جز گزاره‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۷، ۸، ۹، سایر گزاره‌ها در خصوص وضعیت فعلی و میزان سازگاری تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ با شرایط محیطی ایران، معنادارند.

جدول ۷. آمار توصیفی و آزمون مقایسه میانگین جامعه در خصوص پیش‌نیازها و زیرساخت‌های لازم برای تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷

شماره	گزاره	میانگین	سطح معناداری
الف	آئین‌نامه و مقررات		
۱	تدوین چارچوب و رهنمود کلی تعیین نرخ تنزیل توسط بیمه مرکزی ضرورت دارد.	۴/۳۱	۰/۰۰۰
ب	سیستم‌های اکچوئری و مدیریت مالی		
۲	پیاده‌سازی نرخ تنزیل بر اساس ابگم ۱۷، مستلزم بازنگری در چارچوب‌های فعلی مدیریت مالی شرکت‌های بیمه است.	۴/۲۷	۰/۰۰۰
۳	پیاده‌سازی نرخ تنزیل بر اساس ابگم ۱۷، مستلزم بررسی و بازنگری مدل‌های بیم‌سنجی (اکچوئری) است.	۴/۱۴	۰/۰۰۰
ج	فناوری اطلاعات		
۴	پیاده‌سازی نرخ تنزیل بر اساس ابگم ۱۷، مستلزم به‌کارگیری سیستم‌های نوین فناوری اطلاعات است.	۴/۱۴	۰/۰۰۰
د	آموزش		
۵	پیاده‌سازی نرخ تنزیل بر اساس ابگم ۱۷، مستلزم تهیه رهنمودهای آموزشی است.	۴/۴۲	۰/۰۰۰
۶	پیاده‌سازی نرخ تنزیل بر اساس ابگم ۱۷، مستلزم اجرای دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی است.	۴/۳۱	۰/۰۰۰

شماره	گزاره	میانگین	سطح معناداری
۵	واحد تهیه‌کننده		
۷	به نظر شما، کدام یک از واحدهای زیر برای تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ برای شرکت‌های بیمه مناسب است؟		
	۱-۷- واحد مالی	۳/۸۷	۰/۰۰۰
	۲-۷- مدیریت ریسک	۴/۰۶	۰/۰۰۰
	۳-۷- هیئت‌مدیره	۳/۱۴	۰/۳۸۲
	۴-۷- اکچوئرها	۴/۲۹	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

از نتایج جدول ۷ مشخص می‌شود که به‌جز گزاره تعیین نرخ تنزیل توسط هیئت‌مدیره، سایر گزاره‌ها درخصوص پیش‌نیازها و زیرساخت‌های لازم برای تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ معنادارند. همچنین، آئین‌نامه‌ها و مقررات، سیستم‌های اکچوئری و مدیریت مالی، فناوری اطلاعات و آموزش به‌عنوان پیش‌نیازها و زیرساخت‌های لازم برای تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ مورد تأکید قرار گرفتند. بیشتر پاسخ‌دهندگان با تعیین واحد اکچوئری به‌عنوان مسئول تعیین نرخ تنزیل موافقت داشتند.

آزمون تحلیل واریانس و توکی

برای بررسی تفاوت معنی‌دار بین نظرات گروه‌های پاسخ‌دهنده به سوالات پرسشنامه شامل گروه‌های (۱) مدیر مالی، (۲) مدیرعامل یا عضو هیئت‌مدیره، (۳) اکچوئر، (۴) مدیر ریسک و حسابرس داخلی از آزمون آنالیز واریانس استفاده شده است. با توجه به اینکه یکی از پیش‌فرض‌های استفاده از آزمون تحلیل واریانس، بررسی همسانی واریانس‌ها است، آزمون لوین برای بررسی همسانی واریانس گزاره‌ها به کار رفته است. آزمون لوین یک آمار استنباطی است که برای ارزیابی برابری واریانس‌ها برای یک متغیر محاسبه شده برای دو یا چند گروه استفاده می‌شود. نتایج آزمون لوین حاکی از آن است که به‌جز در مورد گزاره‌های مندرج در جدول ۸، در سایر موارد بین نظرات گروه‌های مختلف پاسخ‌دهنده تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۸. خلاصه نتایج آزمون تحلیل واریانس ولوین

سطح معنی داری آزمون لوین	سطح معناداری آزمون تحلیل واریانس	گزاره
۰/۰۶	۰/۰۰۹	نقد شوندگی بیمه درمان
۰/۵۸۶	۰/۰۲۲	نقد شوندگی بیمه اموال و مسئولیت
۰/۰۶۸	۰/۰۲۶	استفاده از پرتفوی مرجع سفارشی به عنوان پرتفوی مرجع
۰/۱۰۱	۰/۰۲۲	چنانچه پرتفوی مرجع بر اساس دارایی‌های واقعی موجود توسط شرکت بیمه انتخاب شده باشد، از نظر شما، تا چه حد بین زمان سررسید دارایی‌های موجود در پرتفوی مرجع و تعهدات قراردادهای بیمه سازگاری وجود دارد؟
۰/۶۸۸	۰/۰۱۸	چه حد موافقتی که برای محاسبه حق بیمه در بیمه‌های زندگی، از نرخ سود فنی یا نرخ علی‌الحساب استفاده می‌شود؟

منبع: یافته‌های پژوهش

سطح معنی داری آماره لوین در ارتباط با گزاره‌های ۲-۵، ۳-۵، ۶-۲، ۷ بخش چارچوب نرخ تنزیل در ایران و گزاره ۱۲ بخش سنجش وضعیت فعلی و میزان سازگاری تعیین نرخ تنزیل طبق ابگم ۱۷ با شرایط محیطی ایران بیش از ۰/۰۵ است. بنابراین، فرض برابری واریانس‌ها پذیرفته می‌شود.

با استفاده از آزمون توکی می‌توان بررسی نمود که بین کدام یک از گروه‌های مورد بررسی تفاوت معنی دار وجود دارد (مؤمنی و فعال قیومی، ۱۳۹۵). در جدول (۹) نتایج آزمون توکی در رابطه با مقایسه دیدگاه گروه‌های مختلف پاسخ‌دهنده ارائه شده است.

جدول ۹. نتایج آزمون توکی در رابطه با مقایسه دیدگاه گروه‌های مختلف پاسخ‌دهنده

گزاره	نتیجه	تفاوت میانگین	سطح معنی داری
بیمه درمان	بین نظرات افراد گروه‌های ۱ (مدیرمالی) و ۳ (اکچوئر) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی دار وجود دارد.	۲/۱۹	۰/۰۰۵
	بین نظرات افراد گروه‌های ۲ (مدیرعامل یا عضو هیات مدیره) و ۳ (اکچوئر) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی دار وجود دارد.	۲/۱۴	۰/۰۰۸
	بین نظرات افراد گروه‌های ۳ (اکچوئر) و ۴ (مدیرریسک) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی دار وجود دارد.	-۱/۷۳	۰/۰۴۲

گزاره	نتیجه	تفاوت میانگین	سطح معنی‌داری
	بین نظرات افراد گروه‌های ۳ (اکچوئرز) و ۵ (حسابرس داخلی) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی‌دار وجود دارد.	۱/۸۰	۰/۰۱۴
بیمه اموال و مسئولیت	بین نظرات افراد گروه‌های ۱ (مدیر مالی) و ۳ (اکچوئرز) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی‌دار وجود دارد.	۱/۶۷	۰/۰۴۳
پرتفوی مرجع سفارشی	بین نظرات افراد گروه‌های ۱ (مدیر مالی) و ۴ (مدیر ریسک) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی‌دار وجود دارد.	۱	۰/۰۳۸
چنانچه پرتفوی مرجع بر اساس دارایی‌های واقعی موجود توسط شرکت بیمه انتخاب شده باشد، تا چه حد بین زمان سررسید دارایی‌های موجود در پرتفوی مرجع و تعهدات قراردادهای بیمه سازگاری وجود دارد؟	بین نظرات افراد گروه‌های ۱ (مدیر مالی) و ۳ (اکچوئرز) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی‌دار وجود دارد.	۱/۵	۰/۰۱۳
برای محاسبه حق بیمه در بیمه‌های زندگی، از نرخ سود فنی یا نرخ علی‌الحساب استفاده می‌شود؟	بین نظرات افراد گروه‌های ۱ (مدیر مالی) و ۳ (اکچوئرز) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی‌دار وجود دارد.	۱/۴۱	۰/۰۲۸
	بین نظرات افراد گروه‌های ۱ (مدیر مالی) و ۳ (اکچوئرز) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی‌دار وجود دارد.	۱/۹۲	۰/۰۲۰
	بین نظرات افراد گروه‌های ۲ (مدیر عامل یا عضو هیات مدیره) و ۳ (اکچوئرز) در رابطه با این گزاره تفاوت معنی‌دار وجود دارد.	۱/۹۱	۰/۰۲۶

منبع: یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

ابگم ۱۷ اصول شناخت، اندازه‌گیری، ارائه و افشای قراردادهای بیمه صادره، قراردادهای بیمه اتکایی و واگذاری و قراردادهای سرمایه‌گذاری دارای ویژگی‌های مشارکت اختیاری را تعیین کرده است. این استاندارد، رویه‌ای را ارائه می‌دهد که قابلیت مقایسه شرکت‌های بیمه در سطح بین‌المللی برای سرمایه‌گذاران و تحلیل‌گران امکان‌پذیرتر و ساده‌تر باشد. یکی از جنبه‌های مهم ابگم ۱۷، تعیین نرخ تنزیل است که جزء مهمی برای محاسبه ارزش فعلی جریان‌های نقدی آتی

مرتبط با قراردادهای بیمه می‌است. طبق ابگم ۱۷، بیمه‌گران ملزم به استفاده از نرخ تنزیل تعدیل شده با ریسک هستند، که منعکس کننده ارزش زمانی پول و ویژگی های جریان های نقدی مرتبط با قراردادهای بیمه بوده و از اندازه گیری بدهی های بیمه با برآورد فعلی مبلغ تسویه آنها اطمینان حاصل شود. تعیین نرخ های تنزیل مناسب از اهمیت بالایی برخوردار است؛ زیرا شفافیت و مقایسه صورت های مالی را تضمین می کند و ذی نفعان را قادر می سازد تا تصمیمات آگاهانه بگیرند. همچنین، تعیین دقیق نرخ تنزیل به استحکام موقعیت مالی شرکت های بیمه کمک می کند و توانایی آنها را برای انجام تعهدات بیمه گذاران افزایش می دهد.

نتایج آزمون مقایسه میانگین یک جامعه نشان می دهد که به جز گزاره های انتخاب نرخ اوراق بدهی دولتی به عنوان نرخ بازار و انتخاب پرتفوی مرجع طبق دارایی های نظری، لحاظ شدن ویژگی های نقدشوندگی در قراردادهای بیمه ایرانی، وجود قیمت های قابل های مشاهده در ابزارهای مالی، استفاده از ورودی های مبتنی بر بازار برای تعیین نرخ تنزیل، استفاده از رویکرد بالا و پائین در تعیین نرخ تنزیل در ایران، تعیین سالانه نرخ تنزیل برای قراردادهای بیمه در ایران، حساس بودن نتایج ارزیابی تعهدات بیمه ای به نرخ تنزیل، منعکس کننده بودن ویژگی های قراردادهای بیمه ایرانی با ابگم ۱۷، تعیین نرخ تنزیل توسط هیئت مدیره، سایر گزاره ها معنادار بوده است. همچنین آماره t همه گزاره ها به استثنای لحاظ شدن ویژگی نقدشوندگی قراردادهای بیمه برای محاسبه نرخ تنزیل در ایران مثبت بوده؛ از این رو پاسخ دهندگان معتقد بودند که قراردادهای بیمه در ایران نقد شونده نیست. همچنین نتایج پژوهش آزمون تحلیل واریانس و توکی نشان داد که بین نظرات گروه پاسخ دهنده در خصوص گزاره های نقد شوندگی بیمه درمان و بیمه اموال و مسئولیت، استفاده از پرتفوی سفارشی به عنوان پرتفوی مرجع، سازگاری بین زمان سررسید داراییهای واقعی موجود در پرتفوی مرجع و تعهدات قراردادهای بیمه و استفاده از نرخ سود فنی یا نرخ علی الحساب برای محاسبه حق بیمه در بیمه های زندگی تفاوت معنادار وجود دارد.

در رابطه با گزاره های مربوط به تعیین نرخ های بدون ریسک، صرف نقدشوندگی و پرتفوی مرجع برای نرخ تنزیل، نتایج این پژوهش با نتایج مطالعات انجمن اکچوئری، ۲۰۱۹؛ ایسون و شوالیه، ۲۰۲۰؛ بوچر و ایسون، ۲۰۲۳؛ و هیئت استانداردهای بین المللی حسابداری، ۲۰۱۷ توافق دارد. در خصوص تاثیرگذاری نرخ تنزیل بر صورت های مالی شرکت های بیمه، نتایج حاصل شده موافق با نتایج مطالعات قبلی (مانند انجمن اکچوئری، ۲۰۲۳؛ جسوپ، ۲۰۱۸؛

رحمانی و رسولی، ۱۴۰۱؛ کرن و راولی، ۲۰۱۸؛ ایسون و شوالیه، ۲۰۲۰؛ اسکافی اصل و حیدرپور، ۱۴۰۰) است.

در نهایت، باتوجه به یافته‌های پژوهش و با در نظر گرفتن رویکردهای بالا و پائین و ویژگی‌های قراردادهای بیمه در ایران که از نقدشوندگی متفاوتی برخوردار هستند، به نهاد ناظر صنعت بیمه ایران، بیمه مرکزی، پیشنهاد می‌شود رهنمودی در خصوص نحوه تعیین نرخ تنزیل در ایران تنظیم گردد. همچنین برای به‌کارگیری موفق استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ (ابگم ۱۷) برای برآورد نرخ تنزیل در ایران، باید به چالش‌ها و وضعیت موجود به‌صورت واقع‌بینانه توجه شود. در این راستا، برنامه‌ریزی و اقدام موثر جهت رفع چالش‌های تعیین نرخ تنزیل، آموزش و تدوین رهنمودهای موردنیاز جهت به‌کارگیری این استاندارد ضروری است.

در پژوهش‌های آتی، برای تعیین چارچوب نرخ تنزیل می‌توان مطالعه کیفی انجام داد و چالش‌های نرخ تنزیل را به‌صورت عمیق‌تری مورد بررسی قرارداد. همان‌طور که در خصوص پیش‌بینی نرخ تنزیل چالش‌هایی وجود دارد، در خصوص پیش‌بینی جریان‌های نقدی چالش‌هایی نیز وجود دارد که پیشنهاد می‌شود چالش‌های پیش‌بینی جریان‌های نقدی در پژوهش‌های آتی بررسی شود.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده‌است.

منابع

- اسدزاده، حمید (۱۳۹۶). عدم اطمینان، چالش‌ها و فرصت‌های شرکت‌های بیمه در پیاده‌سازی IFRS. حسابدار، ۳۰۶، ۴۵-۴۸.
- اسکافی اصل، مهدی و حیدرپور، فرزانه (۱۴۰۰). طراحی مدلی برای پیاده‌سازی استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷. فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، (۴۹) ۱۳، ۲۳۳-۲۵۷.
- بنویدی، مجید (۱۳۹۶). بررسی ابعاد اجرای ابگم ۱۷ در شرکت‌های بیمه‌ای. حسابدار، ۱۷-۱۶.
- بیمه مرکزی (۱۴۰۰). دستورالعمل اصلاحی روش برآورد و کنترل کفایت ذخایر فنی رشته بیمه شخص ثالث مؤسسات بیمه.
- خاکی، غلام‌رضا (۱۳۹۵). روش تحقیق با رویکرد پایان‌نامه‌نویسی، تهران: انتشارات ترمه.
- رحمانی، علی و رسولی، ندا (۱۴۰۱). چالش‌های اندازه‌گیری قراردادهای بیمه طبق استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ در ایران. فصلنامه علمی دانش حسابداری مالی، (۴) ۹، ۳۳-۷۲.
- رحمانی، علی؛ رسولی، ندا؛ محمودخانی، مهناز؛ مصطفایی، پرستو؛ پارسایی، منا؛ حکمت، هانیه؛ حقیقت، طوبی و طهماسبی آشتیانی، مهسا (۱۴۰۱). تدوین چارچوبی برای به‌کارگیری استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۷ در صنعت بیمه. تهران: پژوهشکده بیمه.
- رسولی، ندا و رحمانی، علی (۱۴۰۱). مسائل و مشکلات گزارشگری مالی در صنعت بیمه در ایران. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، (۱۴) ۴، ۹۶-۷۹.
- صفرزاده، اسماعیل و سالاریه، سحر (۱۴۰۱). تاثیر صنعت بیمه بر سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران. پژوهشنامه بیمه، (۱) ۱۲، ۵۰-۳۷.
- فتحه، محمد حسین. (۱۴۰۳). تأثیر خوانایی صورت‌های مالی بر سرعت تعدیل اعتبار تجاری شرکت‌ها. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۱۴ (۲)، ۱-۲۲.
- مؤمنی، منصور و فعال قیومی، علی (۱۳۹۳). تحلیل آماری با استفاده از SPSS. تهران: مؤلف.

References

- Asadzadeh, H. (2016). Uncertainty, challenges and opportunities of insurance companies in the implementation of IFRS. *Accountant*, 306, 45-48. (In Persian)
- Benvidi, M. (2016). Examining the dimensions of implementation of IFRS 17 in insurance companies. *Accountant*, 16-17. (In Persian)
- Boucher, M; & W.Easson, S. (2023). IFRS17 Discount Rates for Life and Health Insurance Contracts. <https://www.cia-ica.ca/docs/default-source/2022/222097e.pdf> .
- Bulpitt, T; Gilchrist, A; Kay, A; & Visser, E. (2018). IFRS17: Discount Rates. Milliman White Papers.

- Canadian Institute of Actuaries. (2022). *IFRS17 Discount Rates and Cash Flow Considerations for Property and Casualty Insurance Contracts*. Committee on Property and Casualty Insurance Financial Reporting. Cash Flow Considerations for Property and Casualty Insurance Contracts. <https://www.cia-ica.ca/docs/default-source/2020/220128e.pdf>.
- Central insurance. (1400). Corrective instructions on the method of estimating and controlling the adequacy of technical reserves in the field of third party insurance of insurance institutions. (In Persian)
- Cowling, C. A; Frankland, R; Hails, R. T. G; Kemp, M. H. D; Loseby, R. L; Orr, J. B; & Smith, A. D. (2012). Developing a framework for the use of discount rates in actuarial work. *British Actuarial Journal*, 17(1), 153-211.
- Duverne, D; & Le Douit, J. (2008). The IASB Discussion Paper on insurance: a CFO forum perspective. In *Geneva Papers on Risk and Insurance: Issues and Practice*, 33(1): 41-53.
- Fathe, M. H. (2024). The impact of readability of financial statements on the speed of adjustment of commercial credit of companies. *Empirical Research in Accounting*, 14(2), 1-22. (In Persian)
- Howarth, R. (2009). Discounting, uncertainty, and revealed time preference. In *Land Economics*, 85(1): 24-40.
- Institute of Actuaries. (2023). The IFRS17 Income Statement and how this is affected by the Discount Rate Methodology. <https://www.actuaries.org.uk/documents/ifrs-17-income-statement-and-how-affected-discount-rate-methodology-jon-neale>.
- Jessop, N. (2018). Permitted approaches for constructing IFRS17 Discount rates. <https://www.moodyanalytics.com/articles/2018/permitted-approaches-for-constructing-ifrs17-discount-rates>.
- Jessop, N; & Thompson, A. (2018). Illiquidity and Credit Premia for IFRS 17 at End December 2018. <https://www.moodyanalytics.com/media/whitepaper/2018/moodyanalytics-creditriskandilliquiditypremiadec2018.pdf>.
- Khaki, Gh. (2015). Research method with thesis writing approach, Tehran: Termeh Publications. (In Persian)
- Linartas, A; & Baravykas, R. (2010). CHOOSING DISCOUNT RATE FOR THE EVALUATION OF INSURANCE LIABILITIES. *The Journal of Risk and Insurance*, 1(7), 30-40.
- Momeni, M; & Faal Qayyomi, A. (2013). Statistical analysis using spss. Tehran: Author. (In Persian)
- Moody's Analytics. (2020). IFRS 17 Discount Rates. *IFRS 17 Insight Series*.
- Olswang, R; Jenkins, J; Bulpitt, T; & Clay, D. (2021). IFRS 17: Defining the discount rate. <https://www.theactuary.com/2021/08/03/ifrs-17-defining-discount-rate>.
- Rahmani, A; & Rasouli, N. (1401). The challenges of measuring insurance contracts according to International Financial Reporting Standard No. 17 in Iran. *Scientific Quarterly Journal of Financial Accounting Knowledge*, 9(4), 33-72. (In Persian)
- Rahmani, A; Rasouli, N; Mahmoudkhani, M; Mostafaei, p; Parsai, M; Hekmat, H; Haghghat, T; & Tahmasabi Ashtiani, M. (1401). Compiling a framework for

- applying the International Financial Reporting Standard No. 17 in the insurance industry. Tehran: Insurance Research Institute. (In Persian).
- Rasouli, N; & Rahmani, A. (1401). Issues and problems of financial reporting in the insurance industry in Iran. *Financial Accounting and Audit Research*, 4(14), 79-96. (In Persian)
- Safarzadeh, E; & Salarieh, S.(1401). The impact of the insurance industry on investment in Iran's economy. *Insurance Journal*, 12(1), 37-50. (In Persian)
- Safi Asl, M; & Haidarpour, F. (1400). Designing a model for the implementation of international financial reporting standards No. 17. *Financial Accounting and Audit Research Quarterly*, (49) 13, 257-233. (In Persian)

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

پیامدهای افشای مسائل عمده حسابداری بر قضاوت و

تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران^۱زهرة حیدری^۲، شهناز مشایخ^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۴

مقاله پژوهشی

چکیده

در سال ۱۴۰۱، افشای مسائل عمده حسابداری به منظور ارتقای ارزش اطلاعاتی گزارش حسابرس ضرورت یافته است. هدف از این افشاگری‌ها، ارائه اطلاعات ارزشمند برای تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران است که به آن‌ها کمک می‌کند عملکرد معیار سود را بهتر ارزیابی کنند. بنابراین، پژوهش حاضر به بررسی پیامدهای افشای مسائل عمده حسابداری بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران می‌پردازد. در پژوهش حاضر از طرح آزمایش با طرح عاملی ۲*۲ بین گروهی استفاده شد. متغیرهای مستقل، نوع گزارش حسابداری و عملکرد معیار سود و متغیر وابسته، قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران است. نمونه آماری شامل ۱۷۶ آزمودنی (شامل ۹۶ آزمودنی حرفه‌ای و ۸۰ آزمودنی غیرحرفه‌ای) می‌باشد و هر گروه از آزمودنی‌ها به صورت مجزا و مستقل به صورت تصادفی در چهار گروه با اندازه یکسان تخصیص یافته‌اند.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مسائل عمده حسابداری بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران حرفه‌ای تاثیر گذار و تمایل آن‌ها جهت سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد، اما بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران غیرحرفه‌ای تاثیر ندارد. عامل عملکرد معیار سود بر قضاوت ارزشیابی هر دو گروه تاثیر گذار و تعاملی بین عملکرد معیار سود و مسائل عمده حسابداری یافت نشد. شایان ذکر است یافته‌های این پژوهش می‌تواند بینش‌های ارزشمندی را برای ذینفعان مختلف مانند تدوین کنندگان استانداردها، ناشران، حساب‌رسان و سرمایه‌گذاران فراهم نماید.

واژه‌های کلیدی: مسائل عمده حسابداری، گزارش استاندارد حسابداری، استاندارد حسابداری ۷۰۱، قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران، طراحی آزمایش.

طبقه‌بندی موضوعی: D91, C90, M42 .

doi: 10.22051/jera.2025.48809.3317

۲. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء تهران، ایران. (hzohre1367@gmail.com)

۳. دانشیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء تهران، ایران. (نویسنده مسئول). (sh.mashayekh@alzahra.ac.ir)

https://jera.alzahra.ac.ir

مقدمه

حسابرس با استفاده کنندگان صورت‌های مالی در گزارش حسابرس ارتباط برقرار می‌کند (گری و همکاران^۱ ۲۰۱۱). گزارش حسابرس تنها گزارش در دسترس عموم است که شامل اطلاعات مربوط به مشاهدات و نتایج حاصل از حسابرسی است. پس از یک دوره انتقاد قابل توجه از ارزش محدود و اطلاع‌رسانی گزارش حسابرس (کارچلو^۲، ۲۰۱۲؛ ترنر و همکاران^۳، ۲۰۱۰)، هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابرسی و اطمینان‌بخشی^۴ استاندارد جدیدی به نام استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۰۱ را با پیامدهای مستقیم برای گزارش حسابرس معرفی کرد. این استاندارد جدید که از ۱۵ دسامبر ۲۰۱۶ اجرایی شده است، حسابرسان را ملزم به "افشای مسائل عمده حسابرسی"^۵ در گزارش حسابرس می‌کند. همچنین، هیئت نظارت بر حسابداری شرکت‌های سهامی عام^۶ (۲۰۱۷) نیز تغییراتی در استانداردهای حسابرسی ایجاد و حسابرسان را ملزم کرد تا "موضوعات اساسی حسابرسی"^۷ که معادل مسائل عمده حسابرسی طبق استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۰۱ است، افشا کنند. هدف اصلی و مزایای مورد نظر مسائل عمده حسابرسی و استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۰۱، بهبود کیفیت حسابرسی از طریق افزایش شفافیت و ارزش اطلاع‌رسانی گزارش حسابرس در پاسخ به نیازهای سرمایه‌گذاران است (هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابرسی و اطمینان‌بخشی، ۲۰۱۳؛ حسین نیاکانی^۸، ۲۰۲۰). از آنجایی که هدف افزایش ارزش اطلاعاتی گزارش حسابرس است، می‌توان انتظار داشت که بر تصمیمات سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران نیز تأثیر بگذارد (موک و همکاران^۹، ۲۰۱۳؛ کارچلو^{۱۰}، ۲۰۱۲).

طبق استاندارد حسابرسی ۷۰۱، مسائل عمده حسابرسی، مسائلی هستند که بر اساس قضاوت حرفه‌ای حسابرس در حسابرسی صورت‌های مالی دوره جاری، دارای بیشترین اهمیت بوده‌اند.

1. Gray et al
2. Carcello
3. Turner et al
4. International auditing and assurance standards board (IAASB)
5. Key Audit Matters (KAM)
6. Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB)
7. Critical Audit Matters (CAM)
8. Hosseiniakani
9. Mock et al
10. Carcello

این مسائل در چارچوب حسابرسی صورت‌های مالی به عنوان یک مجموعه واحد و به منظور اظهارنظر نسبت به صورت‌های مالی، مورد توجه و رسیدگی قرار گرفته‌اند و حسابرس، اظهارنظر جداگانه‌ای نسبت به این مسائل ارائه نمی‌کند (بند ۱۱ استاندارد حسابرسی ۷۰۱). شرح هر مسئله عمده حسابرسی باید به این موضوع پردازد که چرا مسئله مورد نظر به عنوان مسئله عمده حسابرسی تعیین شده و نحوه برخورد حسابرس با آن چگونه بوده است. (بند ۱۳ استاندارد حسابرسی ۷۰۱ و هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابرسی و اطمینان بخشی، ۲۰۱۵).

با توجه به عملکرد روش‌های حسابرسی، حسابرس بیش‌هایی را در مورد صورت‌های مالی صاحبکار ایجاد می‌کند که نه در خود صورت‌ها و نه در گزارش حسابرسی (هیئت نظارت بر حسابداری شرکتهای سهامی عام، ۲۰۱۱) ذکر نمی‌شود. استاندارد حسابرسی شماره ۳۱۰۱ مستلزم افشای بخشی از این اطلاعات توسط حسابرس برای استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی است (هیئت نظارت بر حسابداری شرکتهای سهامی عام، ۲۰۱۶). بنابراین، سرمایه‌گذاران احتمالاً از این اطلاعات به عنوان ورودی برای فرآیند تصمیم‌گیری هنگام تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی استفاده می‌کنند (مینز و مک دانیل^۱ ۲۰۰۰؛ هاج، کندی و مینز^۲ ۲۰۰۴؛ الیوت، هاج و جکسون^۳ ۲۰۰۸؛ برازل، جونز، ثایر و وارن^۴ ۲۰۱۵). مطابق با این ایده، کریستنسن، گلاور و ولف^۵ (۲۰۱۴) نشان دادند که افشای مسائل عمده حسابرسی در گزارش حسابرس در مورد حسابرسی برآوردهای ارزش منصفانه با اهمیت، توجه سرمایه‌گذاران را به عدم قطعیت این برآوردها جلب می‌کند و اطلاعات را به شکلی قابل استفاده‌تر از افشای اطلاعات فنی استاندارد در پانویس ارائه می‌دهد.

انتظار می‌رود مسائل عمده حسابرسی، اطلاعات بیشتری را برای سرمایه‌گذاران فراهم کند، ارزش اطلاع‌رسانی گزارش‌های حسابرسی را افزایش دهد و به استفاده‌کنندگان در درک بهتر شرایط واحد تجاری کمک کند (هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابرسی و اطمینان بخشی، ۲۰۱۵). اگرچه مسائل عمده حسابرسی توجه استفاده‌کنندگان را به خود جلب می‌کنند، اما افزایش تعداد مسائل عمده ممکن است اثربخشی آن‌ها را کاهش دهد (لی و همکاران^۶، ۲۰۱۹).

1. Maines & McDaniel
2. Hodge, Kennedy & Maines
3. Elliott, Hodge & Jackson
4. Brazel, Jones, Thayer & Warne
5. Christensen, Glover & Wolfe
6. Li et al

حسابرسان با شناسایی و توضیح صریح مسائل عمده، درک روشن تری از چالش‌ها و عدم قطعیت‌های بااهمیتی که در طول فرآیند حسابرسی با آن مواجه می‌شوند، را به ذینفعان ارائه می‌دهند. مسائل عمده حسابرسی به دلیل توضیحات اضافی ارائه شده، امکان درک بهتر صورت‌های مالی و بخش‌های پرریسک را به سرمایه‌گذاران و تحلیلگران می‌دهد (کاماچو و همکاران^۱، ۲۰۲۳)؛ به سرمایه‌گذاران کمک می‌کند عملکرد شرکت را بهتر ارزیابی کنند (کوهرلر، راتزینگر و تیس^۲، ۲۰۲۰). افشای مسائل عمده همچنین بر ادراک سرمایه‌گذاران از ارزش حسابرسی و اعتبار حسابرسان تأثیر می‌گذارد (مورونی، فانگ و شیائو^۳، ۲۰۲۰) و توجه سرمایه‌گذاران را به عناصر مرتبط صورت‌های مالی جلب می‌کند (سیریس، بدارد و برا^۴، ۲۰۱۸). شواهد و تحقیقات به وضوح نشان می‌دهد که درج مسائل عمده حسابرسی در متن گزارش حسابرسان به عنوان یک منبع اطلاعاتی اضافی و معتبر برای استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی عمل می‌کند. این اطلاعات نه تنها به درک بهتر از وضعیت مالی شرکت‌ها کمک می‌کند، بلکه به عنوان پایه‌ای مستحکم برای اتخاذ تصمیمات آگاهانه و استراتژیک توسط سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و سایر ذینفعان عمل می‌نماید.

شایان ذکر است اگر مسائل عمده حسابرسی اطلاعات مؤثر و جدیدی را به سرمایه‌گذاران ارائه دهد، این اطلاعات می‌تواند در ارزیابی عملکرد معیار سود^۵ نقش اساسی ایفا کند. عملکرد معیار سود، به ویژه سود هر سهم یکی از عوامل مؤثر بر تصمیمات سرمایه‌گذاران و از شاخص‌های مهم مالی در ارزیابی عملکرد شرکت‌ها است (ودیدی و شکوهی‌زاده، ۱۳۹۱). تحقیقات نشان داده‌اند که پیش‌بینی‌های دقیق‌تر و معتبرتر از سود هر سهم می‌تواند منجر به افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران و بهبود نقدشوندگی سهام شوند. از سوی دیگر، پیش‌بینی‌های نادرست یا غیرواقعی ممکن است به عدم اطمینان در بازار منجر شده و ریسک‌های بیشتری را برای سرمایه‌گذاران ایجاد کنند. با توجه به اینکه تحلیلگران مالی منبع مهمی برای سرمایه‌گذاران و سایر استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی هستند، آن‌ها به عنوان واسطه مهم اطلاعاتی در کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و تضاد منافع بین شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران،

1. Camacho et al
2. Köhler, Ratzinger & Theis
3. Moroney, Phang & Xiao
4. Sirois, Bédard & Bera
5. Earnings Benchmark Performance

بدهکاران و سایر استفاده کنندگان عمل می‌کنند. بنابراین پیش‌بینی‌های معتبر و باکیفیت آن‌ها از سود می‌تواند سرمایه‌گذاران را به سرمایه‌گذاری منطقی هدایت کرده و به عملکرد روان بازارهای سرمایه کمک کنند (شیپر، ۱۹۹۱؛ به نقل از سان و همکاران^۱، ۲۰۲۳). شایان ذکر است مسائل عمده حسابرسی از طریق بهبود کیفیت و دقت پیش‌بینی‌های تحلیلگران، تأثیر قابل توجهی بر سود تخمینی آن‌ها دارند. به‌ویژه، محتوای اطلاعاتی مسائل عمده حسابرسی که در گزارش‌های حسابرسی مستقل مطرح می‌شود، بینش‌های مهمتر و اساسی‌تری را به تحلیلگران ارائه می‌دهد و به آن‌ها در اصلاح پیش‌بینی‌های سود کمک می‌کند. این فرآیند به نوبه خود خطاهای پیش‌بینی را کاهش داده و برآوردهای اجماع را بهبود می‌بخشد (ونتورینی و همکاران^۲، ۲۰۲۲). بنابراین، سرمایه‌گذاران به شدت به پیش‌بینی‌های سود تحلیلگران حساس هستند و اگر شرکت‌ها بتوانند این پیش‌بینی‌ها را برآورده یا از آن‌ها فراتر ببرند، به طور معمول با واکنش مثبت از سوی سرمایه‌گذاران مواجه خواهند شد و اعتماد سرمایه‌گذاران افزایش می‌یابد. در نتیجه، ممکن است مسائل عمده حسابرسی تأثیر کمتری بر قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران داشته باشد؛ در مقابل، عدم توانایی در برآورده کردن این انتظارات می‌تواند منجر به جریمه سرمایه‌گذاران و کاهش قیمت سهام شود (بارتو و همکاران^۳، ۲۰۰۲؛ اسکینر و اسلون^۴، ۲۰۰۲). در نتیجه مسائل عمده حسابرسی ممکن است تأثیر بیشتری بر قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران داشته باشد.

باتوجه به اینکه کلیه تغییرات و تحولات رخ داده در گزارش حسابرسی در جهان به ویژه تدوین استاندارد حسابرسی ۷۰۱، برای پاسخ به تقاضای استفاده کنندگان و به خصوص سرمایه‌گذاران بوده است و اجرای این استاندارد در ایران برای حسابرسی صورت‌های مالی شرکت‌هایی که دوره‌ی مالی آن‌ها از ابتدای فروردین سال ۱۴۰۱ یا پس از آن شروع می‌شود، الزام شده است. بنابراین پژوهش حاضر به بررسی پیامدهای افشای مسائل عمده حسابرسی بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران می‌پردازد.

این پژوهش از چندین جنبه دارای دانش افزایی است. اول اینکه، باتوجه به جدید بودن موضوع، پژوهش‌های محدودی در این حوزه انجام شده و پژوهش‌های قبلی صرفاً به بررسی

1. Sun et al
2. Venturini et al
3. Bartov et al
4. Skinner & Sloan

محتوا و عوامل موثر بر افشای مسائل عمده حسابرسی (قائمی و همکاران، ۱۴۰۳)؛ فرایند افشا مسائل عمده حسابرسی در گزارش حسابرس (صافدل و اسکندر، ۱۴۰۳)، موضوع‌های کلیدی حسابرسی: دیدگاه حسابرسان ایرانی (۱۳۹۸) پرداخته‌اند و پیامدهای افشای مسائل عمده حسابرسی را بررسی نکرده‌اند. دوم اینکه، این پژوهش برخلاف سایر پژوهش‌ها که به شیوه کیفی و با استفاده از مصاحبه انجام شده، در قالب روش پژوهش کمی (روش آزمایشگاهی) و با استفاده از ابزار پرسشنامه و مبتنی بر سناریو انجام شده است. سوم اینکه، در این پژوهش برخلاف پژوهش‌های قبلی دیدگاه سرمایه‌گذاران مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت، یافته‌های این پژوهش می‌تواند مورد توجه ناظران، سرمایه‌گذاران، حسابرسان و محققان قرار گیرد. در این مقاله ابتدا مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها ارائه می‌شود. در بخش بعد روش شناسی پژوهش مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت یافته‌ها و نتیجه‌گیری بیان می‌شود.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

تحقیقات در مورد سودمندی افشای حسابرس محدود است. در نتیجه، ما از چارچوب مینز و مک دانیل (۲۰۰۰) استفاده می‌کنیم تا پیامدهای افشای مسائل عمده حسابرسی بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران را بررسی کنیم. در این مدل تصمیم‌گیری، مینز و مک دانیل (۲۰۰۰) معتقدند که استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در هنگام تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی سه کار انجام می‌دهند. در مرحله اول، استفاده‌کننده صورت مالی با مکان‌یابی و خواندن بخش‌های خاصی از اطلاعات مرتبط، اطلاعات را به دست می‌آورد. در مرحله بعد، استفاده‌کننده صورت مالی با تعیین تاثیر اطلاعات به دست آمده بر شرایط و عملکرد مالی شرکت، اطلاعات را ارزیابی می‌کند. در نهایت، یکسان‌سازی (جذب، ادغام) زمانی اتفاق می‌افتد که استفاده‌کننده صورت‌های مالی تأثیرات اطلاعات مختلف را ترکیب و وزن می‌دهد تا به قضاوت نهایی در مورد وضعیت مالی و عملکرد کلی شرکت برسد.

اگرچه همه استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی هنگام تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی درگیر کسب و یکپارچه‌سازی اطلاعات هستند، اما تخصص استفاده‌کننده صورت‌های مالی می‌تواند بر نحوه انجام این وظایف تأثیر بگذارد. تحلیلگران، عموماً، مدل‌های ارزش‌گذاری کاملاً تعریف‌شده‌ای دارند و می‌توانند به اطلاعات مربوط موجود در صورت‌های مالی دسترسی داشته باشند. با این حال، سرمایه‌گذاران معمولاً فاقد این توانایی‌ها هستند (بومن، فریشکوف و

فریشکوف^۱؛ ۱۹۸۷؛ مینز و مک‌دانیل^۲؛ ۲۰۰۰؛ فردریکسون و میلر^۳؛ ۲۰۰۴؛ الیوت^۴؛ ۲۰۰۶؛ هاج و پرائنک^۵؛ ۲۰۰۶؛ الیوت، هاج، کندی و پرونک^۶؛ ۲۰۰۷؛ الیوت و همکاران^۷؛ ۲۰۰۸). به طور خاص، سرمایه‌گذاران به احتمال زیاد از مدل‌های ارزشگذاری اکتشافی استفاده می‌کنند و کمتر احتمال دارد که بتوانند نیازهای اطلاعاتی را قبل از خواندن صورت‌های مالی تعریف کنند (مینز و مک‌دانیل^۸؛ ۲۰۰۰؛ فردریکسون و میلر^۹؛ ۲۰۰۴). در نتیجه، آن‌ها ممکن است از استراتژی‌های جستجوی متوالی برای به دست آوردن اطلاعات هنگام خواندن صورت‌های مالی و جستجوی نشانه‌هایی برای کمک به آن‌ها در تعیین اهمیت نسبی اطلاعات استفاده کنند (بومن^{۱۰}؛ ۱۹۸۲؛ مینز و مک‌دانیل^{۱۱}؛ ۲۰۰۰). علی‌رغم استفاده از چنین استراتژی‌هایی هنگام کسب اطلاعات دقیق از صورت‌های مالی، سرمایه‌گذاران همچنان در کار یکپارچه‌سازی با مشکل مواجه هستند (هاج و پرائنک^{۱۲}؛ ۲۰۰۶؛ الیوت و همکاران^{۱۳}؛ ۲۰۰۷). برای کاهش برخی از این مشکلات، سرمایه‌گذاران می‌توانند اطلاعاتی را به عنوان ورودی در فرآیند تصمیم‌گیری درج کنند. این اطلاعات، اغلب اطلاعات مهم مندرج در صورت‌های مالی را برجسته می‌کند، تحلیل و تفسیر ساده‌ای از شرایط و عملکرد کلی شرکت ارائه می‌دهد و در نتیجه می‌تواند عملکرد تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران با مهارت کمتر (سرمایه‌گذاران آماتور) را بهبود بخشد (الیوت و همکاران^{۱۴}؛ ۲۰۰۸؛ برازل و همکاران^{۱۵}؛ ۲۰۱۵). این موضوع ممکن است به ویژه زمانی صادق باشد که اطلاعات توسط حسابرس مستقل شرکت تولید شود (لیبی^{۱۶}؛ ۱۹۷۹؛ هاج^{۱۷}؛ ۲۰۰۱ و پورن پیتاکپان^{۱۸}؛ ۲۰۰۴). مطابق با این ایده‌ها، داکسی^{۱۹} (۲۰۱۴) نشان داد که افشای حسابرس به طور قابل توجهی بر تصمیمات سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران و همچنین ادراک آن‌ها از مدیریت، حسابرس و کیفیت کلی گزارشگری تأثیر می‌گذارد. انجمن حسابداران رسمی خبره^{۲۰} (۲۰۱۳) معتقد است که ارائه مسائل عمده حسابرسی برای استفاده‌کنندگان مفید خواهد بود و این تغییر، پاسخ به موقع و

1. Bouwman, Frishkoff & Frishkoff
2. Fredrickson & Miller
3. Elliott
4. Hodge and Pronk
5. Elliott, Hodge, Kennedy, and Pronk
6. Elliott et al
7. Bouwman
8. Brazel et al
9. Libby
10. Hodge
11. Pornpitakpan
12. Doxey
13. The Association of Chartered Certified Accountants (ACCA)

متمرکزی به نیازهای اشخاص ذینفع، به ویژه سرمایه‌گذاران و تحلیلگران مالی تلقی می‌شود. کچلمایر و همکاران^۱ (۲۰۱۷) نشان دادند که سرمایه‌گذاران به صورت‌های مالی که حسابرسی یک مسئله عمده حسابرسی برای آن افشا کرده است، اعتماد کمتری دارند، و همچنین حسابرسی در قبال تحریقاتی که در حوزه صورت‌های مالی برای آن یک مسئله عمده حسابرسی افشا شده است، مسئولیت کمتری دارد. بکاف و همکاران^۲ (۲۰۲۲) بیان کردند که افشای مسائل عمده تنها برای استفاده‌کنندگان حرفه‌ای دارای محتوای اطلاعاتی است و منجر به بهبود تصمیم‌گیریشان می‌شود و محتوای خاصی برای غیرحرفه‌ای‌ها ندارد. راپلی و همکاران^۳ (۲۰۲۱) معتقدند افشای این مسائل بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران غیرحرفه‌ای تاثیر منفی دارد. به طور کلی، این مطالعات نشان می‌دهد که مسائل عمده حسابرسی ممکن است محتوای اطلاعاتی بیشتری ارائه دهند. با این حال، نتایج متناقض این مطالعات نشان می‌دهد که اطلاعات موجود در مسائل عمده حسابرسی ممکن است برای استفاده‌کنندگان کم‌تجربه صورت‌های مالی در دستیابی و ادغام در مدل تصمیم‌گیری‌شان دشوار باشد. به عنوان مثال، گوتیرز و همکاران^۴ (۲۰۱۸) نشان دادند که از دید سرمایه‌گذاران، افشای این مسائل به بهبود تصمیم‌گیری کمک چشمگیری نمی‌کند و در برخی از اوقات موجب گمراهی آن‌ها می‌گردد. کارور و ترینکل^۵ (۲۰۱۷) نیز بیان کردند که افشای مسائل عمده، خوانایی گزارش‌های حسابرسی را کاهش می‌دهد و بر تصمیمات سرمایه‌گذاری و ارزشیابی شرکت‌ها تأثیر چندانی ندارد.

عملکرد معیار سود (سود هر سهم) از عوامل موثر بر تصمیمات سرمایه‌گذاران و از شاخص‌های مهم مالی در ارزیابی عملکرد شرکت‌هاست (ودیدی و شکوهی‌زاده، ۱۳۹۱). تحقیقات روانشناسی نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاران ممکن است قضاوت‌های سرمایه‌گذاری خود را بر اساس پیش‌بینی‌های سود هر سهم تحلیلگران نیز قرار دهند، (کاهنمن و تورسکی، ۱۹۷۳؛ به نقل از گو، ۲۰۲۴). تحلیلگران مالی به‌عنوان واسطه‌گران مهم اطلاعات، نقش کلیدی در پردازش و انتشار اطلاعات برای مشارکت‌کنندگان در بازار بورس ایفا می‌کنند. از دیدگاه سرمایه‌گذاران،

1. Kachelmeier et al
2. Back of et al
3. Rapley et al
4. Gutierrez et al
5. Carver & Trinkle
6. Goh

بر اساس مهارت حرفه‌ای و مزیت اطلاعاتی تحلیلگران مالی، پیش‌بینی سود می‌تواند با تحلیل عملکرد عملیاتی و چشم‌انداز آینده شرکت‌های مربوطه، اطلاعات ارزشمند و خاص شرکت را به سرمایه‌گذاران منتقل کند و آن را به مرجع مهمی برای تصمیمات سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران تبدیل کند (فرانکل و همکاران، ۲۰۰۶؛ به نقل از ژانگ و لو^۱، ۲۰۲۴). مطالعات حسابداری پیشین نشان می‌دهند که سرمایه‌گذاران زمانی بیشتر به پیش‌بینی‌های سود تحلیلگران اعتماد می‌کنند که این پیش‌بینی‌ها دقیق و باکیفیت باشند (آبارنل و همکاران، ۱۹۹۵؛ گلیسون و لی، ۲۰۰۳؛ به نقل از گو، ۲۰۲۴). کونگ و همکاران^۲ (۲۰۲۲) در تحلیل تکمیلی خود، بیان کردند که اطلاع‌رسانی مسائل عمده حسابرسی می‌تواند با افزایش اطلاعات عمومی در دسترس تحلیلگران، دقت پیش‌بینی‌های سود آن‌ها را بهبود بخشد. بنابراین، اگر افشای مسائل عمده حسابرسی اطلاعات جدیدی را به سرمایه‌گذاران ارائه دهد، این اطلاعات ممکن است در ارزیابی عملکرد معیار (شاخص) سود از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد، به این دلیل که مدیران انگیزه‌های قابل توجهی برای برآورده کردن یا فراتر رفتن از پیش‌بینی‌های سود تحلیلگران دارند (ماتسوموتو^۳، ۲۰۰۲). در این راستا، عمدتاً شرکت‌هایی که سود گزارش شده آن‌ها مطابق یا فراتر از پیش‌بینی‌های تحلیلگران است، با واکنش مثبت از سوی سرمایه‌گذاران مواجه می‌گردند، در حالی که شرکت‌هایی که موفق به تحقق این انتظارات نمی‌شوند، با تنبیه مواجه می‌گردند (بارتو و همکاران، ۲۰۰۲؛ اسکینر و اسلون، ۲۰۰۲). اسکینر و اسلون (۲۰۰۲) همچنین نشان دادند که جریمه برای تحقق نیافتن برآوردهای سود به طور نامتقارن بزرگتر از پاداش برای برآورده کردن انتظارات است. به همین دلیل، مدیران تمایل دارند منافع اقتصادی را به صورت کوتاه مدت از دست بدهند و تحلیلگران را به گونه‌ای هدایت کنند که آن‌ها انتظارات از سود را کاهش دهند (سود پایین تر اعلام کنند) و خودشان از طریق استفاده از اقلام تعهدی عملاً سود را بالاتر محقق کنند و به این صورت به برآورده کردن ارزیابی‌ها و پیش‌بینی‌هایی که از سود انجام شده، کمک کنند. با این حال، بارتو و همکاران (۲۰۰۲) بیان می‌کنند که وقتی سرمایه‌گذاران می‌توانند تشخیص دهند که سود از طریق مدیریت انتظارات یا سود به دست آمده است، پاداش تحقق یا فراتر رفتن از برآوردهای تحلیلگران کاهش می‌یابد. در نتیجه، عملکرد

1. Zhang & Luo

2. Kong et al

3. Matsumoto

شرکت خود را در برابر یک معیار دستکاری کردیم. این کار را با ارائه گزارش سود به تمام شرکت کنندگان انجام دادیم؛ سودی که در سال اول و دوم دقیقاً با انتظارات تحلیلگران مطابقت داشت و در سال سوم یا دقیقاً با انتظارات تحلیلگران مطابقت داشت یا از آن کمتر بود. با توجه به شواهد قبلی مبنی بر اینکه مسائل عمده حسابرسی به طور موثر اطلاعات صورت‌های مالی را برجسته می‌کند، می‌توان انتظار داشت که اطلاعات ارائه شده در مسائل عمده حسابرسی بر تصمیمات ارزشیابی سرمایه‌گذاران تأثیر بگذارد، به ویژه زمانی که فشار اضافی برای برآورده کردن سود تخمینی تحلیلگران وجود دارد.

پیامدهای افشای مسائل عمده

پژوهش‌های مختلف خارجی نشان می‌دهد که واکنش سرمایه‌گذاران به افشای مسائل عمده حسابرسی متفاوت است. کلتون و مونتگاک^۱ (۲۰۱۸) و الیوت و همکاران^۲ (۲۰۲۰) دریافتند افشای مسائل عمده حسابرسی تمایل سرمایه‌گذاران به خرید سهام را افزایش می‌دهد. برعکس، براساس یافته‌های کریستنسن و همکاران (۲۰۱۴) و راپلی و همکاران (۲۰۲۱) افشای مسائل عمده حسابرسی بر تصمیم سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران تأثیر منفی می‌گذارد. فلنس و همکاران^۳ (۲۰۱۵) معتقدند که گزارش مسائل عمده حسابرسی از دید سرمایه‌گذاران باعث افزایش ارزش اطلاعاتی گزارش حسابرس می‌شود. برعکس، سیریس و همکاران^۴ (۲۰۱۸) نیز اثر منفی گزارش مسائل عمده را بر ارزش اطلاعاتی گزارش یافت کرده و معتقد بودند که این مسائل بیشتر سبب گمراهی، سردرگمی و ابهام استفاده‌کنندگان می‌شود. اوزلانسکی^۵ (۲۰۱۹)، بیان نمود اثر اطلاع‌رسانی مسائل عمده حسابرسی بر دیدگاه سرمایه‌گذاران در مورد اعتبار گزارشگری مدیریت زمانی آشکار می‌شود که یک استاندارد حسابداری خاص، اطلاع‌رسانی مسائل عمده حسابرسی را الزام کند. براساس یافته‌های ویگو و همکاران^۶ (۲۰۲۴) مسائل عمده حسابرسی به طور فزاینده‌ای برای سرمایه‌گذاران در یک اقتصاد نوظهور آموزنده هستند که

1. kelton ang Montague

2. Elliott et al

3. Fellnäs et al

4. Sirois et al

5. Ozlanski

6. Wee Goh et al

نتایج این پژوهش در تضاد با یافته‌های پژوهش اسپارگرن و همکاران^۱ (۲۰۲۲) است. کارور و همکاران^۲ (۲۰۲۳) به این نتیجه رسیدند که افشای یک مسئله عمده حسابرسی می‌تواند اعتبار ادراک شده حسابرسان را بهبود بخشد، اما ممکن است منجر به احساس حجم زیاد اطلاعات نیز شود. با این حال، افشای این مسائل تأثیر مثبت و قابل توجهی بر کیفیت ادراک شده حسابرسی دارد که در نهایت، ادراک سرمایه‌گذاران از ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد. بر اساس پژوهش ما^۳ (۲۰۲۲)، افشای مسائل عمده و افشای اهمیت به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر ادراک ریسک سرمایه‌گذاران تأثیر گذارند و همچنین به صورت تعاملی بر تصمیم‌های سرمایه‌گذاری آن‌ها اثر می‌گذارند. یافته‌ی پژوهش کاریلو^۴ (۲۰۲۱) حاکی از آن است که یک الگوی افشای CAM^۵ تکراری در مقایسه با یک الگوی افشای CAM ترکیبی با روانی بیشتر پردازش می‌شود و منجر به قضاوت مطلوب‌تر ریسک و مقادیر بالاتر سرمایه‌گذاری می‌شود.

جعفری‌نسب کرمانی و ملانظری (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی گزارش کنونی و جدید حسابرسان: دیدگاه حسابرسان ایرانی پرداختند. ایشان دریافتند که حسابرسان نسبت به مزایا و معایب گزارش کنونی حسابرسان دیدگاه‌های مختلفی دارند و تغییر گزارش کنونی حسابرسان را ضروری می‌دانند. همچنین حسابرسان با گزارش جدید حسابرسان، اجرای مرحله‌ای و همزمان آن برای کلیه واحدهای اقتصادی و شخصیت‌های حسابداری و افشای دوره تصدی حسابرسان در گزارش حسابرسان موافقت می‌کنند. جعفری‌نسب کرمانی و رحمانی و ملانظری (۱۳۹۸) در پژوهشی پیرامون چالش‌ها و فرصت‌های تغییر گزارش حسابرسان در ایران دریافتند که سطح کنونی گزارش حسابرسان در ایران از آنچه استانداردهای حسابرسانی الزام ساخته‌اند فاصله بسیار داشته و برای دستیابی به این مطلوب نیازمند افزایش نظارت در حرفه، و اتخاذ راهبردهایی برای افزایش کیفیت گزارشات حسابرسان هستیم.

عباسپور ثانی و همکاران (۱۴۰۱) افشای موارد کلیدی در گزارش حسابرسان را در ۳ مقوله، ۶ مولفه و ۳۱ کدمفهومی تفکیک نمودند. نتایج در بخش کمی نشان داد، افشای موارد کلیدی گزارش حسابرسانی تأثیر منفی و معناداری بر عدم موفقیت کسب و کار شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران دارد.

1. Spaargaren et al
2. Carver et al
3. Ma
4. Carrillo
5. Critical Audit Matter(CAM).

اسکندر و صافدل (۱۴۰۳) در پژوهشی "فرآیند افشای مسائل عمده حسابرسی: نظریه داده بنیاد" را بررسی کردند. نتایج نشان داد فرآیند افشای مسائل عمده حسابرسی در ایران تا رسیدن به نقطه مطلوب فاصله داشته و با چالش‌هایی اساسی (چالش‌های استفاده‌کنندگان، استانداردها و چالش‌های حرفه‌ای) روبرو است. چنانچه این چالش‌ها برطرف نگردد، حرفه به هدف غایی خود یعنی افزایش محتوای اطلاعاتی گزارش حسابرسی و کمک به تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان و اعتماد عمومی نخواهد رسید.

بررسی پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که پیامدهای افشای مسائل عمده حسابرسی بر قضاوت و تصمیمات سرمایه‌گذاران متفاوت است. با توجه به جدید بودن این استاندارد در ایران تاکنون پژوهش‌های محدودی در این حوزه انجام شده است، بنابراین هدف این پژوهش بررسی واکنش سرمایه‌گذاران در رابطه با پیامدهای افشای مسائل عمده حسابرسی در محیط ایران است.

فرضیه‌های پژوهش

بر اساس مبانی نظری بیان شده، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر است:

فرضیه اول: درج مسئله عمده حسابرسی در گزارش حسابرس بر قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران تاثیر دارد.

فرضیه دوم: عملکرد معیار سود، رابطه‌ی بین درج مسئله عمده حسابرسی در گزارش حسابرس و قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران را تعدیل می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش با توجه به نوع موضوع و هدف تحقیق، از یک طرح آزمایشی ۲*۲ بین‌گروهی استفاده شده است (جدول ۱). طرح بین‌گروهی به محقق اجازه می‌دهد که به طور همزمان اثرات دستکاری‌های مختلف را بر آزمودنی‌ها مورد بررسی قرار دهد (دلاور، ۱۳۹۳). نوع پژوهش پس‌رویدادی و از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی است که یافته‌های حاصل از آن، بینش‌های ارزشمندی را برای ذینفعان مختلف مانند تدوین‌کنندگان استاندارد، ناشران، حساب‌رسان و سرمایه‌گذاران فراهم می‌نماید. جامعه آماری این آزمایش، متشکل از افراد دانشگاهی و متخصصین حرفه می‌باشد. افراد دانشگاهی، دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی و MBA برخی دانشگاه‌های ایران هستند که با مفاهیم مالی آشنایی داشته و تجربه کمتری در حوزه

سرمایه‌گذاری دارند. متخصصین حرفه در پست‌های سازمانی و کلیدی مانند کارشناسان و مدیران صندوق‌ها و شرکت‌های سرمایه‌گذاری، کارگزاری‌ها، سیدگردان‌ها، و همچنین معاونان و مدیران عامل این نهادها فعالیت می‌کنند که دارای دانش مالی و سابقه کاری بااهمیتی در حوزه بازار سرمایه و سرمایه‌گذاری می‌باشند. انتخاب نمونه براساس دسترسی به افراد جامعه آماری انجام شد. تمامی اطلاعات مربوط به این پژوهش در سال ۱۴۰۳ گردآوری و تعداد ۲۰۹ نفر (۱۰۹ نفر افراد حرفه و ۱۰۰ نفر افراد دانشگاهی) مشارکت داشتند. لازم به توضیح است تعداد ۳۰ نفر (۱۲ نفر از افراد حرفه‌ای و ۱۸ نفر از افراد دانشگاهی) به دلیل پاسخ نادرست به سوالات بررسی دستکاری (درک مطلب) حذف شدند. نحوه حذف این افراد به این شکل بود که با طراحی ۷ سوال درک مطلب در خصوص گزارش حسابرس و عملکرد معیار سود که پاسخ‌های آن به صورت چندگزینه‌ای طراحی شده است، اقدام به شناسایی و حذف جواب‌های پاسخ‌دهندگان به سناریوهایی می‌کنیم که پاسخ‌دهندگان جواب نادرست به سوالات درک مطلب داده و نمره درک مطلب آن‌ها از ۷ کمتر است. همچنین ۳ نفر (۱ نفر از افراد حرفه و ۲ نفر از افراد دانشگاهی) به منظور یکسان‌سازی اندازه گروه‌ها از نمونه حذف گردید. تعداد نهایی آزمودنی‌ها به‌عنوان نمونه این پژوهش ۱۷۶ نفر (۹۶ نفر افراد حرفه و ۸۰ نفر افراد دانشگاهی) می‌باشد که به ترتیب در چهار گروه ۲۴ نفره (گروه حرفه‌ای) و چهار گروه ۲۰ نفره (افراد دانشگاهی) توزیع شده‌اند. در گردآوری داده‌ها، هم انتخاب آزمودنی‌ها و هم تخصیص آزمودنی‌ها به گروه‌ها به صورت تصادفی انجام شده و تأثیر متغیر تجربه نیز با استفاده از هم‌تاسازی گروه‌ها، کنترل شده است. شایان ذکر است برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از نرم افزار SPSS 25 استفاده شده است.

جدول ۱. طرح عاملی ۲*۲ بین‌گروهی

نوع گزارش حسابرس		شرح	
گزارش فاقد بند KAM	گزارش حسابرس با بند KAM		
گزارش فاقد بند KAM / تحقق سود تخمینی تحلیلگر	گزارش با بند KAM / تحقق سود تخمینی تحلیلگر	تحقق سود تخمینی تحلیلگر	عملکرد معیار سود
گزارش فاقد بند KAM / عدم تحقق سود تخمینی تحلیلگر	گزارش با بند KAM / عدم تحقق سود تخمینی تحلیلگر	عدم تحقق سود تخمینی تحلیلگر	

منبع: یافته‌های پژوهش

دستورالعمل آزمایش و اندازه‌گیری متغیرها

موضوعی که در این پژوهش در سال ۱۴۰۱ در گزارش حسابرس به عنوان مسئله عمده حسابرسی در نظر گرفته شده، ذخیره برگشت از فروش است. به منظور اجرای این پژوهش از آزمودنی‌ها (افراد حرفه و دانشجویان) خواسته می‌شود تا نقش سرمایه‌گذار در شرکت "الف" را بازی کنند. به آزمودنی‌ها اطلاعات پیشینه، خلاصه صورت‌های مالی و بخشی از گزارش حسابرس مستقل برای شرکت "الف" برای دو سال مالی (۱۴۰۰ و ۱۴۰۱) ارائه می‌شود. آزمودنی‌ها به صورت تصادفی به چهار گروه تقسیم می‌شوند. هر آزمودنی به طور تصادفی فقط در یک گروه (گزارش حسابرس با KAM و تحقق سود تخمینی تحلیلگر، گزارش حسابرس با KAM و عدم تحقق سود تخمینی تحلیلگر، گزارش حسابرس بدون KAM و تحقق سود تخمینی تحلیلگر، گزارش حسابرس بدون KAM و عدم تحقق سود تخمینی تحلیلگر) قرار می‌گیرد. پس از بررسی و تجزیه و تحلیل اطلاعات در سال ۱۴۰۱، از آزمودنی‌ها خواسته می‌شود تا پاسخ سوالات مربوط به قضاوت ارزشیابی و پاسخ‌های مربوط به سوالات جمعیت شناختی را ارائه نمایند.

متغیرهای مستقل

۱- نوع گزارش حسابرس در دو سطح دستکاری شد: الف) گزارش حسابرسی استاندارد سابق (SAR). ب) گزارش حسابرسی استاندارد با KAM. اگر آزمودنی‌ها گزارش حسابرسی استاندارد با KAM را دریافت کنند، مقدار KAM برابر است با ۱ و اگر آزمودنی‌ها گزارش حسابرسی استاندارد سابق دریافت کنند مقدار KAM برابر است با عدد صفر.

۲- عملکرد معیار سود در دو سطح دستکاری شد: الف) تحقق سود تخمینی تحلیلگر. ب) عدم تحقق سود تخمینی تحلیلگر. اگر سود تخمینی تحلیلگر محقق شود مقدار عملکرد معیار سود برابر است با عدد ۱ و اگر سود تخمینی تحلیلگر محقق نشود مقدار عملکرد معیار سود برابر است با عدد صفر.

متغیر وابسته:

قضاوت ارزشیابی: برای سنجش قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران، از پنج آیتم با اقتباس از الیوت و همکاران (۲۰۱۵)، مورونی و همکاران (۲۰۲۰)، آکولینیتسف و همکاران (۲۰۲۲) و بک و

1. Elliott et al
2. Moroney et al
3. Akulinitsev et al

همکاران^۱ (۲۰۱۳) استفاده می‌شود، که عبارتند از: ۱- میزان ریسک سرمایه‌گذاری خود را ارزیابی کنید؟ ۲- احتمال اینکه سهام شرکت "الف" را خریداری نمایید، چقدر است؟ ۳- احتمال اینکه سهام خود در شرکت "الف" را بفروشید، چقدر است؟ ۴- اگر سهام شرکت "الف" را در اختیار دارید، احتمال حفظ و نگهداری آن چقدر است؟ ۵- میزان جذابیت سهام شرکت "الف" را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ این سوالات براساس مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت از بسیار کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) تنظیم شده است. در خصوص اندازه‌گیری متغیر قضاوت ارزشیابی، از میانگین پاسخ آزمودنی‌ها به سوالات طراحی شده استفاده شد. برای بررسی پایایی سوالات، از روش آلفای کرونباخ^۲ بهره گرفته شد. نتایج نشان داد که مقدار آلفای محاسبه شده برای افراد حرفه‌ای ۰/۷۲ و افراد دانشجویی ۰/۷۴ است، که این مقادیر بیانگر پایایی مناسب ابزار اندازه‌گیری می‌باشد. در خصوص روایی آزمایش، تمامی سناریوهای طراحی شده توسط چهار عضو هیئت علمی دانشگاه و یک متخصص خبره مورد بازبینی و تایید قرار گرفت. همچنین، یک آزمون مقدماتی با نمونه‌ای متشکل از ۸ دانشجوی دکتری جهت اطمینان از روایی و پایایی سوالات پژوهش و برآورد زمان مورد نیاز جهت مطالعه سناریو و تکمیل سوالات پرسشنامه، انجام شد.

کنترل دستکاری متغیرها

به منظور اطمینان از اینکه آزمودنی‌های هر گروه با توجه به متغیر مورد دستکاری، به سوال آزمایش پاسخ داده‌اند، از آزمون بررسی دستکاری^۳ استفاده شده است. به این معنا که آزمودنی‌ها بعد از پاسخ به سوالات اصلی، به سوالاتی در خصوص گزارش حسابرسی و عملکرد معیار سود، پاسخ می‌دهند. در صورتی که آزمودنی به هر یک از سوالات پاسخ اشتباه داده باشد، آزمایش مربوطه بایستی از نمونه حذف گردد. همچنین به منظور اطمینان از اینکه آزمودنی‌های هر گروه به دقت راهنمای نظرسنجی را خوانده و مورد توجه قرار داده‌اند، از آزمون بررسی‌های توجه^۴ استفاده می‌شود (رز، ۲۰۱۷). به این معنا که آزمودنی‌ها بعد از پاسخ به سوالات اصلی، به دو سوال "نقش خود در این پژوهش" و "نوع شرکت ذکر شده در راهنمای نظرسنجی" پاسخ می‌دهند. پاسخ نادرست به این سوالات تغییری در نتایج پژوهش ایجاد نکرد.

1. Beck et al
2. Cronbach's alpha
3. Manipulation checks
4. Attention checks
5. Rose

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی آزمودنی‌ها

در جدول ۲ آمار توصیفی افراد حرفه و افراد دانشگاهی ارائه شده است. تعداد آزمودنی‌های هر گروه به ترتیب ۹۶ نفر و ۸۰ نفر است که بالغ بر ۵۸٪ از افراد حرفه و ۵۰٪ افراد دانشگاهی را آقایان تشکیل داده‌اند؛ ۸۰٪ افراد دانشگاهی دارای تجربه سرمایه‌گذاری ۱ الی ۵ سال و بالغ بر ۶۲٪ افراد حرفه دارای تجربه سرمایه‌گذاری بیش از ۶ سال بوده‌اند. ۷۰٪ افراد دانشگاهی و حدود ۲۴٪ افراد حرفه دارای تحصیلات دکتری می‌باشند. میزان آشنایی افراد حرفه و افراد دانشگاهی با حسابرسی صورت‌های مالی به ترتیب ۴۰/۶٪، ۴۰٪ و میزان آشنایی آن‌ها با استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۰/۱ به ترتیب ۳۷/۵٪، ۱۸/۷۵٪ است. حدود ۳۸/۵٪ افراد حرفه دارای سمت سازمانی کارشناس ارشد و مدیریت در نهادهای مالی مانند شرکت‌ها و صندوق‌های سرمایه‌گذاری، کارگزاری‌ها، و سایر واحدهای مرتبط بوده‌اند. با توجه به اینکه همه افراد دانشگاهی دارای دانش و تجربه سرمایه‌گذاری بوده و تماماً در مقاطع تحصیلات تکمیلی تحصیل کرده‌اند و همه افراد حرفه دارای سابقه کاری مرتبط با موضوع پژوهش بوده‌اند، واضح است آزمودنی‌ها از تخصص و مهارت کافی برخوردارند و شرایط لازم برای قرار گرفتن در نمونه پژوهش را دارا هستند.

جدول ۱. نتایج آمار توصیفی

شرح	نام متغیر	ویژگی	افراد حرفه		افراد دانشگاه	
			فراوانی نسبی	فراوانی	فراوانی نسبی	فراوانی
جنسیت	زن	۴۰	۴۱/۷	۴۰	۵۰	
	مرد	۵۶	۵۸/۳	۴۰	۵۰	
رشته تحصیلی	حسابداری	۴۲	۴۳/۷	۶۱	۷۶/۲۵	
	مدیریت مالی	۳۱	۳۲/۳	۱۰	۱۲/۵	
	مدیریت سایر گرایش‌ها	۷	۷/۳	۶	۷/۵	
	اقتصاد	۸	۸/۳	۲	۲/۵	
	MBA	۴	۴/۲	۱	۱/۲۵	
	سایر	۴	۴/۲	-	-	
	کارشناسی	۱۳	۱۳/۵	-	-	
میزان تحصیلات	کارشناسی ارشد	۶۰	۶۲/۵	۲۴	۳۰	
	دکتری	۲۳	۲۴	۵۶	۷۰	

افراد دانشگاه		افراد حرفه		ویژگی	نام متغیر	شرح
فراوانی نسبی	فراوانی	فراوانی نسبی	فراوانی			
-	-	۶۵/۶	۶۳	مالی و سرمایه‌گذاری	تخصص / دانشگاه	متغیرهای طبقه‌ای (کیفی)
-	-	۴/۲	۴	حسابداری، مالی و سرمایه‌گذاری		
-	-	۱۱/۴۵	۱۱	حسابرسی، مالی و سرمایه‌گذاری		
-	-	۱۸/۷۵	۱۸	حسابداری، حسابرسی و مالی و سرمایه‌گذاری		
۱۰۰	۸۰	-	-	برخی دانشگاه‌های ایران		
-	-	۶۱/۵	۵۹	کارشناس	سمت سازمانی	
-	-	۸/۳	۸	کارشناس ارشد		
-	-	۲۵	۲۴	مدیر		
-	-	۳/۱	۳	معاون		
-	-	۲/۱	۲	مدیرعامل		
۴۸/۷۵	۳۹	۴۱/۷	۴۰	۲۰-۳۰ سال	سن	
۳۶/۲۵	۲۹	۵۲/۱	۵۰	۳۱-۴۰ سال		
۱۱/۲۵	۹	۵/۲	۵	۴۱-۵۰ سال		
۳/۷۵	۳	۱	۱	۵۱ سال و بالاتر		
۸۰	۶۴	۳۷/۵	۳۶	۱-۵ سال	تجربه سرمایه‌گذاری	
۱۰	۸	۴۱/۷	۴۰	۶-۱۰ سال		
۵	۴	۱۶/۷	۱۶	۱۱-۱۵ سال		
۵	۴	۴/۲	۴	۱۵ سال و بالاتر		
۷۷/۵	۶۲	۵۴/۲	۵۲	کمتر از ۵۰	متوسط تعداد تراکنش (خرید)	
۱۲/۵	۱۰	۱۶/۷	۱۶	۵۱-۱۰۰		

شرح	نام متغیر	ویژگی	افراد حرفه		افراد دانشگاه	
			فراوانی نسبی	فراوانی	فراوانی نسبی	فراوانی
متغیرهای کمی	و فروش) در سال	۱۰۱-۱۵۰	۱۴	۱۴/۶	۱	۱/۲۵
		۱۵۱-۲۰۰	۶	۶/۳	۳	۳/۷۵
		۲۰۱ و بالاتر	۸	۸/۳	۴	۵
	درصد سرمایه گذاری نقدینگی فردی	کمتر از ۲۰ درصد	۴۴	۴۵/۸	۵۳	۶۶/۲۵
		۲۰-۴۰ درصد	۱۶	۱۶/۷	۱۶	۲۰
		۴۱-۶۰ درصد	۱۸	۱۸/۸	۴	۵
		۶۱-۸۰ درصد	۱۲	۱۲/۵	۶	۷/۵
	میزان آشنایی با حسابرسی صورت‌های مالی	۸۰ درصد و بالاتر	۶	۶/۳	۱	۱/۲۵
		کاملاً نا آشنا	۰	۰	۰	۰
		نا آشنا	۲	۲	۴	۵
		تا حدی آشنا	۲۰	۲۰/۸	۲۱	۲۶/۲۵
		آشنا	۳۹	۴۰/۶	۳۲	۴۰
		کاملاً آشنا	۳۵	۳۶/۵	۲۳	۲۸/۷۵
		کاملاً نا آشنا	۶	۶/۲۵	۸	۱۰
	میزان آشنایی با استاندارد حسابرسی ۷۰۱	نا آشنا	۱۲	۱۲/۵۰	۱۵	۱۸/۷۵
تا حدی آشنا		۲۲	۲۲/۹۱	۳۰	۳۷/۵۰	
آشنا		۳۶	۳۷/۵	۱۵	۱۸/۷۵	
کاملاً آشنا		۲۰	۲۰/۸۳	۱۲	۱۵	

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل واریانس دو عاملی مستقل با متغیر وابسته قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران

مفروضات تحلیل شامل وجود حداقل دو متغیر مستقل با حداقل دو سطح و یک متغیر وابسته است. همچنین، استقلال گروه‌ها، نرمال بودن توزیع متغیر وابسته در گروه‌ها، پارامتریک بودن نمرات متغیر وابسته و در نهایت همگنی واریانس در بین گروه‌ها رعایت شده است (مایرز^۱،

1. Mayers

۲۰۱۳). به منظور بررسی همگنی واریانس‌ها، از آزمون لون استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ ارائه شده است. با توجه به فرض H_0 آزمون لون و معناداری آن، واریانس درون گروهی چهار گروه با یکدیگر برابر است.

جدول ۳. آزمون لون جهت بررسی همگنی واریانس در بین گروه‌ها

شرح	آماره F	درجه آزادی اول	درجه آزادی دوم	معناداری
افراد حرفه	۲/۴۸۴	۳	۹۲	۰/۰۶۶
افراد دانشگاهی	۰/۸۹۵	۳	۷۶	۰/۴۴۸

منبع: یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی طرح عاملی

اطلاعات مربوط به میانگین و انحراف استاندارد در جدول ۴ ارائه شده است. ردیف‌ها، نمایانگر سطوح نوع گزارش حسابرس (گزارش با بند KAM و گزارش بدون بند KAM) و ستون‌ها، نمایانگر سطوح عملکرد معیار سود (تحقق سود تخمینی تحلیلگر و عدم تحقق سود تخمینی تحلیلگر) هستند. اطلاعات جدول نشان می‌دهد که، بین میانگین‌ها در شرایطی که گزارش حسابرس دارای بند مسئله عمده حسابرسی است نسبت به شرایطی که گزارش حسابرس فاقد بند مسئله عمده حسابرسی است (۳/۵۲۵ در مقابل ۳/۸۵۰ و ۳/۰۱۷ در مقابل ۳/۳۱۷) تفاوت وجود دارد. به طور کلی، مقایسه مقادیر میانگین‌ها فارغ از آنکه سود تخمینی تحلیلگر محقق شود یا خیر، نشان می‌دهد زمانی که گزارش حسابرس دارای بند مسئله عمده حسابرسی است نسبت به زمانی که گزارش حسابرس فاقد بند مسئله عمده حسابرسی است، نمره قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران پایین‌تر است (۳/۲۷۱ در مقابل ۳/۵۸۳). بنابراین به نظر می‌رسد گزارش حسابرس دارای بند KAM عاملی تاثیرگذار در قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران باشد و تصمیم سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری راکاهش می‌دهد. همچنین، بین میانگین گزارش‌ها زمانی که سود تخمینی تحلیلگر محقق شده باشد با زمانی که سود تخمینی تحلیلگر محقق نشده باشد (۳/۵۲۵ در مقابل ۳/۰۱۷ و ۳/۸۵۰ در مقابل ۳/۳۱۷) تفاوت چشمگیری وجود دارد. به طور کلی، مقایسه مقادیر میانگین‌ها فارغ از نوع گزارش حسابرس (دارای بند KAM یا فاقد بند KAM)، نشان می‌دهد زمانی که سود تخمینی تحلیلگر محقق شود نسبت به زمانی که سود تخمینی تحلیلگر محقق نشود، نمره قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران بالاتر است (۳/۶۸۸ در مقابل ۳/۱۶۷). بنابراین به نظر می‌رسد تحقق سود تخمینی تحلیلگر عاملی تاثیرگذار در قضاوت

ارزشیابی سرمایه گذاران باشد. بررسی دقیق تر این موارد، منوط به نتایج آزمون تحلیل واریانس است.

جدول ۴. آمار توصیفی متغیر وابسته قضاوت ارزشیابی (افراد حرفه)

ردیف‌ها		عملکرد معیار سود		نوع گزارش حسابرس	
		عدم تحقق سود		تحقق سود	
		تخمینی تحلیلگر		تخمینی تحلیلگر	
گزارش حسابرس با بند KAM					
۳/۲۷۱	۳/۰۱۷	۳/۵۲۵	میانگین		
۰/۵۲۱	۰/۳۶۳	۰/۵۳۷	انحراف معیار		
۴۸	۲۴	۲۴	تعداد		
گزارش حسابرس بدون بند KAM					
۳/۵۸۳	۳/۳۱۷	۳/۸۵۰	میانگین		
۰/۶۳۶	۰/۵۶۵	۰/۵۹۹	انحراف معیار		
۴۸	۲۴	۲۴	تعداد		
ستون‌ها					
۳/۴۲۷	۳/۱۶۷	۳/۶۸۸	میانگین		
۰/۵۹۹	۰/۴۹۴	۰/۵۸۶	انحراف معیار		
۹۶	۴۸	۴۸	تعداد		

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون تحلیل واریانس

نتایج موجود در جدول ۵ نشان می‌دهد که عامل نوع گزارش حسابرس معنادار است. (آماره F: ۸/۵۳۲ سطح معناداری: ۰/۰۰۴) بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌توان ادعا کرد که فرضیه اول پژوهش رد نمی‌شود. به بیان دقیق‌تر، سرمایه گذاران در حالتی که گزارش حسابرس دارای بند مسئله عمده حسابرسی است نسبت به گزارش حسابرس بدون بند مسئله عمده حسابرسی، قضاوت خود را پایین‌تر ارزیابی کرده‌اند (۳/۲۷۱ در مقابل ۳/۵۸۳). بنابراین به نظر می‌رسد گزارش حسابرس با بند مسئله عمده حسابرسی عاملی تاثیرگذار در قضاوت ارزشیابی سرمایه گذاران باشد. همانطور که در مبانی نظری گفته شد، درج مسائل عمده حسابرسی در متن گزارش حسابرس، منبع اطلاعاتی اضافی و معتبری برای استفاده کنندگان صورت‌های مالی برای استفاده در فرآیند تصمیم‌گیری فراهم می‌کند. نتایج این فرضیه با یافته‌های کریستنسن و

همکاران (۲۰۱۴)، راپلی و همکاران (۲۰۲۱)، بکاف و همکاران (۲۰۲۲) همسو است و با یافته‌های مورونی و همکاران (۲۰۲۱)، کارور و ترینکل (۲۰۱۷)، گوتیرز و همکاران (۲۰۱۸) همخوانی ندارد. همچنین نتایج نشان داد که اثر تعاملی میان دو متغیر نوع گزارش حسابرس و عملکرد معیار سود معنادار نیست (سطح معناداری: ۰/۹۰۷). این نتیجه با مشاهده نمودارهای خطی این دو عامل در نمودار شماره ۱ نیز قابل استنباط است. منحنی‌های موازی به معنی نبود اثر تعامل بین دو عامل می‌باشد. بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌توان ادعا کرد که فرضیه دوم پژوهش رد می‌شود. نتایج این فرضیه همسو با یافته‌های پژوهش کارور و ترینکل (۲۰۱۷) است.

جدول ۵. نتایج تحلیل واریانس بین گروهی متغیر وابسته قضاوت ارزشیابی (افراد حرفه)

منبع تغییر	مجموع مجذور انحرافات	درجه آزادی	آماره F	معناداری
نوع گزارش حسابرس	۲/۳۴۴	۱	۸/۵۳۲	۰/۰۰۴
عملکرد معیار سود	۶/۵۱۰	۱	۲۳/۷۰۱	۰/۰۰۰
نوع گزارش حسابرس * عملکرد معیار سود	۰/۰۰۴	۱	۰/۰۱۴	۰/۹۰۷
خطا	۲۵/۲۷۲	۹۲	-	-

منبع: یافته‌های پژوهش



نمودار ۱. اثر تعاملی نوع گزارش حسابرس و عملکرد معیار سود

آمار توصیفی طرح عاملی

اطلاعات جدول ۶ نشان می‌دهد که، بین میانگین‌ها در شرایطی که گزارش حسابرس دارای بند مسئله عمده حسابرسی است نسبت به شرایطی که گزارش حسابرس فاقد بند مسئله عمده حسابرسی است (۳/۶۳۰ در مقابل ۳/۵۷۰ و ۳/۲۱۰ در مقابل ۳/۰۶۰) تفاوت چندانی وجود ندارد. به طور کلی، مقایسه مقادیر میانگین برای عامل نوع گزارش حسابرس، نشان می‌دهد زمانی که گزارش حسابرس دارای بند مسئله عمده حسابرسی است نسبت به زمانی که گزارش حسابرس فاقد بند مسئله عمده حسابرسی است، نمره قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران تغییر چندانی نمی‌کند (۳/۴۲۰ در مقابل ۳/۳۱۵). بنابراین به نظر می‌رسد عامل نوع گزارش حسابرس در قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران تاثیر گذار نیست. همچنین، بین میانگین گزارش‌ها زمانی که سود تخمینی تحلیلگر محقق شده باشد با زمانی که سود تخمینی تحلیلگر محقق نشده باشد (۳/۶۳۰ در مقابل ۳/۲۱۰ و ۳/۵۷۰ در مقابل ۳/۰۶۰) تفاوت چشمگیری وجود دارد. به طور کلی، مقایسه مقادیر میانگین‌ها فارغ از نوع گزارش حسابرس (دارای بند KAM یا فاقد بند KAM)، نشان می‌دهد زمانی که سود تخمینی تحلیلگر محقق شود نسبت به زمانی که سود تخمینی تحلیلگر محقق نشود، نمره قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران بالاتر است (۳/۶۰۰ در مقابل ۳/۱۳۵). بنابراین به نظر می‌رسد تحقق سود تخمینی تحلیلگر عاملی تاثیر گذار در قضاوت ارزشیابی سرمایه‌گذاران باشد. بررسی دقیق تر این موارد، منوط به نتایج آزمون تحلیل واریانس است.

جدول ۶. آمار توصیفی متغیر وابسته قضاوت ارزشیابی (افراد دانشگاهی)

ردیف‌ها	نوع گزارش حسابرس		
	عملکرد معیار سود		
	تحقق سود	عدم تحقق سود	تخمینی تحلیلگر
گزارش حسابرس با بند KAM			
میانگین	۳/۶۳۰	۳/۲۱۰	۳/۴۲۰
انحراف معیار	۰/۵۱۲	۰/۴۳۸	۰/۵۱۶
تعداد	۲۰	۲۰	۴۰
گزارش حسابرس بدون بند KAM			
میانگین	۳/۵۷۰	۳/۰۶۰	۳/۳۱۵
انحراف معیار	۰/۵۷۴	۰/۴۵۰	۰/۵۷۱
تعداد	۲۰	۲۰	۴۰
ستون‌ها			
میانگین	۳/۶۰۰	۳/۱۳۵	۳/۳۶۸
انحراف معیار	۰/۵۳۸	۰/۴۴۵	۰/۵۴۳
تعداد	۴۰	۴۰	۸۰

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون تحلیل واریانس

نتایج موجود در جدول ۷ نشان می‌دهد که عامل نوع گزارش حسابرِس معنادار نیست. (آماره F: ۰/۸۹۵ سطح معناداری: ۰/۳۴۷) بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌توان ادعا کرد که فرضیه اول پژوهش رد می‌شود. به بیان دقیق‌تر، سرمایه‌گذاران در حالتی که گزارش حسابرِس دارای بند مسئله عمده حسابرِس است نسبت به گزارش حسابرِس بدون بند مسئله عمده حسابرِس، تفاوت قابل ملاحظه‌ای در قضاوت ارزشیابی خود نداشته‌اند (۳/۴۲۰ در مقابل ۳/۳۱۵). همانطور که در مبانی نظری گفته شد، اطلاعات موجود در مسائل عمده حسابرِس ممکن است برای استفاده‌کنندگان کم‌تجربه صورت‌های مالی در دستیابی و ادغام در مدل تصمیم‌گیری‌شان دشوار باشد و در پردازش اطلاعات با مشکل مواجه شوند. به بیان دیگر، سرمایه‌گذاران کم‌تجربه و غیرحرفه‌ای نمی‌توانند پیامی که بخش مسائل عمده حسابرِس منتقل می‌کند، را درک کنند. نتایج مشاهده شده در این فرضیه، با یافته‌های کارور و ترینکل (۲۰۱۷)، بکاف و همکاران (۲۰۲۲) و گوتیرز و همکاران (۲۰۱۸) مطابقت دارد. همچنین نتایج نشان داد که اثر تعاملی میان دو متغیر نوع گزارش حسابرِس و عملکرد معیار سود معنادار نیست (سطح معناداری: ۰/۶۸۶). این نتیجه با مشاهده نمودارهای خطی این دو عامل در نمودار شماره ۲ نیز قابل استنباط است. منحنی‌های موازی به معنی نبود اثر تعامل بین دو عامل می‌باشد. بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌توان ادعا کرد که فرضیه دوم پژوهش رد می‌شود. نتایج این فرضیه همسو با یافته‌های پژوهش کارور و ترینکل (۲۰۱۷) است.

جدول ۷. نتایج تحلیل واریانس بین گروهی متغیر وابسته قضاوت ارزشیابی (افراد دانشگاهی)

منبع تغییر	مجموع مجذور انحرافات	درجه آزادی	آماره F	معناداری
نوع گزارش حسابرِس	۰/۲۲۰	۱	۰/۸۹۵	۰/۳۴۷
عملکرد معیار سود	۴/۳۲۴	۱	۱۷/۵۴۷	۰/۰۰۰
نوع گزارش حسابرِس* عملکرد معیار سود	۰/۰۴۱	۱	۰/۱۶۴	۰/۶۸۶
خطا	۱۸/۷۳۰	۷۶	-	-

منبع: یافته‌های پژوهش



نمودار ۲. اثر تعاملی نوع گزارش حسابرس و عملکرد معیار سود

بحث و نتیجه گیری

حسابرسان علاوه بر افشای اظهار نظر حسابرسی استاندارد خود، اکنون ملزم به افشای مواردی هستند که مربوط به حساب‌ها یا افشاگری‌هایی است که برای صورت‌های مالی با اهمیت است و شامل «قضاوت‌های چالش برانگیز، ذهنی یا پیچیده حسابرسی» در گزارش حسابرس می‌شود. این افشاهای اضافی در ایالات متحده (هیئت نظارت بر استانداردهای حسابداری شرکت سهامی عام، ۲۰۱۷) به عنوان موضوعات اساسی حسابرسی و در سطح بین‌المللی به عنوان مسائل عمده حسابرسی (هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابرسی و اطمینان بخشی، ۲۰۱۶) شناخته می‌شوند. در ایران نیز در اقدامی هماهنگ با مراجع بین‌المللی، استاندارد حسابرسی شماره ۷۰۱ با عنوان «اطلاع‌رسانی مسائل عمده حسابرسی در گزارش حسابرس مستقل» در سال ۱۴۰۰ تصویب شد و رعایت این استاندارد برای حسابرسی صورت‌های مالی شرکت‌هایی که دوره مالی آن‌ها از اول فروردین ۱۴۰۱ و پس از آن شروع می‌شود، لازم الاجرا است. انتظار می‌رود مسائل عمده حسابرسی، اطلاعات بیشتری را برای سرمایه‌گذاران فراهم کند، ارزش اطلاع‌رسانی گزارش‌های حسابرسی را افزایش دهد و به آن‌ها در درک بهتر شرایط واحد تجاری کمک کند. در واقع هدف از افشای مسائل عمده حسابرسی، ارائه اطلاعات ارزشمندی است که برای فرایندهای تصمیم‌گیری سرمایه‌گذار مفید است (هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابرسی و اطمینان بخشی، ۲۰۱۱ و ۲۰۱۳؛ شورای گزارشگری مالی، ۲۰۱۳؛ هیئت نظارت بر حسابداری شرکتهای

سهامی عام، ۲۰۱۶). بنابراین پژوهش حاضر به بررسی پیامدهای افشای مسائل عمده حسابرسی بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران می‌پردازد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که درج مسائل عمده در گزارش حسابرسی بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران حرفه‌ای تاثیرگذار و تمایل آن‌ها جهت سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد. نتایج این پژوهش با یافته‌های کریستنسن و همکاران (۲۰۱۴)، راپلی و همکاران (۲۰۲۱)، بکاف و همکاران (۲۰۲۲) همسو است و با یافته‌های مورونی و همکاران (۲۰۲۱)، کارور و ترینکل (۲۰۱۷)، گوتیرز و همکاران (۲۰۱۸) همخوانی ندارد. همچنین نتایج نشان داد که درج مسائل عمده در گزارش حسابرسی بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران غیرحرفه‌ای تاثیر ندارد، به این معنی که سرمایه‌گذاران کم‌تجربه و غیرحرفه‌ای نمی‌توانند پیامی که بخش مسائل عمده حسابرسی منتقل می‌کند، را درک کنند. نتایج مشاهده شده در این قسمت، با یافته‌های کارور و ترینکل (۲۰۱۷)، بکاف و همکاران (۲۰۲۲) و گوتیرز و همکاران (۲۰۱۸) همسو است. تنها عامل موثر بر قضاوت ارزشیابی هر دو گروه (سرمایه‌گذاران حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای) عملکرد معیار سود است که نتایج این بخش یافته‌های اسکینر و اسلون (۲۰۰۲) را تایید می‌کند. در این پژوهش تعاملی بین عملکرد معیار سود و درج مسائل عمده حسابرسی یافت نشد؛ که این نتایج همسو با یافته‌های کارور و ترینکل (۲۰۱۷) است. به طور کلی نتایج نشان می‌دهد شکاف زیادی در درک افشای مسائل عمده بین گروه حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای وجود دارد. افشای مسائل عمده برای سرمایه‌گذاران حرفه‌ای دارای محتوای اطلاعاتی و در فرایند تصمیم‌گیری آن‌ها موثر بوده و تمایل آن‌ها جهت سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد. اما افشای مسائل عمده محتوای خاصی برای غیرحرفه‌ای‌ها نداشته و در فرایند تصمیم‌گیریشان اثرگذار نبوده است. با توجه به نتایج به دست آمده به نهادهای قانون‌گذار و حرفه حسابرسی پیشنهاد می‌شود بسترهای لازم برای سرمایه‌گذاران و عموم استفاده‌کنندگان پیرامون افشای این مسائل را از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های آگاهی‌بخشی فراهم نمایند؛ رهنمودها و دستورالعمل‌های لازم را منتشر نمایند، مطالعات و تجربیات موفق کشورهای پیشرفته در این زمینه را جهت استفاده عموم مردم به اشتراک بگذارند. محدودیت پژوهش به ماهیت تحقیقات آزمایشگاهی بر می‌گردد. امکان حضور تمامی آزمودنی‌ها در یک محیط به دلیل عدم وجود امکانات و هماهنگی میان آزمودنی‌ها و همچنین عدم وجود یک اسپانسر برای حمایت از پژوهش امکانپذیر نبوده است. لازم به ذکر است نتایج

این پژوهش به صنایع پیمانکاری و واسطه‌گری‌های مالی مانند بانک‌ها و شرکت‌های بیمه که در آن‌ها برگشت از فروش وجود ندارد، قابل تعمیم نیست.

در خصوص پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود از معیارهای غیرمالی برای ارزیابی تاثیر افشای مسائل عمده حسابرسی بر تصمیمات سرمایه‌گذاران استفاده شود از جمله ادراک سرمایه‌گذاران از اعتبار مدیریت و حاکمیت شرکتی. به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود اثرات موضوعات مختلف مسائل عمده حسابرسی (مانند مواردی که مربوط به معاملات با اشخاص وابسته، شناسایی درآمد یا برآوردهای مدیریت است) را بر قضاوت و رفتار سرمایه‌گذاران بررسی کنند. این امر می‌تواند بینش‌هایی در مورد اینکه کدام نوع از مسائل عمده حسابرسی در تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاران وزن بیشتری دارند، ارائه دهد. با توجه به اینکه تعداد مسائل عمده حسابرسی عنوان شده در گزارش‌های حسابرسان در نخستین سال اجرای استاندارد حسابرسی ۷۰۱ در ایران شامل یک مساله عمده تا پنج مساله عمده می‌باشد و حدود ۴۰٪ شرکت‌ها (از ۱۰۶ شرکت که دارای مسئله عمده بوده) در گزارش‌های حسابرسی خود بیش از یک مسئله عمده گزارش کرده‌اند، لذا این امر می‌تواند به طور قابل توجهی درک سرمایه‌گذاران از بار اطلاعاتی را تغییر دهد و بر قضاوت و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران تاثیر بگذارد. بنابراین، تحقیقات آتی می‌تواند بررسی کند که آیا هر مسئله عمده اضافی یک تاثیر افزودنی یا یک تاثیر مثبت اما کاهنده بر بار اطلاعات درک شده خواهد داشت؟. شایان ذکر است هدف اصلی افشای مسائل عمده حسابرسی بهبود کیفیت حسابرسی از طریق افزایش شفافیت و ارزش اطلاع‌رسانی گزارش حسابرس در پاسخ به نیازهای سرمایه‌گذاران است، به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود تاثیر افشای مسائل عمده حسابرسی بر ادراک سرمایه‌گذاران از کیفیت حسابرسی را بررسی کنند. همچنین پژوهش‌های آتی می‌تواند فرصت‌ها و چالش‌هایی که افشای مسائل عمده حسابرسی ایجاد می‌نمایند از منظر حسابرسان و سرمایه‌گذاران به عنوان گروه مهمی از استفاده‌کنندگان مورد بررسی قرار دهند.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده است.

منابع

- اسکندر، هدی و صافدل، عرفان. (۱۴۰۳). فرآیند افشای مسائل عمده حسابرسی در گزارش حسابرسی: نظریه داده‌بنیاد، پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۱۴ (۵۳): ۴۵-۷۴.
- سازمان حسابرسی. (۱۴۰۱). استاندارد حسابرسی ۷۰۱.
- قائم، محمدحسین؛ براز، ملیکا و شاهسونند، منیره. (۱۴۰۳). بررسی محتوا و عوامل مؤثر بر افشای مسائل عمده حسابرسی: نخستین سال اجرای استاندارد ۷۰۱ حسابرسی در ایران، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۳۱ (۱): ۱۵۴-۱۸۱.
- جعفری‌نسب کرمانی، ندا و ملا نظری، مهناز. (۱۳۹۷). گزارش کنونی و جدید حسابرسی: دیدگاه حسابرسان ایرانی، پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۸ (۲۸): ۹۵-۱۱۶.
- جعفری‌نسب کرمانی، ندا؛ رحمانی، علی و ملا نظری، مهناز. (۱۳۹۸). چالش‌ها و فرصت‌های تغییر گزارش حسابرسی در ایران، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۶ (۳): ۳۴۸-۳۷۰.
- لاری بی، کریستنسن (۱۹۹۱). روش‌شناسی آزمایشی، ترجمه: علی دلاور، تهران، انتشارات رشد.
- عباسپور ثانی، امیر، حاجی‌ها، زهره، حجازی، رضوان و نجفی مقدم، علی. (۱۴۰۱). واکاوی تأثیر افشای موارد کلیدی گزارش حسابرسی بر کاهش عدم موفقیت کسب و کار شرکت‌های بازار سرمایه، دانش حسابداری مالی، ۹ (۴): ۲۱۹-۲۵۰.
- ودیعی، محمدحسین و شکوهی‌زاده، محمود. (۱۳۹۱). بررسی معیارهای مالی مؤثر بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار، دانش حسابداری، ۳ (۸): ۱۵۱-۱۷۱.

References

- Abbaspour Sani, A.; Hajiha, Z.; Hejazi. R. & Najafi Moghadam, A. (2023). Analyzing the Impact of Disclosure of Key Audit Report Items on Reducing the Business Success of Capital Market Companies, *Journal of Financial Accounting Knowledge*, 9(4), 219- 250. (In Persian)
- Akulinitsev, P; Goh, c; Pornupatham, S; Tan, H. & Vichitsarawong, T. (2022). The Effect of Nature of Critical Audit Matters and Outcome Indication on Investors' Decisions, Working Paper, Nanyang Technological University.
- Backof, A; G; Bowlin, K; & Goodson, B. M. (2022). The importance of clarification of auditors, responsibilities under the new audit reporting standards, *contemporary accounting research*, 18 (1): 10-23.
- Brazel, J.F, Jones, K.L, Thayer J. & Warne, R.C. (2015). Understanding investor perceptions of financial statement fraud and their use of red flags: Evidence from the field. *Review of Accounting Studies* 20 (4): 1373-1406.

- Beck, A. K, Fuller, R. M, Muriel, L. & Reid, C. D. (2013). Audit fees and investor perceptions of audit characteristics. *Behavioral Research in Accounting*, 25 (2): 71–95.
- Bartov, E, Givoly, D. & Hayn, C. (2002). The rewards for meeting or beating earnings expectations. *Journal of Accounting and Economics* 33 (2): 173–204.
- Bouwman, M, Frishkoff, P. & Frishkoff, P. (1987). How do financial analysts make decisions? A process model of the investment screening decision. *Accounting, Organizations and Society* 12 (January): 1-30.
- Carver, B, Muriel, L. & Trinkel, B. (2023). Does the Reporting of Critical Audit Matters Affect Nonprofessional Investors' Perceptions of Auditor Credibility, Information Overload, Audit Quality, and Investment Risk, *Behavioral Research In Accounting*, 35 (1): 21-44.
- Camacho-Miñano, M.d.M, Muñoz-Izquierdo, N, Pincus, M. & Wellmeyer, P. (2023). Are key audit matter disclosures useful in assessing the financial distress level of a client firm? *The British Accounting Review*, <https://doi.org/10.1016/j.bar.2023.101200>.
- Carrillo, HE. (2021). The Effects of Critical Audit Matter Recurrence and Reporting Treatment on Investors' Information Processing, Judgments, and Decisions, *PHD Thesis and Dissertations*, University of South Florida.
- Carver, B.T, & B.S, Trinkle. (2017). Nonprofessional Investors' Reactions to the PCAOB's Proposed Changes to the Standard Audit Report.
- Christensen, B. E; Glover, S. M. & Wolfe. C. J. (2014). Do critical audit matter paragraphs in the audit report change non-professional investors' decision to invest? *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 33 (4): 71–93.
- Carcello, J. V. (2012). What do investors want from the standard audit report? *The CPA Journal* 82(1): 22–28.
- Doxey, M.M. (2014). The effects of auditor disclosures regarding management estimates on financial statement users' perceptions and investments. *Working Paper*, University of Alabama.
- Eskandar,H; & E, Safdel. (2024). Process of Disclosing Key Audit Matters in Audit Report: Grounded Theory, *Journal of Empirical Research In Accounting*, 14(53). (In Persian)
- Elliott, W. B; Fanning, K. & Peecher, M. E. (2020). Do investors value higher financial reporting quality, and can expanded audit reports unlock this value? *The Accounting Review*, 95 (2): 141–165.
- Elliott, W.B; Rennekamp, K.M. & White, B.J. (2015). Does the concrete language in disclosures increase willingness to invest? *Rev. Acc. Stud.* 20 (2), 839–865.
- Elliott, W.B; Hodge, F.D. & Jackson, K.E. (2008). The association between nonprofessional investors' information choices and their portfolio returns: The importance of investing experience. *Contemporary Accounting Research* 25 (2): 473-498.

- Elliott, W.B, Hodge, F.D. Kennedy, J.J. & Pronk, M. (2007). Are M.B.A. students a good proxy for nonprofessional investors? *The Accounting Review*. 82 (1): 139-168.
- Elliott, W. B. (2006). Are investors influenced by pro forma emphasis and reconciliations in earnings announcements? *The Accounting Review* 81 (1): 113-133.
- Fellnäs, V; Strömbäck, J; & Anell, A. (2015). Key Audit Matters. Master of Science in Business and Economics, *Lunds University*.
- Financial Reporting Council (FRC), (2013), International Standard on Auditing (UK and Ireland) 700: The Independent Auditor's Report on Financial Statements (Financial Reporting Council, London).
- Fredrickson, J.R. & J.S. Miller. (2004). The effects of pro forma earnings disclosures on analysts' and nonprofessional investors' equity valuation judgments. *The Accounting Review* 79 (3): 667-686.
- Ghaemi, Mh, Baraz, M. & Shamsavand, M. (2024). Examining the Content and Factors Affecting the Disclosure of Key Audit Matters: The First Year of Implementation of the 701 Audit Standard in Iran. *Accounting and Auditing Review*, 31(1), 154- 181. (In Persian)
- Goh, C. (2024). Analysts' Earnings per Share Forecasts: The Effects of Forecast Uncertainty and Forecast Precision on Investor Judgements. *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies*, 60(1): 172-204.
- Gutierrez, E, Minutti-Meza, M.Tatum, K.W, & Vulcheva, M. (2018). Consequences of adopting an expanded auditor's report in the United Kingdom. *Review of Accounting Studies* 23: 1543-87.
- Gray, G. L; Turner, J. L; Coram, P. J. & Mock, T. J. (2011). Perceptions and misperceptions regarding the unqualified auditor's report by financial statement preparers, users, and auditors. *Accounting Horizons* 25(4): 659-684.
- Hosseinianakani, S. M. (2020). Audit regulation and auditor disclosures. Essays on the consequences of ISA 701. *Dissertation, Gothenburg University*.
- Hodge, F. & M. Pronk. (2006). the impact of expertise and investment familiarity on investors' use of online financial information. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 21 (3): 267-292.
- Hodge, F.D, Kennedy, J.J. & Maines, L.A. (2004). Does search-facilitating technology improve the transparency of financial reporting? *The Accounting Review* 79 (3): 687-703.
- Hodge, F. (2001). Hyperlinking unaudited information to audited financial statements: Effects on investor judgments. *The Accounting Review* 74 (4): 675-691.
- Iranian audit organization. (2021). Auditing Standard No. 701. (In Persian)
- IAASB (2015), "International Standard on Auditing (ISA) 701, communicating key audit matters in the independent auditor's report", *International Federation of Accountants New York, NY*.

- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), (2013), Reporting on Audited Financial Statements: Proposed New and Revised International Standards on Auditing (ISAs) (Exposure Draft) (*International Federation of Accountants, New York, NY*).
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), (2011), Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change (Consultation Paper) (International Federation of Accountants, New York, NY).
- Jafari Nasab Kermani, N; Rahmani, A. & Molanazari, M; (2019). Challenges and Opportunities of Changing the Auditor Report in Iran. *Journal of Accounting and Auditing Review*, 26(3), 348-370. (In Persian)
- Jafari Nasab Kermani, N. & M, Molanazari. (2018). The Current and New Audit Report: Viewpoints of Iranian Auditors. *Journal of Empirical Research in Accounting*, 14(53): 95-116. (In Persian)
- Kong, D; Ji, M; & Liu, S. (2022). Does the mandatory disclosure of audit information affect analysts' information acquisition? *International Review of Financial Analysis*, 83, 102281.
- Köhler, A; Ratzinger-Sakel, N. & Theis, J. (2020). The impact of key audit matters on the auditors reports communicative value: experimental evidence from investment professionals and non-professional investors, *Accounting in Europe*. 17, 105–128.
- Kelton, A. S; & Montague. N. R. (2018). The unintended consequences of uncertainty disclosures made by auditors and managers on nonprofessional investor judgments. *Accounting, Organizations & Society*, 65: 44–55.
- Kachelmeier, S. J; Schmidt, J. J. & Valentine, K. (2017). The disclaimer effect of disclosing critical audit matters in the auditor's report. *Working Paper*, University of Texas at Austin.
- Li, H; Hay, D. & Lau, D. (2019). Assessing the impact of the new auditor's report. *Pacific Accounting Review*. 31(1):110–132.
- Libby, R. (1979). Bankers' and auditors' perceptions of the message communicated by the audit report. *Journal of Accounting Research* 17 (1): 99–122.
- Ma, J; (2021). The Effects of Critical Audit Matter and Audit Materiality Disclosures on Investors' Risk Perceptions, *PhD Thesis and Dissertations*, The University of Adelaide.
- Moroney, R; Phang, S.-Y. & Xiao, X. (2020). When do investors value key audit matters? *European Accounting Review*. 30, 63–82.
- Mayers, A. (2013). *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology*. Bournemouth University.
- Mock, T. J; Bédard, J. Coram, P. J. Davis, S. M. Espahbodi, R. & Warne, R. C. (2013). The audit reporting model: current research synthesis and implications. *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 32: 323 – 351.

- Matsumoto, D. A. (2002). Management's incentives to avoid negative earnings surprises. *The Accounting Review* 77 (3): 483–514.
- Maines, L.A. & L.S. McDaniel. (2000). Effects of comprehensive-income characteristics on nonprofessional investors' judgments: the role of financial-statement presentation format. *The Accounting Review* 75 (2): 179-207.
- Public Company Accounting Oversight Board. (PCAOB). (2017). The auditor's report on an audit of financial statements when the auditor expresses an unqualified opinion.
- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). (2016a). PCAOB Release No. 2016-003: Proposed Auditing Standards – The Auditor's Report on an Audit of Financial Statements When the Auditor Expresses an Unqualified Opinion and Related Amendments to PCAOB Standards. *Washington D.C.*: PCAOB.
- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). (2011a). PCAOB Release No. 2011-003: Concept Release on Possible Revisions to PCAOB Standards Related to Reports on Audited Financial Statements. *Washington D.C.*: PCAOB.
- Pompitakpan, C. (2004). The persuasiveness of source credibility: A critical review of five decades of evidence. *Journal of Applied Social Psychology* 34 (3): 243-281.
- Ozlaniski, M.E. (2019), "Bright lines vs. blurred lines: When do critical audit matters influence investors' perceptions of management's reporting credibility?" *Advances in Accounting*. 45, p. 100416.
- Rapley, Eric T, Robertson, Jesse C, & Jason L. Smith. (2021). The effects of disclosing critical audit matters and auditor tenure on nonprofessional investors' judgments, *Journal of Accounting and Public Policy*, 40 (5), 106847.
- Rose, J; (2017). Manipulation and attention checks in behavioral accounting research. T. Libby, and L. Thorne eds; *The Routledge Companion to Behavioural Accounting Research* (Routledge, New York, NY), 125–133.
- Sun, Y; Gao, Y. & Jin, J. (2023). Auditors' interpretation of risk and the quality of analysts' earnings forecasts: Evidence from textual analysis of key audit matters, *Wiley*, 28, 125- 141.
- Spaargaren, E; Sikalidis, A; Georgakopoulos, G. & Grose, C.(2022). The Influence of Critical Audit Matters in the US on the Informativeness of Investors. *Scientific Annals of Economics and Business*, 69(2), 217-251.
- Sirois, L.P, Bedard, J. & Bera, P. (2018). The informational value of key audit matters in the auditor's report: evidence from an eye-tracking study, *Accounting Horizons*, 32 (2): 62-141.
- Skinner, D. J; & R. G. Sloan. (2002). Earnings surprises, growth expectations, and stock returns or don't let an earnings torpedo sink your portfolio. *Review of Accounting Studies* 7 (2/3): 289–312.

- Turner J. L; Mock, T. J; Coram, P. J. & Gray, G. L. (2010). Improving transparency and relevance of auditor communications with financial statement users. *Current Issues in Auditing* 4(1).
- The Association of Chartered Certified Accountants. (2013). Comments to the IAASB Re: The exposure draft reporting on audited financial statements: Proposed new and revised International Standards on Auditing (ISAs), issued by the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). Available at: <http://www.ifac.org>.
- Venturini, L, Bianchi, M. & Machado, V. (2022). The informational content of key audit matters and financial analysts' forecasts, *Revista Contabilidade and Finanças*, 33(89): 281-299.
- Vadiei, Mh. & M, Shokouhi Zadeh. (2012). Effective Criteria on Investor's Decision Making in Tehran Stock Exchange, *Journal of Accounting Knowledge*, 3(8):151-171(In Persian).
- Wee Goh, B; Lee, J; Li, D. & Wang, M. (2024). Informativeness of Key Audit Matters: Evidence from China. *A Journal of Practice & Theory*, 43 (3): 139-164 .
- Zhang, Z. & Q, Luo. (2024). Retail investor attention and analyst earnings forecasts: Evidence from China. *Pacific-Basin Finance Journal*, 83: 1-19.

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

تبیین عوامل موثر در وقوع پولشویی^۱

سعیده پیوندی^۲، غلامحسین گل ارضی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۱

مقاله پژوهشی

چکیده

پولشویی فرآیند مشروعیت بخشیدن به ثروتی است که از راه غیرقانونی به دست آمده تا منبع کسب ثروت پنهان شده و پول مانند پول قانونی به نظر رسد. هدف پژوهش حاضر که به روش پیمایشی انجام شده است، شناسایی عوامل موثر در وقوع پولشویی و تبیین میزان اثرگذاری آن می‌باشد. جهت دستیابی به هدف فوق، عوامل موثر بر وقوع پولشویی در قالب پرسشنامه ای تدوین شده و در بین ۱۴۰ نفر از اعضای انجمن مدیران مالی که اطلاعات آن‌ها در دسترس بود به عنوان نمونه آماری پژوهش توزیع گردید. میزان اثرگذاری عوامل از طریق مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد عوامل مطرح شده شامل اخلاق، رفتار، آموزش، اعتقادات، وطن پرستی، درآمدها و هزینه‌ها، اشتغال، رشوه و گردش پول، ریسک و بازده، امنیت آتی، حمایت خانواده و مالیات از اعتبار کافی برخوردار است. نتایج نشان داد الگوی نهایی برازش مطلوبی دارد. شاخص با بیشترین بار عاملی در سازه "اعتقادات" و شاخص با کم‌ترین بار عاملی در سازه "ریسک و بازده" وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: پولشویی، جرم، درآمدهای غیرقانونی.

طبقه‌بندی موضوعی: M41، M42

۱. doi: 10.22051/jera.2024.47557.3271

۲. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران. (نویسنده مسئول).
s_peyvandi@semnan.ac.ir

۳. دانشیار، گروه مدیریت مالی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران. (g_golarzi@semnan.ac.ir)
https://jera.alzahra.ac.ir

مقدمه

پولشویی به معنای پنهان کردن ماهیت غیرقانونی درآمد ایجاد شده و منشا آن جهت اجتناب از عواقب قانونی جرم صورت گرفته می باشد. در برخی موارد، پول به کشورهای خارجی انتقال می یابد تا منبع غیرقانونی بودن آن پنهان بماند (رانا و اووال^۱، ۲۰۲۰). طبق مفاد ماده دو قانون مبارزه با پولشویی جمهوری اسلامی ایران مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۲۱ جرم پولشویی عبارت است از تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت های غیرقانونی با علم به اینکه به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد. در ایران نیز اقداماتی در راستای مبارزه با پولشویی صورت گرفته و قوانینی در این خصوص تصویب شده است. در ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی پیش بینی شده است که هرکس با علم اطلاع یا با وجود قراین اطمینان آور به این که مال در نتیجه ارتکاب سرقت به دست آمده است آن را به نحوی از انحا تحصیل یا مخفی یا قبول کند یا مورد معامله قرار دهد به حبس از ۶ ماه تا ۳ سال و ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهد شد. تصویب کنندگان مقررات پیشگیری از پولشویی در مؤسسات مالی در مواد ۲، ۳ و ۵ نیز تکالیفی را برای اقدام مراجع نظارتی و عملیات مالی مقرر کرده اند که از وظایف ذاتی بانک ها و مؤسسات مالی به شمار می آیند. این مراجع موظفند اقداماتی از قبیل جمع آوری اطلاعات، ارائه پیشنهاد، اجرای قانون و هماهنگی لازم با مراکز قانونی را به عمل آورند و در صورت لزوم، پس از بررسی، مراتب را به مراجع تصمیم گیری کیفری یا غیر کیفری اعمال کنند. ماده ۲ مقررات پیشگیری از پولشویی در مؤسسات مالی چنین مقرر می کند: مؤسسات مالی مکلفند بر تمامی عملیات و معاملات مشتریان خود با هدف شناسایی عملیات مشکوک نظارت مستمر داشته باشند. در ماده ۳ نیز چنین آمده است: مؤسسات مالی مکلفند نسبت به احراز کامل هویت تمامی مشتریان خود اقدام نمایند. در ماده ۵ نیز بیان شده است، چنانچه متقاضی به نمایندگی از طرف شخص یا اشخاص دیگر تقاضای انجام عملیات بانکی را نماید، در این صورت احراز هویت فرد اصلی علاوه بر نماینده ضروری است. در جهت مبارزه بیشتر با پولشویی قوانین دیگری نیز تصویب گردید که از جمله می توان به ماده ۹ قانون مبارزه با پولشویی اشاره نمود که مقرر می کند مرتکبان جرم پولشویی علاوه بر استرداد درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم مشتمل بر اصل و منافع حاصل (اگر موجود نباشد، مثل یا قیمت

آن)، به جزای نقدی به میزان یک چهارم عواید حاصل از جرم محکوم می شوند که باید به حساب درآمد عمومی نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران واریز گردد. از اقدامات دیگری که در ایران علیه پولشویی انجام گردید می توان به تشکیل سازمان مبارزه با پولشویی اشاره نمود. این سازمان دارای وظایفی از جمله شناسایی، ردیابی، انسداد حساب ها و توقیف اموال مشکوک، بازرسی، نظارت و ... می باشد.

موضوع پولشویی به یکی از مهم ترین موضوعات در کشورها تبدیل شده است تا بتوانند از طریق فعالیت ها و نظارت هایی، ریسک و احتمال وقوع آن را کاهش دهند. والکر^۱ (۱۹۹۹) برآورد نمود سالیانه ۲/۸ میلیارد دلار از فعالیت های غیرقانونی با تغییر شکل به صورت قانونی شسته می شود و از این طریق به اقتصاد جهانی آسیب می رساند. به اعتقاد السوایدی و نوبان^۲ (۲۰۲۰) دستورالعمل ها و قوانین موجود تاکنون نتوانسته به درستی مانع از انجام پولشویی شود، زیرا مشکل جدی، نبود اقدامات پیشگیرانه کافی می باشد. بنابراین نیاز به بروزرسانی قوانین و مقررات وجود دارد. همچنین همکاری های ملی و جهانی می تواند کمک بیشتری به مبارزه با پولشویی نموده و موقعیت برد-برد را ایجاد نماید. کمک های حقوقی متقابل بین شرکت ها در مبارزه با تخلفات به کمک موسسات مالی و بانک ها نیز می تواند در این خصوص مناسب باشد. به اشتراک گذاری دانش ها و ایده ها از طریق کنفرانس های ملی و بین المللی می تواند به کشورها کمک نماید تا تخلفات مربوط به پولشویی را کنترل نمایند. مجرمان همیشه به دنبال راه جدیدی برای ارتکاب جرم هستند و سیستم پولشویی هر روز تغییر می کند لذا کشورها باید به طور منظم، سیاست ها و عملیات ضد پولشویی خود را به روز کنند. بنابراین شناسایی دلایل و عوامل وقوع پولشویی جهت جلوگیری از آن با اهمیت می باشد. پولشویی منجر به بی ثباتی بازارهای مالی، بی اعتمادی مردم به دولت، خروج سرمایه از کشور، کاهش ورودی ها و درآمدهای دولت و آسیب به اعتبار و وجهه دولت و نظام می شود. از آن جایی که پولشویی باعث تضعیف بازارهای مالی می شود لذا می تواند مشکلاتی را در جهت نقدینگی در کشور ایجاد نماید. از طرف دیگر، کنترل دولت بر سیاست های اقتصادی نیز کاهش پیدا می کند. لذا پژوهش در این خصوص از اهمیت فراوانی برخوردار است.

1. Walker

2. Al-Suwaidi and Nobanee

از آن جایی که پولشویی دارای پیامدها و زیان های فراوانی می باشد لذا برای هرگونه اقدام ضد پولشویی و تدوین قوانین و مقررات در این خصوص، باید ابتدا عوامل و دلایل وقوع آن شناسایی و بررسی شود تا بتوان قوانینی را در جهت جلوگیری از آن تدوین نمود.

در ایران پژوهش های اندکی در خصوص پولشویی انجام شده است و معمولاً در آن ها، اثر یک عامل مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش، چندین مورد از عوامل و دلایل وقوع پولشویی شناسایی شده است. در بیشتر پژوهش ها، پولشویی و تبعات آن از لحاظ اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته است. اما در این پژوهش، پولشویی از همه ابعاد از جمله ابعاد اجتماعی، سیاسی، اعتقادی، اخلاقی و ... بررسی گردید. هر یک از ابعاد شناسایی شده، دارای زیرمجموعه هایی است که میزان اثرگذاری هر یک از آن ها نیز به تفکیک بررسی گردید.

از طرف دیگر، اصولاً در پژوهش های مربوط به پولشویی، آثار زیانبار آن بررسی می شود، در حالی که پیشگیری از درمان بهتر می باشد. یعنی باید تلاش نمود تا هزینه های مربوط به مبارزه با پولشویی را صرف جلوگیری از آن نمود. لذا شناسایی دلایل وقوع پولشویی مهم تر از شناسایی اثرات آن بعد از وقوع می باشد.

عوامل مربوطه شناسایی، پرسشنامه مربوطه تدوین و در بین اعضای انجمن مدیران مالی ایران توزیع گردید. در نهایت پس از جمع آوری نتایج، میزان اثرگذاری آن ها از طریق مدل سازی معادلات ساختاری در نرم افزار پی ال اس بررسی گردید.

مبانی نظری و توسعه فرضیه پژوهش

سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^۱ (۲۰۰۹) پولشویی را به عنوان فرآیندی تعریف نمود که توسط آن وجوه غیرقانونی تبدیل به وجوه به ظاهر مشروع می شوند. این وجوه به عنوان پول های کثیف توصیف می شوند زیرا ناشی از فعالیت های غیرقانونی مانند معاملات مواد مخدر، فرار مالیاتی، قاچاق، سرقت و سایر اعمال غیرقانونی می باشد.

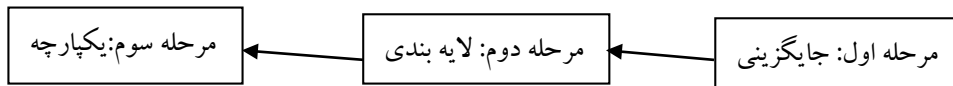
عملیات ضد پولشویی^۲ (مبارزه با پولشویی) به قوانین، مقررات، سیاست ها، رویه ها و دستورالعمل هایی اشاره دارد که توسط نهادهای نظارتی و سازمان های مالی برای جلوگیری از انجام پولشویی استفاده می شود. در سال ۱۹۹۸ کنوانسیون سازمان ملل و پس از آن دفتر مبارزه

1. Organization for Economic Cooperation and Development

2. Anti-Money Laundering

با جرم و مواد مخدر سازمان ملل^۱، واحد مبارزه با پولشویی را تاسیس نمود که این واحد مسئول اجرای برنامه‌هایی علیه پولشویی در سطح جهانی است. پس از آن، گروه ویژه اقدام مالی، جهت مبارزه با فعالیت‌های غیرقانونی تشکیل گردیده و استانداردهایی توسط آن‌ها تدوین گردید و اقداماتی برای مبارزه با پولشویی فراهم گردید (رانا و اوایل، ۲۰۲۰).

پولشویی در سه مرحله اصلی زیر انجام می‌شود:



شکل ۱. مراحل پولشویی

بانک جهانی (۲۰۰۶) استدلال نموده است که در مرحله اول، درآمدهای ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی وارد سیستم‌های مالی می‌شود تا مانع از کشف شدن آن‌ها توسط بانک‌ها و سازمان‌های قانونی شود. برای مثال مقادیر زیاد پول در چندین واحد کوچکتر واریز می‌شود. در مرحله دوم از طریق برخی معاملات، منشا ایجاد این پول پاک شده و به حساب یا حساب‌های دیگر منتقل می‌شود. در آخرین مرحله، پول‌های شسته شده با موفقیت در سیستم مالی ادغام می‌شود و مجدداً به اقتصاد مشروع وارد می‌شود.

روش‌های مختلفی برای انجام پولشویی وجود دارد. مهم‌ترین روش‌هایی که توسط بانک مرکزی ایرلند (۲۰۱۵) بیان شده است به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱. روش‌های پولشویی

ورود کالاهای ممنوعه به کشور به صورت مخفیانه و برخلاف قانون جهت انتقال پول به خارج از کشور برای سرمایه‌گذاری در بانک‌ها یا موسسات مالی	قاچاق نقدینگی
نشان دادن ارزش‌های بالاتر یا پایین‌تر در خصوص معاملات انجام شده در فاکتورها جهت پنهان نمودن جابه‌جایی پول	پولشویی مبتنی بر تجارت
کسب و کاری که انجام می‌شود و به طور قانونی با مقادیر زیاد وجه نقد ارتباط دارد و از حساب‌هایی برای واریز پول استفاده می‌نمایند که هم	تجارت پول نقد

درآمدهای حاصل از کسب و کار و هم پول های غیرقانونی را در آن وارد نمایند.	
مربوط به استفاده از بانک هایی است که متعلق به پولشویان است.	مالکیت بانک ها
با پولی که به صورت غیرقانونی به دست آمده املاک را خریداری نموده و سپس آن را می فروشند.	خرید املاک و مستغلات
شخص با پولی که به صورت غیرقانونی به دست آمده به قمارخانه رفته، مدتی را قمار کرده و ادعا می کند که این پول از راه قمار به دست آمده است.	قمارشویی

پولشویی مانع از پیشرفت کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته خواهد شد لذا اثرات سوئی بر اقتصاد هر کشور گذاشته و بهره وری را به شدت کاهش می دهد و در بلندمدت، تجارت های بین المللی و جریانات سرمایه را مختل می نماید (بارتلت^۱، ۲۰۰۲).

در سطح بین الملل نیز، سازمان های مختلفی تشکیل شده و اقدامات زیادی از طرف آن ها در جهت مبارزه با پولشویی انجام شده است که می توان به موارد زیر اشاره نمود:

- سازمان ملل متحد: به عنوان مهم ترین سازمان بین المللی، تلاش های گسترده ای را در راستای کنترل و مبارزه با پولشویی انجام داده است. این سازمان از طریق اداره جرم و مواد مخدر در امر مبارزه با پولشویی ایفای نقش می نماید.
- مجمع عمومی سازمان ملل: این مجمع از طریق دو قطعنامه از کشورهای عضو درخواست نمود که به منظور تسهیل در توقیف و مصادره عواید جرم و گسترش تدابیر مؤثر در جهت مقابله با پولشویی اقدامات لازم را انجام دهند. مهمترین اقداماتی که مجمع عمومی سازمان ملل متحد مشخصاً در مورد کنترل و مبارزه با پولشویی انجام داده است، یکی تصویب اعلامیه سیاسی و طرح عملی علیه جرم سازمان یافته فراملی است و دیگری اعلامیه سیاسی و طرح عملی علیه پولشویی می باشد.
- کنوانسیون های بین المللی: تلاش ها و اقدامات جامعه بین المللی و مساعی جهانی علیه پولشویی، بعضاً در قالب انعقاد و اجرای کنوانسیون های بین المللی انجام شده است. البته منظور از کنوانسیون های بین المللی، آن دسته از کنوانسیون هایی است که جهان شمول بوده و محدوده اجرای آن سراسر جهان است مانند کنوانسیون وین، پالمو، مریدا.

– گروه ضربت اقدام مالی علیه پولشویی: گروه ویژه اقدام مالی یکی از مهمترین نهادهای پیشرو به شمار می رود که از سال ۱۹۸۹ تا کنون به صورت تخصصی در این حوزه فعالیت می کند. این گروه در سال ۱۹۸۹ میلادی در پاسخ به نگرانی های فزاینده ناشی از پایان شوم پولشوئی، به ابتکار کشورهای عضو گروه هفت تشکیل شده است (فلاح نژاد، ۱۳۹۶).

دلایل زیادی مانند فرار مالیاتی برای وقوع پولشویی وجود دارد. از طرف دیگر اشخاص مختلفی مانند سیاستمداران، بازرگانان، مدیران، کارکنان و غیره در فرآیند پولشویی درگیر می باشند. سه دلیل حیاتی برای ارتکاب پولشویی وجود دارد که شامل موارد زیر می باشد: دلیل اول این است که پول شریان حیاتی سازمان است و با وجود آن می توان تمام هزینه ها را پوشش داد. دلیل دوم این است که منشا این پول وقوع جرم است لذا باید منشا آن را پنهان نمود و دلیل سوم این است که با پولشویی، می توان مانع از تحقیق و تفحص در خصوص تبدیل پول کثیف به پول قانونی شد (گیدابلی و کومار^۱، ۱۹۹۹).

در دهه های اخیر، پولشویی به اضطرابی جهان تبدیل شده است و از آن به عنوان تکنیکی استفاده می شود که بتوان از راه تقلب، مواد مخدر و سایر جرایم، منافع غیرقانونی به دست آورد (انگر^۲، ۲۰۰۹). قلب این گونه جرم ها، فریب دادن و پنهان کردن منبع غیرقانونی آن می باشد (زانویچ^۳، ۲۰۰۹). جرم نه تنها مشکل اقتصادی برای یک کشور بلکه برای همه دنیا است لذا تقریباً همه کشورها به دنبال کنترل این مشکل جهانی می باشند. سازمان های ضد پولشویی و سیاست های اجرایی آن ها توسط بسیاری از کشورها، توانسته تا حدودی به کاهش مشکلات کمک کرده و نرخ تخلفات و رفتارهای غیرقانونی را کاهش دهد (فرودا^۴، ۲۰۰۹).

کاترل^۵ (۲۰۰۱) بیان نمود که پولشویی نه تنها اقتصاد کشور را تضعیف می نماید بلکه باعث بی ثبات کردن دولت ها نیز می شود. در برخی از مطالعات، عوامل مرتبط با دستورالعمل های پولشویی مورد بررسی قرار گرفت. برای مثال المبارک^۶ (۲۰۰۳) مسائل مرتبط با پولشویی در

1. Gidadhubli and Kumar
2. Unger
3. Zdanowicz
4. Ferwerda
5. Cotterill
6. Almubarak

بانک های دبی را بررسی نمود و دریافت که باید آموزش های بیشتری به کارکنان بانک ارائه نمود و آن ها را با فرآیندهای جدید آشنا نمود. ترانه^۱ (۲۰۰۵) نیز بر جلوگیری و کنترل پولشویی تاکید نمودند و در پژوهش خود دریافتند که قوانین و مقررات اردن در مورد مبارزه با پولشویی، ضعیف و ناکافی است. وی معتقد است جهانی شدن سرمایه گذاری ها باعث افزایش پولشویی شده است در نتیجه مبارزه با پولشویی را با شکست مواجه کرده است لذا نظارت صحیح بر جریان پول دشوار گردیده است. بنابراین بیشتر از مبارزه با پولشویی باید از انجام آن جلوگیری کرده و بر نحوه مهار پول کثیف تاکید نمود. موگارا^۲ (۲۰۱۱) نیز بیان نموده است که پولشویی هنوز به عنوان جرم جهانی در نظر گرفته نشده است و شخص به راحتی مرتکب آن شده و پول های غیرقانونی را به کشورهای دیگر منتقل می کند و این زنجیره ادامه خواهد داشت در حالی که باید پولشویی را به عنوان جرمی جهانی در نظر گرفته و استراتژی ها و سیاست های جهانی را در جهت جلوگیری از آن تدوین و توسعه داد و در مرحله بعد بر تشکیل دادگاه ها و مجازات های آن تاکید نمود.

رانا و راول (۲۰۲۰) در پژوهش خود، دلایل وقوع جرم پولشویی را شناسایی و تجزیه و تحلیل نمودند و مدلی را برای کنترل پولشویی در بنگلادش ارائه نمودند. نتیجه پژوهش آن ها که با استفاده از پرسشنامه و به روش تحلیل عاملی انجام گردید، نشان داد رشوه دادن و سرعت بخشیدن به گردش پول و مخفی نگه داشتن منبع آن، اصلی ترین دلیل جرم پولشویی و تبدیل پول سیاه به پول سفید است. هم چنین دریافت بازده بالاتر ناشی از سرمایه گذاری ها و نیز فرار از تعرفه های بالا نیز از عوامل مهم دیگر است که خود ناشی از فقدان اخلاق در زندگی می باشد. عدم تعادل بین درآمدها و هزینه ها نیز افراد را تحت تاثیر قرار می دهد تا پولشویی را انجام دهند. در نهایت بیان گردید پولشویی باید با اقداماتی موثر کنترل شده و مجازات شدیدی برای این جرم در نظر گرفته شود.

واتیلگام^۳ (۲۰۰۷) عوامل موثر بر پولشویی را در بخش های بانکی و غیربانکی در ۸۸ کشور مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد تکنولوژی بر پولشویی تاثیر جزئی دارد در حالی که قانون، مقررات و اخلاق در سازمان ها نقش حیاتی در کنترل پولشویی دارند. در این زمینه کشورها

1. Tarawneh

2. Mugarura

3. Vaithilingam

باید قوانین و مقرراتی را برای جلوگیری از وقوع پولشویی تدوین نمایند و این قوانین بازدارندگی لازم را داشته باشند. محسنی (۱۳۹۱) نیز در پژوهش خود به بررسی تغییرات ایجاد شده در قوانین ایالات متحده به واسطه تصویب و اجرای قانون میهن پرستی پرداخت و نکات مثبت و منفی آن را بیان نمود. قانون میهن پرستی با هدف ایجاد تغییرات بنیادین در جهت نظارت، مبارزه با تروریسم و برقراری امنیت، طرح ریزی و تصویب شده بود. یکی از عناوین اصلی این قانون، مبارزه با پولشویی می باشد. لک و همکاران (۱۴۰۲) نیز مدل احتمال وقوع پولشویی بر مبنای ویژگی های کیفی گزارشگری مالی را ارائه نمودند. نمونه آماری آن ها شامل ۱۵۶ شرکت عضو بورس اوراق بهادار تهران بوده است. نتایج نشان داد افزایش کیفیت گزارشگری مالی موجب کاهش احتمال وقوع پولشویی می شود. برات زاده و همکاران (۱۳۹۷) نیز به بررسی عوامل موثر بر پولشویی مبتنی بر تجارت در ایران پرداختند. مطالعه آن ها با استفاده از الگوی جاذبه فرویدا در بازه زمانی ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۲ انجام گردید. نتایج نشان داد تولید ناخالص داخلی، حجم تجارت، متغیرهای جغرافیایی، فرهنگی و جمعیت دارای اثر معناداری بر حجم پولشویی مبتنی بر تجارت ایران می باشند.

النامت^۱ (۲۰۱۴) دریافت که همکاری با بانک های خارجی منجر به کاهش پولشویی می شود و علت آن تبادل اطلاعات و گزارش ها و متغیرهای دیگری مانند آموزش و استفاده از تکنولوژی می باشد. حقی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود به تبیین ساختارمندی عوامل موثر در چالش های مبارزه با پولشویی در نظام بانکی ایران پرداختند. نتیجه پژوهش آن ها که از طریق تحلیل محتوایی و روش دلفی فازی انجام گردید نشان داد که رعایت شاخص های زیرساختی مطابق با استانداردهای بین المللی توسط نظام بانکی موجب ارتقا جایگاه بانک های ایرانی در سطح بین الملل و محدودسازی پولشویی از طریق نظام بانکی می گردد.

مداح و سینائیان (۱۳۹۹) روند پولشویی در ایران را به صورت تجربی با استفاده از مدل سازی ساختاری طی سال های ۱۳۶۰ تا ۱۳۹۶ مورد تحلیل قرار دادند. نتایج نشان داد جرایم سرقت و قاچاق مواد مخدر اثر مثبت و معنی داری بر روند پولشویی دارند. همچنین شرایط اقتصادی می تواند انگیزه افراد را در ورود به فعالیت های غیر قانونی تحریک کند. علاوه بر آن رشد پولشویی همراه با کاهش تولید ناخالص داخلی و افزایش حجم پول نقد در جریان است که در نتیجه آن

ثبات اقتصادی تضعیف می شود. طبق نتایج پژوهش آن ها، پولشویی در ایران روند صعودی دارد که در صورت رشد جرایم به ویژه قاچاق مواد مخدر، این روند ادامه خواهد یافت که بر بخش حقیقی اقتصاد اثر منفی دارد.

همان طور که بیان گردید، بسیاری از پژوهش ها بر پیشگیری از انجام پولشویی بیشتر از مجازات های پس از آن تاکید می نمایند. در برخی از پژوهش ها اثر تعداد محدودی از عوامل وقوع پولشویی مورد بررسی قرار گرفته است و در برخی دیگر نیز مجازات های پس از انجام آن، و نیز اثرات اقتصادی آن بررسی شده است. لذا با توجه به اینکه تعداد محدودی از پژوهش ها علت وقوع پولشویی را بررسی نموده و نیز با توجه به اهمیت موضوع پولشویی در سطح جهانی و اثرات مخربی که بر اقتصاد کشورها دارد، در این پژوهش ۳۰ مورد از عوامل و دلایل وقوع پولشویی در ۱۲ حوزه ی مختلف مشخص شده و میزان اثرگذاری آن ها تبیین شده است. بررسی عوامل تعیین شده از طریق تدوین پرسشنامه و سپس توزیع آن در بین اعضای انجمن مدیران مالی ایران صورت گرفته است. در نهایت بررسی میزان اثرگذاری عوامل تعیین شده با استفاده از معادلات ساختاری در نرم افزار پی ال اس انجام شده است. بنابراین با توجه به آنچه در بخش های قبل بیان گردید سوال اصلی پژوهش به صورت زیر مطرح می گردد:

سوال اصلی: برای شناسایی پولشویی، کدام دلایل و عوامل مناسب است؟ و اولویت بندی این عوامل به چه صورت است؟

روش شناسی پژوهش

جهت بررسی و اعتبارسنجی عوامل موثر در وقوع پولشویی، از پرسشنامه رانا و اوآل (۲۰۲۰) استفاده گردید. پرسشنامه طراحی شده از دو بخش تشکیل شده است که بخش اول شامل اطلاعات فردی تکمیل کنندگان و بخش دوم شامل عوامل موثر در وقوع پولشویی می باشد. جهت ایرانیزه کردن پرسشنامه، تعدادی از صاحب نظران حرفه حسابداری، آن را بررسی نموده، برخی از سوالات پرسشنامه را حذف و تعدادی را ویرایش نمودند. به هر سوال از ۱ (کاملاً مخالف) تا ۵ (کاملاً موافق) مطابق طیف لیکرت یک عدد تخصیص یافت. روایی پرسشنامه که نشان دهنده توانایی ابزار مورد نظر در اندازه گیری صفتی است که آزمون برای اندازه گیری آن ساخته شده است از طریق مصاحبه با صاحب نظران و پایایی که نشان دهنده دقت، اعتماد پذیری و ثبات نتایج است از طریق ضریب آلفای کرونباخ بررسی گردید که ضریب بالاتر از ۰/۷ نشان

دهنده پایایی می‌باشد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۶). پرسشنامه به روش نمونه‌گیری در دسترس در اختیار ۱۳ نفر از اساتید صاحب‌نظر و اعضای انجمن مدیران مالی ایران قرار گرفت و نظرات آن‌ها جمع‌آوری و مجدداً تغییرات لازم در پرسشنامه اعمال گردید. هم‌چنین برای تایید پایایی، پرسشنامه به روش نمونه‌گیری در دسترس بین ۴۰ نفر از افراد مذکور از طریق پست الکترونیک توزیع گردید که ۳۰ پرسشنامه بازگشت شد. اطلاعات در نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس وارد شده و در نهایت ضریب آلفای کرونباخ، ۰/۸۶۲ به دست آمد.

لینک پرسشنامه تایید شده جهت اجرای آنلاین پرسشنامه آماده گردید. جامعه آماری پژوهش حاضر، اعضای انجمن مدیران مالی ایران می‌باشد که از این تعداد اطلاعات تماس ۱۴۰ نفر از آن‌ها در دسترس می‌باشد که به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شد. با توجه به تعداد اندک، از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شده و همه ۱۴۰ نفر به عنوان نمونه آماری نیز در نظر گرفته شدند. لذا با توجه به تعداد و اطلاعات تماس آن‌ها، لینک پرسشنامه پس از تماس و هماهنگی، از طریق پیامک، ایتا، واتس‌آپ یا پست الکترونیک برای همه آن‌ها ارسال گردید و در نهایت تعداد ۶۵ پرسشنامه کامل (۴۶/۴۳ درصد) جمع‌آوری و نتایج حاصل از پرسشنامه، گردآوری شد.

برای بررسی داده‌ها از مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار پی‌اس‌استفاده گردید. پس از ساخت مدل، برازش (مناسب بودن) آن بر اساس داده‌هایی که نمونه آماری در پاسخ به سوالات ابزار اندازه‌گیری (متغیرهای آشکار) داده‌اند، بررسی می‌شود. جهت تحلیل، ۳۰ متغیر مشاهده شده در دوازده سازه مرتبه اول "اخلاق و اصول اخلاقی"^۱، "خصلت و رفتار"^۲ و "آموزش و پرورش"^۳، "اعتقادات"^۴، "وطن پرستی"^۵ و "درآمدها و هزینه‌ها"^۶، "اشتغال"^۷، "رشوه و گردش پول"^۸، "ریسک و بازده"^۹، "امنیت آتی"^{۱۰}، "حمایت خانواده"^{۱۱} و "مالیات"^{۱۲}، طبقه‌بندی گردید.

1. Ethics and Morality
2. Nature and Behavior
3. Education and Training
4. Religiousness
5. Patriotism
6. Income and Expenditure
7. Occupation
8. Bribe and Speed Money
9. Risk and Return
10. Future Security
11. Family Support
12. Tax

جهت سهولت در تحلیل به هر یک از سوالات پرسشنامه، برجستگی داده شد که در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. شاخص‌ها و سازه‌ها

سوال‌های پرسشنامه	نماد متغیرهای مشاهده شده	سازه‌های مرتبه اول
۱- عدم رعایت اصول اخلاقی در تجارت، دلیلی برای وقوع پولشویی است.	Q ₁	اخلاق و اصول اخلاقی EM
۲- عدم رعایت اخلاق در زندگی، دلیلی برای وقوع پولشویی است.	Q ₂	
۳- مجازات‌های پولشویی کافی نبوده و بازدارندگی لازم را ندارد.	Q ₃	خصیلت و رفتار NB
۴- عدم صبوری و شکیبایی برای ثروتمند شدن دلیلی برای وقوع پولشویی می‌باشد.	Q ₄	
۵- عدم آموزش صحیح، علت انجام پولشویی است.	Q ₅	آموزش و پرورش ET
۶- عدم وجود آموزش‌های کافی برای کنترل پولشویی، دلیلی برای وقوع آن است.	Q ₆	
۷- پولشویی به دلیل عدم آگاهی کافی از قوانین و مقررات مالی و سرمایه‌گذاری انجام می‌شود.	Q ₇	
۸- پولشویی به دلیل عدم رعایت اصول مذهبی انجام می‌شود.	Q ₈	اعتقادات R
۹- اعتقاد نداشتن به دین، دلیلی بر وقوع پولشویی می‌باشد.	Q ₉	
۱۰- عدم اطلاع کافی از معارف دینی، دلیلی بر پولشویی است.	Q ₁₀	وطن پرستی P
۱۱- عدم عشق به کشور باعث ایجاد پولشویی می‌شود.	Q ₁₁	
۱۲- پولشویی به دلیل بی‌تفاوتی نسبت به توسعه کشور رخ می‌دهد.	Q ₁₂	درآمدها و هزینه‌ها IE
۱۳- پولشویی برای تبدیل پول سیاه به پول سفید انجام می‌شود.	Q ₁₃	
۱۴- تمایل به داشتن درآمد بیشتر، منجر به انجام پولشویی می‌شود.	Q ₁₄	
۱۵- عدم تعادل و موازنه بین درآمدها و هزینه‌ها منجر به ایجاد پولشویی می‌شود.	Q ₁₅	اشتغال O
۱۶- تاجر نسبت به ارائه دهنده خدمات، تمایل بیشتری به انجام پولشویی دارد.	Q ₁₆	
۱۷- سیاستمداران نسبت به سایر مشاغل، تمایل بیشتری به انجام پولشویی دارند.	Q ₁₇	رشوه و گردش پول BS
۱۸- پولشویی برای پنهان کردن منبع رشوه و سرعت بخشیدن به گردش پول است.	Q ₁₈	
۱۹- پولشویی برای پرداخت رشوه و سرعت بخشیدن به گردش پول است.	Q ₁₉	

سوال‌های پرسشنامه	نماد متغیرهای مشاهده شده	سازه‌های مرتبه اول
۲۰- سرمایه‌گذاری در بازار اوراق بهادار، سهام و مشتقات آن در سایر کشورها جهت کسب بازده بالاتر منجر به انجام پولشویی می‌شود.	Q ₂₀	ریسک و بازده RR
۲۱- فرصت‌های سرمایه‌گذاری امن در کشورهای خارجی، افراد را برای انجام پولشویی تشویق می‌کند.	Q ₂₁	
۲۲- به دلیل داشتن فرصت‌های سرمایه‌گذاری کم‌تر در کشور خود، پولشویی انجام می‌شود.	Q ₂₂	
۲۳- برای دریافت منابع ارزی بالاتر حاصل از ارائه خدمات، از کانال‌های غیرقانونی استفاده می‌شود که دلیلی بر انجام پولشویی است.	Q ₂₃	
۲۴- سرمایه‌گذاری در املاک در خارج از کشور، دلیلی برای انجام پولشویی است.	Q ₂₄	امنیت FS
۲۵- سپرده‌گذاری‌های مطمئن در خارج از کشور، دلیلی بر وقوع پولشویی می‌باشد.	Q ₂₅	
۲۶- پولشویی به دلیل تورم بالا در کشور انجام می‌شود زیرا ارزش پول کاهش می‌یابد.	Q ₂₆	
۲۷- انگیزه برای داشتن زندگی با رفاه بالاتر، منجر به وقوع پولشویی می‌شود.	Q ₂₇	حمایت خانواده FSU
۲۸- پولشویی برای حمایت از آموزش یکی از اعضای خانواده در خارج از کشور، انجام می‌شود.	Q ₂₈	
۲۹- فرار مالیاتی به دلیل وجود نرخ مالیات بالا، باعث پولشویی می‌شود.	Q ₂₉	مالیات T
۳۰- فرار از پرداخت تعرفه‌های بالا در اقلام وارداتی مانند طلا، دلیلی برای وقوع پولشویی است.	Q ₃₀	

یافته‌های پژوهش

برای آزمون فرضیه پژوهش، از الگوریتم تحلیل مدل‌ها استفاده شد و تحلیل‌ها در دو مرحله اصلی "بررسی برازش مدل" و سپس "آزمودن فرضیه پژوهش" انجام گردید.

بررسی برازش مدل

ارزیابی مدل‌های معادلات ساختاری و بررسی برازش مدل در سه قسمت انجام می‌شود: (۱) بخش مدل‌های اندازه‌گیری (۲) بخش ساختاری (۳) بخش مدل کلی (اندازه‌گیری و ساختاری). در بخش مدل‌های اندازه‌گیری، صحت روابط موجود بررسی می‌شود. در بخش

ساختاری، روابط بررسی و تفسیر می‌شود. در نهایت برازش کلی مورد بررسی قرار می‌گیرد. آمار توصیفی پاسخ‌دهندگان به صورت زیر می‌باشد:

جدول ۳. آمار توصیفی پاسخ‌دهندگان

تعداد	شرح	تعداد	شرح
۸	۲۵ تا ۳۵ سال	۹	زن
۲۵	۳۶ تا ۴۵ سال	۵۶	مرد
۲۳	۴۶ تا ۵۵ سال	۸	تحلیل‌گر مالی
۹	بالتر از ۵۵ سال	۱۲	عضو هیئت مدیره شرکت بورسی
۱۳	کارشناسی	۹	حسابدار رسمی
۳۸	کارشناسی ارشد	۶	استاد حسابداری
۱۴	دکتری	۳۰	سایر

همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد مدرک تحصیلی بیشتر پاسخ‌دهنده‌ها کارشناسی ارشد است. عمده پاسخ‌دهنده‌ها دارای سن ۳۶ تا ۵۵ سال بوده و حداقل ۳۰ درصد از آن‌ها، تحلیل‌گر مالی و یا عضو هیات مدیره می‌باشند.

برازش مدل‌های اندازه‌گیری

برای بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری، از معیارهای پایایی، روایی همگرا و واگرا استفاده می‌شود. الف) پایایی: برای بررسی پایایی مدل‌های اندازه‌گیری، از پایایی ترکیبی و ضرایب بارهای عاملی استفاده می‌شود. در صورتی که معیار پایایی ترکیبی برای هر سازه بالاتر از ۰/۷ (نانلی^۱، ۱۹۷۸) باشد نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد. بارهای عاملی نیز اگر مقداری برابر و یا بیشتر از ۰/۴ شود (هالند^۲، ۱۹۹۹) موید این مطلب است که پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است. ب) روایی همگرا: روایی همگرا نشان‌دهنده میانگین واریانس بین هر سازه (همبستگی) با شاخص‌های خود است. فورنل و لارکر^۳ (۱۹۸۱) مقدار ۰/۵ به بالا را برای روایی همگرا کافی دانسته‌اند. ج) روایی واگرا: میزان رابطه یک سازه با شاخص‌هایش در مقایسه با رابطه آن سازه با سایر سازه‌ها است (فورنل و لارکر، ۱۹۸۱).

1. Nunnally
2. Hulland
3. Fornell and Larkers

ضرایب بارهای عاملی و خروجی روایی همگرا و پایایی ترکیبی، در جداول زیر نشان داده شده است:

جدول ۴. ضرایب بارهای عاملی

سوالات	Q ₁	Q ₂	Q ₃	Q ₄	Q ₅	Q ₆	Q ₇	Q ₈	Q ₉	Q ₁₀
بارعاملی	۰/۹۱۲	۰/۹۰۰	۰/۸۵۰	۰/۸۴۵	۰/۷۱۷	۰/۶۷۴	۰/۸۴۵	۰/۸۴۸	۰/۹۲۹	۰/۹۵۱
سوالات	Q ₁₁	Q ₁₂	Q ₁₃	Q ₁₄	Q ₁₅	Q ₁₆	Q ₁₇	Q ₁₈	Q ₁₉	Q ₂₀
بارعاملی	۰/۸۳۲	۰/۸۹۱	۰/۵۲۶	۰/۴۴۸	۰/۹۱۵	۰/۸۷۵	۰/۷۱۴	۰/۹۲۷	۰/۸۹۰	۰/۸۵۴
سوالات	Q ₂₁	Q ₂₂	Q ₂₃	Q ₂₄	Q ₂₅	Q ₂₆	Q ₂₇	Q ₂₈	Q ₂₉	Q ₃₀
بارعاملی	۰/۸۰۴	۰/۷۸۲	۰/۵۶۷	۰/۸۴۸	۰/۸۵۱	۰/۴۶۴	۰/۸۲۳	۰/۷۶۱	۰/۸۴۷	۰/۸۹۸

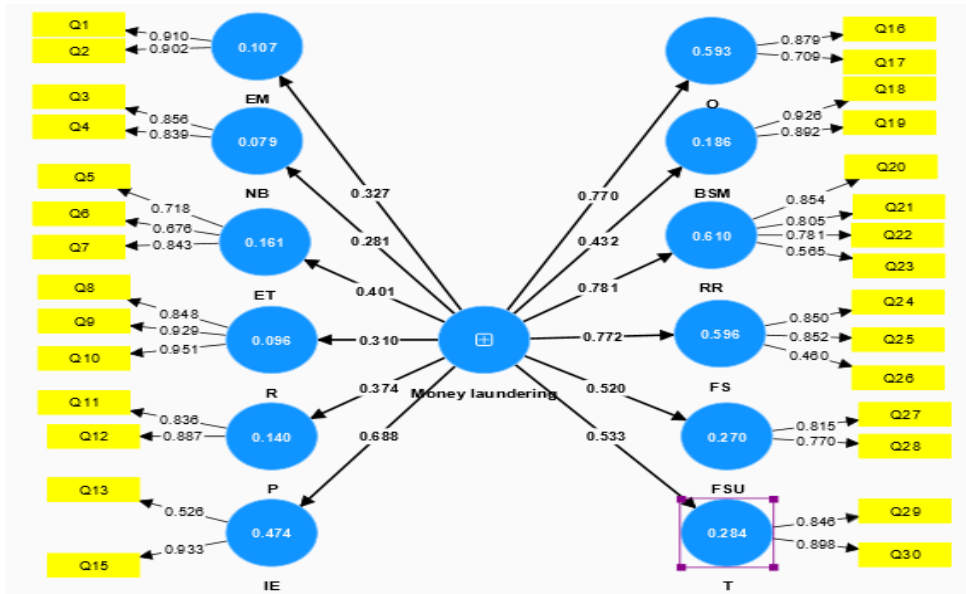
همانطور که مشاهده می‌شود کلیه مقادیر بارهای عاملی بزرگتر از ۰/۴ می‌باشد که نشان می‌دهد واریانس بین سازه و شاخص‌های آن از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد مدل اندازه‌گیری قابل قبول است.

جدول ۵. روایی همگرا و پایایی ترکیبی

سازه	روایی همگرا	پایایی ترکیبی
اخلاق و اصول اخلاقی	۰/۸۲۱	۰/۹۰۲
خصلت و رفتار	۰/۷۱۹	۰/۸۳۶
آموزش و پرورش	۰/۵۶۱	۰/۷۹۱
اعتقادات	۰/۸۲۹	۰/۹۳۵
وطن پرستی	۰/۷۴۳	۰/۸۵۲
درآمدها و هزینه‌ها	۰/۴۳۸	۰/۶۷۹
اشتغال	۰/۶۳۸	۰/۷۷۷
رشوه و گردش پول	۰/۸۲۶	۰/۹۰۵
ریسک و بازده	۰/۵۷۷	۰/۸۴۲
امنیت آبی	۰/۵۵۳	۰/۷۷۷
حمایت خانواده	۰/۶۲۸	۰/۷۷۲
مالیات	۰/۷۶۲	۰/۸۶۵

روایی همگرا که نشان‌دهنده میانگین واریانس بین هر سازه (همبستگی) با شاخص‌های خود است باید حداقل ۰/۵ و پایایی ترکیبی که نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد حداقل ۰/۷ باشد. با توجه به آنکه سازه درآمدها و هزینه‌ها کم‌تر از این مقدار

است لذا دارای روایی همگرا و پایایی ترکیبی مناسبی نمی‌باشد بنابراین باید یکی از سوالات مربوط به آن سازه‌ها با بار عاملی پایین حذف گردد. سوال ۱۴ سازه درآمدها و هزینه‌ها دارای بار عاملی کم تری است لذا حذف گردیده و مجدداً آزمون‌ها انجام شده و ضرایب بارهای عاملی به صورت زیر به دست می‌آید:



شکل ۲. ضرایب بارهای عاملی پس از حذف سوال ۱۴

همان‌طور که مشاهده می‌شود، ضرایب بارهای عاملی همه سوالات از ۰/۴ بیشتر است بنابراین پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری، قابل قبول است. پنج مورد از بیشترین بارهای عاملی به ترتیب مربوط به شاخص عدم اطلاع از معارف دینی در سازه "اعتقادات"، شاخص عدم تعادل و موازنه بین درآمدها و هزینه‌ها در سازه "درآمدها و هزینه‌ها"، شاخص اعتقاد نداشتن به دین و مذهب در سازه "اعتقادات"، شاخص پنهان کردن منبع رشوه در سازه "رشوه و گردش پول" و شاخص عدم رعایت اصول اخلاقی در تجارت در سازه "اخلاق و اصول اخلاقی" می‌باشد. پس از حذف سوال ۱۴، روایی همگرا و پایایی ترکیبی برای سازه‌های فوق در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۶. روایی همگرا و پایایی ترکیبی پس از حذف سوال ۱۴

سازه	روایی همگرا	پایایی ترکیبی
اخلاق و اصول اخلاقی	۰/۸۲۱	۰/۹۰۲
خصلت و رفتار	۰/۷۱۸	۰/۸۳۶
آموزش و پرورش	۰/۵۶۱	۰/۷۹۲
اعتقادات	۰/۸۲۹	۰/۹۳۵
وطن پرستی	۰/۷۴۳	۰/۸۵۲
درآمدها و هزینه‌ها	۰/۵۷۴	۰/۷۱۴
اشتغال	۰/۶۳۷	۰/۷۷۶
رشوه و گردش پول	۰/۸۲۶	۰/۹۰۵
ریسک و بازده	۰/۵۷۷	۰/۸۴۲
امنیت آتی	۰/۵۵۳	۰/۷۷۷
حمایت خانواده	۰/۶۲۹	۰/۷۷۲
مالیات	۰/۷۶۱	۰/۸۶۴

همانطور که مشاهده می‌شود روایی همگرای کلیه سازه‌ها بالاتر از ۰/۴ است که نشان‌دهنده میانگین واریانس بین هر سازه (همبستگی) با شاخص‌های خود است و پایایی ترکیبی که بالاتر از ۰/۷ است نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری را دارد.

برای بررسی روایی واگرا، مقدار جذر روایی همگرای متغیرهای مکنون که در خانه‌های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار گرفته‌اند، باید از مقدار همبستگی میان آن‌ها که در خانه‌های زیرین و چپ قطر اصلی نمایش داده شده‌اند، بیشتر باشد.

جدول ۷. روایی و اگر پس از حذف سوال ۱۴

سازه	رشوه و گردش پول	اخلاق و اصول اخلاقی	آموزش و پرورش	امنیت آتی	حمایت خانواده	درآمدها و هزینه	خصلت و رفتار	اشتغال	وطن پرستی	اعتقادات	ریسک و بازده	مالیات
رشوه و گردش پول	۰/۹۰۹											
اخلاق و اصول اخلاقی	۰/۲۳۹	۰/۹۰۶										
آموزش و پرورش	۰/۱۴۱	۰/۱۶۶	۰/۷۴۹									
امنیت آتی	۰/۳۳۰	۰/۱۴۸	۰/۱۲۹	۰/۷۴۴								
حمایت خانواده	-۰/۰۰۱	-۰/۰۷۹	۰/۳۳۹	۰/۲۴۴	۰/۷۹۳							
درآمدها و هزینه	۰/۲۲۵	۰/۰۴۰	۰/۱۲۴	۰/۶۷۷	۰/۳۹۳	۰/۷۵۸						
خصلت و رفتار	-۰/۰۹۸	۰/۲۹۵	۰/۰۰۰	۰/۲۵۵	۰/۱۰۷	۰/۰۸۴	۰/۸۴۸					
اشتغال	۰/۳۵۳	۰/۰۸۷	۰/۲۹۸	۰/۶۱۷	۰/۳۲۰	۰/۶۵۵	۰/۰۸۰	۰/۷۹۸				
وطن پرستی	۰/۰۹۵	۰/۲۱۳	۰/۳۱۶	۰/۰۵۲	۰/۲۸۴	۰/۱۴	۰/۱۵۲	۰/۰۹۵	۰/۸۶۲			
اعتقادات	-۰/۰۹۲	۰/۳۶۴	۰/۲۱۲	-۰/۰۱۳	۰/۱۸۳	۰/۰۷۹	۰/۰۴۷	۰/۰۲۴	۰/۵۷۱	۰/۹۱۰		
ریسک و بازده	۰/۳۲۵	۰/۲۵۵	۰/۰۲۸	۰/۷۸۸	۰/۱۹۳	۰/۴۳۲	۰/۲۴۷	۰/۵۷۲	۰/۰۱۹	۰/۱۱۰	۰/۷۶۰	
مالیات	۰/۱۱۴	-۰/۰۹۰	۰/۳۱۶	۰/۱۵۹	۰/۵۵۵	۰/۴۸۸	۰/۰۶۵	۰/۳۴۹	۰/۲۷۵	۰/۱۲۸	۰/۱۹۶	۰/۸۷۳

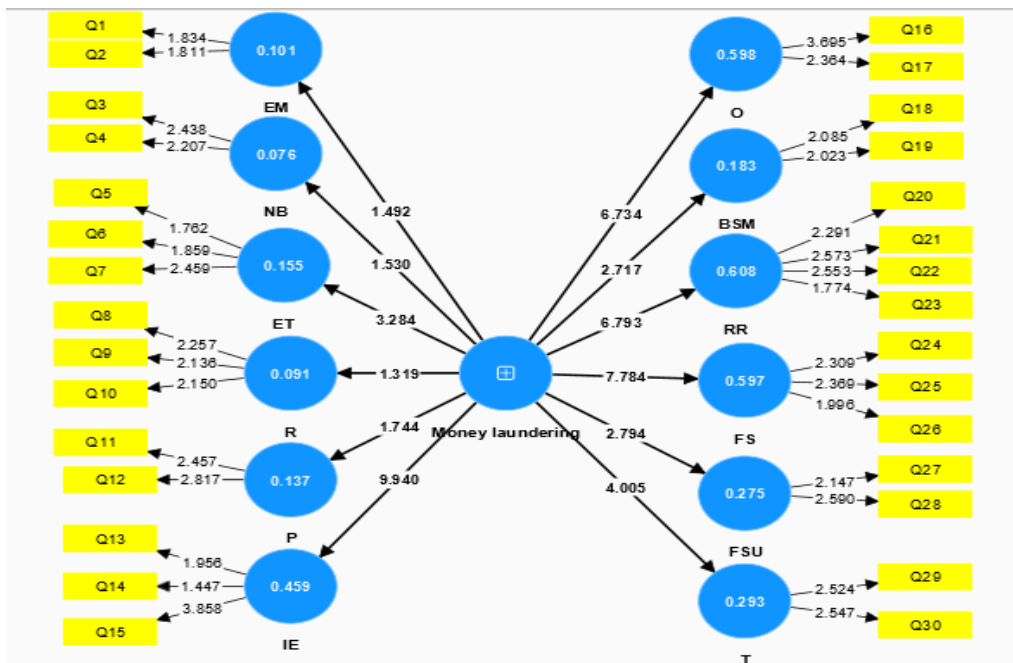
نتایج جدول فوق نشان می‌دهد در مدل، سازه‌ها با شاخص‌های خود نسبت به سازه‌های دیگر تعامل بیشتری دارد.

برازش مدل ساختاری

برای بررسی برازش مدل ساختاری از معیارهای زیر استفاده می‌شود (داوری و رضازاده،

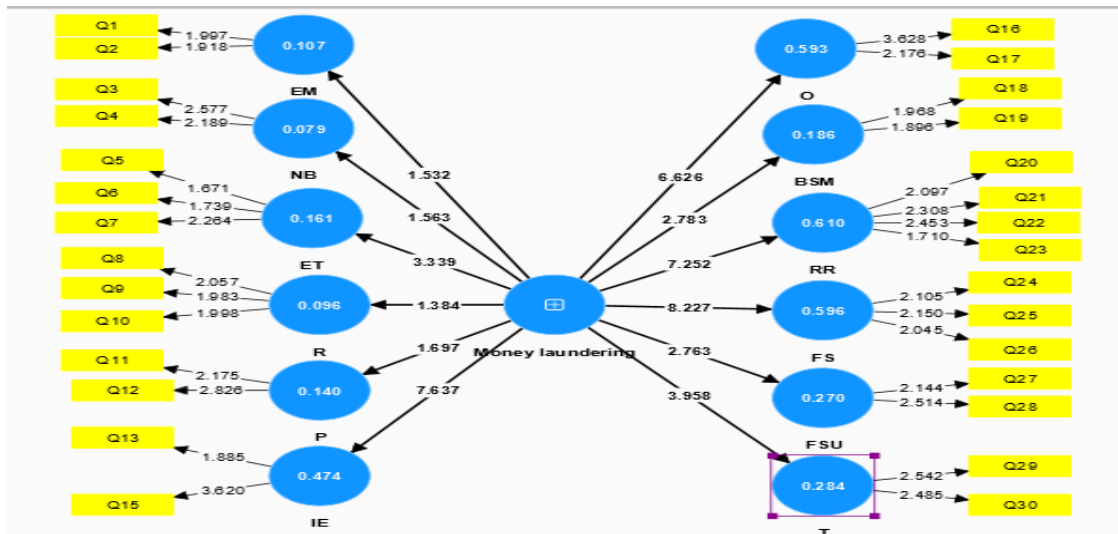
۱۳۹۶):

الف) ضرایب معناداری Z (مقادیر t-values): در صورتی که مقدار Z یا همان t-values از ۱/۶۴ بیشتر شود، نشان از صحت رابطه بین سازه‌ها و در نتیجه تایید سوال در سطح اطمینان ۹۰ درصد است. هم‌چنین برای کنترل نمودن معناداری روابط بین هر سوال و متغیر مربوطه (برازش مدل‌های اندازه‌گیری) می‌توان از آن استفاده نمود. ب) معیار R^2 : معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و ساختاری مدل‌سازی معادلات به کار می‌رود. مقادیر ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R^2 در نظر گرفته می‌شود. ج) معیار Redundancy: این معیار از حاصلضرب مقادیر اشتراکی سازه‌ها در مقادیر R^2 مربوط به آن‌ها به دست می‌آید که هرچه مقدار بیشتری باشد، برازش بخش ساختاری مدل مناسب‌تر است. نتایج مربوط به بخش برازش مدل ساختاری به صورت زیر می‌باشد:



شکل ۳. ضرایب معناداری Z (مقادیر t-values) قبل از حذف سوال ۱۴

همانطور که در شکل فوق مشاهده می‌شود ضریب معناداری مربوط به سوال ۱۴، ۱/۴۴۷ می‌باشد که در سطح معناداری ۹۰ درصد از عدد ۱/۶۴ کم‌تر است لذا پس از حذف آن به صورت زیر تغییر خواهد نمود:



شکل ۴. ضرایب معناداری Z (مقادیر t-values) بعد از حذف سوال ۱۴

با توجه به شکل فوق، تمامی ضرایب معناداری Z از ۱/۶۴ بیشتر است که این امر معنادار بودن تمامی سوالات و روابط میان متغیرها را در سطح اطمینان ۹۰ درصد نشان می‌دهد. مقادیر R^2 و Red سازه‌ها نیز هر چه بیشتر باشد حکایت از برازش قوی مدل ساختاری دارد. معیار Red از حاصلضرب مقادیر اشتراکی هر سازه در R^2 مربوط به آن سازه به دست می‌آید که با توجه به جدول زیر میانگین آن ۰/۱۲۸ می‌باشد.

جدول ۸. معیار R^2 و Redundancy

معیار Redundancy	مقادیر اشتراکی	معیار R^2	سازه
۰/۰۹۹	۰/۱۰۷	۰/۰۹۳	اخلاق و اصول اخلاقی
۰/۰۵۲	۰/۰۷۹	۰/۰۶۵	خصلت و رفتار
۰/۰۲۴	۰/۱۶۱	۰/۱۴۸	آموزش و پرورش
۰/۰۷۹	۰/۰۹۶	۰/۰۸۲	اعتقادات
۰/۰۱۵	۰/۱۲۰	۰/۱۲۶	وطن پرستی
۰/۲۲۰	۰/۴۷۳	۰/۴۶۶	درآمدها و هزینه‌ها
۰/۳۴۹	۰/۵۹۳	۰/۵۸۷	اشتغال
۰/۰۳۲	۰/۱۸۷	۰/۱۷۳	رشوه و گردش پول
۰/۳۶۹	۰/۶۱۰	۰/۶۰۴	ریسک و بازده
۰/۳۵۲	۰/۵۹۶	۰/۵۹۰	امنیت آتی
۰/۰۷	۰/۲۷۰	۰/۲۵۹	حمایت خانواده
۰/۰۷۸	۰/۲۸۴	۰/۲۷۳	مالیات

همان طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود سازه‌های ریسک و بازده، امنیت آتی، اشتغال و درآمدها و هزینه‌ها، مقادیر R^2 در سطح قوی را دارند و پس از آن مالیات و حمایت خانواده دارای سطح متوسطی از R^2 می‌باشد.

برازش مدل کلی

مدل کلی شامل هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و ساختاری می‌شود و با تایید برازش آن، بررسی برازش در یک مدل، کامل می‌شود و تنها از یک معیار به نام GOF استفاده می‌شود. معیار GOF که توسط تنهاوس و همکاران (۲۰۰۴) مطرح گردید، برازش بخش کلی مدل را کنترل می‌نماید و سه مقدار ۰/۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای آن در نظر گرفته شده است. معیار GOF از مجذور حاصل ضرب "میانگین مقادیر اشتراکی" در "میانگین ضریب تعیین تعدیل شده" به دست می‌آید که اعداد مربوط به آن‌ها در جدول فوق محاسبه گردیده است. بنابراین مقدار GOF به صورت زیر می‌باشد:

$$GOF = \sqrt{\text{Communalities} \times R^2} = ۰/۲۹۴$$

با توجه به حصول مقدار ۰/۲۹۴ برای GOF، برازش مناسب و قوی مدل کلی تایید می‌شود.

آزمودن سوال پژوهش

پس از بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری، مدل ساختاری و مدل کلی، سوال پژوهش بررسی و آزمون می‌شود که شامل دو قسمت می‌باشد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۶):

بررسی ضرایب معناداری z (مقادیر t-value)

در صورتی که ضرایب معناداری مسیرهای مدل بیشتر از ۱/۶۴ باشد، فرضیه‌ها در سطح اطمینان ۹۰٪ تایید می‌شود. همان طور که در شکل ۳ و در جدول زیر به صورت خلاصه بیان گردیده است کلیه ضرایب بیشتر از ۱/۶۴ می‌باشد.

جدول ۹. ضرایب معناداری z (مقادیر t-value)

سوالات	Q ₁	Q ₂	Q ₃	Q ₄	Q ₅	Q ₆	Q ₇	Q ₈	Q ₉	Q ₁₀
ضریب Z	۱/۹۹۷	۱/۹۱۸	۲/۵۷۷	۲/۱۸۹	۱/۶۷۱	۱/۳۳۹	۲/۲۶۴	۲/۰۵۷	۱/۹۸۳	۱/۹۹۸
سوالات	Q ₁₁	Q ₁₂	Q ₁₃	Q ₁₄	Q ₁₅	Q ₁₆	Q ₁₇	Q ₁₈	Q ₁₉	Q ₂₀
ضریب Z	۲/۱۷۵	۲/۸۲۶	۱/۸۸۵	حذف	۳/۶۲۰	۳/۶۲۸	۲/۱۷۶	۱/۹۶۸	۱/۸۹۶	۲/۰۹۷
سوالات	Q ₂₁	Q ₂₂	Q ₂₃	Q ₂₄	Q ₂₅	Q ₂₆	Q ₂₇	Q ₂₈	Q ₂₉	Q ₃₀
ضریب Z	۲/۳۰۸	۲/۴۵۳	۱/۷۱۰	۲/۱۰۵	۲/۱۵۰	۲/۰۴۵	۲/۱۴۴	۲/۵۱۴	۲/۵۴۲	۲/۴۸۵

بررسی ضرایب استاندارد شده بارهای عاملی

بیشترین شدت معناداری شاخص‌ها، در سازه "اخلاق" مربوط به شاخص عدم رعایت اصول اخلاقی در تجارت (۰/۹۱۰)، در سازه "خصلت و رفتار" مربوط به شاخص عدم وجود مجازات مناسب (۰/۸۵۶)، در سازه "آموزش و پرورش" مربوط به شاخص عدم آگاهی از قوانین و مقررات مالی و سرمایه‌گذاری (۰/۸۴۳)، در سازه "اعتقادات" مربوط به شاخص عدم اطلاع از معارف دینی (۰/۹۵۱)، در سازه "وطن پرستی" مربوط به شاخص بی تفاوتی نسبت به توسعه کشور (۰/۸۸۷)، در سازه "درآمدها و هزینه‌ها" مربوط به شاخص عدم تعادل بین درآمدها و هزینه‌ها (۰/۹۳۳)، در سازه "اشتغال" مربوط به شاخص تمایل بیشتر تاجر نسبت به ارائه دهنده خدمات (۰/۸۷۹)، در سازه "رشوه و گردش پول" مربوط به شاخص پنهان کردن منبع رشوه (۰/۹۲۶)، در سازه "ریسک و بازده" مربوط به شاخص سرمایه‌گذاری در بازارهای سایر کشورها (۰/۸۵۴)، در سازه "امنیت آتی" مربوط به شاخص سپرده‌گذاری‌های مختلف در سایر کشورها (۰/۹۱۰)، در سازه "حمایت خانواده" مربوط به شاخص داشتن زندگی با رفاه بالاتر (۰/۸۱۵)، در سازه "مالیات" مربوط به فرار از پرداخت تعرفه‌های بالا در اقلام وارداتی (۰/۸۹۸)، می‌باشد.

ضرایب معنادار Z ، تایید یارد سوالات و جهت روابط و اثرات (صحت روابط) را نشان می‌دهد در حالی که ضرایب بارهای عاملی، میزان تبیین شدن متغیرها و شدت رابطه بین سازه‌ها را می‌سنجد. با توجه به اطلاعات شکل ۲ و ۴ می‌توان نتیجه‌گیری نمود عوامل وقوع پولشویی از اعتبار کافی برخوردار بوده و الگوی نهایی از برازش مطلوبی برخوردار است. پس از حذف متغیر شماره ۱۴، در بخش مربوط به "برازش مدل اندازه‌گیری"، پایایی، روایی همگرا و واگرا، در بخش مربوط به "برازش مدل ساختاری"، ضرایب معناداری Z ، معیار R^2 و معیار Redundancy و در بخش "برازش مدل کلی" با تایید معیار GOF، برازش مدل، بررسی شده و در نهایت با تایید مقادیر t -value و ضرایب استاندارد شده بارهای عاملی، اعتبار بیست و نه عامل وقوع پولشویی تایید می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام پژوهش، اعتبارسنجی عوامل تبیین کننده وقوع پولشویی از طریق تدوین و توزیع پرسشنامه بوده است.

با توجه به اطلاعات فوق می‌توان نتیجه‌گیری نمود بیست و نه مورد از عوامل مشخص شده مربوط به پولشویی از اعتبار کافی برخوردار بوده و الگوی نهایی از برازش مطلوبی برخوردار است. شاخص با بیشترین بار عاملی در سازه "اعتقادات" و شاخص با کم‌ترین بار عاملی در سازه "ریسک و بازده" وجود دارد.

استدلال در خصوص عوامل تایید شده به صورت زیر می‌باشد:

- اخلاق و اصول اخلاقی: یکی از عوامل رفتاری و اخلاقی، وجود ویژگی شخصیتی ماکیاویلیسم می‌باشد. این ویژگی یکی از ویژگی‌های تاریک شخصیت افراد است که درستکاری و پرهیزکاری افراد را تحت تاثیر قرار می‌دهد و این ویژگی با رفتارهای منفی از جمله فریب کاری، حيله گری، عوام فریبی و عدم پایبندی به اخلاق برای دستیابی به هدف خاصی همراه است (پوپ^۱، ۲۰۰۵). بنابراین در صورتی که شخص دارای اصول اخلاقی لازم در زندگی و تجارت نباشد می‌تواند مرتکب وقوع جرم شود. به اعتقاد اکبری و همکاران (۱۳۹۹) جو و فضای اخلاقی یک سازمان از معیارهای مدیریتی و کارکنان سازمان و در یک نگاه کلان تر از معیارهایی که در یک جامعه تسلط دارند تاثیر می‌پذیرد. زمانی که ادراکات و باورهای اخلاقی، شکل بارز و مسلطی داشته باشند، این تسط در تک تک روابط و فضای سازمان نمود خود را به جای می‌گذارد و به طور طبیعی جایی برای رفتارهای آسیب رسان به نظام سازمانی و همکاران در قالب فساد و رفتارهای انحرافی کاری در محیط سازمان بر جای نمی‌گذارد.

- رفتار و خصلت: می‌توان بیان نمود که هر چند افراد به صورت ذاتی و دلایلی از جمله عدم صبوری برای ثروتمند شدن به دنبال ارتکاب جرمی از جمله پولشویی باشند در صورتی که مجازات‌های مناسبی در این خصوص وجود داشته باشد می‌توان از وقوع آن جلوگیری نمود. واتیلگام و نار^۲ (۲۰۰۷) در پژوهش خود بیان نمود که کشورها باید برای توسعه اقتصادی قوی و زندگی پایدار و استاندارد باید تمام تلاش خود را برای مبارزه با فعالیت‌های پولشویی انجام دهند و در این زمینه حکمرانی خوب برای تضمین یکپارچگی سیستم‌های مالی امری حیاتی است. در این زمینه کشورها باید قوانین و مقرراتی را برای جلوگیری از وقوع پولشویی تدوین نمایند و این قوانین بازدارندگی لازم را داشته باشند.

1. Pope

2. Vaithilingam and Nair

- آموزش و پرورش: بنابر توصیه گروه ویژه اقدام مالی^۱ (۲۰۰۳) برنامه های آموزشی برای مجریان قانون می تواند این اطمینان را ایجاد نماید که آن ها در مورد تغییرات در روش های پولشویی به روز شده اند. هم چنین کشورهای توسعه یافته باید حمایت های لازم در این خصوص از لحاظ مالی و برنامه های آموزشی را برای کشورهای در حال توسعه انجام دهند.
- اعتقادات: در زندگی انسان ها، واقعیت ها از ارزش ها و اعتقادات به طور تمام و کمال مستقل نیستند و فرضیات علمی نیز اغلب دارای مضمون ارزشی هستند (طباطبایی یزدی و مافی، ۱۳۹۱). هندرسون^۲ (۲۰۰۹) بیان نمود که محاسبات اقتصادی نسبت به بسیاری از هزینه های اجتماعی و محیطی ناپیدا بوده و نسبت به بسیاری از اثرات جانبی خنثی عمل می کند. بنابراین عدم وجود اعتقادات اشخاص از جمله عدم وجود باورها و اصول دینی می تواند در مقوله وقوع جرم از جمله پولشویی موثر باشد.
- وطن پرستی: در برخی از کشورها از طریق عشق به وطن، با جرایم مبارزه می شود برای مثال، قانون میهن پرستی با هدف ایجاد تغییرات بنیادین در جهت نظارت، مبارزه با تروریسم و برقراری امنیت، طرح ریزی و تصویب شده بود. یکی از عناوین اصلی این قانون، مبارزه با پولشویی می باشد (محسنی، ۱۳۹۱). به اعتقاد رانا و اوال (۲۰۲۰) در صورتی که افراد عشق به وطن نداشته باشند و یا نسبت به توسعه کشور بی تفاوت باشند مرتکب پولشویی می شوند.
- درآمدها و هزینه ها: مطابق پژوهش برات زاده و همکاران (۱۳۹۷) متغیرهایی مانند تولید ناخالص داخلی، حجم تجارت، متغیرهای جغرافیایی، فرهنگی و جمعیت می تواند بر حجم پولشویی اثرگذار باشد. بنابراین در برخی موارد افراد به دلیل شرایط اقتصادی کشور از جمله عدم تعادلی که بین درآمدها و هزینه های آن ها وجود دارد و یا برای کسب درآمدهای بیشتر مرتکب وقوع چنین جرمی می شوند. لک و همکاران (۱۴۰۲) معتقدند که از طریق پولشویی، منبع پول غیرقانونی به دست آمده، پنهان شده و در سیستم مشروع جلوه داده می شود.
- اشتغال: در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، سعی در کنترل جرم و پولشویی وجود دارد اما این کشورها مراحل کار را به درستی انجام نمی دهند که یک دلیل آن می تواند

1. FATF

2. Henderson

این موضوع باشد که سیاستمداران، خود تمایل بیشتری به رفتارهای مجرمانه و کسب درآمدهای نامشروع از کانال‌های غیرقانونی دارند (رانا و اوال، ۲۰۲۰).

- رشوه و گردش پول: بنابر توصیه گروه ویژه اقدام مالی (۲۰۰۳) باید مکانیزم‌های نظارتی و مالی در صنعت بانکداری مانند شناسایی و تایید مشتریان تحت مقررات بانکی، ثبت سوابق و گزارش تراکنش‌های مشکوک وجود داشته باشد.

- ریسک و بازده و امنیت آتی: به اعتقاد رانا و اوال (۲۰۲۰) پولشویی در همه کشورها به عنوان نقض قانون بوده لذا رشد اقتصادی را از بین برده اما این موضوع در کشورهای در حال توسعه بیشتر به دلیل وجود تورم بالا و نیز کمبود فرصت‌های سرمایه‌گذاری داخلی و مطمئن می‌باشد.

- حمایت خانواده: داشتن زندگی با رفاه بالاتر می‌تواند منجر به وقوع پولشویی شود. رفاه بالاتر می‌تواند برای خانواده و در همه زمینه‌ها صورت گیرد برای مثال برای حمایت از آموزش اعضای خانواده در خارج از کشور، پولشویی انجام شود (رانا و اوال، ۲۰۲۰).

- مالیات: کرنیک و میتیاکوف^۱ (۲۰۱۷) در پژوهش خود ارتباط بین برخی از معاملات بانکی را با فرار مالیاتی در روسیه مورد بررسی قرار دادند و نشان دادند که انواع فعالیت‌های غیرقانونی مانند پولشویی و کلاهبرداری به دلیل فرار مالیاتی برخی شرکت‌ها انجام می‌شود.

مشابه با هر پژوهش دیگری، این پژوهش نیز برخی محدودیت‌هایی دارد. برای مثال با توجه به آنکه پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه از بین مدیران مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار انتخاب می‌شدند، دسترسی به آن‌ها با توجه به وقت اندکشان، بسیار دشوار بود. محدودیت دیگر پژوهش این است که پاسخ‌دهنده‌ها به سوالات پرسشنامه، ممکن است آگاهی و اطلاعات کاملی از موضوع نداشته باشند یا به دلیل مشغله زیاد، با قرار دادن زمان اندکی، به سوالات پاسخ دهند.

برای پژوهش‌های آتی، با توجه به اینکه بیشترین شدت معناداری شاخص‌ها در سازه اخلاق، اعتقادات و درآمدها وجود دارد، پیشنهاد می‌شود عوامل مربوط به این سه سازه به صورت ویژه از طریق مصاحبه شناسایی شده و مورد بررسی قرار گیرند. هم‌چنین با توجه به مهم بودن اخلاق در همه جنبه‌های زندگی شخصی و کاری افراد، بهتر است بر روی این مقوله، تمرکز بیشتری شده و در به کارگیری افراد در مشاغل مختلف به خصوص در پست‌های کلیدی و مهم مورد

1. Chernykh, L, Mityakov

توجه بیشتری قرار گیرد. هم چنین پیشنهاد می شود که در پژوهشی به صورت ویژه، بر اقدامات پیشگیرانه در مقوله وقوع جرم به خصوص پولشویی تمرکز شود. از طرف دیگر، پژوهش هایی انجام شود و در آن به صورت کامل در خصوص مجازات های پولشویی و قوانین مربوطه در کشور ایران بحث شود. هم چنین می توان مطالعه تطبیقی انجام داده و در آن قوانین مربوط به مبارزه با پولشویی در ایران و سایر کشورها را با یکدیگر مقایسه نمود. در نهایت پیشنهاد می شود اثر گذاری پولشویی بر متغیرهای کلان اقتصادی از جمله واردات و صادرات، نرخ تورم و رشد اقتصادی نیز به تفکیک بررسی شود.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده سازی مقاله مشارکت داشته اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی رایت رعایت شده است.

منابع

- اکبری، محسن؛ محفوظی، غلامرضا؛ هوشمند، رضوان؛ ممبینی، یعقوب. (۱۳۹۹). بررسی تاثیر ارتباطات موثر و مشارکت بر کاهش انحرافات و فساد کاری حساب‌رسان. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۹ (۳۵): ۱-۲۱.
- برات زاده، منیژه؛ هراتی، جواد؛ لشکری، محمد. (۱۳۹۷). بررسی عوامل موثر بر پولشویی مبتنی بر تجارت در ایران: کاربرد الگوی جاذبه فرویدا. *تحقیقات مدل سازی اقتصادی*، ۹ (۳۳): ۱۵۱-۱۸۸.
- حقی، حسین؛ باقرزاده، محمدرضا؛ طبری، مجتبی و ذبیح اله غلامی رودی. (۱۳۹۹). تبیین ساختارمندی عوامل موثر در چالش‌های مبارزه با پولشویی در نظام بانکی ایران. *پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، ۲۸ (۹۶): ۲۵۱-۲۸۴.
- داوری، علی؛ رضازاده، آرش. (۱۳۹۶). *مدل سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS*، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ چهارم، ۷۹-۱۰۰.
- طباطبایی یزدی، رویا و فرزانه مافی. (۱۳۹۱). بازارهای اخلاقی و توسعه پایدار. *راهبرد اقتصادی*، ۲ (۴): ۱۶۷-۱۹۸.
- فلاح نژاد، فاطمه. (۱۳۹۶). پولشویی در اسناد بین‌المللی و حقوق کیفری ایران، *کنفرانس سالانه پژوهش‌های حقوقی و قضایی*.
- لک، جمشید؛ پورعلی، محمدرضا؛ فلاح، رضا و مهدی مران جوری. (۱۴۰۲). ارائه مدل احتمال وقوع پولشویی بر مبنای ویژگی‌های کیفی گزارشگری مالی. *مطالعات حسابداری و حسابرسی*، ۴۶ (۲): ۵-۲۶.
- مداح، مجید؛ سینانیان، مهلا. (۱۳۹۹). تحلیل تجربی روند پولشویی در ایران (رهیافت روش معادلات ساختاری مبتنی بر حداقل مربعات جزئی). *تحقیقات مدل سازی اقتصادی*، ۱۰ (۴۰): ۹۹-۱۲۲.
- محسنی، فرید. (۱۳۹۱). تحولات کیفری در قانون میهن پرستی آمریکا. *دیدگاه‌های حقوق قضایی*، ۱۷ (۶۰): ۱۷۹-۲۱۲.

References

- Akbari, M, Mahfouzi, Gh, Houshmand, R. & Mombeini, Y. (2020). Relation of Effective Communications and Participations to Auditors' Work Deviation and Corruption. *Empirical Research in Accounting*, 9 (35), 1-21. (In Persian).
- Almubarak, Mokhles and Ibrahim. (2003). The role of commercial banks in the control of money laundering (Case Study on commercial banks in Dubai, United Arab Emirates), (Unpublished MA Thesis), Naif Arab University for Security Sciences, Riyadh, Saudi Arabia.

- Al-nuemat, A.A. (2014). Money laundering and banking secrecy in the Jordanian legislation. *Journal of International Commercial Law and Technology*, 9 (2) ,117-126.
- Al-Suwaidi, N. A. & Nobanee, H. (2020). Anti-money laundering and anti-terrorism financing: a survey of the existing literature and future research agenda. *Journal of Money Laundering Control*, 1368-5201.
- Bratzadeh M, Harati J, Lashkari M. (2018). A Study of Factors Affecting Iran's Trade Base Money Laundering (TBML): (Ferwerda Gravity Model Application). 9 (33) , 151-188.(In Persian).
- Bartlett, B. L. (2002). The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development. *The Asian Development Bank*, Project , 5967, 1-69.
- Central Bank of Ireland. (2015). Report on Anti -Money Laundering/Countering the Financing of Terrorism and Financial Sanctions Compliance in the Irish Banking Sector. *Central Bank of Ireland*, 2-24. [Online]. Available at: <https://www.centralbank.ie/regulation/processes/anti-moneylaundering/Documents/Report%20on%20Anti%20Money%20Laundering.pdf>
- Chernykh, L, Mityakov, S. (2017). Offshore Schemes and Tax Evasion: the Role of Banks. *Journal of Financial Economics*, 126(3) , 516-542.
- Cotterill, N. (2001). Money laundering., *Foreign Policy*, Vol 124, 16-22.
- davari, A, Rezazadeh, A. (2017). Structural equation modeling with PLS. *jahad daneshgahi*, 4 , 79-100. (In Persian).
- FallahNejad, F. (2017). Money laundering in Iran's international documents and criminal law, *Legal and judicial research conference*.
- FATF. (2003). FATF on money laundering: the forty recommendations, Financial Action Task Force, available at: www.fatf-gafi.org/dataoecd/7/40/34849567.pdf
- Ferwerda, J. (2009). The Economics of Crime and Money Laundering: Does Anti-Money Laundering Policy Reduce Crime. *Review of Law & Economics*, 5(2) , 903-929. <https://doi.org/10.2202/1555-5879.1421>
- Fornell, C, Larkers, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of marketing research*, 39-50.
- Gidadhubli, R., & Rama Sampath Kumar. (1999). Causes and Consequences of Money Laundering in Russia. *Economic and Political Weekly*, 34(48), 3395-3399. <http://www.jstor.org/stable/4408663>
- haghi, H, Bagherzadeh, M, Tabari, M, Gholamirudi, Z. (2020). Explain the need for structural factors affecting the challenges of combating money laundering in the Iranian banking system. *Journal of Economic Research and Policies*, 28 (96) ,251-284.(In Persian).
- Henderson hazel. (2009). Democratizing Finance, For Interprets Service.

- Hulland, J. (1999). Use of partial least squares (PLS). *Strategic management journal*, 20(2) , 195-204.
- Lak, J, maranjori, M, pourali, fallah, R. (2023). Developing a model for the probability of money laundering based on qualitative characteristics of financial reporting. *Accounting & Auditing Studies*, 46 (2), 5-26.(In Persian).
- Maddah, M, Sinaeyan, M. (2020). The Empirical Analysis of Money Laundering Trend in Iran (by Using PLS-SEM Method). *Journal of Economic Modeling Research*, 10 (40) , 99-122.(In Persian).
- Mohseni, F. (2013). An Overview of the USA Patriot Act. *Judicial Law Views*, 17(60), 179-212. (In Persian).
- Morris-Cotterill, N. (2001). Money Laundering. *Foreign Policy*, (124) ,16-22. <http://www.jstor.org/stable/440866310.2307/3183186>
- Mugarura, N. (2011). The global anti-money laundering court as a judicial and institutional imperative. *Journal of Money Laundering Control*, 14(1), 60-78.
- Nunnally, J. (1978). *Psychometric theory*, 2nd Edh. New York:McGraw.
- Pope, R. K. (2005). Measuring the Ethical Propensities of Accounting Students. *Journal of Academic Ethics*, 3, 89-111.
- Organization for Economic Cooperation and Development. (2009). Money Laundering Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors, pp.9-45 [Online]. Available at: <http://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/43841099.pdf>
- Rana, S. Awwa, M. (2020). Reasons behind Money Laundering and Ways to Controlling it in Bangladesh. *Journal of of Business and Information Studies*,2(6), 157-169.
- Taatabayi yazdi, R, Mafi, F. (2013). Ethical Markets and Sustainable Development. *Economic Strategy*, 2(4) , 167-198. (In Persian).
- Tarawneh, Batoh and Hossam .(2005). The basis of the bank's commitment in the fight against money laundering and the scope of this commitment in the Jordanian legal system, *Journal of Law*, No. 3.
- Tenenhaus, M, Amato, S, Esposite Vinzi, V. (2004). A global goodness-of-fit index for PLS structural equation modeling. In Proceedings of the XLII SI scientific meeting. 739-742.
- The World Bank.(2006). Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, *The World Bank* [Online]. Available at: http://siteresources.worldbank.org/EXTAML/Resources/396511-1146581427871/Reference_Guide_AMLCFT_2ndSupplement.pdf
- Unger, B. (2009). Money Laundering – A Newly Emerging Topic on the International Agenda. *Review of Law & Economics*, 5(2), 807-819.<https://doi.org/10.2202/1555-5879.1417>

- Vaithilingam, S. and Nair, M. (2007). Factors affecting money laundering: lesson for developing countries, *Journal of Money Laundering Control*. 10(3), 352-366.
- Walker, J. (1999). How big is global money laundering? *Journal of Money Laundering Control*.
- Zdanowicz, J. (2009). Trade-Based Money Laundering and Terrorist Financing. *Review of Law & Economics*, 5(2): 855-878. <https://doi.org/10.2202/1555-5879.1419>.

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

نقش چسبندگی انتظارات مدیران در تغییر محتوای اطلاعاتی سود^۱محسن رشیدی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵

مقاله پژوهشی

چکیده

تمایل به واکنش کمتر از حد به اخبار و اطلاعات دریافتی می‌تواند نشان دهنده نوعی از سوگیری رفتاری مدیر در پاسخ به شرایط اقتصادی جدید باشد، به نحوی که مدیران با توجه به چسبندگی انتظارات، اقدام به محدودسازی و عدم تعدیل در پیش‌بینی‌های قبلی خود می‌نمایند. در این مقاله، هدف بررسی نقش چسبندگی انتظارات مدیران در تغییر محتوای اطلاعاتی سودهای جاری است. در این پژوهش به منظور بررسی و تحلیل فرضیات، داده‌های مربوط به ۱۲۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران برای دوره زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۲ استخراج و از مدل رگرسیونی داده‌های ترکیبی به روش اثرات ثابت برای آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده شده است. به منظور محاسبه چسبندگی انتظارات مدیران از رویکرد پیش‌بینی سود استفاده شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که در شرکت‌های مورد مطالعه شاهد چسبندگی انتظارات مدیران هستیم. همچنین، چسبندگی انتظارات مدیران منجر به افزایش ناهنجاری در سودهای آتی می‌شود. در نهایت، نتایج حاصل از فرضیه سوم پژوهش بیانگر ارتباط معنادار بین چسبندگی انتظارات مدیران و محتوای اطلاعاتی سودهای جاری است. چسبندگی انتظارات مدیران منجر به کاهش تمایل به تعدیل پیش‌بینی‌ها و واکنش مناسب به اخبار جدید می‌گردد. واکنش با تاخیر و کمتر از حد مدیران در نتیجه انتظارات قبلی آنها منجر به کاهش قابلیت اتکا سودهای جاری شده و محتوای اطلاعاتی سودهای جاری را در پیش‌بینی فعالیت‌های آتی کاهش می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: چسبندگی انتظارات مدیران، ناهنجاری سود، محتوای اطلاعاتی سود.

طبقه‌بندی موضوعی: M41.

مقدمه

وجود قابلیت پیش بینی بازده سهام یکی از موضوعات اصلی در ادبیات قیمت گذاری دارایی است. به عبارتی، برخی از ویژگی های سهام فراتر از بتای بازار بوده و به طور قابل توجهی بازده آتی سهام را پیش بینی می کنند. منشأ چنین بازده های غیرعادی و اینکه چگونه می توانند بدون آربیتراژ در تعادل قرار گیرند، جز مباحث مورد بررسی در بلندمدت بوده است. پژوهش های صورت گرفته توسط کوکران^۱ (۲۰۱۱) بازده غیرعادی را به عنوان نوعی پوشش بیمه ای در نظر می گیرند و در ظاهر غیرعادی هستند ولی در واقعیت بیانگر نوعی پشتیبان برای فعالیت های شرکت هستند. از طرفی، برخی پژوهش ها از جمله باربریس و تالر^۲ (۲۰۰۳) و هیرشلیفر^۳ (۲۰۰۱) بازده غیرعادی را به عنوان سوگیری های رفتاری همراه با آربیتراژ مطرح می کنند. بنابراین، می توان ابراز داشت که قیمت گذاری نادرست (به عنوان یکی از عوامل شکل گیری ناهنجاری مالی) تابعی از رفتار سرمایه گذارانی است که دچار اشتباهات سیستماتیک در انتظارات می شوند و این در شرایطی است که آربیتراژکنندگان منطقی قادر به برآورده کردن کامل تقاضای خود به منظور کنترل ناهنجاری ها نیستند چرا که آربیتراژ نیز بدون ریسک نیست. بر مبنای این دیدگاه ها، سوگیری های رفتاری فعالان غیرمنطقی بازار معمولاً به شکل انتظارات دووجهی مبتنی بر ادبیات روان شناسی است.

هدف از این پژوهش بررسی ناهنجاری سودآوری است. سهام با نسبت های سودآوری بالا تمایل دارند عملکرد بهتری بر اساس ریسک تعدیل شده، از خود نشان دهند (نوی مارکس^۴، ۲۰۱۳). در همین راستا، تغییر سودآوری به عنوان یکی از عوامل ناهنجاری در اقتصاد در نظر گرفته شده است. راهبرد آربیتراژ در این شرایط ناشی از نسبت های شارپ بالا، کم بودن ریسک سقوط (لمپریه^۵ و همکاران، ۲۰۱۵) و ظرفیت بالای ناشی از تداوم سیگنال سودآوری (به عنوان مثال، نسبت جریان های نقد عملیاتی به دارایی) است (لندیر^۶ و همکاران، ۲۰۱۵). بنابراین، هدف پژوهش این است که آیا ناهنجاری سودآوری می تواند مستقیماً با یک مدل ساده از انتظارات چسبنده مرتبط باشد، به نحوی که در آن مدیران باورهای خود را به آهستگی به روز می کنند.

1. Cochrane
2. Barberis & Thaler
3. Hirshleifer
4. Novy-Marx
5. Lemperiere
6. Landier

مدیران ریسک‌گریز سهامی را قیمت‌گذاری و انتخاب می‌کنند که سود آنها بر مبنای یک سیگنال پایدار قابل پیش‌بینی باشد. این دسته از مدیران در اصطلاح انتظارات چسبنده دارند و در هر دوره، انتظارات آنها بالاتر از باور قبلی آنها و کمتر از انتظارات منطقی است. این چسبندگی ناشی از ارتباط بین خطاهای پیش‌بینی و تجدیدنظر در پیش‌بینی‌های قبلی است (کویبون و گورودنیکو^۱، ۲۰۱۲). به عبارتی، بازده سهام آتی را می‌توان با استفاده از سودهای گذشته و تغییرات قبلی در سود، پیش‌بینی کرد (رشیدی و ابراهیمی، ۱۳۹۹). بنابراین، تغییر انتظارات عاملی برای تشدید ناهنجاری سودآوری است که در نتیجه آن ریسک‌گزینش نادرست برای این دسته از سرمایه‌گذاران افزایش یافته و می‌تواند منجر به شکل‌گیری نوساناتی در وضعیت معاملات بازار سرمایه شود. این مساله در قالب انحراف باورهای فعالان بازار از انتظارات منطقی نمود پیدا می‌کند. تغییر در بازده غیرعادی را نمی‌توان ناشی از وقایع ساده تفسیر کرد بلکه می‌توان آن را به عنوان علامتی از انتظارات در نظر گرفت. بنابراین، تغییر در انتظارات می‌تواند منجر به شکل‌گیری نوسانات و ناهنجاری‌های در بازار شود.

این پژوهش مبتنی بر ادبیات مالی رفتاری است، که هر دو الگوی واکنش کمتر از حد و بیش از حد مدیران را بررسی می‌کند. به عبارتی، برخلاف پژوهش‌های پیشین از جمله اسکو و فخاری (۱۴۰۱)، شهرزادی، فروغی و امیری (۱۳۹۸)، لی^۲ و همکاران (۲۰۲۳) و بارینف (۲۰۲۳) که به بررسی جنبه ناکارآمدی بازار و اثر آن بر تغییر بازده غیرعادی پرداخته‌اند و بازده غیرعادی را تابعی از انحرافات بازار در نظر گرفته‌اند، در این پژوهش تغییر و چسبندگی انتظارات مدیران به عنوان یکی از عوامل ایجادکننده ناهنجاری، بررسی و مورد مطالعه قرار گرفته است. به عبارتی، باور و انتظارات مدیران نسبت به وضعیت آتی سودآوری و نیز سرعت تعدیل این انتظارات به عنوان یکی از محرک‌های ناهنجاری در نظر گرفته شده است. بنابراین، در پژوهش‌های قبلی ارتباط بین تداوم خطاهای پیش‌بینی و ناهنجاری سودآوری بررسی نشده است.

با توجه به اینکه قیمت‌گذاری مبتنی بر انتظارات آتی مدیران از سود بوده و تغییرات در سود منجر به تغییر قیمت سهام می‌گردد، بررسی چسبندگی انتظارات بر مبنای باورهای مدیران منجر به بهبود شناخت رفتارهای آنها شده و امکان‌پذیر است و تحمیل هزینه به سرمایه‌گذار را کاهش می‌دهد چرا که بر مبنای پژوهش امیری، آشتاب و حیدری (۱۴۰۳)، ناپایداری سود

1. Coibion and Gorodnichenko

2. Li

می‌تواند تصویری پرریسک از شرکت به سهامداران ارائه نماید. به عبارتی، از بعد شناخت رفتار و عملکرد مدیران، امکان کاهش ریسک تحمیلی به سرمایه‌گذار فراهم می‌گردد. برخلاف پژوهش‌های قبلی از جمله محمدی، بهارمقدم و پورحیدری (۱۴۰۳) و شیری، سجادی و واعظ (۱۳۹۹) که بعد بازدهی مبتنی بر انتظارات سرمایه‌گذاران و پایداری سود را مورد مطالعه و بررسی قرار داده‌اند، در این پژوهش برآنیم تا با لحاظ کردن محتوای اطلاعاتی سودهای جاری، ناهنجاری سودها را از جنبه رفتاری تشریح کنیم. در این پژوهش به دنبال دستیابی به پاسخ این سوالات هستیم که آیا چسبندگی انتظارات منجر به افزایش ناهنجاری سودهای اعلامی می‌شود؟ در ادامه پژوهش ابتدا، مبانی نظری و پیشینه‌ی تحقیقات انجام‌شده، فرضیه‌ها و سپس، مدل‌ها و روش‌های پژوهش و درنهایت نتیجه‌گیری و پیشنهادها ارائه می‌شود.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

چسبندگی انتظارات

نظریه ویژگی‌های رفتاری نشأت گرفته از مطالعه گروه‌های کاری است. مطالعات اولیه روی گروه‌های کاری نشان داد که این گروه‌ها به طور قابل اتکایی الگوهای پایداری از رفتار فردمحور ایجاد می‌کنند که از طریق آن برخی از اعضای گروه نفوذ بیشتری بر تعامل گروه و تصمیم‌گیری‌ها نسبت به دیگران به دست می‌آورند (بیلز، ۱۹۶۲؛ بورگاتا و بیلز، ۱۹۵۳). این الگوهای رفتاری شکل دهنده قدرت و اعتبار قابل مشاهده گروه هستند (برگر، فیسک، نورمن و زلدیچ، ۱۹۷۷). رفتارهای کارکردگرا شامل فرصت‌های عملیاتی (فرصت‌هایی که در راستای کمک به عملیات اجرایی گروه، توسط یک یا چند عضو گروه به عضو دیگر داده می‌شود)، نتایج عملکردی (مشارکت واقعی در کارکردهای گروه)، اقدامات پاداش‌محور (رفتارهایی که نشان‌دهنده ارزیابی عملکرد هستند) و تأثیرگذاری (بیانگر تغییر دیدگاه در نتیجه ارزیابی سایر اعضای گروه) است (برگر و همکاران، ۱۹۷۷).

نظریه پردازان برای توضیح شکل‌گیری چارچوب‌های قدرت و اعتبار در گروه‌های کارکردمحور، پژوهش‌های مبتنی بر انتظارات را توسعه دادند. تئوری‌های انتظارات، توزیع نفوذ و قدرت را در یک گروه با استفاده از مفهوم انتظارات عملکردی (که پیش‌بینی عملکرد آتی نسبت به وظایف گروه است) توضیح می‌دهند (برگر و همکاران، ۱۹۷۷). انتظارات عملکردی به اعضای گروه اجازه می‌دهد تا به صورت نسبی خود را با دیگران مقایسه کنند. هنگامی که

یک فرد انتظارات عملکردی را شکل می‌دهد، می‌تواند وضعیت خود را در قالب پیش‌بینی اقدامات مساعد در گروه بررسی و مقایسه کند (وبستر و واکر، ۲۰۱۶). با این حال، این انتظارات به ندرت به طور صریح بیان می‌شود و اغلب در سطح ناخودآگاه شکل می‌گیرد (کورل و ریچ وی، ۲۰۰۳؛ کالخوف و همکاران، ۲۰۲۰). انتظارات عملکردی توسط اعضای گروه شکل می‌گیرد و توسط سایر تعامل‌کنندگان در گروه به اشتراک گذاشته می‌شود و بنابراین، مبنایی برای سازمان‌دهی فعالیت‌های هر یک از اعضا می‌گردد (برگر، ریچ وی، فیسک و نورمن، ۱۹۹۸). اعضای که نسبت به دیگران انتظارات عملکردی پایینی از خود نشان می‌دهند (یک نقطه ضعف انتظاراتی) احتمال کمتری برای مشارکت دارند و کمتر احتمال دارد از مشارکت دیگران انتقاد کنند و به احتمال بالایی نفوذ دیگران را در گروه می‌پذیرند. در مقابل، اعضای با انتظارات عملکردی بالا دارای اثربخشی بالاتری در گروه هستند. موقعیت یک فرد در چارچوب‌های قدرت و اعتبار گروه با نوسان مربوط به این رفتارهای قاطعانه یا متواضعانه تعیین می‌شود. به این ترتیب شکل‌گیری انتظارات عملکردی، منجر به شکل‌گیری و توضیح چارچوب‌های قدرت و جایگاه می‌شود (بوچاود^۱ و همکاران، ۲۰۱۹).

در حالی که انتظارات عملکردی شکل‌گیری و ثبات چارچوب‌های گروهی را توضیح می‌دهند، افراد اغلب بدون آگاهی از توانایی‌های دیگران وارد گروه‌ها می‌شوند و در نتیجه، هیچ درکی از اینکه چه کسی در گروه آنها احتمالاً مشارکت‌کننده فعالی است، ندارند. بنابراین، تمرکز اصلی نظریه‌های مبتنی بر انتظارات، توضیح دقیق چگونگی شکل‌گیری انتظارات عملکردی، با توجه به کمبود اطلاعات اولیه در بین اعضای گروه است. تئوری انتظارات به نوعی شکل‌گیری انتظارات عملکردی را با پیوند دادن باورهای اجتماعی گسترده در مورد احترام و توانایی‌های افراد در دسته‌های اجتماعی مختلف با رفتارهای افراد در گروه‌های کاری کوچک توضیح می‌دهد (ریچ وی و اریکسون^۲، ۲۰۰۰).

کالخوف و همکاران (۲۰۱۱) پدیده چسبندگی انتظارات را به سوگیری خودبرتربینی نسبت دادند. این استدلال تأثیر انتظارات چسبنده را به عنوان پیامد تمایل بیشتر افراد به اجرای اطلاعاتی که به آنها رضایت می‌دهد و تمایل کمتری به عملیاتی‌سازی اطلاعاتی که به آنها نارضایتی می‌دهد، توضیح می‌دهد. هنگامی که افراد در معرض اطلاعات جدید و متناقض قرار می‌گیرند،

1. Bouchaud

2. Ridgeway & Erickson

خودبرترینی به عنوان یکی از تیپ‌های شخصیتی مدیران باعث می‌شود فعالان بازار سرمایه در ابتدا به گونه‌ای رفتار کنند که گویی اطلاعات نامساعد را نادیده می‌گیرند، در حالی که اطلاعات جدید را در فرآیندهای تصمیم‌گیری وارد می‌کنند، زیرا این اطلاعات برای آنها مفید است. ویژگی‌های شخصیتی را شاید بتوان اصلی‌ترین موضوع در زمینه تغییر انتظارات افراد در نظر گرفت. در بسیاری از مواقع در تصمیم‌گیری مدیران اثر شخصیت را نمی‌توان نادیده گرفت زیرا منجر به تغییر تصمیم‌گیری افراد و روند بازار دارد. ادراک و ویژگی‌های شخصیتی اثرات خود را در تغییر رفتار فرد بروز می‌دهند و بنابراین، تغییر در شخصیت مدیران منجر به رویکردهای عملکردی و انتظاراتی متفاوتی می‌گردد (خطیری و همکاران، ۱۳۹۸). رویکرد خودبرترینی بر مبنای انتظارات اجتماعی استدلال می‌کند که حفظ موقعیت یک انگیزه مهم برای تعامل گروهی است (کالخوف^۱ و همکاران، ۲۰۱۱). سوگیری خودبرترینی راهبردی برای حفظ وضعیت فعالان بازار در موقعیت و جایگاه اعتباری بالا است که به آنها امکان می‌دهد جایگاه و موقعیت خود را حفظ کنند. اینکه تا چه حد شرایط برای یک موقعیت معین مهیا باشد، بر رفتارهای کارکردمحور تأثیر می‌گذارد که منجر به شکل‌گیری قدرت و اعتبار قابل مشاهده مدیر می‌شود. تغییرات در شرایطی که مطابق با آن مدیر جهت‌گیری می‌کند، باعث تغییرات در رفتاری قابل مشاهده می‌شود (دپونگ^۲، ۲۰۱۲). نظریه پردازان استدلال کرده‌اند که تیپ شخصیتی فرد رابطه بین انتظارات عملکردی و رفتار کارکردمحور را تعدیل می‌کند (ترویر^۳، ۲۰۰۱).

با در نظر گرفتن این دیدگاه‌ها، ما باید انتظار داشته باشیم که افراد با تیپ شخصیتی خودباوری بالا در مقایسه با افرادی که انتظارات کمتری از خود دارند، تمایل کمتری به تصمیمات جمعی داشته باشند. این رویکرد تأثیر انتظارات چسبنده را در دستکاری ناخواسته جهت‌گیری‌های فرد توضیح می‌دهد. به عبارتی، افراد با تیپ شخصیتی خودمحوری (مدیران) در کارهای بعدی کمتر به صورت جمعی فعالیت می‌کنند، زیرا مزیت انتظارات اولیه آنها باعث می‌شود که استفاده از اطلاعات و ورودی‌های دیگران را برای تکمیل موفقیت‌آمیز کار، ضروری تشخیص ندهند (بوچاود و همکاران، ۲۰۱۹).

1. Kalkhoff

2. Dippong

3. Troyer

چسبندگی انتظارات مدیران و ناهنجاری سود

مطابق با تئوری بازار کارآ، معامله‌گران منطقی در بازار رقابتی به دنبال حداکثرسازی منافع خود بوده و تلاش می‌کنند ارزش دارایی‌های آتی را با اطلاعات موجود پیش‌بینی کنند. در یک بازار کارآ، رقابت بین بسیاری از فعالان بازار منجر به وضعیتی می‌شود که قیمت‌های واقعی دارایی‌ها، در هر نقطه از زمان، منعکس‌کننده اثرات تمام اطلاعات موجود در بازار است و بنابراین، قیمت‌ها برآورد مناسبی از ارزش‌های ذاتی خواهند بود. ارزش ذاتی دارایی تابعی از چشم انداز سود شرکت بوده که در شرایط عدم اطمینان، دقیقاً مشخص نیست. اگر تعداد فعالان رقیب در بازار سرمایه به اندازه کافی زیاد باشد، اقدامات آنها باید باعث شود که قیمت واقعی دارایی از گام تصادفی پیروی نماید. تغییرات مستقل قیمت با ماهیت بازار کارآمد سازگار است. بازاری که در آن قیمت اوراق بهادار مستقل از یکدیگر تغییر می‌کند. به طور کلی، تئوری بازار کارآ به این موضوع می‌پردازد که آیا قیمت‌ها در هر لحظه در زمان منعکس‌کننده کامل اطلاعات موجود هستند (فاما، ۱۹۷۰).

در نظریه بازار کارآ، اگر اطلاعات جدیدی در ارتباط با وضعیت سودآوری و نقدینگی بازار مخابره شود، بازار باید نسبت به این اطلاعات جدید حساس بوده و متناسب با آن تغییر کند. به عبارتی، اطلاعات به سرعت اثر خود را بر بازار داشته و قیمت بیانگر ارزش واقعی سهام است (جهان‌خانی و تبریزی، ۱۳۷۳). در همین راستا، کارایی بازار نشان می‌دهد که اطلاعات تابعی از زمان نبوده و آنی هستند و بنابراین، تاخیر زمانی معنی ندارد. در مقابل و در بازارهای با کارایی ضعیف در اقتصاد واقعی، زمانی که اطلاعات منتشر می‌شود، واکنش متغیرهای اقتصادی ممکن است همراه با تاخیر باشد. در عین حال، زمانی که مدیران اطلاعات موجود را جمع‌آوری می‌کنند، نه تنها به هزینه بلکه به زمان نیز نیاز دارند. به دلیل تاخیر اطلاعاتی، انتظارات را نمی‌توان به سرعت و در مدت زمان کوتاهی تغییر داد. به دلیل هزینه اطلاعات و تاخیر اطلاعاتی، مدیران زمان بیشتری را برای جمع‌آوری اطلاعات جدید صرف می‌کنند. بنابراین، پاسخ آنی به تغییرات اقتصادی برای مدیر دشوار بوده و انتظارات او چسبنده است (لی، ۱۹۹۵). در دوره‌های زمانی کوتاه‌مدت، انتظارات به سرعت تغییر نخواهد کرد. از آنجایی که هزینه کسب اطلاعات در بازار بالا است (به علت تأخیر در انتشار اطلاعات)، مدیران برای به دست آوردن اطلاعات جدید و کافی، زمان بیشتری را صرف می‌کنند. بنابراین، انتظارات در کوتاه‌مدت قابل تغییر نیستند (بوچاود و همکاران، ۲۰۱۹).

در مقابل، تئوری‌های مالی رفتاری استدلال می‌کند که رویکردهای سرمایه‌گذاری و تصمیم‌گیری همیشه بر اساس عقلانیت کامل انجام نمی‌شوند. به عبارتی، مطابق با رویکرد مالی رفتاری ممکن است مدیران در به‌روزرسانی باورهای خود به درستی عمل نکرده و شاهد انحراف سیستماتیک از هنجارهای تصمیم‌گیری باشیم. مدل‌های مبتنی بر انتظارات استدلال می‌کنند که غیرعقلانی بودن فوق از طریق فرآیند آربیتراژ تعدیل می‌شود (فریدمن، ۱۹۵۳). در همین راستا، مالی رفتاری استدلال می‌کند که محدودیت‌هایی برای آربیتراژ وجود دارد، که به فرد اجازه می‌دهد تا غیرمنطقی باشد و تأثیر طولانی‌مدتی بر تغییر قیمت‌ها داشته باشد. برای توضیح غیرمنطقی بودن فرآیند تصمیم‌گیری از سوگیری‌هایی رفتاری استفاده می‌شود که بیان می‌کند شکل‌گیری باورها، ترجیحات و نحوه تصمیم‌گیری افراد تابعی از انتظارات و ویژگی‌های شخصیتی آنان است (باربریس و تالر، ۲۰۰۳).

ترکیبی از کارایی ضعیف بازار سرمایه، چسبندگی (واکنش کمتر از حد) و روندمحوری (واکنش بیش از حد) می‌تواند توضیح دهد که چرا پژوهش‌های مختلف شواهد متناقضی در مورد واکنش کمتر یا بیش از حد مدیران به اخبار، ارائه می‌کنند. در همین راستا، کویبون و گوردنیکنکو^۱ (۲۰۱۵) با نشان دادن اینکه خطاهای پیش‌بینی با تعدیل پیش‌بینی‌ها همبستگی مثبتی دارد، واکنش کمتر از حد را در سطح بازار مشاهده کردند. بوردالو^۲ و همکاران (۲۰۱۷) نیز رابطه منفی بین خطاهای پیش‌بینی و تجدیدنظر در سود پیش‌بینی شده پیدا کردند که به واکنش بیش از حد اشاره داشت. به عبارتی، زمانی که اخبار تأثیر کمی بر دوره جاری داشته باشد و عمدتاً مربوط به دوره‌های آینده باشد، روندمحوری ضعیف خواهد بود. در این صورت عدم واکنش به اخبار به دلیل چسبندگی در انتظارات ایجاد می‌شود.

همچنین شواهد تجربی از وجود انتظارات چسبنده در سطح فردی در مورد تحلیلگران مالی (بوچاود و همکاران، ۲۰۱۹) و مدیران شرکت (ما^۳ و همکاران، ۲۰۱۸) وجود دارد. افزون بر این، فورر^۴ (۲۰۱۷) دریافت که پیش‌بینی‌های فردی ذاتاً پایدار هستند و در این پیش‌بینی‌ها چسبندگی انتظارات وجود دارد. چسبندگی در انتظارات فردی به این معنی است که انتظارات

1. Coibion & Gorodnichenko
2. Bordalo
3. Ma
4. Fuhrer

افراد بستگی به آخرین پیش‌بینی آنها در مورد همان دوره دارد. چسبندگی انتظارات نوعی سوگیری رفتاری است که بر مبنای آن افراد ممکن است به طور خاص تحت تأثیر غافلگیری‌ها و اخبار مربوط به وضعیت فعلی قرار گیرند. این توضیح به خوبی با مفهوم شهود نمایندگی کانمن و تورسکی^۱ (۱۹۷۳) مطابقت دارد. مدیران بر اساس انتظاراتی که در نتیجه اخبار مربوط به شرایط فعلی کسب می‌کنند، ممکن است اقدام به تعدیل سودهای پیش‌بینی شده نمایند که در آن امکان شکل‌گیری بخش غیرمنتظره سود افزایش می‌یابد. بنابراین، اگر مدیران در دوره جاری با توجه به افزایش درک آنها از یک متغیر نسبت به آنچه قبلاً انتظار داشتند، تحت تأثیر قرار گیرند، این اثر را به آینده نیز تعمیم می‌دهند. در نتیجه، مدیران انتظارات خود را در مورد آینده به صورت افزایشی تعدیل می‌کنند (حتی اگر منطقی نباشد).

ناهنجاری سود می‌تواند مستقیماً تابعی از انتظارات چسبنده مدیران باشد، که در آن مدیران باورهای خود را به‌کندی به‌روزرسانی می‌کنند. به عبارتی، مدیران به‌طور سیستماتیک نسبت به اطلاعات جدید واکنش‌های ناکافی نشان می‌دهند. ادبیات مربوط به محدودیت‌های اطلاعاتی پشتوانه این دیدگاه است که مطابق با آن مدیران تصمیم می‌گیرند انتظارات خود را در فواصل زمانی مشخص به‌روز کنند، اما در این میان موفق به ترکیب اطلاعات جدید و مرتبط نمی‌شوند (گومز^۲، ۲۰۲۲). پژوهش‌های پیشین (از جمله کلمولا^۳ و همکاران، ۲۰۱۶؛ فرایبرگر^۴ و همکاران، ۲۰۱۸) نشان می‌دهد که معیارهای احساسات و توجه سرمایه‌گذار و مدیر می‌تواند به پیش‌بینی بازده سهام کمک کند. در همین راستا، باکتا، مرتنز و وینکوپ^۵ (۲۰۰۹) پیش‌بینی-پذیری بازده‌های غیرمنتظره را تابعی از انحراف نسبت به انتظارات منطقی بیان می‌کنند. به عبارتی، تغییر در انتظارات مدیران نسبت به آینده بازار، منجر به شکل‌گیری خطاهای پیش‌بینی و ناهنجاری در سود آتی می‌گردد که مخالف با رویکرد عقلانیت کامل است. پیون^۶ (۲۰۱۵) شواهدی مبنی بر انحراف از انتظارات منطقی در بازده مازاد اوراق قرضه پیدا کردند.

در مدل‌های انتظارات منطقی، مدیران دارای دانشی هستند که سرمایه‌گذاران دنیای واقعی ندارند (سارجنت، ۲۰۰۲). سرمایه‌گذاران در دنیای واقعی برای توسعه انتظارات خود باید

1. Kahneman and Tversky

2. GÓMEZ

3. Klemola

4. Fraiberger

5. Bacchetta, Mertens & Wincoop

6. Pyun

رویکرد استنتاجی را مبنا قرار دهند. گروه‌های مختلف مدیران ممکن است به این چالش و استنتاج‌ها واکنش متفاوتی نشان دهند. به عبارتی، عدم تجانس در انتظارات مدیران منجر به شکل‌گیری نوساناتی در سود آتی واحدهای مربوطه می‌گردد. تیپ‌های شخصیتی مدیران، محور اساسی برای کنترل نوسان در سودآوری آتی به شمار می‌رود که در قالب شناسایی ریسک‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری، از تحمیل هزینه به سهامداران ممانعت می‌کند. فعالان بازار به منظور کسب بازده مورد انتظار از اطلاعات عمومی استفاده می‌کنند و در حالتی که ابهام بازار سرمایه بالا باشد از اطلاعات خصوصی (از جمله اطلاعات مربوط به تعدیل سود پیش‌بینی شده) استفاده می‌کنند. به عبارتی، چسبندگی در انتظارات مدیران، منجر به واکنش کمتر از حد به اخبار و فعالیت‌های بازار سرمایه و فعالان بازار می‌گردد که در نتیجه آن امکان تجدیدنظر و تعدیل در پیش‌بینی‌ها کاهش یافته و شاهد افزایش ناهنجاری در سودهای آتی هستیم (جین و مایرز، ۲۰۰۶).

فرضیه اول: چسبندگی انتظارات مدیران تاثیر معناداری بر ناهنجاری سود دارد.

چسبندگی انتظارات مدیران و محتوای اطلاعاتی سود

انتظارات مدیر بیانگر قضاوت‌ها و رویکردهای گذشته نسبت به نتایج اقتصادی آتی و خوش‌بینی‌های مربوط به رشد اقتصادی است (جیانگ، لی، مارتین و ژو، ۲۰۱۹). انتظارات شامل بخش عقلانی مبتنی بر مبانی اقتصادی و بخش غیرمنطقی مبتنی بر اطلاعات ناقص و ویژگی‌های رفتاری است. تیپ‌های شخصیتی مدیران ممکن است تابعی از محرک‌هایی همچون توانایی، تجربه و واکنش به اطلاعات جدید باشد و در نتیجه ممکن است مدیر در این شرایط تهدیدات بالقوه را تشخیص ندهد. به عبارتی، چسبندگی انتظارات ممکن است مدیران را وادار کند که در هنگام مواجهه با اطلاعات جدید، واکنش به موقع ارائه نداده و سودهای جاری محتوای اطلاعاتی خود را از دست بدهند.

انتظارات مدیر بر مبنای اطلاعات گذشته نگر منجر به تغییر در تصمیمات افشای شرکت می‌شود. در همین راستا، زمانی که چسبندگی انتظارات شکل گرفته و شاهد واکنش کمتر از حد مدیر به اطلاعات جدید باشیم، مدیر به طور کلی فراوانی پیش‌بینی‌های بلندمدت را کاهش می‌دهد که در

نتیجه آن قدرت اطلاع‌رسانی سودها در کوتاه مدت کاهش می‌یابد (براون^۱ و همکاران، ۲۰۱۲). بر خلاف افراد خارج از سازمان (از جمله سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان)، مدیران درک مناسبی از عملیات درون‌سازمانی شرکت دارند. بر این اساس، مدیران دارای اطلاعات خصوصی هستند که برای فعالان بازار مفید است. هنری^۲ (۲۰۰۸) نشان داد که انتظارات چسبنده مدیر منجر به واکنش غیرعادی قیمت سهام به اعلان‌های سود می‌شود. افزون بر این، صالحین^۳ و همکاران (۲۰۱۶) نشان دادند که انتظارات مدیر پیش‌بینی‌کننده بازده سهام آتی است.

رویکردهای اجرایی توسط مدیران توانمند منجر به بهبود محتوای اطلاعاتی سودهای جاری در ارتباط با عملکرد آتی شرکت می‌گردد (دمیرجان و همکاران، ۲۰۱۳). مدیران با هدف تغییر اطلاعات و در راستای منافع شخصی و یا با هدف انتقال و گزارش اطلاعاتی درباره سودهای آتی، اقدام به تعدیل سود می‌نمایند (حقیقت و رایگان، ۱۳۸۸). با این حال، در صورتی که مدیران نسبت به رویدادهای اقتصادی واکنش ناقص یا کمتر از حد نشان دهند، سودهای جاری محتوای اطلاعاتی آینده‌نگرانه کمتری دارند زیرا، این دسته از مدیران نسبت به روند گذشته شرکت سوگیری داشته و چسبندگی انتظارات آنها منجر به کاهش دقت پیش‌بینی نوسانات اقتصادی و سود شرکت می‌شود (دمیرجان و همکاران، ۲۰۱۳). این نوع از سوگیری رفتاری که در قالب چسبندگی انتظارات مدیر نمایان می‌گردد، ارزش اطلاع‌دهندگی سودهای جاری را کاهش می‌دهد (بایک و همکاران، ۲۰۱۱). چسبندگی انتظارات به واسطه واکنش نامتقارن به اطلاعات و اخبار دریافتی، شفافیت و دقت پیش‌بینی‌های شرکت را کاهش داده و تاخیر در تعدیل سودها منجر به کاهش محتوای اطلاعاتی سودهای جاری می‌شود.

در این شرایط، اگر شوک‌های منفی غیرمنتظره منجر به تعدیل پیش‌بینی‌های مدیر نسبت به سودهای آتی نشود، شاهد کاهش اثربخشی نقش سودهای جاری در ارزیابی عملکرد آتی شرکت هستیم (رشیدی و ابراهیمی، ۱۳۹۹). بنابراین، چسبندگی در انتظارات مدیران و عدم متناسب‌سازی پیش‌بینی‌ها با شرایط فعلی شرکت، عاملی در جهت کاهش محتوای اطلاعاتی سودهای جاری به شمار می‌رود (گراهام، لی و چیو^۴، ۲۰۱۲).

1. Brown
2. Henry
3. Salhin
4. Graham, Li & Qiu

با افزایش چسبندگی انتظارات مدیر، کیفیت پیش‌بینی‌ها کاهش یافته و ریسک اطلاعات حسابداری افزایش می‌یابد. کاهش کیفیت اطلاعات حسابداری ناشی از کاهش دقت و محتوای سودهای پیش‌بینی شده مدیران است. این دیدگاه با رویکرد ترومن^۱ (۱۹۸۶) همخوانی دارد مبنی بر اینکه مدیران توانمند آگاهی و شناخت بیشتری نسبت به زیرساخت‌های اصلی شرکت داشته و چشم‌انداز شرکت را بهتر پیش‌بینی می‌کنند. مدیران توانمند با توجه به دانش و شناختی که از محیط تجاری و صنعت مربوطه دارند، وضعیت رقابتی شرکت را بهبود بخشیده و منجر به انعکاس اطلاعات حسابداری در پیش‌بینی‌های سود می‌شود (دمیرجان و همکاران، ۲۰۱۳). در مقابل، سوگیری رفتاری ناشی از چسبندگی انتظاراتی باعث ایجاد نوسان در سود شده که افزایش ریسک سهامداران (بواسطه عدم دستیابی به بازده مورد انتظار) را به همراه دارد (دمیرجان، لوئیس و مک‌وی، ۲۰۱۵).

فرضیه دوم: اثر تعاملی چسبندگی انتظارات مدیران و ناهنجاری سود تاثیر معناداری بر محتوای اطلاعاتی سودهای جاری دارد.

در ارتباط با متغیرهای کنترلی پژوهش، متغیر کیفیت اطلاعات حسابداری بواسطه کاهش و یا کنترل انتشار اطلاعات محرمانه منجر به کاهش احتمال سوگیری رفتاری انتخاب نامطلوب توسط فعالان بازار سرمایه شود. بنابراین، با توجه به انتشار اطلاعات یکنواخت و پایدار در سطح بازار، ناهنجاری سود را کاهش می‌دهد. در همین راستا، محافظه‌کاری از طریق افشای سریع‌تر اخبار بد به سهامداران، اعتباردهندگان و نیز اعضای هیات مدیره، رفتارهای غیرمنطقی مدیران را کنترل کرده و چارچوبی برای ارائه اطلاعات شفاف و با کیفیت بالا فراهم می‌آورد تا از این طریق فعالیت‌های مدیر خطای کمتری داشته باشد. عدم اطمینان و نوسان در محیط فعالیت شرکت منجر به افزایش ریسک انحراف از نتایج پیش‌بینی شده می‌گردد و پایداری سودهای عملیاتی را کاهش می‌دهد. در شرکت‌های بزرگ و با وضعیت عملکردی مطلوب، شاهد رویکردهای گزارشگری و کنترلی جامع هستیم و بر همین اساس، منابع مالی کافی نیز جهت پایداری این سیستم در نظر گرفته شده است و شرایط برای ارائه اطلاعاتی که ناهنجاری سود را افزایش دهد، محدود می‌سازد.

1. Trueman

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف، از نوع توصیفی و بر اساس ماهیت و روش از نوع همبستگی است. با توجه به اینکه این پژوهش می‌تواند در فرآیند تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران مورد استفاده قرار گیرد، نوع پژوهش کاربردی محسوب می‌شود. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات، ابتدا از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. در روش کتابخانه‌ای، مبانی نظری پژوهش، از کتب و مجلات تخصصی فارسی و لاتین گردآوری می‌شود. سپس، برای گردآوری داده‌های پژوهش حاضر از لوح‌های فشرده آرشیو تصویری و آماری سازمان بورس اوراق بهادار تهران، سایت رسمی شرکت بورس اوراق بهادار تهران و دیگر پایگاه‌های اینترنتی مرتبط، استفاده شده است.

مدل و متغیرهای پژوهش

مدل پژوهش

این پژوهش به دنبال بررسی نقش چسبندگی انتظارات مدیران در تغییر محتوای اطلاعاتی سودهای جاری بر مبنای پژوهش بارینف (۲۰۲۳) است. بدین منظور از مدل‌های زیر برای بررسی فرضیه‌های پژوهش استفاده شده است:

مدل (۱) جهت بررسی فرضیه اول

$$\begin{aligned} ANOMALY_{it} = & \beta_0 + \beta_1 M_EXPECTATION_{it} + \beta_2 Audit_Q_{it} + \beta_3 MTB_{it} \\ & + \beta_4 KZ_{it} + \beta_5 A_Quality_{it} + \beta_6 Performance_{it} \\ & + \beta_7 Conser_{it} + \beta_8 VIX_{it} + \beta_9 Size_{it} + \beta_{10} Loss_{it} \\ & + \beta_{11} Lev_{it} + \varepsilon \end{aligned}$$

در فرضیه دوم هدف بررسی محتوای اطلاعاتی سود بوده و تاکید بر پیش‌بینی عملکرد آتی شرکت متناسب با ناهنجاری‌های سود است. در روال عادی عملیات، جریان‌های نقد آتی تابعی از سود و جریان‌های نقد فعلی است. با مطرح شدن بحث چسبندگی انتظارات مدیران، ارتباط بین سود و جریان‌های نقد فعلی با جریان‌های نقد آتی تعدیل می‌شود. به عبارتی، محتوای اطلاعاتی عملیات و سودهای جاری تحت تاثیر چسبندگی انتظارات مدیران قرار می‌گیرد.

مدل ۲) جهت بررسی فرضیه دوم

$$\begin{aligned} CFO_{it+1} = & \beta_0 + \beta_1 E_{it} + \beta_2 CFO_{it-1} + \beta_3 M_EXPECTATION_{it} \\ & + \beta_4 M_EXPECTATION_{it} * E_{it} + \beta_5 M_EXPECTATION_{it} \\ & * CFO_{it-1} + \beta_6 ANOMALY_{it} + \beta_7 ANOMALY_{it} * E_{it} \\ & + \beta_8 ANOMALY_{it} * CFO_{it-1} + \beta_9 ANOMALY_{it} \\ & * M_EXPECTATION_{it} + \beta_{10} ANOMALY_{it} \\ & * M_EXPECTATION_{it} * E_{it} + \beta_{11} ANOMALY_{it} \\ & * M_EXPECTATION_{it} * CFO_{it-1} + \varepsilon \end{aligned}$$

به منظور کنترل اثرات ابتدای دوره وجه نقد، از جریان‌های نقدی سال قبل در بررسی محتوای اطلاعاتی سود استفاده شده است (بال و شیواکومار^۱، ۲۰۰۶). در مدل فوق ضریب B₁₁ منای تایید یا رد فرضیه سوم استفاده شده است. در مدل‌های مذکور:

ANOMALY هموارسازی سود تقسیمی؛ M_EXPECTATION چسبندگی انتظارات مدیر؛ Audit_Q کیفیت حسابرسی؛ MTB ارزش بازار به دفتری؛ KZ بحران مالی؛ A_Quality کیفیت اطلاعات حسابداری؛ Performance عملکرد شرکت؛ Conser محافظه کاری در حسابداری؛ VIX عدم اطمینان محیطی؛ Size اندازه شرکت؛ LEV اهرم مالی و LOSS زیان شرکت؛ E سود عملیاتی و CFO جریان نقد عملیاتی شرکت را نشان می‌دهد.

متغیر وابسته

ناهنجاری سود (Anomaly): به منظور محاسبه ناهنجاری سود با پیروی از پژوهش بارینف (۲۰۲۳) ابتدا شرکت‌ها بر اساس سودآوری کوانتیل‌بندی شده و در مرحله بعد مدل ۳ عاملی فاما و فرنچ و به شرح زیر در هر کوانتیل و در هر سال برآورد می‌گردد. جز ثابت مدل بیانگر بخش ناهنجار سود است.

$$R_{Ht} = \alpha_H + \beta_1 (R_M - R_F) + \beta_2 SMB_{Ht} + \beta_3 HML_{Ht} + \varepsilon \quad \text{مدل ۴}$$

R_H ، بازده مربوط به پرتفوی پوششی می‌باشد. برای محاسبه عوامل مدل، به شرح ذیل عمل می‌شود:

الف) کل شرکت‌های جامعه مفروض بر اساس ارزش بازار رتبه بندی می‌شود و با توجه به نقطه‌ی میانی ارزش بازار، به دو گروه دسته بندی می‌شوند: شرکت‌های بزرگ (B)، و شرکت‌های کوچک (S).

ب) همزمان و به صورت مستقل از گام قبلی، شرکت‌ها بر حسب نسبت ارزش دفتری به بازار (B/M) رتبه بندی و به سه دسته تقسیم بندی می‌شوند: ۳۰٪ شرکت‌های با نسبت بالا (H)، ۴۰٪ میانی شرکت‌ها (M) و ۳۰٪ شرکت‌های با نسبت پایین (L).

ج) با توجه به دو دسته‌بندی صورت گرفته‌ی مستقل، مجموعاً شش پرتفوی به شرح جدول ذیل ساخته می‌شود:

جدول ۱. پرتفوبندی شرکت‌ها

بر حسب اندازه		شرح	
بزرگ (B)	کوچک (S)	بالا (H)	نسبت ارزش دفتری به بازار (B/M)
B/H	S/H	میانی (M)	
B/L	S/L	پایین (L)	

شش پرتفوی ساخته می‌شود. به طور نمونه در پرتفوی S/L، سهامی قرار دارند که اندازه کوچک و در گروه نسبت به ارزش دفتری به بازار پایین نیز قرار دارند.

د) عامل SMB (اندازه): تفاوت میانگین ساده بازده ماهانه سه پرتفوی کوچک (S/H، S/M، و S/L) با میانگین ساده بازده ماهانه سه پرتفوی بزرگ (B/H، B/M، و S/L) است. بنابراین این عامل، به نوعی تفاوت بین بازده پرتفوی‌های کوچک و بزرگ است که نسبت ارزش دفتری به بازار تقریباً مشابهی دارند.

ه) عامل HML (نسبت ارزش دفتری به بازار): تفاوت میانگین بازده ماهانه دو پرتفوی با نسبت ارزش دفتری به بازار بالا (B/H و S/H) و میانگین بازده ماهانه دو پرتفوی با نسبت ارزش دفتری به بازار پایین (B/L و S/L) است. بنابراین در اینجا اندازه کنترل شده است.

و) عامل $(R_M - R_F)$ برابر است با تفاوت بین نرخ بازده بازار با نرخ بازده بدون ریسک است.

متغیرهای مستقل

چسبندگی انتظارات مدیران (M_EXPECTATION): در پژوهش حاضر، به منظور اندازه‌گیری چسبندگی انتظارات مدیران از مدل بوچاود و همکاران (۲۰۱۸) استفاده شده است: (مدل ۵)

$$\begin{aligned} & (\pi_{f,t} - F_{t-1}\pi_{f,t}) / P_{f,t-2} \\ & = a + b \cdot (F_{t-1}\pi_{f,t} - F_{t-2}\pi_{f,t}) / P_{f,t-2} \\ & + c \cdot (\pi_{f,t-1} - \pi_{f,t-2}) / P_{f,t-2} + \varepsilon \end{aligned}$$

در مدل فوق ضریب b پارامتر چسبندگی به شمار می‌رود. به همین منظور، مدل مذکور برای هر سال و صنعت برآورد می‌گردد و در مرحله بعد برای به دست آوردن چسبندگی انتظارات مدیران از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$M_EXPECTATION = b / (1 + b)$$

که در آن $(\pi_{f,t} - F_{t-1}\pi_{f,t}) / P_{f,t-2}$ انحراف بین سود واقعی و سود پیش‌بینی شده به قیمت سهام است.

متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت (Size): برابر با لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌های شرکت می‌باشد (فتحی، ۱۴۰۳).
زیان (LOSS): متغیر موهومی است که اگر شرکت در سال جاری، سال قبل و یا در دو سال قبل زیان داشته باشد عدد یک و در غیر این صورت صفر می‌باشد.
اهرم مالی (LEV): برابر با نسبت مجموع بدهی‌ها به مجموع دارایی‌های شرکت است (مداحی، ۱۴۰۳).

سود عملیاتی (E): برابر با نسبت سود عملیاتی به مجموع دارایی‌های ابتدای دوره شرکت است.
محافظه‌کاری در حسابداری (CONSER): در این پژوهش برای محاسبه محافظه‌کاری در حسابداری به پیروی از کالن، سگال و هوپ^۱ (۲۰۱۰) از مدل زیر استفاده شده است. در این

1. Callen, Segal & Hope

پژوهش از مدل باسو^۱ (۱۹۹۷) به علت ایجاد همخطی سریالی و نیز انحراف در اندازه‌گیری (پاتاتوکاس و توماس^۲، ۲۰۱۶) استفاده نشده است. به منظور محاسبه محافظه‌کاری، مدل زیر به روش خودرگرسیون برداری و با ۳ متغیر (بازدهی، بازده سرمایه و نسبت ارزش دفتری به بازار) تخمین زده می‌شود و باقیمانده خطای به دست آمده بیانگر سطح محافظه‌کاری است. لازم به ذکر است که با توجه به محدودیت در تعداد مشاهدات، وقفه ۱ برای تمامی متغیرها در نظر گرفته شده است (کالن و همکاران، ۲۰۱۰).

مدل (۶)

$$Return_{it} = \log Return_{it-1} + \log(1 + Roe)_{it-1} + \log\left(\frac{B}{M}\right)_{it-1} + \varepsilon_{it}$$

در الگوی مذکور Return بازده سهام، Roe بازده سرمایه و B/M بیانگر نسبت ارزش دفتری به ارزش بازار حقوق صاحبان سهام واحد تجاری است.

عملکرد آتی (Performance): در این پژوهش برای بررسی عملکرد از میانگین نسبت جریان نقد عملیاتی سال t و t+1 مستخرج از صورت جریان وجوه نقد به مجموع دارایی‌های ابتدای دوره استفاده شده است. به منظور کاهش خطای ناشی از دستکاری سود از نسبت مذکور استفاده شده است (هسو، نوسلف و وانگ^۳، ۲۰۱۷).

عدم اطمینان محیطی (VIX): برای سنجش عدم اطمینان محیطی از انحراف معیار تغییرات درآمد فروش طی یک دوره ۳ ساله استفاده می‌شود. استفاده از انحراف استاندارد برای اندازه‌گیری عدم اطمینان محیطی توسط محققانی از جمله کوتاری، لاگوری و لئون^۴ (۲۰۰۲)، دیچو و تانگ^۵ (۲۰۰۹) و انواری رستمی و کیانی (۱۳۹۴) مطرح و بکار گرفته شده است.

کیفیت اطلاعات حسابداری (A_Quality): در این پژوهش برای ارزیابی کیفیت اطلاعات حسابداری از مدل فرانسیس^۶ و همکاران (۲۰۰۵)، به شرح زیر استفاده شده است:

مدل (۷)

$$TCA_{j,t} = \alpha_0 + \alpha_1 CFO_{j,t-1} + \alpha_2 CFO_{j,t} + \alpha_3 CFO_{j,t+1} + \alpha_4 \Delta REV_{j,t} + \alpha_5 PPE_{j,t} + \varepsilon_{j,t}$$

1. Basu
2. Patatoukas and Thomas
3. Hsu, Novoselov & Wang
4. Kothari, Laguerre & Leone
5. Dichev & Tang
6. Francis

که در آن، TCA کل اقلام تعهدی شرکت t در سال t است که از تفاوت سود خالص با جریان نقد عملیاتی به دست می‌آید؛ CFO جریان وجه نقد حاصل از عملیات شرکت؛ ΔREV تغییر در درآمد فروش شرکت و EPP خالص دارایی‌های ثابت مشهود است. مدل فوق برای هر سال - صنعت برآورد و عکس انحراف استاندارد ۳ ساله جز خطا به عنوان متغیر کیفیت اطلاعات حسابداری در نظر گرفته می‌شود.

کیفیت حسابداری (Audit_Q): در این پژوهش معیار کیفیت حسابداری، اندازه موسسه حسابداری در نظر گرفته شده است به نحوی که اگر حسابرس شرکت سازمان حسابداری و یا یکی از موسسات رتبه الف جامعه حسابداران رسمی باشد عدد یک و در غیر این صورت صفر می‌پذیرد. **نسبت ارزش بازار به دفتری (MTB):** برابر با نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام شرکت است.

بحران مالی (KZ): برای محاسبه محدودیت در تامین مالی واحد تجاری از معیار کاپلان و زینگالس^۱ (۱۹۹۷) استفاده شده است که الگوی تعدیل شده آن در بورس اوراق بهادار تهران توسط تهرانی و حصارزاده (۱۳۸۸) و به شرح زیر مورد استفاده قرار گرفته است. مدل زیر پس از برآورد، پنجک‌بندی می‌گردد. سپس، شرکت‌هایی که در پنجک چهارم و پنجم قرار می‌گیرند جز شرکت‌های دارای محدودیت مالی محسوب شده و عدد یک و سایر شرکت‌ها عدد صفر می‌پذیرند.

$$KZ = 17.330 - 37.486 * C - 15.216 * DIV + 3.394 * LEV - 1.402 * MTB$$

در الگوی مذکور C بیانگر نسبت موجودی نقد، DIV سود تقسیمی، LEV اهرم مالی و MTB نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری می‌باشد.

جامعه آماری و نحوه انتخاب شرکت‌ها

جامعه آماری این پژوهش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که از سال ۱۳۹۲ به بعد در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشند. جامعه آماری با اعمال محدودیت‌هایی که آن هم به واسطه‌ای انقطاع زمانی مشخص برای انجام آزمون و استخراج داده‌ها است، محدود می‌شود. به عبارت دیگر، نمونه‌ی آماری شامل جامعه آماری است که با محدودیت‌های زیر، تعدیل می‌شوند:

1. Kaplan and Zingales

۱. سال مالی آنها به ۲۹ اسفند ختم شود. این محدودیت به آن سبب است که قابلیت مقایسه جهت بررسی و برآورد متغیرها در اختیار باشد.
۲. در طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۲ نماد معاملاتی آنها برای بیش از یک سوم روزهای معاملاتی سال بسته نشده باشد.
۳. شرکت از جمله صنایع واسطه‌گری مالی و لیزینگ‌ها نباشد. علت این امر، آن است که این شرکت‌ها تابع مکانیزم‌های خاص متفاوت با سایر شرکت‌های فعال در دیگر صنایع هستند. در نهایت شرکت‌های مورد بررسی در این پژوهش، شامل ۱۲۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده است.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

به منظور نشان دادن نما و چارچوب کلی خصوصیات متغیرهای مورد بررسی، در جدول زیر آمارهای توصیفی و تحلیل‌های مرتبط با این متغیرها، شامل میانگین و میانه شرکت‌های مورد مطالعه، انحراف معیار و پراکندگی آنها، حداقل و حداکثر مشاهدات ارائه شده است.

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
ناهنجاری سود	۰/۱۷۶۵	۰/۱۸۹۵	۰/۰۶۰۲	۰/۲۷۸۵	۰/۰۸۶۲
چسبندگی انتظارات	۰/۲۳۱۴	۰/۱۲۹۵	۰/۱۳۲۴	۰/۵۹۰۷	-۰/۴۲۲۰
محافظه کاری حسابداری	-۰/۰۰۰۳	-۰/۰۰۰۵	۰/۰۷۸۱	۰/۰۳۴۱	-۰/۰۰۴۹
اندازه شرکت	۵/۸۸۷۹	۵/۹۰۷۱	۰/۲۵۶۶	۸/۵۲۰۰	۴/۲۹۱۲
ارزش بازار به دفتری	۱/۲۰۶۴	۱/۲۲۰۱	۰/۱۹۰۳	۲/۴۱۵۰	-۰/۸۰۱۲
اهرم مالی	۰/۶۴۱۵	۰/۶۴۳۹	۰/۴۶۷۴	۱/۷۴۰۳	۰/۰۴۰۵
کیفیت اطلاعات حسابداری	۰/۴۳۰۰	۰/۲۲۱۹	۰/۳۷۶۸	۱/۰۰۱۶	۰/۰۰۹۸
عدم اطمینان محیطی	۰/۱۴۳۲	۰/۰۹۷۷	۰/۱۲۴۹	۰/۷۶۱۱	۰/۰۰۱۶
بحران مالی	۰/۱۶۰۷	۰/۰۰۰۰	۰/۲۷۸۸	۱/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰
عملکرد آتی	۰/۰۹۲۲	۰/۰۰۶۳	۰/۱۱۳۰	۱/۴۷۲۶	۰/۰۱۰۰
متغیرهای مجازی	میانگین	میانه		فراوانی	
کیفیت حسابداری	۰/۴۲۹۱	۰/۰۰۰۰		۵۳۶	
زیان شرکت	۰/۱۵۰۲	۰/۰۰۰۰		۱۹۲	

میانگین متغیر ناهنجاری سود برابر با ۰/۱۷۶ می باشد که بیانگر تغییر انتظارات سهامداران نسبت به بازده ایجاد شده است. میانگین متغیرهای چسبندگی انتظارات مدیر برابر با ۰/۲۳۱ بوده که نشان دهنده وجود چسبندگی انتظارات در بین شرکت های مورد مطالعه و واکنش نامتقارن به اخبار و اطلاعات دریافتی است. میانگین ۱/۲۰ برای ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام بیانگر وجود فرصت های رشد در بین شرکت های مورد مطالعه است. میانگین عملکرد آتی برابر با ۰/۰۹۲ بوده که بیانگر محدود بودن میزان نقدینگی نگهداری شده توسط شرکت های مورد مطالعه است. فراوانی ۴۳ درصدی متغیر کیفیت حسابرسی نشان دهنده بکارگیری سازمان حسابرسی و موسسات معتبر عضو جامعه حسابداران رسمی توسط صاحبکاران است. میانگین کیفیت اطلاعات حسابداری برابر با ۰/۴۳۰ است که بیانگر نوسان بالا در جریان نقد ایجاد شده در طی سال های قبل است. میانگین متغیر محافظه کاری حسابداری برابر با ۰/۰۰۳- بوده که نشان دهنده اعمال محدود محافظه کاری در بین شرکت های مورد بررسی است. میانگین ۱۴ درصدی عدم اطمینان محیطی بیانگر عدم ثبات در روند فروش شرکت های بورس اوراق بهادار است. میانگین اهرم مالی برابر با ۰/۶۴ می باشد که نشان می دهد بخش عمده ای از مصارف شرکت از محل بدهی ها تامین مالی شده است. با مقایسه میانگین و میانه متغیرها می توان گفت که ارزش بخش عمده ای از میانگین ها، بزرگتر از میانه ها می باشد که حاکی از انحراف منطقی در توزیع هر متغیر است (ژو، وانگ و هان، ۲۰۱۳).

آمار استنباطی

قبل از برازش مدل ها لازم است تا آزمون F لیمر به منظور بررسی استفاده از روش داده های تابلویی با اثرات ثابت در مقابل روش داده های ترکیبی برای مدل بالا انجام شود. نتایج حاصل از آزمون F لیمر برای مدل پژوهش در جدول (۳) نشان داده شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون F لیمر برای مدل های پژوهش

مدل پژوهش	آماره	سطح خطا	روش پذیرفته شده
مدل ۲	۹/۴۵۱۶	۰/۰۰۰۰	مدل اثرات ثابت
مدل ۳	۸/۶۳۰۳	۰/۰۰۰۰	مدل اثرات ثابت

با توجه به آماره و سطح خطای آزمون F لیمر و رد فرضیه H_0 برای مدل‌های پژوهش، لازم است برای انتخاب از بین مدل داده‌های تابلویی با اثرات ثابت یا داده‌های تابلویی با اثرات تصادفی، آزمون هاسمن نیز انجام شود. نتایج مربوط به آزمون هاسمن نیز در جدول (۴) نشان داده شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون هاسمن برای مدل‌های پژوهش

مدل پژوهش	آماره	سطح خطا	روش پذیرفته شده
مدل ۲	۱۱/۷۶۳۹	۰/۰۰۰۰	مدل اثرات ثابت
مدل ۳	۱۱/۰۱۵۵	۰/۰۰۰۰	مدل اثرات ثابت

همانطور که در جدول (۴) قابل مشاهده است، نتایج حاکی از رد نشدن فرضیه H_0 برای مدل‌های پژوهش بوده، در نتیجه مدل داده‌های تابلویی با اثرات ثابت ارجح است. بنابراین، برای تخمین مدل پژوهش از روش داده‌های تابلویی با اثرات ثابت استفاده شده است. در پژوهش حاضر، جدول (۵) نتایج حاصل از برآورد مدل چسبندگی انتظارات را نشان می‌دهد.

جدول ۵. نتایج حاصل از برآورد مدل چسبندگی انتظارات

متغیر	ضریب	آماره t	احتمال
$(F_{t-1}\pi_{f,t} - F_{t-2}\pi_{f,t}) / P_{f,t-2}$	۰/۱۱۸۰	۲/۰۴۲۵	۰/۰۴۱۵
$(\pi_{f,t-1} - \pi_{f,t-2}) / P_{f,t-2}$	-۰/۳۰۷۴	-۲/۴۸۶۰	۰/۰۱۳۱
جز ثابت	۰/۲۵۱۶	۲/۷۶۳۹	۰/۰۰۰۰
ضریب تعیین	۰/۱۱۰۶		
ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۰۸۷۲		
احتمال آماره F	۰/۰۰۰۰		

بر اساس جدول (۵)، ما شاهد چسبندگی انتظارات مدیران در شرکت‌های مورد مطالعه هستیم، با توجه به اینکه ضریب b برابر با ۰/۱۱۸۰ و بزرگتر از صفر است، وجود چسبندگی در انتظارات مدیران تایید شده است.

جدول ۶. نتایج حاصل از برآورد مدل ۱ پژوهش

متغیر	ضریب	آماره t	احتمال	VIF
چسبندگی انتظارات	۰/۷۰۹۹	۳/۲۱۷۳	۰/۰۰۱۴	۱/۰۳
کیفیت اطلاعات حسابداری	-۰/۶۵۷۲	-۱/۲۲۷۳	۰/۲۲۰۲	۱/۰۲
کیفیت حسابداری	-۰/۵۵۶۵	-۲/۷۵۶۰	۰/۰۰۶۰	۱/۰۹
محافظه کاری حسابداری	-۰/۳۲۹۶	-۳/۸۵۴۹	۰/۰۰۰۰	۱/۰۸
بحران مالی	۰/۲۵۲۰	۱/۲۰۹۵	۰/۲۲۶۹	۱/۰۴
اهرم مالی	۰/۷۰۲۳	۲/۶۶۴۹	۰/۰۰۷۹	۱/۲۴
زیان شرکت	۱/۶۹۹۴	۹/۷۴۴	۰/۰۰۰۰	۱/۰۸
ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۳۳۲	-۱/۰۷۴۴	۰/۲۸۳۰	۱/۱۰
عملکرد آتی	-۰/۰۰۱۱	-۰/۳۸۲۹	۰/۲۸۳۰	۱/۲۱
اندازه شرکت	-۰/۲۹۰۳	-۲/۰۳۳۶	۰/۰۳۲۱	۱/۱۳
عدم اطمینان محیطی	۲/۳۵۳۵	۲/۱۶۶۵	۰/۰۳۰۶	۱/۳۱
جز ثابت	۰/۹۱۰۳	۳/۱۷۸۵	۰/۰۰۱۶	-
ضریب تعیین		۰/۳۵۱۶		
ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۳۱۲۰		
آماره دورین-واتسون		۱/۷۹۲۱		
آماره F		۱۵/۶۴۱۰		
احتمال آماره F		۰/۰۰۰۰		

بر اساس مدل (۱)، فرضیه اول پژوهش مبنی بر این که چسبندگی انتظارات مدیر تاثیر معناداری بر ناهنجاری سود دارد، با توجه به اینکه کمتر از سطح خطا ۵ درصد (آماره t ۳/۲۱۷۳) می باشد، تایید شده است.

جدول ۷. نتایج حاصل از برآورد مدل ۲ پژوهش

مدل ۲				
متغیر	ضریب	آماره t	احتمال	VIF
جریان نقد عملیاتی (CFO_{t-1})	۰/۱۰۸۵	۲/۸۵۵۰	۰/۰۰۴۴	۱/۰۸
سود عملیاتی (E)	-۰/۰۲۳۸	-۲/۷۴۳۷	۰/۰۰۶۲	۱/۲۶
چسبندگی انتظارات (MSE)	-۰/۰۲۳۶	-۲/۲۸۳۲	۰/۰۲۲۷	۱/۲۵
MSE * E	۰/۰۰۴۳	۰/۰۹۱۶	۰/۹۲۷۰	۱/۰۵
MSE * CFO_{t-1}	-۰/۳۵۱۷	-۳/۹۱۶۶	۰/۰۰۰۰	۱/۱۷
ناهنجاری سود (E_A)	-۰/۰۸۱۰	-۲/۵۵۳۹	۰/۰۱۰۸	۱/۱۳

مدل ۲				متغیر
VIF	احتمال	آماره t	ضریب	
۱/۵۸	۰/۱۷۱۶	-۱/۳۶۸۲	-۰/۰۰۱۲	E_A * E
۱/۶۲	۰/۰۳۹۰	۲/۰۶۷۰	۰/۰۴۰۱	E_A * CFO _{t-1}
۱/۰۲	۰/۰۵۶۷	-۱/۹۰۸۵	-۰/۰۲۰۵	MSE * E_A
۱/۱۲	۰/۰۰۰۸	۲/۳۵۲۹	۰/۱۱۵۲	MSE * E_A * E
۱/۰۸	۰/۰۰۴۱	-۲/۵۵۹۲	-۰/۲۵۱۳	MSE * E_A * CFO _{t-1}
-	۰/۰۲۸۹	۲/۲۲۰۱	۰/۴۱۲۵	جز ثابت
	۰/۳۶۱۷			ضریب تعیین
	۰/۳۲۶۰			ضریب تعیین تعدیل شده
	۱/۹۰۰۷			آماره دوربین-واتسون
	۱۲/۶۴۷۳			آماره F
	۰/۰۰۰۰			احتمال آماره F

فرضیه دوم پژوهش مبنی بر این که اثر تعاملی چسبندگی انتظارات مدیران و ناهنجاری سود رابطه منفی و معناداری با محتوای اطلاعاتی سودهای جاری دارد، رد نشده است. همان طور که بر اساس جدول ۵ مشاهده می‌شود آماره‌ی t برابر ۲/۵۵۹- است که بیانگر تایید شدن فرضیه دوم در سطح خطای ۵ درصد می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، نقش چسبندگی انتظارات مدیران در تغییر محتوای اطلاعاتی سود، مورد مطالعه قرار گرفته است. فرضیه اول پژوهش مبنی بر وجود چسبندگی انتظارات در بین شرکت‌های مورد مطالعه، تایید شده است. مدیرانی که انتظارات بالایی از خود دارند، در مقایسه با سایر مدیران، تمایل کمتری به جمع‌گرایی دارند. این رویکرد تأثیر انتظارات چسبنده را در تغییر نتایج و پیش‌بینی‌های آتی بیان می‌کند. به عبارتی، مزیت انتظارات اولیه آنها باعث می‌شود که سایر ورودی‌ها (اطلاعات) را برای تکمیل موفقیت‌آمیز کار، کمتر ضروری بدانند (بوریل، ۲۰۲۱). نتایج حاصل از این فرضیه مشابه نتایج پژوهش بوچاود و همکاران (۲۰۱۹) است. فرضیه دوم پژوهش مبنی بر ارتباط بین چسبندگی انتظارات مدیران و ناهنجاری سود تایید شده است. مطابق با نتایج حاصل از فرضیه دوم پژوهش، ناهنجاری‌های سود، در صورتی به

وجود می‌آید که مدیران انتظارات خود نسبت به سودهای آتی را خیلی آهسته به‌روزرسانی کنند. انتظار بر این است که مدیران با توجه به تسلط و آگاهی نسبت به شرایط و ریسک‌های شرکت، اقدام به تعدیل و اصلاح سودهای پیش‌بینی شده آتی نمایند. به عبارتی، واکنش نامتقارن و محدود مدیران نسبت به تغییرات احتمالی در سوهای آتی منجر به افزایش ناهنجاری و پراکندگی در سود می‌گردد (دیتر^۱ و همکاران، ۲۰۰۲). در همین راستا لنسینگ^۲ و همکاران (۲۰۲۲) نشان داد که افزایش ناهنجاری سود در نتیجه انحراف از انتظارات منطقی است که منجر به خطاهای پیش‌بینی سود می‌گردد. نتایج حاصل از این فرضیه مشابه نتایج پژوهش جنائولی، ما و اشلیفر^۳ (۲۰۱۵) و گرینوود و اشلیفر^۴ (۲۰۱۴) می‌باشد که خطا در انتظارات مدیران نسبت به رشد سود منطقی نبوده و منجر به افزایش ناهنجاری‌های آتی می‌گردد. آنها در پژوهش خود بر توالی زمانی پیش‌بینی‌ها و انتظارات رشد و بازده بلندمدت متمرکز شدند.

نتایج حاصل از بررسی فرضیه دوم پژوهش نشان می‌دهد که اثر تعاملی چسبندگی انتظارات مدیران و ناهنجاری سود رابطه منفی و معناداری با محتوای اطلاعاتی سودهای جاری دارد. مدل‌های تصمیم‌گیری فعالان بازار سرمایه مبتنی بر رقم سود ارایه شده توسط شرکت است چرا که سود بازتابی از وضعیت نقدینگی فعلی و آتی شرکت است. دیچو و دیچاو (۲۰۰۲) نشان دادند که ارتباط معناداری بین سود دوره جاری و جریان‌های نقدینگی آتی وجود دارد. به عبارتی، جریان‌های نقد را به عنوان معیاری از اطلاعات محرمانه مدیران در نظر می‌گیرند که در این راستا، چسبندگی انتظارات مدیران به واسطه واکنش کمتر از حد به اخبار و اطلاعات دریافتی، منجر به کاهش محتوای اطلاعاتی سودهای جاری می‌شود. سرمایه‌گذاران توانایی‌ها و مدل‌های متفاوتی در پردازش و تحلیل اطلاعات مرتبط با سود دارند، به همین دلیل چسبندگی و واکنش کمتر از حد مدیر همزمان با انحراف در سودهای آتی می‌تواند منجر به افزایش ابهام در تحلیل و تفسیر اطلاعات در بازارهای مالی گردد. نتایج حاصل از این فرضیه با تحقیقات بارینف (۲۰۲۳) تطابق دارد. بارینف (۲۰۲۳) نشان دادند که ناهنجاری سود بیانگر نوسان و عدم پایداری در عملکرد شرکت است، درین شرایط، ناهنجاری در سودآوری و قرار گرفتن آن در معرض خطر بی‌ثباتی همزمان با واکنش کمتر از حد مدیر، منجر به کاهش محتوای اطلاعاتی سود گردد.

1. Diether
2. Lansing
3. Gennaioli, Yueran & Shleifer
4. Greenwood and Shleifer

با توجه به نتایج پژوهش، چسبندگی انتظارات مدیران منجر به پراکندگی و انحراف در سودهای آتی می‌گردد که می‌تواند منجر به افزایش ریسک‌گزینش نادرست توسط فعالان بازار سرمایه شود. به عبارتی، لحاظ کردن وضعیت چسبندگی انتظارات مدیران در الگوهای تصمیم‌گیری، می‌تواند مبنایی برای پیش‌بینی انحراف سودهای آتی باشد. در همین راستا، این اطلاعات می‌تواند مبنایی برای افزایش دقت پیش‌بینی تحلیل‌گران تحلیل‌گران بازار سرمایه فراهم نماید.

به منظور تکمیل نتایج پژوهش پیشنهاد می‌گردد اثر تعاملی پاداش پرداختی و خوش‌بینی مدیران بر چسبندگی انتظارات مدیران بررسی شود و به منظور درک رویکردهای رفتاری بازار به بررسی اثرات ناشی از تنوع محصول و سطح رقابت در بازار سرمایه پرداخته شود. در این پژوهش محدودیت‌هایی شامل رویکرد اندازه‌گیری متغیر چسبندگی انتظارات مدیران وجود دارد. با توجه به اینکه رفتار و واکنش مدیران مبتنی بر خصوصیات درونی و شخصیتی افراد بوده و قابلیت مشاهده و اندازه‌گیری مستقیم ندارد، لازم است در تعمیم نتایج دقت لازم صورت پذیرد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده است.

منابع

- اسکو، وحید و فخاری، حسین. (۱۴۰۱). بی‌قاعدگی سودآوری و چسبندگی احساسات سرمایه‌گذار. تحقیقات حسابداری و حسابرسی، ۳(۵۵)، ۱۱۳-۱۴۰.
- امیری، رویا؛ آشتاب، علی و حیدری، مهدی. (۱۴۰۳). رابطه بین مدل‌های گزارشگری مالی و ویژگی‌های سود شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. تحقیقات مالی، ۲(۲۶)، ۳۷۴-۳۵۵.
- انواری رستمی، علی‌اصغر و کیانی، آیدین. (۱۳۹۴). بررسی نقش عدم اطمینان محیطی در رفتار هزینه‌ها؛ شواهدی از شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. مجله پیشرفت‌های حسابداری، ۲(۷)، ۳۳-۵۷.
- تهرانی، رضا و حصارزاده، رضا. (۱۳۸۸). تاثیر جریان‌های نقدی آزاد و محدودیت در تامین مالی بر بیش سرمایه‌گذاری و کم سرمایه‌گذاری، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، ۱(۳)، ۵۰-۶۷.
- جهان‌خانی، علی و عبده تبریزی، حسین. (۱۳۷۳). نظریه بازار کارآی سرمایه. تحقیقات مالی، ۱(۱)، ۷-۲۳.
- حقیقت، حمید و رایگان، احسان. (۱۳۸۸). نقش هموارسازی سود بر محتوای اطلاعاتی سودها در خصوص پیش‌بینی سودهای آتی. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۱۵(۵۴)، ۳۳-۴۶.
- خطیری، محمد؛ تقی پوریان، یوسف؛ غلامی جمکرانی، رضا و جهانگیرنیا، حسین. (۱۳۹۸). ویژگی‌های شخصیتی، هوش مالی مدیران و عملکرد شرکت. دانش حسابداری مالی، ۶(۳)، ۱۴۱-۱۶۵.
- رشیدی، محسن و ابراهیمی، ابراهیم. (۱۳۹۹). نقش توانایی مدیران و هموارسازی سودهای تقسیمی در تغییر محتوای اطلاعاتی سودهای جاری. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۷(۴)، ۵۸۱-۶۰۳.
- شهرزادی، مهشید؛ فروغی، داریوش و امیری، هادی. (۱۳۹۸). اثر ریسک دنباله چپ بر بازده مازاد مورد انتظار و پیامد آن بر استمرار بازده دنباله چپ. تحقیقات مالی، ۲۱(۴)، ۵۹۳-۶۱۱.
- شیری، یحیی؛ سجادی، سید حسین و واعظ، سید علی. (۱۳۹۷). تأثیر چسبندگی انتظارات مدیران بر رابطه بین بی‌قاعدگی پایداری سودآوری و هم‌زمانی قیمت سهام. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۵(۳)، ۳۶۷-۳۸۶.
- فتحه، محمد حسین. (۱۴۰۳). تأثیر خوانایی صورت‌های مالی بر سرعت تعدیل اعتبار تجاری شرکت‌ها. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۱۴(۲)، ۱۵۵-۱۷۸.
- محمدی، ناهید؛ بهار مقدم، مهدی و پورحیدری، امید. (۱۴۰۴). رابطه چسبندگی انتظارات مدیران و بازده آتی سهام با در نظر گرفتن رتبه‌بندی حاکمیت شرکتی. دانش سرمایه‌گذاری، ۱۴(۵۴)، ۱۹۱-۲۱۰.
- مداحی، آزاده. (۱۴۰۳). تاثیر ویژگی‌های هیات مدیره و اندازه شرکت بر شفافیت مالیاتی. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۱۴(۳)، ۱۶۹-۱۹۰.

References

- Amiri, R; Ashtab, A; & Heydari, M. (2024). Exploring the Link between Financial Reporting Models and Earnings Characteristics among Tehran Stock Exchange Listed Companies. *Financial Research Journal*, 26(2), 355-374. (In Persian)
- Anvari Rostami, A; Kiani, A. (2016). Investigating the Role of Demand Uncertainty in Cost Behavior; Evidences from Tehran Stock Exchange Firms. *Accounting advances*, 7(2), 33-57 (In Persian).
- Bacchetta, P; Mertens, E; van Wincoop, E. (2009). Predictability in Önancial markets: What do survey expectations tell us? *Journal of International Money and Finance*, 28, 406-426.
- Baik, B; D. B. Farber, and S. Lee. (2011). CEO ability and management earnings forecasts. *Contemporary Accounting Research* 28 (5): 1645-1668.
- Bales, R. (1962). The equilibrium problem in small groups. In P. Hare, E. Borgatta, & R. Bales (Eds.), *Small groups: Studies in social interaction* (3rd ed; pp. 424–456). New York, NY: Alfred Knopf.
- Barberis & Thaler. (2003). "A survey of behavioral finance," *Handbook of the Economics of Finance*, 1, 1053–1128.
- Barinov, A. (2023). Profitability anomaly and aggregate volatility risk, *Journal of Financial Markets*, 64, 100782.
- Basu, S. (1997). The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of Accounting and Economics*, 24(1), 3–37.
- Berger, J; Fisek, H. M; Norman, R. Z; & Zelditch, M. (1977). *Status characteristics and social interaction*. New York, NY: Elsevier.
- Berger, J; Ridgeway, C. L; Fisek, M. H; & Norman, R. Z. (1998). The legitimation and delegitimation of power and prestige orders. *American Sociological Review*, 63(3), 379.
- Bordalo, Pedro, Nicola Gennaioli, Rafael Laporta, and Andrei Shleifer, (2017). "Diagnostic Expectations and Stock Returns," Technical Report 23863, NBER 2017.
- Borgatta, E. F; & Bales, R. F. (1953). Interaction of individuals in reconstituted groups. *Sociometry*, 16(4), 302.
- Bouchaud, J.-P; Kruger, P; Landier, A. & Thesmar, D. (2019). Sticky Expectations and the Profitability Anomaly. *The Journal of Finance*, 74: 639-674.
- Brown, N. C; Christensen, T. E; Elliott, W. B; & Mergenthaler, R. D. (2012). Investor sentiment and pro forma earnings disclosures. *Journal of Accounting Research*, 50(1), 1–40.
- Burrill, D. (2021), "Sticky Expectations", Thye, S.R. and Lawler, E.J. (Ed.) *Advances in Group Processes* (Advances in Group Processes, Vol. 38), Emerald Publishing Limited, Leeds, pp. 75-98.
- Callen, J. L; Segal, D; & Hope, O.K. (2010). The pricing of conservative accounting and the measurement of conservatism at the firm-year level. *Review of Accounting Studies*, 15, 145–178.
- Cochrane, John, (2011). "Presidential address: Discount rates;" *Journal of Finance*, 66, 1047–1108.

- Coibion, Olivier and Yuriy Gorodnichenko. (2012). "What can survey forecasts tell us about information rigidities?" *Journal of Political Economy*, 120, 116–159.
- Correll, S. J; & Ridgeway, C. L. (2003). Expectation states theory. In J. D. DeLamater (Ed.), *Handbook of social psychology* (1st ed; pp. 29–51). New York, NY: Kulwer Academic.
- Demerjian P, Lewis M, & McVay S. (2015). Earnings smoothing: For good or evil? Working paper, University of Washington, Seattle.
- Demerjian, P. R; B. Lev, M. Lewis, & S. E. McVay. (2013). Managerial ability and earnings quality. *The Accounting Review* 88 (2): 463-498.
- Dichev, I. D; & Tang, V. W. (2009). Earnings volatility and earnings predictability. *Journal of Accounting and Economics*, 47 (1), 160-181.
- Diether, Karl B, Christopher J Malloy, & Anna Scherbina. (2002). "Differences of opinion and the cross section of stock returns," *The Journal of Finance*, 57 (5), 2113–2141.
- Dippong, J. (2012). The effects of scope condition-based participant exclusion on experimental outcomes in expectation states research: A meta-analysis. *Social Science Research*, 41(2), 359–371.
- Fama, E F. (1970). Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work. *Journal of Finance* 25: 383–417.
- Fathe, M. H. (2024). The Impact of Readability of Financial Statements on the Speed of Adjustment of Commercial Credit of Companies. *Empirical Research in Accounting*, 14(2), 155-178. (In Persian)
- Fraiberger, S.P; Lee, D; Puy, D, & RanciÈre, R; (2018). Media sentiment and international asset prices, NBER Working Paper 25353.
- Francis, J. R; R. LaFond, P. Olsson, & K. Schipper. (2005). The market pricing of accruals quality. *Journal of Accounting and Economics*, 39, 295–327.
- Fuhrer, J. (2017). Expectations as a source of macroeconomic persistence: Evidence from survey expectations in a dynamic macro model. *Journal of Monetary Economics*, 86:22–35.
- Gennaioli, N, Yueran M, & Shleifer, A. (2016). "Expectations and Investment." NBER Macroeconomics Annual, 30: 379-442.
- GÓMEZ-CRAM, R. (2022), Late to Recessions: Stocks and the Business Cycle. *The Journal of Finance*, 77: 923-966.
- Graham, J; S. Li, & J. Qiu. (2012). Managerial attributes and executive compensation. *Review of Financial Studies* 25 (1): 144-186.
- Greenwood, R & Shleifer, A. (2014). "Expectations of Returns and Expected Returns," *Review of Financial Studies*, 27 (3), 714–746.
- Haghighat, H; & Raigan, E. (2009). Investigating the effect of Income Smoothing on Information Content of Current Earnings about Predicting Future Earnings. *Accounting and Auditing Review*, 15(54), 33- 46 (In Persian)
- Henry, E. (2008). Are Investors influenced by how earnings press releases are written? *Journal of Business Communication*, 45(4), 363–407.
- Hirshleifer, David. (2001). "Investor psychology and asset pricing," *Journal of finance*, 2001. 1533–1597.

- Hsu, C; Novoselov, k; & Wang, R. (2017). Does Accounting Conservatism Mitigate the Shortcomings of CEO Overconfidence? *The Accounting Review*, 92(6), 77-101.
- Jahankhani, Ali and AbdeTabrizi, Hossein. (1994). Efficient Capital Market Theory. *Financial Research*, 1(1), 7-23. (In Persian)
- Jiang, F; Lee, J; Martin, X; & Zhou, G. (2019). Manager sentiment and stock returns. *Journal of Financial Economics*, 132(1), 126-149.
- Jin S. & C. Myers. (2006). R2 around the world: New theory and new tests, *J. Financ. Econ.* 79 (2) 257-292.
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1973). On the psychology of prediction. *Psychological review*, 80(4):237.
- Kalkhoff, W; Melamed, D; Pollock, J; Miller, B; Overton, J; & Pfeiffer, M. (2020). Cracking the black box: Capturing the role of expectation states in status processes. *Social Psychology Quarterly*, 83(1), 26-48.
- Kalkhoff, W; Younts, C. W; & Troyer, L. (2011). Do others' views of us transfer to new groups and tasks? An expectation states approach. *Social Psychology Quarterly*, 74(3), 267-290.
- Kaplan, S. N; & L. Zingales. (1997). Do investment-cash flow sensitivities provide useful measures of financing constraints? *Quarterly Journal of Economics*, 112 (1): 169-215.
- Khatiri, M; Taghi Pirian Gilani, Y; Gholami Jamkarani, R; & jahangir nia, H. (2019). Personality characteristics, Managers' Financial Intelligence and Corporate Performance. *Financial Accounting Knowledge*, 6(3), 141-165. (In Persian)
- Klemola, A; Nikkinen, J; & Peltomki, J; (2016). Changes in investors' market attention and near-term stock market returns, *Journal of Behavioral Finance* 17(1), 18-30.
- Kothari, S. P; Laguerre, T. E; & Leone, A. J. (2002). Capitalization versus expensing: Evidence on the uncertainty of future earnings from capital expenditures versus R & D outlays. *Review of Accounting Studies*, 7(4), 355-382.
- Landier, Augustin, Guillaume Simon, & David Thesmar. (2015). "The Capacity of Trading Strategies." Working Papers hal-02011394, HAL.
- Lansing, Kevin J. & LeRoy, Stephen F. & Ma, Jun. (2022). "Examining the sources of excess return predictability: Stochastic volatility or market inefficiency?" *Journal of Economic Behavior & Organization*, 197(C), 50-72.
- Lempriere, Yves, Cyril Deremble, Trung-Tu Nguyen, Philipp Seager, Marc Potters, & Jean-Philippe Bouchaud. (2015). "Risk Premia: Asymmetric Tail Risks and Excess Returns," arXiv:1409.7720v3.
- Li, Wenhui; Normaziah Mohd Nor, Hisham M, & Feng Min. (2023). Volatility conditions and the weekend effect of long-short anomalies: Evidence from the US stock market[J]. *Quantitative Finance and Economics*, 7(2): 337-355.
- Ma, Y; Ropele, T; Sraer, D; & Thesmar, D. (2018). Do managerial forecasting biases matter? Technical report, Working paper.
- Maddahi, A. (2024). The Effect of Board Characteristics and Company Size on Tax Transparency. *Empirical Research in Accounting*, 14(3), 169-190. (In Persian).

- Mohamadi, N; bahar moghadam, M; & pourheidari, O. (2022). The Impact of Corporate Governance Mechanisms on the Relationship between managers' expectations stickiness & Future stock returns. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 19(73), 27-56. (In Persian)
- Novy-Marx, Robert. (2013). "The Other Side of Value: The Gross Profitability Premium," *Journal of Financial Economics*, 108 (1), 1–28.
- Oskou, V; & Fakhari, H. (2022). The Profitability Anomaly and The Sticky Investor Sentiment. *Accounting and Auditing Research*, 55(3), 113-140. (In Persian)
- Patatoukas, P. N; & Thomas, J. K. (2016). Placebo tests of conditional conservatism. *The Accounting Review*, 91 (2), 625–648.
- Pyun, S. (2019). Variance risk in aggregate stock returns and time-varying return predictability, *Journal of Financial Economics* 132, 150-174.
- Rashidi, M; & Ebrahimi, E. (2021). The Role of Managers' Ability and Smoothing Dividends in Changing the Information Content of Current Earnings. *Accounting and Auditing Review*, 27(4), 581-603. (In Persian)
- Ridgeway, C. L; & Erickson, K. G. (2000). Creating and spreading status beliefs. *American Journal of Sociology*, 106(3), 579–615. doi:10.1086/318966
- Salhin, A; Sherif, M; & Jones, E. (2016). Managerial sentiment, consumer confidence and sector returns. *International Review of Financial Analysis*, 47, 24–38.
- Shahrzadi, M; Foroghi, D; & Amiri, H. (2020). The Effect of Left Tail Risk on Expected Excess Returns and Its Consequences on the Persistence of Left Tail Returns. *Financial Research Journal*, 21(4), 593-611. (In Persian)
- Shiri, Y; Sajadi, S. H; & Vaez, S. A. (2018). The Effect of Managers Expectations Stickiness on Relationship between Sustainability of Profitability Anomalies and Stock Price Synchronicity. *Accounting and Auditing Review*, 25(3), 367-386. (In Persian)
- Troyer, L. (2001). Effects of protocol difference on the study of status and social influence. *Current Research in Social Psychology*, 6(13), 182–204.
- Trueman, B. (1986). Why do managers voluntarily release earnings forecasts? *J Account Econ*, 8:53–71.
- Webster, M; & Walker, L. S. (2016). The theories of status characteristics and expectation states. In S. Abrutyn (Ed.), *Handbook of contemporary sociological theory* (pp. 321–342). Cham: Springer.
- Xu, X; Wang, X; & Han, N. (2013). Accounting Conservatism, Ultimate Ownership and Investment Efficiency. *China Finance Review International*, 2(1), 53-77.

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی: نقش

تعدیل‌کنندگی عملکرد راهبری و عملکرد شرکت^۱غریبه اسماعیلی کیا^۲، مهدیس ناصری^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۱

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رقابتی با نقش تعدیل‌کنندگی عملکرد راهبری و عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی است. نمونه پژوهش متشکل از ۱۶۶۰ مشاهده با مجموع ۱۶۶ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ است و داده‌ها با استفاده از رگرسیون خطی چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که مسئولیت اجتماعی شرکت، بر راهبرد راهبری هزینه و راهبرد تمایز تاثیر مثبت و معناداری دارد. از بین سه مولفه عملکرد راهبری، استقلال کمیته حسابرسی و کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی، تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد راهبری هزینه را تقویت می‌کند، اما استقلال هیئت مدیره، نقش تعدیل‌کنندگی بر این تاثیر ندارد. همچنین، از بین سه مولفه عملکرد راهبری، تنها کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد تمایز را تقویت می‌کند. علاوه بر این، ارزش افزوده اقتصادی و ارزش افزوده بازار، تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر هر دو راهبرد راهبری هزینه و تمایز را تقویت می‌کنند. ارتقای عملکرد راهبری شرکت‌ها از طریق اجرای اصول راهبری شرکتی و همچنین برنامه‌ریزی جهت بهبود عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی موجب تقویت تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رقابتی و به تبع، بهره‌مندی شرکت از مزایای این امر می‌شود. علاوه بر این، با در نظر گرفتن اهمیت عملکرد راهبری و مشارکت مسئولیت اجتماعی در راهبردهای رقابتی، مدیران می‌توانند ضمن کسب مزیت رقابتی، موجب خلق ارزش و مشروعیت در جامعه برای شرکت شوند.

واژه‌های کلیدی: مسئولیت اجتماعی شرکت، راهبری هزینه، تمایز، عملکرد راهبری، ارزش آفرینی.

طبقه‌بندی موضوعی: M40, M41, M49.

doi: 10.22051/jera.2025.48850.3319

۲. دانشیار، گروه حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. (نویسنده مسئول).
(gh.esmailikia@ilam.ac.ir)

۳. کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. (mahdisnaseri901@gmail.com).
https://jera.alzahra.ac.ir

مقدمه^۱

در محیط رقابتی امروزی، مسئولیت اجتماعی شرکت، نه تنها منعکس کننده رفتار اجتماعی و تعهدات اخلاقی شرکت‌ها، بلکه به عنوان عاملی برای کسب مزیت رقابتی نیز در نظر گرفته می‌شود (مادونو و همکاران^۲، ۲۰۱۶). اهمیت اجرای فعالیت‌های مسئولیت‌پذیر اجتماعی در بین شرکت‌ها در سراسر جهان در حال افزایش است و چنین اقداماتی در حال حاضر، بخشی ضروری از عملیات تجاری شرکت‌ها هستند. دلیل این امر، آن است که امروزه شرکت‌ها نه تنها بر اساس نتایج مالی، بلکه بر اساس نتایج غیرمالی مانند فعالیت‌های اجتماعی نیز ارزیابی می‌شوند (رو و همکاران^۳، ۲۰۱۶). مزیت رقابتی شرکت‌ها در شرایط اقتصاد بازار امروزی، صرفاً با تضمین محصولات و خدمات با کیفیت بالا ایجاد نمی‌شود؛ لذا، شرکت‌ها در راهبردهای رقابتی خود باید عناصری مانند مسئولیت اجتماعی، رفتار اخلاقی و پاسخگویی شرکتی را درگیر کنند (المسری و همکاران^۴، ۲۰۲۳). بر این اساس، یکی از راهکارهای شرکتی که مایل به افزایش اعتماد محیط اجتماعی در عملیات تجاری خود است، پرورش مسئولیت اجتماعی شرکت در سیاست‌ها و راهبردهای رقابتی خود است (ماراکوا و همکاران^۵، ۲۰۲۱).

ضرورت توجه به راهبردهای رقابتی با تحول عظیمی که محیط رقابتی شرکت‌ها را دچار تغییر کرد و همچنین از زمانی که پورتر^۶ (۱۹۸۰) یکی از اولین و شناخته شده‌ترین طبقه‌بندی‌های راهبردهای رقابتی برای شرکت‌ها را تشریح کرد، اهمیت یافت. از اوایل دهه ۱۹۸۰، نوع‌شناسی راهبرد پورتر (۱۹۸۰)، پذیرفته شده‌ترین گونه‌شناسی برای بحث، طبقه‌بندی و انتخاب راهبردهای شرکت بوده است (پیزانو و هیت^۷، ۲۰۱۲). به اعتقاد پورتر (۱۹۸۰)، مرتبط‌ترین و مهم‌ترین جنبه محیط رقابتی، صنعتی است که شرکت در آن رقابت می‌کند. به تعبیر پورتر، صنعت، «عرصه‌ای» است که رقابت در آن رخ می‌دهد. با توجه به این دیدگاه، پورتر در ادامه، سه راهبرد رقابتی رهبری هزینه^۸، تمایز^۹ و تمرکز^{۱۰} را معرفی نمود و توصیه کرد که شرکت‌ها به منظور مقاومت

۱. این مقاله مستخرج از پایان نامه می‌باشد.

2. Madueno et al.
3. Rhou et al.
4. Elmassri et al.
5. Marakova et al.
6. Porter
7. Pisano & Hitt
8. Cost Leadership
9. Differentiation
10. Focus

برابر فشار نیروهای رقابتی و رسیدن به سودآوری بالاتر از میانگین صنعت، یکی از این راهبردها را اجرا نمایند.

راهبرد رهبری هزینه، مستلزم آن است که شرکت‌ها محصولاتی را با هزینه‌ها و قیمت‌های کمتر نسبت به رقبای خود ارائه دهند و در نتیجه مزیت رقابتی به دست آورند. این راهبرد شامل به دست آوردن سهم بازار از طریق جلب نظر مشتریان آگاه و حساس به قیمت است (حبیب^۱، ۲۰۲۳). از سوی دیگر، ماهیت راهبرد تمایز این است که شرکت، محصول یا خدمتی را ارائه کند که آن را در سطح صنعت، منحصر به فرد بدانند؛ این منحصر به فرد بودن ممکن است در طراحی، تصویر ذهنی برند، فناوری، امکانات و قابلیت‌ها، خدمات مشتریان، شبکه توزیع و فروش یا سایر جنبه‌ها باشد (نثاری، ۱۴۰۱). در اجرای سومین استراتژی یعنی استراتژی تمرکز بر نوع خاصی از محصول، سازمان می‌کوشد تا بر بخش‌های خاصی از بازار یا گروه‌هایی خاص از خریداران متمرکز شود. شرکت می‌خواهد از طریق کاهش هزینه‌ها و یا متمایز ساختن محصول و محدود کردن بازار، به این هدف دست یابد (مرادی و قنبری، ۱۴۰۲). از این رو، راهبرد تمرکز به عنوان راهبردی که در یک بازار خاص اجرا می‌شود، از دو راهبرد رهبری هزینه و تمایز مشتق شده است (عبدالقادر و همکاران، ۲۰۲۴، پورتر، ۱۹۸۰)، بر این اساس در پژوهش‌های متعدد خارجی و داخلی (عبدالقادر و همکاران، ۲۰۲۴، المسری و همکاران، ۲۰۲۳، جونیاارتی و همکاران^۲، ۲۰۲۱، راجیو و همکاران^۳، ۲۰۲۲، وقفی و همکاران، ۱۴۰۱، ...) راهبرد تمرکز نادیده گرفته شده و تمرکز بر دو راهبرد عمومی و اصلی یعنی رهبری هزینه و تمایز بوده است. در پژوهش حاضر نیز از همین رویه پیروی شده است.

توجه به رفتار اجتماعی^۴ و تعهدات اخلاقی شرکت‌ها نسبت به جامعه پس از رسوایی شرکت‌هایی مانند انرون^۵ و ورلد کام^۶ که به عملکرد راهبری^۷ ضعیف آنها نسبت داده شد، بیش از پیش مورد توجه ذینفعان قرار گرفته است. لذا، سیاست‌های راهبری شرکتی^۸ باید به نحوی تنظیم و اجرا شود تا مدیران را به پیگیری فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی هدایت کند و

1. Habib
2. Juniarti et al.
3. Rajiv et al.
4. Social Behavior
5. Enron
6. Worldcom
7. Governance Performance
8. Corporate Governance

راهبردهای رقابتی شرکت را با اصول راهبری شرکتی همسو کنند تا از یک سو، ثروت سهامداران حداکثر شود و از سوی دیگر به انتظارات اجتماعی سایر ذینفعان به نحو احسن پاسخ داده شود. بر این اساس، وجود یک ساختار و نظام راهبری شرکتی سالم (به عنوان مثال، توجه به استقلال هیئت مدیره و کارایی واحد حسابرسی داخلی) می تواند به یکپارچه سازی بهتر مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی کمک کند (المسری و همکاران، ۲۰۲۳). مدیرانی که خواهان تعالی و حفظ عملکرد پایدار^۱ هستند، باید مسئولیت اجتماعی شرکت را به عنوان یک ابزار راهبردی که به نوبه خود، نوعی مزیت رقابتی نامشهود برای شرکت ها فراهم می آورد، در راهبردهای رقابتی و تجاری خود ادغام نمایند تا ضمن تضمین اعتبار از دریچه عملکرد راهبری، زمینه را برای ارزش آفرینی نیز فراهم نمایند (عبدالقادر و همکاران^۲، ۲۰۲۴). راه های مختلفی وجود دارد که از طریق آنها مزایای مسئولیت اجتماعی می تواند ارزیابی شود، اما هدف نهایی کمک به شرکت برای متمایز شدن آن در قبال رقبا یا کاهش هزینه ها یا هر دو است (فونورا و کویلهو، ۲۰۲۱)، این دو هدف مستقیماً با دو راهبرد اصلی رقابتی یعنی تمایز محصول و رهبری هزینه برای اطمینان از مزیت رقابتی مرتبط هستند (پورتر، ۱۹۸۰)، لذا در پژوهش حاضر نخست بر ارتباط بین مسئولیت اجتماعی و راهبردهای رقابتی تمرکز شده است، بر اساس تئوری نمایندگی، راهبری شرکتی باید از طریق هدایت سیاست های استراتژیک شرکت در راستای منافع ذینفعان، هر گونه اختلافات را کاهش دهد. سیاست های راهبری شرکتی باید مدیران را در مورد پذیرش مسئولیت اجتماعی شرکت تحت تاثیر قرار دهد و استراتژی های کلی مسئولیت اجتماعی شرکت ها را تعدیل کند (المسری و همکاران، ۲۰۲۳). علاوه بر این، عملکرد خوب راهبری شرکتی، شرکت ها را قادر می سازد تا از سرمایه خود به نحو احسن استفاده کنند، اعتماد سرمایه گذاران را حفظ کنند و سرمایه گذاری های بلندمدت بیشتری را جذب کنند که منجر به بهبود شهرت شرکت می شود. با این وجود، شهرت مثبت شرکت تنها در صورتی امکان پذیر است که رفتار اخلاقی در مورد مسائل زیست محیطی، اجتماعی و راهبری از جمله افشای صادقانه مسئولیت اجتماعی وجود داشته باشد (اسمیت و همکاران^۳، ۲۰۱۰). لذا منطق اثر تعدیل کنندگی عملکرد راهبری این است که سازوکارهای نظام راهبری شرکتی سالم،

1. Sustainability Performance

2. Abdelqader et al.

3. Smith et al.

محرك اصلی پایداری اجتماعی و پایداری مالی و تضمین مشروعیت شرکت در جامعه هستند (المسری و همکاران، ۲۰۲۳)، بر این مبناء، در درجه دوم، نقش تعدیل‌کنندگی راهبری شرکتی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی و راهبردهای رقابتی نیز مورد توجه قرار گرفته است. در محیط پرتلاطم امروزی، سازمان‌ها اغلب با تلاش برای ارائه عملکرد مالی قوی و حفظ مزیت رقابتی و در عین حال تأکید بر پایداری خود به مسئولیت اجتماعی و اهداف پایداری زیست‌محیطی، تلاش می‌کنند ذینفعان مربوطه را راضی کنند (اورلیتزکی و همکاران، ۲۰۱۱). شرکت‌های موفق از لحاظ مالی منابع کمتری در ایجاد عملکرد مالی بالای خود به کار می‌گیرند در نتیجه می‌توانند بخش اعظم منابع خود را به عملکرد اجتماعی اختصاص دهند (عرب صالحی و همکاران، ۱۳۹۲). از طرف دیگر، رابطه بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی می‌تواند منفی باشد، زیرا هزینه‌های مسئولیت اجتماعی باعث ایجاد هزینه‌های اضافی برای شرکت‌ها می‌شود و وجوه را از سرمایه‌گذاری‌های بالقوه سودآورتر منحرف می‌کند (شقایق و مشایخ، ۱۴۰۲). بر مبنای استدلال‌های ارائه شده، تمرکز نهایی این پژوهش بر ایفای نقش تعدیل‌کنندگی عملکرد شرکت بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی و راهبردهای رقابتی است. بر این اساس پژوهش حاضر از چند بعد دارای نوآوری و دانش‌افزایی است: نخست آنکه، از یک سو نتایج مطالعات پیشین از عدم ثبات و عدم توافق روابط بین راهبردهای رقابتی شرکت و مسئولیت اجتماعی حکایت دارد (کوچمن و موون^۱، ۲۰۱۲؛ المسری و همکاران، ۲۰۲۳)، از سوی دیگر اکثر مطالعات گذشته اثر مسئولیت اجتماعی شرکت را تنها بر راهبرد تمایز (شائو و همکاران^۲، ۲۰۲۳) و یا بر راهبرد رهبری هزینه (ابوبکر و همکاران^۳، ۲۰۲۴) بررسی کردند؛ لذا نوشتارهای تخصصی پیشین نتوانسته‌اند شواهد روشن و دلایل محکمی از نحوه ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی ارائه دهند. بر این مبناء، پژوهش حاضر با بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و هر دو راهبرد رقابتی عمومی (رهبری هزینه و تمایز) شکاف موجود را پر می‌کند تا درک و بینش جامع‌تری از رابطه بین متغیرهای مذکور ارائه گردد.

دوم، پژوهش حاضر با پررنگ کردن نقش عملکرد راهبری شرکت به عنوان عنصر تاثیرگذار بالقوه و حلقه مفقوده بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی، به تکمیل

1. Kotchen & Moon

2. Shao et al.

3. Abubakar et al.

شواهد تجربی حاصل از مطالعات قبلی کمک می‌کند. سوم، برخلاف مطالعات پیشین که اغلب از معیارهای سنتی برای ارزیابی عملکرد شرکت بهره گرفته شده است، در پژوهش حاضر، به منظور سنجش عملکرد شرکت، از دو معیار مبتنی بر ارزش، یعنی ارزش افزوده اقتصادی و ارزش افزوده بازار بهره گرفته شده است تا کاستی‌های معیارهای سنتی ارزیابی عملکرد پوشش داده شود. با عنایت به مطالب گفته شده، هدف پژوهش حاضر، بررسی تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رقابتی با نقش تعدیل‌کنندگی عملکرد راهبری و عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی است. مطالعه حاضر به این شرح پیکربندی شده است: ابتدا به مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها پرداخته شده است. سپس مدل پژوهش، یافته‌های تجربی و نتایج آزمون فرضیه‌ها شرح داده شده است. در نهایت نیز، با ارائه بحث و نتیجه‌گیری به همراه ذکر پیشنهادها و محدودیت‌ها، پژوهش خاتمه می‌یابد.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

با تأکید روزافزون بر تعهدات اخلاقی شرکت‌ها، مدیران باید تصمیم بگیرند که چگونه مسئولیت اجتماعی شرکت را در راهبردهای رقابتی خود ادغام کنند (المسری و همکاران، ۲۰۲۳). شرکت‌ها می‌توانند از راه‌های مختلف از مزایای مسئولیت اجتماعی شرکت بهره‌مند شوند؛ با این حال، هدف نهایی پیگیری اقدامات مسئولیت‌پذیر اجتماعی، کمک به شرکتی است که خواهان متمایز شدن از رقبا یا کاهش هزینه‌هاست (فونتورا و کوئلهو^۱، ۲۰۲۲). این دو هدف، به طور مستقیم با ماهیت دو راهبرد رقابتی عمومی، یعنی رهبری هزینه و تمایز مرتبط است (المسری و همکاران، ۲۰۲۳). راهبرد رهبری هزینه، تلاشی برای افزایش سهم از بازار از طریق تاکید بر هزینه تولید پایین‌تر نسبت به رقباست که شرکت‌ها را قادر به بهره‌گیری از صرفه‌جویی در مقیاس^۲، دسترسی بیشتر به منابع، محدودیت هزینه در تحقیق و توسعه^۳، کاهش هزینه‌های فروش و تبلیغات، کنترل شدید هزینه‌های سربار^۴ و به طور کلی، کاهش هزینه هر واحد محصول می‌کند. از سوی دیگر، راهبرد تمایز مستلزم توسعه کالاها یا خدمات منحصر به فرد با اتکا به وفاداری مشتری به برند تجاری است (پورتر، ۱۹۸۰). علاوه بر این، زمانی که شرکت‌ها منابع

1. Fontoura & Coelho
2. Economy of Scale
3. Research and Development (R&D)
4. Overhead Expenses

مالی و غیرمالی بیشتری را به فعالیت‌های اجتماعی (بجای نوآوری محصولات) تخصیص می‌دهند، هزینه‌های مربوط به شکایات، دعاوی قضایی و آسیب‌های شهرت کمتری دارند که همراستا با رسالت رهبران هزینه است (اویار و همکاران^۱، ۲۰۲۳). رهبران هزینه همچنین می‌توانند از مسئولیت اجتماعی شرکت برای ایجاد روابط قوی‌تر با تامین‌کنندگان^۲ که اصول اخلاقی را در اولویت قرار می‌دهند، برای تامین مواد خام ارزان‌تر و یا اعتبارندگان^۳ برای دریافت تسهیلات با درصد بهره کمتر استفاده کنند (حمید و همکاران^۳، ۲۰۲۰). دالیوال و همکاران^۴ (۲۰۱۱) استدلال کردند که عملکرد بالاتر شرکت در حوزه مسئولیت اجتماعی، با کاهش هزینه سرمایه همراه است. بنابراین، فرض می‌شود که رهبران هزینه برای کاهش هزینه سرمایه مشتاق‌تر هستند که نشان‌دهنده این است که آنها با احتمال بیشتری فعالیت‌های زیست‌محیطی و اجتماعی را دنبال می‌کنند (المسری و همکاران، ۲۰۲۳).

از یک سو مشارکت شرکت‌ها در فعالیت‌های اجتماعی، به افزایش موقعیت رقابتی رهبران هزینه با تحریک کارایی هزینه (به عنوان مثال، تخصیص بهتر هزینه، مصرف کمتر آب، انرژی و مواد) و افزایش گردش مالی، کمک شایانی می‌کند (گومز-تروخیلو و همکاران^۵، ۲۰۲۰). از سوی دیگر، گزارشگری مسئولیت اجتماعی، شرکت را ملزم به متحمل شدن هزینه‌های اضافی می‌کند که ممکن است با ماهیت راهبرد رهبری هزینه شرکت در تضاد باشد (حاجی و همکاران^۶، ۲۰۲۲). از طرفی، شرکت‌هایی که راهبرد تمایز را دنبال می‌کنند، اغلب اطلاعات بیشتری در مورد پایگاه مشتریان خود دارند؛ زیرا آنها باید محصولات نوآورانه را همسو با سلیقه مشتریان طراحی و تولید نمایند (میلر^۷، ۱۹۸۶). در نتیجه به طور معمول، هزینه‌های پنهان مرتبط با برنامه‌ریزی، مدیریت و ارزیابی ابتکارات اجتماعی، بهتر توسط متمایزکننده‌ها مدیریت می‌شوند. شرکت‌های پیرو راهبرد تمایز با ایجاد تمایز در محصولات و خدمات، با استفاده از نوآوری برای ارزش‌آفرینی برای بازارهای موجود یا ایجاد ارزش و منافع اجتماعی برای بازارهای جدید، از عملکرد اجتماعی مطلوبی برخوردار می‌شوند (عبدالقادر و همکاران، ۲۰۲۴).

1. Uyar et al.
2. Creditors
3. Hamid et al.
4. Dhaliwal et al.
5. Gomez-Trujillo et al.
6. Haji et al.
7. Miller

با تکیه بر استدلال‌های رویکرد مبتنی بر منابع، انتظار می‌رود که شرکت‌هایی که دارای راهبرد تمایز هستند، از منابع داخلی خود برای هزینه‌های تحقیق و توسعه بیشتر از هزینه‌های فعالیت‌های زیست‌محیطی و اجتماعی استفاده کنند (عبدالقادر و همکاران، ۲۰۲۴). بنابراین، با تمرکز شدید بر تحقیق و توسعه و متحمل شدن مقدار زیادی از هزینه‌های عملیاتی (به عنوان مثال، استفاده از مواد پرهزینه‌تر و مرغوب‌تر)، مشارکت متمایزکننده‌ها در اقدامات اجتماعی، ممکن است به دلیل ترجیح متمایزکننده‌ها به تولید محصولات با قیمت بالا و کیفیت بالا، بجای هزینه در فعالیت‌های اجتماعی و خیریه، مورد توجه قرار نگیرد (محمود و همکاران^۱، ۲۰۲۳).

مبانی نظری بررسی شده، بیانگر اثرات و روابط ترکیبی و تا حدی متناقض بین مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی (رهبری هزینه و تمایز) است. این روابط ترکیبی در یافته‌های مطالعات تجربی مرتبط نیز کاملاً مشهود است. بدین منظور در ادامه، ابتدا اثر مسئولیت‌های اجتماعی بر راهبردهای رقابتی و سپس اثر راهبردهای رقابتی بر مسئولیت اجتماعی شرکت و همچنین روابط بین این دو متغیر در مطالعات تجربی مرور می‌شود.

المسری و همکاران (۲۰۲۳) نشان دادند که سه رکن مسئولیت اجتماعی شرکت (یعنی ارکان زیست‌محیطی، اجتماعی و راهبری) و تمام معیارهای فردی این سه رکن به طور قابل توجهی استراتژی رهبری هزینه را تحریک می‌کنند. در حالی که مشارکت در مسئولیت اجتماعی شرکت، استراتژی تمایز را تضعیف می‌کند. بای^۲ (۲۰۲۲) و اوپادایا و همکاران^۳ (۲۰۱۸) نیز، هر کدام به نحوی نشان دادند که مشارکت شرکت‌ها در جنبه‌های مختلف مسئولیت اجتماعی (مانند مدیریت زباله، بازیافت پلاستیک و مدیریت زنجیره تامین سبز) وجهه اجتماعی شرکت را بهبود می‌بخشد و مشتریان را متقاعد می‌کند که قیمت‌های بالاتری را برای محصولات و خدمات پردازند.

گالبریث و همکاران^۴ (۲۰۲۲) نشان دادند که راهبرد تمایز، با مسئولیت اجتماعی و اخلاقی شرکت رابطه مثبت و معناداری دارد. پینگک^۵ (۲۰۲۰) بین استراتژی تمایز و مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه مثبت و رابطه منفی بین استراتژی رهبری هزینه و مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه منفی را مستند نمود. چو و تسانگ^۵ (۲۰۲۰) نشان دادند که راهبرد تمایز، رابطه بین مسئولیت

1. Mahmood et al.
2. Bai
3. Upadhaya et al.
4. Galbreath et al.
5. Cho & Tsang

اجتماعی و ارزش شرکت را تقویت می‌کند، در حالی که راهبرد رهبری هزینه این رابطه را تضعیف می‌کند. نتایج مطالعه پانوار و همکاران (۲۰۱۶) نشان داد که رقابت شرکت از طریق راهبرد تمایز، بر مشارکت اجتماعی شرکت تاثیر مثبت و معناداری دارد. رضایی‌پیشه‌نویی و همکاران (۱۴۰۰) نشان دادند که شرکت‌های پیرو راهبرد تجاری تهاجمی، تمایل بیشتری به افشای مسئولیت اجتماعی نسبت به شرکت‌های برخوردار از راهبرد تدافعی دارند. تفقیدی و همکاران (۱۳۹۹) نشان دادند که راهبرد تمایز، تاثیر مثبت بر ابعاد زیست‌محیطی و اجتماعی نظام مسئولیت اجتماعی شرکت دارد.

مطالعات بسیاری نشان داده‌اند که معرفی متغیرهای تعدیل‌گر خاصی که ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی شرکت‌ها را تقویت می‌کنند بسیار راحت است، بدین ترتیب پیشرفت‌های بیشتر در این زمینه، توضیح نتایج متفاوت حاصل شده از روابط بین این دو متغیر را تسهیل می‌کند (المسری و همکاران ۲۰۲۳، زیمون و همکاران، ۲۰۲۲، ییلماز و همکاران، ۲۰۲۲). بر اساس تئوری مشروعیت، نوآوری‌های مسئولیت اجتماعی شرکت با بهبود مشروعیت شرکت در بین ذینفعان، به شرکت‌ها مزیت‌های رقابتی می‌دهد، در نتیجه موفقیت بیشتر در بازارهای هدف را تضمین می‌کند (انوار و همکاران، ۲۰۱۹). راهبری شرکتی جزو لاینفک عملکرد مسئولیت اجتماعی است، مطالعات پیشین بصورت تجربی تایید کرده‌اند که راهبری شرکتی خوب با عملکرد مسئولیت اجتماعی رابطه مثبتی دارد (هارجوتو و جو، ۲۰۱۱). بهمانی و سوناوالا^۱ (۲۰۰۵) استدلال کردند که راهبری شرکتی و مسئولیت اجتماعی شرکت، دو روی یک سکه هستند و وجود این دو عنصر، شفافیت شرکتی و ارزش‌آفرینی را برای شرکت به ارمغان می‌آورد. راهبری شرکتی، تعادل بین اهداف اجتماعی و اقتصادی و فردی و جمعی را تضمین و منافع شرکت‌ها و جامعه را همسو می‌کند (زیمون و همکاران، ۲۰۲۲) و نقش مهمی در کسب مزیت رقابتی دارد. سیاست‌های راهبری شرکتی می‌تواند بطور قابل توجهی مشارکت شرکت‌ها در مسئولیت اجتماعی را تحت تاثیر قرار دهد (جو و همکاران^۲، ۲۰۱۶).

مطالعات پیشین که رابطه بین فعالیت‌های راهبری شرکتی و استراتژی شرکت را مورد بررسی قرار دادند، نتیجه گرفتند که راهبری شرکتی خوب، تمرکز استراتژیک را تشویق می‌کند، اعتماد بازار و حمایت جامعه را بهبود می‌بخشد، و منبع مهمی از مزیت رقابتی شرکت است (جو و

1. Bhimani & Soonawalla
2. Jo et al.

همکاران، ۲۰۱۶). المسری و همکاران (۲۰۲۳) نقش تعدیل‌کنندگی عملکرد راهبری بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی را برجسته نمودند، یافته‌های آنان نشان داد که ساختار راهبری رابطه بین مشارکت مسئولیت اجتماعی شرکت و استراتژی تجاری آن را تعدیل نمی‌کند، که دلالت بر فقدان سیاست‌های شرکتی دارد که همزمان هم سرمایه‌گذاری در مسئولیت اجتماعی و هم استراتژی‌های آن را در نظر بگیرد. تیپ‌لی و نگویان^۱ (۲۰۲۲) تاثیر مثبت و معنادار راهبری شرکتی بر ارزش شرکت از طریق نقش میانجی مسئولیت اجتماعی شرکت را به طور تجربی اثبات نمودند. ییلماز و همکاران (۲۰۲۲) به طور تجربی نشان دادند که عملکرد راهبری شرکت به عملکرد اجتماعی شرکت گره خورده است. اوپار و همکاران (۲۰۲۱) نشان دادند که اثربخشی راهبرد رهبری هزینه، به طور قابل توجهی وابسته به مسئولیت اجتماعی و عملکرد راهبری شرکت است. یافته‌های محمود و همکاران (۲۰۲۳)، رابطه مثبت و معنادار راهبرد رهبری هزینه با پایداری زیست‌محیطی، اجتماعی و راهبری شرکت و رابطه منفی و معنادار راهبرد تمایز با پایداری زیست‌محیطی و اجتماعی شرکت را مستند نمود. نتایج پژوهش فرهاد و رحمان^۲ (۲۰۲۰) نشان داد که مولفه‌های راهبری شرکتی همچون استقلال هیئت مدیره و دوگانگی مدیرعامل، افشای مسئولیت اجتماعی شرکت را بهبود می‌بخشد.

از یک سو، تعامل بین عملکرد شرکت و مسئولیت اجتماعی شرکت پیچیده است اما به طور فزاینده‌ای به عنوان عاملی حیاتی برای شیوه‌های تجاری پایدار شناخته می‌شود (آقابنا و همکاران^۳، ۲۰۲۳) و از سویی دیگر، تعامل بین راهبردهای رقابتی و عملکرد شرکت پیچیده و چندوجهی است (اوندیتی^۴، ۲۰۱۸). بر اساس تئوری ذینفعان، شرکت‌هایی که از سطح بالایی از عملکرد اجتماعی برخوردارند، تامین انتظارات ذینفعان را در طراحی راهبردهای شرکت مورد توجه قرار می‌دهند (جودی و همکاران، ۱۴۰۲). راهبردهای رقابتی مورد استفاده در سازمان تاثیر بسیاری بر عملکرد آنها دارد، به شکلی که برخی معتقدند انتخاب و اجرای راهبرد بهتر منجر به عملکرد بهتر برای سازمان خواهد بود (لشکری و همکاران، ۱۳۹۳).

در ارزیابی عملکرد به روش سنتی، تنها به سود حسابداری توجه می‌شود و به دلیل اینکه در آن هزینه منابع شرکت‌ها مورد توجه قرار نمی‌گیرد، روش مطلوبی شمرده نمی‌شود (ابوالفتحی

1. Tiep Le & Nguyen
2. Fahad & Rahman
3. Aqabna et al.
4. Onditi

و همکاران، ۱۴۰۰) معیارهای عملکرد مبتنی بر ارزش، معیارهایی هستند که می‌توان از طریق آن ارزش ایجاد شده سهامداران را با هدف حداکثرسازی ثروت و بالا بردن نرخ بازده برای آنها اندازه‌گیری و مدیریت نمود (مرادی و همکاران، ۱۳۹۳). ارزش افزوده اقتصادی و ارزش افزوده بازار از معیارهای نوین عملکردی محسوب می‌شوند که مورد توجه مدیران شرکت‌ها، شرکت‌های مشاوره مالی و پژوهشگران قرار گرفته است (ابوالفتحی و همکاران، ۱۴۰۰). لذا با توجه به مزایای این معیارها، پژوهش حاضر نیز از آنها بهره‌مند شده است.

فریناس^۱ (۲۰۱۵) اذعان نمود که مسئولیت‌پذیری اجتماعی، یک تعامل راهبردی است که به شرکت‌ها اجازه می‌دهد خلق ارزش کنند، مزیت رقابتی کسب کنند و در عین حال، عملکرد کلی شرکت را بهبود بخشند. هو و همکاران^۲ (۲۰۲۲) نیز اظهار نمودند که اگر مسئولیت اجتماعی شرکت، هسته اصلی راهبرد یک شرکت را شکل دهد، می‌تواند خود به عنوان بخشی از مزیت رقابتی شرکت باشد و بر ابعاد گوناگون عملکرد شرکت تاثیر مثبت بگذارد. چن و همکاران^۳ (۲۰۱۸) استدلال کردند که فعالیت‌های مسئولیت‌پذیر اجتماعی، به طور منفی و مثبت بر عملکرد شرکت تأثیر می‌گذارد. اثرات منفی مسئولیت اجتماعی شرکت ممکن است ناشی از هزینه‌های صریح^۴ (آشکار) و هزینه‌های ضمنی^۵ (پنهان) فعالیت‌های اجتماعی شرکت باشد. هزینه‌های ضمنی، اغلب جز هزینه‌های مالی ظاهر نمی‌شوند؛ بلکه مربوط به برنامه‌ریزی، مدیریت و ارزیابی فعالیت‌های اجتماعی مدنظر هستند که باعث افزایش بار مالی و اداری شرکت‌ها می‌شود و پیامدهای مثبت مسئولیت اجتماعی مرتبط با عملکرد شرکت را کمرنگ‌تر می‌کند (عبدالقادر و همکاران، ۲۰۲۴). در مقابل، هزینه‌های صریح مسئولیت اجتماعی مانند استفاده از مواد بهتر، تجهیزات پیشرفته‌تر برای حفظ محیط‌زیست و هزینه‌های مستقیم در فعالیت‌های اجتماعی، به مراتب ملموس‌تر و بیشتر قابل اندازه‌گیری هستند (بارنت و سالومون^۶، ۲۰۰۶؛ وادوک و گریوز^۷، ۱۹۹۷).

1. Frynas

2. Ho et al.

3. Chen et al.

4. Explicit Costs

5. Implicit Costs

6. Barnett and Salomon

7. Waddock and Graves

مختارالدین و همکاران^۱ (۲۰۱۹) نشان دادند که عملکرد مالی شرکت، بر رابطه بین راهبری شرکتی مطلوب، مسئولیت اجتماعی شرکت و ارزش شرکت، نقش تعدیل‌کنندگی دارد. یافته‌های تجربی چن و همکاران (۲۰۱۸) نشان داد که راهبرد رهبری هزینه و تمایز، رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و عملکرد مالی شرکت را به طور مثبت تعدیل می‌کند. اسدی و همکاران (۱۴۰۱) نشان دادند که راهبرد کسب و کار شرکت، رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ارزش آفرینی نقدی را به طور مثبت تحت تاثیر قرار می‌دهد. نتایج پژوهش جرجونی و همکاران (۱۴۰۱) نیز موید آن بود که رقابت بازار محصول، بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و عملکرد عملیاتی، اثر تعدیل‌کننده مثبت و معناداری دارد. اشرف‌طالبش و همکاران (۱۴۰۰) نشان دادند که عوامل زیست‌محیطی و اجتماعی، تاثیر مثبت و معناداری بر ارزش بازار شرکت‌ها دارند. حاجیها (۱۳۹۷) دریافت که با حضور افشای بیشتر مسئولیت اجتماعی، راهبرد تمایز نسبت به راهبرد رهبری هزینه، تاثیر بیشتری بر عملکرد شرکت دارد. فخاری و فلاح‌پور (۱۳۹۶) دریافتند که بازده دارایی و شاخص کیوتوبین^۲، نقش میانجی کامل را بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزش افزوده بازار ایفا می‌کنند.

فرضیه‌های پژوهش

با عنایت به مطالب ذکر شده در قسمت مبانی نظری، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر تدوین شده‌اند:

- فرضیه اول) مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رقابتی رهبری هزینه، تاثیر دارد.
- فرضیه دوم) مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رقابتی تمایز، تاثیر دارد.
- فرضیه سوم) عملکرد راهبری، تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رقابتی رهبری هزینه را تقویت می‌کند.
- فرضیه چهارم) عملکرد راهبری، تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رقابتی تمایز را تقویت می‌کند.
- فرضیه پنجم) عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی، تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رقابتی رهبری هزینه را تقویت می‌کند.

1. Mukhtaruddin et al.

2. Tobin's Q Index

فرضیه ششم) عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی، تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رقابتی تمایز را تقویت می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر، به بررسی تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رقابتی با نقش تعدیل‌کنندگی عملکرد راهبری و عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی پرداخته شده است. بنابراین، می‌توان این پژوهش را به عنوان پژوهش کاربردی، توصیفی و مبتنی بر تحلیل رگرسیونی طبقه‌بندی نمود. در این پژوهش، جامعه آماری شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد بر اساس شرایط ذکر شده در جدول (۱)، شرکت‌های مورد بررسی تعیین گردید:

جدول ۱. روند انتخاب نمونه

شرح	تعداد شرکت	درصد از کل جامعه
تعداد کل شرکت‌های پذیرفته شده در بورس در پایان سال ۱۴۰۱	۶۰۳	۱۰۰
معیارها:		
تعداد شرکت‌هایی که در قلمرو زمانی ۱۴۰۱-۹۲ در بورس فعال نبوده‌اند.	(۲۱۷)	(۳۵/۹۸)
تعداد شرکت‌هایی از سال ۹۲ به بعد در بورس پذیرفته شده‌اند.	(۱۰۳)	(۱۷/۰۸)
تعداد شرکت‌هایی که جز هلدینگ، سرمایه‌گذاری‌ها، واسطه‌گری‌های مالی، بانک‌ها و یا لیزینگ‌ها بوده‌اند.	(۶۱)	(۱۰/۱۱)
تعداد شرکت‌هایی که سال مالی آن‌ها منتهی به ۲۹ اسفند نبوده و یا در قلمرو زمانی پژوهش، تغییر سال مالی داده‌اند.	(۵۶)	(۹/۲۸)
تعداد شرکت‌هایی که در قلمرو زمانی پژوهش، اطلاعات مورد آنها در دسترس نمی‌باشد.	-	-
تعداد شرکت‌های نمونه	۱۶۶	۲۷/۵۲

در مجموع، تعداد ۱۶۶ شرکت حائز شرایط فوق بودند که داده‌های آنها با استفاده از نرم‌افزار اکسل گردآوری، تلخیص، طبقه‌بندی و پالایش گردید و نهایتاً با استفاده از نرم‌افزارهای آماری ایویوز ۱۰ و اسمارت پی ال اس ۴ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

مدل پژوهش، متغیرها و نحوه اندازه‌گیری آنها

به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش، با الهام از پژوهش‌های المسری و همکاران (۲۰۲۳)، جودی و همکاران (۱۴۰۲) و با اتکا بر مبانی نظری تشریح‌شده در بخش‌های پیشین، شش مدل رگرسیونی به شرح زیر مورد استفاده قرار گرفته است:

مدل آزمون فرضیه اول:

Costleadership_{it}

$$= \alpha_0 + \alpha_1 CSR_{it} + \alpha_2 Bsize_{it} + \alpha_3 SIZE_{it} + \alpha_4 LEV_{it} + \alpha_5 CUR_{it} + \alpha_6 FFP_{it} + \varepsilon_0$$

مدل آزمون فرضیه دوم:

Differntiation_{it}

$$= \alpha_0 + \alpha_1 CSR_{it} + \alpha_2 Bsize_{it} + \alpha_3 SIZE_{it} + \alpha_4 LEV_{it} + \alpha_5 CUR_{it} + \alpha_6 FFP_{it} + \varepsilon_0$$

مدل آزمون فرضیه سوم:

Costleadership_{it}

$$= \alpha_0 + \alpha_1 CSR_{it} + \alpha_2 BODIND_{it} + \alpha_3 ACIND_{it} + \alpha_4 IA - EFF_{it} + \alpha_5 CSR_{it} \times BODIND_{it} + \alpha_6 CSR_{it} \times ACIND_{it} + \alpha_7 CSR_{it} \times IA - EFF_{it} + \alpha_8 Bsize_{it} + \alpha_9 SIZE_{it} + \alpha_9 LEV_{it} + \alpha_{10} CUR_{it} + \alpha_6 FFP_{it} + \varepsilon_0$$

مدل آزمون فرضیه چهارم:

Differentiation_{it}

$$= \alpha_0 + \alpha_1 CSR_{it} + \alpha_2 BODIND_{it} + \alpha_3 ACIND_{it} + \alpha_4 IA - EFF_{it} + \alpha_5 CSR_{it} \times BODIND_{it} + \alpha_6 CSR_{it} \times ACIND_{it} + \alpha_7 CSR_{it} \times IA - EFF_{it} + \alpha_8 Bsize_{it} + \alpha_9 SIZE_{it} + \alpha_9 LEV_{it} + \alpha_{10} CUR_{it} + \alpha_6 FFP_{it} + \varepsilon_0$$

مدل آزمون فرضیه پنجم:

Costleadership_{it}

$$= \alpha_0 + \alpha_1 CSR_{it} + \alpha_2 EVA_{it} + \alpha_3 MVA_{it} + \alpha_4 CSR_{it} \\ \times EVA_{it} + \alpha_5 CRS_{it} \times MVA_{it} + \alpha_6 Bsize_{it} + \alpha_7 SIZE_{it} \\ + \alpha_8 LEV_{it} + \alpha_9 CUR_{it} + \alpha_{10} FFP_{it} + \varepsilon_0$$

مدل آزمون فرضیه ششم:

Differentiation_{it}

$$= \alpha_0 + \alpha_1 CSR_{it} + \alpha_2 EVA_{it} + \alpha_3 MVA_{it} + \alpha_4 CSR_{it} \\ \times EVA_{it} + \alpha_5 CRS_{it} \times MVA_{it} + \alpha_6 Bsize_{it} + \alpha_7 SIZE_{it} \\ + \alpha_8 LEV_{it} + \alpha_9 CUR_{it} + \alpha_{10} FFP_{it} + \varepsilon_0$$

در این مدل‌ها، متغیرها به شرح زیر می‌باشند:

متغیر مستقل پژوهش

مسئولیت اجتماعی شرکت (CSR): مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی، در الگوی ال‌گول و همکاران^۱ (۲۰۱۱) دارای چهار بعد است و با تفاضل نقاط قوت از نقاط ضعف مربوط، نمره آن محاسبه می‌شود. گفتنی است در صورت وجود هر نقطه ضعف یا قوت مربوط، عدد ۱ و در صورت نبود آنها عدد صفر در نظر گرفته شده است. اطلاعات مربوط به بازخوانی یادداشت‌های پیوست و گزارش هیئت مدیره شرکت‌ها گردآوری و برای معرفی هر یک از ابعاد، با توجه به ماهیت افشاگری در ایران، از شاخص‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی و همچنین از گواهینامه‌های ISO9001 سیستم مدیریت کیفیت ISO14001 و همچنین مدیریت زیست‌محیطی OHSAS 18001 و استاندارد ایمنی و بهداشت استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، داشتن هر یک از این گواهینامه‌ها (که از طریق مطالعه گزارش‌های شرکت یا تارنمای رسمی آن به دست می‌آید) عدد ۱ را به خود در بخش مربوط اختصاص می‌دهد. بنابراین، تنها از الگوی یادشده استفاده نمی‌شود و معیارها مطابق با استاندارد ایران تعدیل شده است که به صورت رابطه ۴ بیان می‌شود (کاشانی‌پور و قربانی، ۱۴۰۱):

$$CSR-s = CSR-COM-S + CSR-EMP-S + CSR-ENV-S + CSR-PRO-S \quad (۴)$$

که در این رابطه، CSR-S نمره مسئولیت‌پذیری اجتماعی است و CSR-COM-S نمره افشای مشارکت اجتماعی که از تفاضل نقاط قوت و نقاط ضعف خاص خود تقسیم بر تعداد نقاط قوت به صورت رابطه (۵) محاسبه می‌شود:

$$CSR-COM-S = (\sum Strengths - \sum Concerns) / \sum Strengths \quad (5)$$

CSR-EMP-S: نمره افشای روابط کارکنان

CSR-ENV-S: نمره افشای محیط‌زیست و

CSR-PRO-S: نمره افشای ویژگی محصولات است (کاشانی‌پور و قربانی، ۱۴۰۱).

جدول ۲. نقاط ضعف و قوت ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت (ال‌گول و همکاران، ۲۰۱۱)

متغیر	نقاط قوت	نقاط ضعف
مشارکت اجتماعی	(۱) کمک‌های خیریه (۲) کمک‌های نوآورانه (کمک به سازمان‌های غیرانتفاعی و مشارکت در طرح‌های عمومی)	(۱) اثر نامطلوب اقتصادی (اثر منفی بر زندگی و تعطیلی کارخانه) (۲) عدم پرداخت مالیات
روابط کارکنان	(۱) به اشتراک گذاشتن سود نقدی (۲) مزایای بازنشستگی	(۱) ضعف بهداشت و ایمنی (۲) کاهش نیروی کار
محیط زیست	(۱) انرژی پاک (استفاده از سوخت‌هایی با آلاینده‌گی کمتر) (۲) کنترل آلودگی هوا و کاهش گازهای گلخانه‌ای	(۱) تولید زباله‌های خطرناک (۲) پرداخت جریمه به دلیل نقض مقررات مدیریت زباله
ویژگی محصولات	(۱) کیفیت محصول (۲) ایمنی محصول	(۱) پرداخت جریمه در مورد ایمنی محصول (۲) پرداخت جریمه برای تبلیغات منفی

متغیرهای وابسته پژوهش

راهبرد رهبری هزینه (CostLeadership_{it}) و راهبرد تمایز (Differentiation_{it}):

به پیروی از پژوهش‌های مرادی و قنبری (۱۴۰۲)، بالسام و همکاران^۱ (۲۰۱۱) و بنکر و همکاران^۲ (۲۰۱۴) از پنج متغیر برای اندازه‌گیری راهبردهای رقابتی رهبری هزینه و تمایز شرکت استفاده می‌شود. با توجه به نتایج تحلیل عاملی اکتشافی^۳، دو متغیر اول برای اندازه‌گیری راهبرد تمایز و سه متغیر بعدی برای اندازه‌گیری راهبرد رهبری هزینه استفاده می‌گردد.

1. Balsam et al.
2. Banker et al.
3. Exploratory Factor Analysis

SG&A/SALES: نسبت هزینه‌های عمومی اداری و فروش به فروش خالص
 SALES/COGS: نسبت فروش خالص به بهای تمام شده کالای فروش رفته
 SALES/CAPEX: نسبت فروش خالص به مخارج سرمایه‌ای اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات.

SALES/P&A: نسبت فروش خالص به خالص ارزش دفتری ماشین‌آلات و تجهیزات.

EMPLE/ASSETS: نسبت تعداد کارکنان به کل دارایی‌ها

برای به دست آوردن راهبرد تمایز و راهبرد رهبری هزینه، از تحلیل عاملی و شاخص کیزر-میر-اولکین^۱ و آزمون بارتلت استفاده می‌گردد؛ به طوری که در شاخص کیزر-میر-اولکین مقادیر بیشتر از ۴ درصد و در آزمون بارتلت معناداری کمتر از ۱ درصد نشان‌دهنده‌ی شایستگی داده‌ها برای انجام آزمون است. پس از تعیین شاخص کیزر-میر-اولکین و آزمون بارتلت، ضرایب مؤلفه اصلی به تفکیک برای هر یک از شاخص‌های بالا مشخص و به ازای راهبرد تمایز و راهبرد رهبری هزینه، معادله‌هایی همراه با ضرایب به دست می‌آید که تعیین‌کننده امتیاز راهبردها برای هر سال-شرکت می‌باشد (حسینی و لعل‌بار، ۱۴۰۰).

متغیرهای تعدیلگر پژوهش

(۱) عملکرد راهبری (GP): در این پژوهش، به منظور اندازه‌گیری عملکرد راهبری، به پیروی از پژوهش مهربان‌پور و نوری‌زاده (۱۳۹۷) از سه شاخص استقلال هیئت‌مدیره (BODIND)، استقلال کمیته حسابرسی (ACIND) و کارایی عملکرد واحد حسابرسی (IA-EFF) استفاده می‌شود. نحوه سنجش هر کدام از شاخص‌های مذکور به شرح ذیل است:

(۱-۱) استقلال هیئت مدیره (BODIND): استقلال هیئت مدیره که از طریق درصد اعضای

غیرموظف هیات مدیره شرکت i طی دوره t محاسبه می‌شود

(۲-۱) استقلال کمیته حسابرسی (ACIND): استقلال کمیته حسابرسی که با درصد اعضای

غیرموظف کمیته حسابرسی شرکت i طی دوره t محاسبه می‌شود.

(۳-۱) کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی (IA-EFF): کارایی عملکرد واحد

حسابرسی داخلی، متغیری است مصنوعی و در صورتی که عملکرد مدیر واحد

حسابرسی داخلی توسط کمیته حسابرسی بررسی شود، عدد یک و در غیر اینصورت، عدد صفر منظور می‌شود (مهربان پور و نوری‌زاده، ۱۳۹۷).
 ۲) عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی: برای اندازه‌گیری عملکرد شرکت، مطابق با پژوهش‌های سابوگال‌پاوا و همکاران^۱ (۲۰۲۱)، استنکوویسین و سپیلایت^۲ (۲۰۱۴) و جودی و همکاران (۱۴۰۲) از دو شاخص مبتنی بر ارزش یعنی، ارزش افزوده اقتصادی و ارزش افزوده بازار استفاده شده است. نحوه محاسبه هر کدام از معیارهای فوق در زیر به صورت جداگانه شرح داده شده است.
 ۲-۱) نحوه محاسبه ارزش افزوده اقتصادی

$$EVA = NOPAT - (WACC \times Capital)$$

که در آن، EVA، نشان‌دهنده‌ی ارزش افزوده اقتصادی، NOPAT، سود عملیاتی پس از کسر مالیات، Capital، سرمایه بکار گرفته شده و WACC، نشان‌دهنده میانگین موزون هزینه سرمایه است. که با استفاده از رابطه زیر بدست می‌آید (جودی و همکاران، ۱۴۰۲).

$$WACC = (W_d + K_d \times (1-t)) + (W_e + K_e)$$

در این رابطه، W_d وزن بدهی‌های بهره‌دار است که برابر است با تقسیم بدهی‌های بهره‌دار بر (بدهی‌های بهره‌دار + حقوق صاحبان سهام)؛
 K_d نرخ هزینه بدهی‌های بهره‌دار است که از طریق (جمع هزینه‌های مالی/جمع بدهی‌های بهره‌دار) به دست می‌آید؛ W_e وزن حقوق صاحبان سهام که برابر است با حقوق صاحبان سهام بر (بدهی‌های بهره‌دار + حقوق صاحبان سهام)؛ K_e نرخ هزینه حقوق صاحبان سهام که با توجه به مدل گوردون^۳ (۱۹۶۳) و با استفاده از نرخ رشد سود تقسیمی به دست می‌آید (جودی و همکاران، ۱۴۰۲ و گوردون، ۱۹۶۳).

$$K_e = \frac{DPS}{P_0} + g$$

DPS، سود نقدی پرداخت شده برای هر سهم، P_0 ، قیمت هر سهم در ابتدای سال و g ،

نرخ رشد سود تقسیمی که با توجه به پژوهش‌های انجام شده توسط مهرانی و همکاران

1. Sabogal-De La Pava et al.
 2. Stankevičienė & Čepulytė
 3. Gordon

(۱۳۹۳) از رابطه زیر برای محاسبه نرخ رشد شرکت استفاده می‌شود:

$$g = ROE \times \left(\frac{DPS}{EPS} \right)$$

ROE، نشان‌دهنده بازده حقوق صاحبان سهام و EPS نیز نشان‌دهنده سود هر سهم می‌باشد (جوادی و همکاران، ۱۴۰۲).

۲-۲) نحوه محاسبه ارزش افزوده بازار

$$MVA = MV - BV$$

در رابطه فوق، MVA، ارزش افزوده بازار، MV، ارزش بازار حقوق صاحبان سهام و BV نیز ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام را نشان می‌دهد (آقایی و همکاران، ۱۳۹۸).

متغیرهای کنترلی پژوهش

۱) اندازه هیئت‌مدیره (BSIZ): اندازه هیئت‌مدیره که برابر است با تعداد کل اعضای هیئت‌مدیره (حاجیها و یوسفی‌راد، ۱۴۰۱؛ المسری و همکاران، ۲۰۲۳).

۲) اندازه شرکت (SIZE): در این پژوهش، برای تعیین اندازه شرکت به پیروی از ملا نظری و همکاران (۱۳۹۱)، از لگاریتم ارزش دفتری دارایی‌های شرکت استفاده می‌شود.

۳) اهرم مالی (LEV): اهرم مالی شرکت که حاصل تقسیم کل بدهی‌ها بر کل دارایی‌های آن است (کلانتر و همکاران، ۱۴۰۱).

۴) نسبت جاری (CUR): نسبت جاری که از تقسیم دارایی‌های جاری بر بدهی‌های جاری شرکت به دست می‌آید (انصاری و خواجوی، ۱۳۹۰ و المسری و همکاران، ۲۰۲۳).

۵) درصد سهام شناور آزاد (FFP): آن بخش از سهام منتشره را شامل می‌شود که در مالکیت سهامداران راهبردی (استراتژیک) نباشد و در بورس اوراق بهادار قابل معامله باشد و یا به عبارت دیگر، درصدی از سهام شرکت است که طی مراحل مختلف و در دوره زمانی متفاوت، از سوی سهامداران اصلی در بورس اوراق بهادار واگذار شده است و در بورس اوراق بهادار معامله می‌شود (دارابی و ریاضی، ۱۳۹۴).

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی متغیرها در قالب جدول (۳) آورده شده است.

جدول ۳. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	مشاهدات	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
راهبرد رقابتی تمایز Differentiation	۱۶۶۰	۱/۴۱۶	۱/۱۷۲	۳/۳۰۴	-۸/۲۹۱	۱۲۳/۸۴
راهبرد رهبری هزینه CostLeadership	۱۶۶۰	۱۲/۹۷۹	۶/۵۱۰	۹۸/۸۰۳	-۱۳۹۴/۵۹	۳۲۵۵/۱۴۴
مسئولیت اجتماعی CSR	۱۶۶۰	۲/۵۳۵	۳/۰۰۰	۱/۷۲۷	۰/۰۰۰	۵/۰۰۰
استقلال هیئت مدیره BODIND	۱۶۶۰	۰/۲۶۹	۰/۲۸۵	۰/۲۰۹	۰/۰۰۰	۰/۶۰۰
استقلال کمیته حسابرسی ACIND	۱۶۶۰	۰/۵۲۷	۰/۵۰۰	۰/۲۴۰	۰/۲۰۰	۱/۰۰۰
کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی IA-EFF	۱۶۶۰	۰/۴۶۵	۰/۰۰۰	۰/۴۹۹	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
ارزش افزوده اقتصادی EVA	۱۶۶۰	-۶۲۰۶۱۴۲	-۱۶۰۹۷۰	۸۷۴۰۹۸۴۰	-۲۵۰۰۸۳۶۴۱۲	۱۵۲۵۸۸۹۳۳
ارزش افزوده بازار MVA	۱۶۶۰	۳۸۱۱۱۲۷۱	۱۰۱۳۲۳۸	۱۹۶۲۷۱۱۰۵	-۱۳۷۵۸۱۵۸	۳۳۴۶۸۹۶۹۲۳
اندازه هیئت مدیره BSIZE	۱۶۶۰	۵/۶۰۲	۵/۰۰۰	۰/۱۹۷	۵/۰۰	۷/۰۰۰
اندازه شرکت Size	۱۶۶۰	۱۵/۰۵۶	۱۴/۷۳۴	۱/۷۴۰	۱۰/۵۳۳	۲۱/۵۷۲
اهرم مالی Lev	۱۶۶۰	۰/۵۳۹	۰/۵۳۴	۰/۲۱۱	۰/۰۳۱	۱/۵۶۵
نسبت جاری CUR	۱۶۶۰	۱/۷۵۲	۱/۴۰۹	۱/۵۰۶	۰/۲۱۴	۲۷/۰۹۵
درصد سهام شناور FFP	۱۶۶۰	۰/۲۲۷	۰/۲۲۶	۰/۰۷۱	۰/۱۰۰	۰/۳۹۱

همانطور که در جدول (۳) مشاهده می شود، میانگین متغیر راهبرد رقابتی تمایز، برابر با ۱/۴۱۶ و میانگین متغیر راهبرد رهبری هزینه برابر با ۱۲/۹۷۹ است. با توجه به مقادیر حداقل و حداکثر می توان گفت بیشتر شرکت های مورد مطالعه از نظر راهبرد تمایز و رهبری هزینه در سطح

پایین‌تر از متوسط قرار دارند. میانگین مسئولیت اجتماعی برابر با ۲/۵۳۵ می‌باشد و می‌توان گفت افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های مورد مطالعه، در حد متوسط است. نزدیک بودن مقادیر میانگین و میانه نشان می‌دهد که داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار است. انحراف معیار داده‌ها نیز یکی از آماره‌های مهم در آمار توصیفی متغیرهاست که نشان‌دهنده میزان پراکندگی داده می‌باشد. میزان پراکندگی، با توجه حداقل و حداکثر میزان بدست آمده برای هر متغیر قابل تفسیر است.

با توجه به تعریف ارائه شده برای هر گروه از راهبردها (راهبرد تمایز و رهبری هزینه)، از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شده است. در تحلیل عاملی پیش از انجام تحلیل، شایستگی داده‌ها توسط دو آزمون کیزر-میر-اولکین^۱ و بارتلت بررسی که نتایج آن در جدول (۴) ارائه شده است:

جدول ۴. نتایج آزمون کیزر-میر-اولکین و بارتلت

راهبردهای رقابتی	راهبرد رقابتی تمایز	راهبرد رقابتی رهبری هزینه
آزمون کیزر-میر-اولکین		
آماره خی دو	۸۷۱/۸۰۷	۵۲۱/۰۳۰
درجه آزادی	۱	۳
احتمال معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج جدول (۴)، مقدار سطح معناداری آزمون کیزر-میر-اولکین برای هر دو راهبرد رقابتی بیشتر از ۰/۴ و مقدار آزمون بارتلت کمتر از ۰/۰۵ بوده و در نتیجه می‌توان گفت داده‌ها برای انجام آزمون تحلیل عاملی از شایستگی برخوردار هستند.

جدول ۵. نتایج ضرایب مولفه اصلی استخراج شده

راهبرد تمایز		راهبرد رهبری هزینه	
متغیرها	ضریب	متغیرها	ضریب
نسبت هزینه‌های عمومی و اداری به فروش (S.G.A.S)	۰/۹۰۴	نسبت فروش به مخارج سرمایه‌ای اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات (S.CAP)	۰/۸۰۶
نسبت فروش به بهای تمام شده کالای فروش رفته (S.COGS)	-۰/۴۳۰	نسبت فروش به خالص ارزش دفتری ماشین‌آلات و تجهیزات (S.PA)	۰/۱۲۶
		نسبت تعداد کارکنان به کل دارایی‌ها (E.M.A)	۰/۵۴۵

در نهایت متغیرهای راهبرد تمایز و رهبری هزینه به صورت ترکیب خطی از ضرایب مولفه اصلی استخراج شده در جدول (۵) به دست می‌آیند. در جدول بالا، ضرایب مولفه اصلی به تفکیک برای شاخص‌های معرف موقعیت‌های راهبردی ارائه شده است که بر اساس این ضرایب، معادله‌های هر شاخص به صورت روابط زیر به دست می‌آید:

$$DIFF = 0.904SGA.S - 0.430S.COGS$$

$$CL = 0.806S.CAP + 0.126S.PA + 0.545EM.A$$

قبل از برازش مدل‌های رگرسیون و تخمین ضرایب، باید روش تخمین مناسب داده‌ها از بین دو روش تلفیقی یا پانل انتخاب گردد. برای انتخاب از بین دو روش تلفیقی و پانل از آزمون F لیمر استفاده می‌شود. در این آزمون، اگر احتمال آزمون بیشتر از ۰/۰۵ باشد، روش تلفیقی و چنانچه احتمال آزمون کمتر از ۰/۰۵ است، روش پانل مناسب خواهد بود. نتایج در جدول (۶) ارائه شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون F لیمر و آزمون نرمال بودن جمله خطا

جارک- برا		لیمر F		مدل
احتمال	آماره	احتمال	آماره	
۰/۲۱۹	۰/۹۱۸	۰/۵۲۰	۰/۵۹۶	مدل اول
۰/۳۰۳	۰/۸۱۹	۰/۴۷۲	۰/۶۱۹	مدل دوم
۰/۴۳۲	۰/۷۶۱	۰/۶۴۹	۰/۴۱۷	مدل سوم
۰/۴۴۳	۰/۷۵۵	۰/۶۱۳	۰/۴۵۳	مدل چهارم
۰/۱۴۶	۱/۰۰۶	۰/۲۰۷	۰/۹۱۲	مدل پنجم
۰/۱۳۹	۱/۰۳۱	۰/۱۹۷	۰/۹۳۴	مدل ششم

همانطور که در جدول (۶) مشاهده می‌شود، احتمال آماره F لیمر در هر شش مدل بیشتر از ۰/۰۵ است. لذا، برای تخمین این مدل‌ها از روش تلفیقی استفاده می‌شود. یکی از مهم‌ترین مفروضات در مدل‌های رگرسیون خطی این است که متغیر وابسته دارای توزیع نرمال باشد. در این بخش، با استفاده از آزمون جارک-برا، نرمال بودن توزیع باقیمانده‌ها بررسی شده است. نتایج این آزمون در جدول (۶) ارائه شده است. بر اساس نتایج، از آنجا که در هر شش مدل پژوهش، مقدار احتمال آماره (P-Value) جارک-برا بیشتر از سطح خطای ۰/۰۵ است. بنابراین، نرمال بودن توزیع باقیمانده‌های مدل‌های رگرسیونی پژوهش تأیید می‌گردد.

پس از بررسی پیش فرض‌های مدل‌های رگرسیونی پژوهش و اطمینان از برقراری این فرض‌ها، حال می‌توان به تخمین مدل‌ها اقدام نمود. در ادامه، هر یک از فرضیه‌های پژوهش به تفکیک مورد آزمون آماری قرار می‌گیرند.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

در فرضیه‌های اول و دوم پژوهش، تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رقابتی رهبری هزینه و تمایز مورد آزمون واقع شده است. در جدول (۷)، نتایج حاصل از آزمون این فرضیه‌ها نشان داده شده است.

جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه‌های اول و دوم

فرضیه دوم				فرضیه اول				متغیر	
هم-خطی	احتمال آماره	آماره t	ضریب	هم-خطی	احتمال آماره	آماره t	ضریب		
---	۰/۰۰۰	۷/۳۶۲	۰/۲۰۶	---	۰/۰۰۰	۱۲/۰۹۴	۰/۶۰۲	C	ضریب ثابت
۱/۰۰۲	۰/۰۲۲	۲/۵۲۷	۰/۰۹۴	۱/۰۰۲	۰/۰۰۰	۶/۵۲۷	۰/۱۳۹	CSR	مسئولیت اجتماعی
۱/۰۱۵	۰/۶۳۵	-۰/۵۲۶	-۰/۰۱۶	۱/۰۱۵	۰/۴۴۱	-۰/۷۷۰	-۰/۰۲۶	Bsize	اندازه هیئت مدیره
۱/۰۲۶	۰/۸۴۵	-۰/۱۰۹	-۰/۰۰۳	۱/۰۲۶	۰/۴۷۱	-۰/۸۲۰	-۰/۰۴۳	Size	اندازه شرکت
۱/۵۲۵	۰/۰۰۳	-۳/۲۱۶	-۰/۱۰۴	۱/۵۱۷	۰/۰۱۶	-۲/۴۰۴	-۰/۰۹۱	Lev	اهرم مالی
۱/۵۲۳	۰/۷۱۴	۰/۳۵۴	۰/۰۲۵	۱/۵۱۲	۰/۳۷۲	۰/۸۹۲	۰/۰۶۳	CUR	نسبت جاری
۱/۰۰۲	۰/۷۵۵	۰/۲۱۷	۰/۰۰۳	۱/۰۰۲	۰/۱۶۳	۱/۳۹۵	۰/۰۱۲	FFP	درصد سهام شناور
۰/۳۱۸	ضریب تعیین	۵/۰۵۹	F آماره فیشر	۰/۴۱۲	ضریب تعیین		۹/۲۹۸	F آماره فیشر	
۰/۲۱۴	ضریب تعیین تعدیل شده			۰/۳۹۴	ضریب تعیین تعدیل شده				
۲/۲۵۶	آماره دورین-واتسون	۰/۰۰۰	احتمال آماره	۲/۰۶۲	آماره دورین-واتسون		۰/۰۰۰	احتمال آماره	

منبع: یافته‌های پژوهش

از آنجائی که هیچ یک از ارقام مربوط به شاخص عامل تورم واریانس، بیشتر از ۱۰ نیست، می توان نتیجه گرفت که متغیرهای مستقل پژوهش در هر دو فرضیه دارای هم خطی قابل ملاحظه ای نیستند. همچنین، مطابق نتایج تخمین مدل های اول و دوم، مقدار احتمال آماره F فیشر در هر دو فرضیه برابر $0/000$ و کمتر از $0/05$ (سطح خطای پژوهش) است؛ بنابراین، معنی داری و مناسب بودن مدل ها تأیید می گردد. مقدار آماره دوربین واتسون در فرضیه اول و دوم به ترتیب $2/062$ و $2/256$ است، این مقادیر حاکی از عدم وجود خود همبستگی بین جملات خطاء مدل است. ضریب تعیین تعدیل شده دو مدل به ترتیب برابر با $0/394$ و $0/214$ است که نشان می دهد به ترتیب حدود ۳۹ درصد و ۲۱ درصد از تغییرات متغیر راهبرد رهبری هزینه و راهبرد تمایز توسط متغیرهای مدل، توضیح داده می شود.

در خصوص فرضیه اول، مقدار احتمال آماره t متغیر مسئولیت اجتماعی شرکت برابر $0/000$ است که کمتر از سطح خطای $0/05$ است. بنابراین، مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رهبری هزینه تأثیر دارد. در نتیجه، فرضیه اول رد نمی گردد. همچنین، با توجه به علامت ضریب متغیر مسئولیت اجتماعی شرکت می توان گفت مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رهبری هزینه، تأثیر مثبت و معناداری دارد.

در خصوص فرضیه دوم، مقدار احتمال آماره t متغیر مسئولیت اجتماعی شرکت، برابر $0/0216$ است که کمتر از سطح خطای $0/05$ است؛ بنابراین، مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد تمایز تأثیر دارد، همچنین، با توجه به علامت ضریب متغیر مسئولیت اجتماعی شرکت که برابر با $0/094$ است، می توان گفت مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد تمایز، تأثیر مثبت و معناداری دارد.

در فرضیه های سوم و چهارم پژوهش، نقش تعدیل کنندگی عملکرد رهبری بر تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رقابتی رهبری هزینه و تمایز پرداخته شده است. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه ها در جدول (۸) نشان داده شده است.

جدول ۸. نتایج آزمون فرضیه‌های سوم و چهارم

متغیر	ضرب	آماره t	احتمال t	هم‌خطی	ضرب	آماره t	احتمال t	هم‌خطی
ضرب ثابت	C	۰/۵۰۷	۱۲/۱۸۰	۰/۰۰۰	---	۰/۴۷۱	۱۰/۴۶۲	۰/۰۰۰
مسئولیت اجتماعی	CSR	۰/۱۳۴	۶/۴۷۷	۰/۰۰۰	۸/۳۵۶	۰/۰۸۹	۲/۳۱۷	۰/۰۳۵
استقلال هیئت مدیره	BODIND	-۰/۰۲۲	-۱/۰۲۸	۰/۳۰۴	۳/۱۷۴	-۰/۰۵۲	-۰/۰۷۷	۰/۹۳۹
استقلال کمیته حسابرسی	ACIND	۰/۱۸۲	۷/۳۸۷	۰/۰۰۰	۳/۱۶۱	۰/۰۶۰	۰/۴۳۷	۰/۶۶۲
کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی	IA-EFF	۰/۲۶۳	۸/۷۸۴	۰/۰۰۰	۳/۲۲۲	۰/۱۴۸	۴/۱۶۸	۰/۰۰۰
استقلال هیئت مدیره * مسئولیت اجتماعی	BODIND* CSR	۰/۰۶۴	۰/۸۴۵	۰/۳۹۸	۴/۷۱۸	۰/۰۴۴	۰/۲۰۰	۰/۸۲۲
استقلال کمیته حسابرسی * مسئولیت اجتماعی	ACIND* CSR	۰/۲۲۷	۹/۲۱۹	۰/۰۰۰	۷/۷۲۳	-۰/۲۸۳	-۱/۴۵۷	۰/۱۴۵
کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی * مسئولیت اجتماعی	IA-EFF* CSR	۰/۲۵۸	۹/۷۶۴	۰/۰۰۰	۴/۰۸۹	۰/۲۱۷	۶/۲۵۷	۰/۰۰۰
اندازه هیئت مدیره	BSIZE	-۲/۱۲۹	-۰/۷۸۷	۰/۴۳۱	۱/۰۵۱	۰/۰۰۴	۰/۱۷۸	۰/۹۲۲
اندازه شرکت	Size	-۰/۰۲۷	-۰/۶۵۵	۰/۵۱۳	۱/۰۳۵	۰/۰۸۶	۱/۸۳۳	۰/۰۶۷
اهرم مالی	Lev	۰/۱۰۱	۲/۶۷۲	۰/۰۱۸	۱/۵۲۸	-۱/۵۶۳	-۳/۳۲۰	۰/۰۰۱
نسبت جاری	CUR	۱/۶۳۷	۰/۸۲۴	۰/۴۱۰	۱/۵۲۵	-۰/۰۰۷	-۰/۱۱۱	۰/۹۱۱
درصد سهام شناور	FFP	۴۶/۱۰	۱/۳۵۵	۰/۱۷۶	۱/۰۰۶	-۰/۲۰۳	-۰/۱۷۹	۰/۸۵۷
آماره F	۱۶/۴۳۸			۰/۴۶۷				۰/۳۲۳
فیش				۰/۴۴۳			۹/۲۱۹	۰/۲۸۵
احتمال آماره	۰/۰۰۰			۱/۹۵۵			۰/۰۰۰	۱/۷۶۲

منبع: یافته‌های پژوهش

از آنجائیکه هیچ یک از ارقام مربوط به شاخص عامل تورم واریانس در هر دو فرضیه، بیشتر از ۱۰ نیست، می توان نتیجه گرفت که متغیرهای مستقل پژوهش دارای هم خطی قابل ملاحظه ای نیستند. مطابق نتایج تخمین فرضیه های سوم و چهارم، مقدار احتمال آماره F فیشر، برابر $0/000$ و کمتر از $0/05$ (سطح خطای پژوهش) است. بنابراین، معنی داری و مناسب بودن هر دو مدل تأیید می گردد. مقدار آماره دوربین واتسون در این دو فرضیه به ترتیب $1/955$ و $1/762$ است که از عدم وجود خود همبستگی بین جملات خطاء دو مدل حکایت دارد. ضریب تعیین تعدیل شده دو مدل نیز به ترتیب برابر با $0/443$ و $0/285$ نشان می دهد که حدود ۴۳ درصد و ۲۹ درصد از تغییرات متغیرهای راهبرد رهبری هزینه و راهبرد تمایز توسط متغیرهای مدل، توضیح داده می شود.

در خصوص فرضیه سوم، مقدار احتمال آماره t متغیرهای استقلال کمیته حسابرسی * مسئولیت اجتماعی و کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی * مسئولیت اجتماعی برابر با $0/000$ است که کمتر از سطح خطای $0/05$ است. ضریب تأثیر برای دو متغیر به ترتیب برابر با $0/227$ و $0/258$ است. در نتیجه می توان گفت استقلال کمیته حسابرسی و کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی، تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رهبری هزینه را تقویت می کند. مقدار احتمال آماره t متغیرهای استقلال هیئت مدیره * مسئولیت اجتماعی برابر با $0/398$ بدست آمده است که بیشتر از سطح خطای $0/05$ است و در نتیجه می توان گفت استقلال هیئت مدیره، تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رهبری هزینه را تعدیل نمی کند.

در رابطه با فرضیه چهارم، از بین سه مؤلفه عملکرد راهبری، تنها کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی، بر تأثیر مسئولیت اجتماعی بر راهبرد تمایز نقش تعدیل کنندگی دارد. مقدار ضریب آلفا برای متغیر کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی * مسئولیت اجتماعی برابر با $0/217$ است که نشان می دهد کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی، تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد تمایز را به صورت مثبت تعدیل می کند.

مقدار احتمال آماره t متغیرهای استقلال هیئت مدیره * مسئولیت اجتماعی و استقلال کمیته حسابرسی * مسئولیت اجتماعی شرکت بیشتر از $0/05$ بوده و بنابراین، می توان گفت استقلال هیئت مدیره و استقلال کمیته حسابرسی، تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد تمایز را تعدیل نمی کنند.

در فرضیه‌های پنجم و ششم پژوهش، نقش تعدیل‌کنندگی شاخص‌های ارزش آفرینی بر تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رهبری هزینه و راهبرد تمایز مورد آزمون قرار گرفته است. یافته‌های حاصل از آزمون این دو فرضیه در جدول (۹) نشان داده شده است.

جدول ۹. نتایج آزمون فرضیه‌های پنجم و فرضیه ششم

متغیر	ضریب	آماره t	احتمال آماره	هم خطی	ضریب	آماره t	احتمال آماره	هم خطی	هم خطی
ضریب ثابت C	۰/۵۵۹	۱۳/۳۸۵	۰/۰۰۰	---	---	---	---	---	---
مسئولیت اجتماعی CSR	۰/۱۳۷	۶/۵۴۱	۰/۰۰۰	۱/۰۴۷	۰/۰۸۶	۲/۳۰۱	۰/۰۳۶	۱/۰۴۷	۰/۰۰۰
ارزش افزوده اقتصادی EVA	۰/۳۱۸	۹/۱۴۸	۰/۰۰۰	۳/۱۵۶	۰/۲۹۳	۸/۸۹۶	۰/۰۰۰	۳/۱۵۶	۰/۰۰۰
ارزش افزوده بازار MVA	۰/۳۶۹	۹/۵۳۰	۰/۰۰۰	۷/۲۷۹	۰/۳۵۵	۹/۳۱۷	۰/۰۰۰	۷/۲۷۹	۰/۰۰۰
ارزش افزوده اقتصادی * مسئولیت اجتماعی * CSR	۰/۳۹۰	۱۰/۱۰۴	۰/۰۰۰	۳/۰۴۵	۰/۱۶۸	۶/۱۰۴	۰/۰۰۰	۳/۰۴۵	۰/۰۰۰
ارزش افزوده بازار * مسئولیت اجتماعی * CSR	۰/۴۱۱	۱۰/۳۷۵	۰/۰۰۰	۶/۷۳۸	۰/۲۹۳	۸/۸۹۹	۰/۰۰۰	۶/۷۳۸	۰/۰۰۰
اندازه هیئت مدیره BSIZE	-۲/۱۱۷	-۰/۷۹۴	۰/۴۲۷	۱/۰۱۹	۰/۱۹۳	۲/۱۸۴	۰/۰۲۹	۱/۰۱۶	۰/۰۰۰
اندازه شرکت Size	-۱/۴۵۹	-۰/۹۱۱	۰/۳۶۲	۱/۳۲۰	۰/۱۰۹	۲/۰۵۰	۰/۰۴۰	۱/۱۳۲	۰/۰۰۰
اهرم مالی Lev	۰/۱۲۰	۲/۴۳۵	۰/۰۱۵	۱/۵۷۹	۱/۵۸۲	-۳/۳۰۱	۰/۰۰۱	۱/۵۷۹	۰/۰۰۰
نسبت جاری CUR	۱/۷۰۱	۰/۰۸۶۰	۰/۳۹۰	۱/۵۳۳	۰/۰۰۵	-۰/۰۸۱	۰/۹۳۵	۱/۵۳۳	۰/۰۰۰
درصد سهام شناور FFP	۴۶/۷۷	۱/۳۷۲	۰/۱۷۰	۱/۰۰۵	۰/۱۳۰	-۰/۱۱۵	۰/۹۰۸	۱/۰۰۵	۰/۰۰۰
آماره F فیشر	۱۹/۰۵۳	ضریب تعیین		۰/۵۰۶	آماره F فیشر	۱۵/۱۳۸	ضریب تعیین	۰/۴۷۲	۰/۵۱۸
		ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۴۸۰					
احتمال آماره	۰/۰۰۰	آماره دوربین-واتسون		۱/۹۵۰	احتمال آماره	۰/۰۰۰	آماره دوربین-واتسون	۱/۹۵۶	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

هیچ یک از ارقام مربوط به شاخص عامل تورم واریانس، بیشتر از ۱۰ نیست، بر این اساس متغیرهای مستقل پژوهش در هر دو مدل دارای هم خطی قابل ملاحظه‌ای نیستند. مطابق نتایج

تخمین فرضیه‌های پنجم و ششم، مقدار احتمال آماره F فیشر برابر $0/000$ و کمتر از $0/05$ (سطح خطای پژوهش) است. بنابراین معنی‌داری و مناسب بودن دو مدل تأیید می‌گردد. مقدار آماره دورین و اتسون در دو مدل به ترتیب به میزان $1/950$ و $1/956$ است که حاکی از عدم وجود خودهمبستگی بین جملات خطاء در دو مدل است. ضریب تعیین تعدیل شده دو مدل به ترتیب در فرضیه اول و دوم برابر با $0/480$ و $0/472$ است که نشان می‌دهد، در هر دو فرضیه حدود ۴۸ درصد و ۴۷ درصد از تغییرات متغیرهای راهبرد رهبری هزینه و راهبرد تمایز توسط متغیرهای مدل، توضیح داده می‌شود.

در خصوص فرضیه پنجم، احتمال آماره برای هر دو متغیر ارزش افزوده اقتصادی * مسئولیت اجتماعی و ارزش افزوده بازار * مسئولیت اجتماعی برابر با $0/000$ بدست آمده که کمتر از سطح خطای $0/05$ بوده و در نتیجه می‌توان گفت عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی، تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رهبری هزینه را تعدیل می‌کند. ضریب تأثیر به ترتیب برابر با $0/390$ و $0/411$ است و در نتیجه می‌توان گفت ارزش افزوده اقتصادی و ارزش افزوده بازار، تأثیر مسئولیت اجتماعی بر راهبرد رهبری هزینه را به صورت مثبت تعدیل می‌کنند.

در خصوص فرضیه ششم، احتمال آماره برای هر دو متغیر ارزش افزوده اقتصادی * مسئولیت اجتماعی و ارزش افزوده بازار * مسئولیت اجتماعی برابر با $0/000$ بدست آمده که کمتر از سطح خطای $0/05$ بوده و در نتیجه می‌توان گفت عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی، تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رقابتی تمایز را تعدیل می‌کند. ضریب تأثیر به ترتیب برابر با $0/168$ و $0/293$ است و در نتیجه می‌توان گفت ارزش افزوده اقتصادی و ارزش افزوده بازار، تأثیر مسئولیت اجتماعی بر راهبرد تمایز را به صورت مثبت تعدیل می‌کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

همانطور که پیش‌تر بیان شد، هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رقابتی با نقش تعدیل‌کنندگی عملکرد راهبری و عملکرد شرکت بر اساس شاخص‌های ارزش آفرینی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. به منظور دستیابی به اهداف پژوهش، شش فرضیه تدوین گردید.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول نشان داد که مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد رهبری هزینه تاثیر مثبت و معناداری دارد. این نتیجه از این استدلال حمایت می‌کند که شرکت‌هایی که از راهبرد رهبری استفاده می‌کنند، می‌توانند از طریق مشارکت در مسئولیت اجتماعی شرکت، سهم از بازار بیشتر و حجم فروش بیشتری نسبت به رقبای بدست آوردند. در این راستا، نتایج پژوهش عبدالقادر و همکاران (۲۰۲۴) نشان داد که راهبرد رهبری هزینه، رابطه مثبت با پذیرش مسئولیت اجتماعی شرکت دارد؛ علاوه بر این، راهبرد رهبری هزینه، به طور مثبت رابطه بین پذیرش مسئولیت اجتماعی شرکت و ارزش شرکت را تعدیل می‌کند که همراستا با نتایج فرضیه اول است. المسری و همکاران (۲۰۲۳) نیز در پژوهش خود نشان دادند که مسئولیت اجتماعی شرکت، راهبرد رهبری هزینه را تقویت می‌کند که با نتایج این فرضیه همسو است.

یافته‌های فرضیه دوم، تاثیر مثبت و معنادار مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبرد تمایز را مستند نمود. این نتیجه همراستا با پژوهش پنگ^۱ (۲۰۲۰) است که نشان داد بین مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبرد تمایز رابطه مثبت برقرار است. قیلاوی و همکاران (۱۳۹۹) نشان دادند که بکارگیری میزان حداکثر منابع نامشهود، منجر به مزیت رقابتی از نوع راهبرد تمایز می‌شود. به عبارت دیگر، منابعی که منجر به مزیت رقابتی می‌شود، موجب عملکرد بهتر و پرداختن به ابعاد مختلف مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌شود. گالبریث و همکاران (۲۰۲۲) نیز نشان دادند که بین راهبرد رقابتی تمایز و مسئولیت اجتماعی و اخلاقی شرکت، رابطه مثبت وجود دارد. یافته این فرضیه عکس یافته المسری و همکاران (۲۰۲۳) است که نشان دادند مسئولیت اجتماعی شرکت، راهبرد تمایز را ضعیف می‌کند. دلیل این امر را می‌توان به تفاوت‌های موجود در اقتصاد و محیط اقتصادی کشورهای مورد مطالعه دانست.

در خصوص فرضیه سوم، نتایج نشان داد که استقلال کمیته حسابرسی و کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی، تاثیر مسئولیت اجتماعی بر راهبرد رهبری هزینه را به صورت مثبت تعدیل می‌کنند. بر این اساس، می‌توان گفت استقلال کمیته حسابرسی و کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی به عنوان دو مولفه مهم از عملکرد رهبری شرکت، نقش بسزایی در یکپارچه‌سازی مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبرد رهبری هزینه ایفا می‌کنند. این یافته به نوعی مشابه با نتیجه فرهاد و رحمان (۲۰۲۰) است که نشان دادند که متغیرهای رهبری شرکتی مانند

1. Peng

استقلال هیئت مدیره، دوگانگی مدیرعامل و کمیته پایداری، افشای مسئولیت اجتماعی شرکت را بهبود می‌بخشد. و همچنین یافته‌های آسیدو و همکاران^۱ (۲۰۲۰) نیز نشان داد که فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی، تمایل به ایجاد دسترسی به منابع مالی برای راهبردهای رقابتی دارد که در نتیجه تأثیر مثبتی بر عملکرد مالی بسته به کارایی شیوه‌های راهبری شرکتی آنها دارد. نتایج فرضیه چهارم پژوهش حاکی از آن بود که از بین سه مؤلفه عملکرد راهبری، تنها کارایی عملکرد واحد حسابرسی داخلی بر تأثیر مسئولیت اجتماعی بر راهبرد تمایز تأثیرگذار است. در واقع چنین استدلال می‌گردد که سطح بالاتر عملکرد واحد حسابرسی داخلی شرکت، همسویی و تعامل بین مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبرد تمایز را تسهیل می‌کند. نتایج این فرضیه، همراستا با نتایج پژوهش رن و همکاران^۲ (۲۰۲۴)، لی و همکاران^۳ (۲۰۲۲) و برخلاف یافته‌های المسری و همکاران (۲۰۲۳) است.

نتایج حاصل از فرضیه‌های پنجم و ششم نشان داد که شاخص‌های ارزش آفرینی (ارزش افزوده اقتصادی و ارزش افزوده بازار) تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر راهبردهای رهبری هزینه و راهبرد تمایز را تقویت می‌کند. از نتایج این فرضیه‌ها چنین استدلال می‌شود که استفاده از شاخص‌های ارزش آفرینی (ارزش افزوده اقتصادی و ارزش افزوده بازار) در ارزیابی عملکرد شرکت، به ادغام مسئولیت اجتماعی شرکت و راهبردهای رقابتی کمک شایانی می‌کند. این یافته‌ها به نوعی با یافته‌های اویار و همکاران (۲۰۲۳)، بیلتاک^۴ (۲۰۲۳) و بابائی و همکاران (۱۴۰۰) همراستا است.

پس از تحلیل فرضیه‌ها به شرح فوق و مشخص شدن ابعاد رابطه بین متغیرها، حال می‌توان بر مبنای این یافته‌ها پیشنهادهای کاربردی برای استفاده کنندگان احتمالی از نتایج پژوهش ارائه نمود. با توجه به نتایج فرضیه‌های اول و دوم که نشان‌دهنده اهمیت اطلاعات مربوط به مسئولیت اجتماعی شرکت از دید سرمایه‌گذاران در تصمیمات سرمایه‌گذاری و ارزش‌گذاری شرکت‌ها می‌باشد؛ بنابراین، نهادهای تدوین‌کننده مقررات، می‌توانند ارائه برخی از گونه‌های گزارشگری مسئولیت اجتماعی را برای شرکت‌ها الزامی سازند تا در تصمیمات استفاده‌کنندگان گزارش‌های شرکت‌ها مورد استفاده قرار گیرد. همچنین، پیشنهاد بر این است که مدیران شرکت‌ها،

1. Asiedu et al.

2. Ren et al.

3. Le et al.

4. Biltac

فعالیت‌های مسئولیت‌پذیر اجتماعی را با راهبردهای رقابتی خود همسو نمایند تا ضمن پایداری مالی، مشروعیت و اعتبار بیشتری را در صنعت به ارمغان آورند. با توجه به نتایج فرضیه‌های سوم و چهارم، به سازمان بورس و اوراق بهادار پیشنهاد می‌شود عملکرد راهبری و گزارش ابعاد و مؤلفه‌های آن را برای کمک به تصمیم‌گیری بهتر سرمایه‌گذاران، اجباری کرده و شرکت‌ها را بر اساس میزان افشای اطلاعات مربوط به عملکرد راهبری‌شان رتبه‌بندی نماید. با توجه به نتایج فرضیه پنجم و ششم، به سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان پیشنهاد می‌شود در هنگام انتخاب شرکت و یا بررسی جهت اعطای اعتبار، علاوه بر نسبت‌های مالی سنتی و شاخص‌های متداول، به نسبت‌های مالی مبتنی بر ارزش و شاخص‌های ارزش‌آفرینی نیز توجه نمایند.

در نهایت باید اذعان نمود که پژوهش حاضر نظیر هر پژوهش دیگری با محدودیت‌هایی مواجه بوده است. نخست آنکه جهت اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش از صورت‌های مالی تاریخی طی یک دوره ۱۰ ساله استفاده شده است و از بابت تورم تعدیل نشده‌اند؛ بنابراین ممکن است با تعدیل داده‌ها، نتایج پژوهش با نتایج حاضر متفاوت باشد. همچنین، فقدان پایگاه اطلاعاتی مشخص و یکپارچه به منظور گردآوری داده‌های مربوط به مسئولیت اجتماعی شرکت، از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر است.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده است.

منابع

- ابوالفتحی، حسن؛ نوراله‌زاده، نوروز؛ جعفری، سیده‌محبوبه؛ خسروی‌پور، نگار. (۱۴۰۰). تأثیر گزارشگری یکپارچه بر مولفه‌های ارزش آفرینی شرکت‌ها. فصلنامه بورس و اوراق بهادار، ۱۴(۵۶)، ۴۱-۷۴.
- اسدی، لیلی؛ واعظ، سیدعلی؛ جرجرزاده، علیرضا؛ کعب‌عمیر، احمد. (۱۴۰۱). مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزش آفرینی نقدی با تأکید بر نقش تعدیلی استراتژی کسب و کار. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۱۲(۴۳): ۶۸-۲۷.
- اشرف‌طالبش، سیدهادی؛ فرسادامان‌الهی، غلامرضا؛ کیقبادی، امیررضا؛ لشگری، زهرا. (۱۴۰۰). تأثیر عملکرد زیست‌محیطی و مسئولیت اجتماعی بر ارزش بازار: نقش واسطه‌ای عمر شرکت. دانش حسابداری مالی، ۸(۳): ۲۶۷-۲۲۹.
- انصاری، عبدالمهدی؛ خواجه‌ی، حسین. (۱۳۹۰). بررسی ارتباط هموارسازی سود با قیمت بازار سهام و نسبت‌های مالی. نشریه پژوهش‌های حسابداری مالی، ۳(۲): ۵۰-۳۳.
- بابائی، فاطمه؛ رحمانی، علی؛ همایون، سعید؛ امین، وحید. (۱۴۰۰). رابطه بین عملکرد پایداری شرکتی و ارزش شرکت: با تأکید بر نقش امتیاز افشا و اندازه شرکت. مجله دانش حسابداری، ۱۲(۳): ۲۷-۱.
- تفقدی، حمیدرضا؛ رمضان‌یان، محمدرحیم؛ یاکیده، کیخسرو. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر راهبردهای رقابتی بر نظام مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های برتر تولیدی و خدماتی ایران. پژوهش‌های پیشرفت سیستم‌ها و راهبردها، ۱(۱): ۶۰-۳۵.
- جرجونی، فاطمه؛ ابراهیمی، سیدکاظم؛ امری‌اسرمی، محمد؛ جلالی، فاطمه. (۱۴۰۱). نقش تعدیل‌کننده رقابت بازار محصول بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی با عملکرد عملیاتی. حسابداری، حسابرسی و تأمین مالی در محیط‌های اسلامی، ۱(۲): ۱۹۰-۱۵۸.
- جودی، سمیرا؛ منصورفر، غلامرضا؛ همایون، سعید؛ رضایی، ذبیح‌اله. (۱۴۰۲). فعالیت‌های بااهمیت پایداری و خلق ارزش: تطبیق معیارهای SASB در محیط ایران. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۳۰(۲): ۲۳۸-۲۰۹.
- حاجیها، زهره. (۱۳۹۷). راهبردهای رقابتی، عملکرد شرکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی به عنوان راهبرد سوم. حسابداری مدیریت، ۱۱(۳۶): ۴۳-۳۱.
- حاجیها، زهره؛ یوسفی‌راد، زهره. (۱۴۰۱). بررسی ارتباط رفتار بشر دوستانه شرکت‌ها با محتوای اطلاعاتی و ویژگی‌های هیئت مدیره. چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۵(۷۱): ۱۳۲-۱۱۸.

حسینی، محسن؛ لعل‌بار، علی. (۱۴۰۰). تاثیر راهبردهای رقابتی (رهبری هزینه و تمایز) و توانایی مدیریت بر کیفیت سود و چسبندگی هزینه در شرکت‌های بورسی. *مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی*، ۱۸(۵): ۲۶۲-۲۲۹.

دارابی، رویا؛ ریاضی، مریم. (۱۳۹۴). ارتباط بین ریسک سقوط آتی قیمت سهام با گزارشگری مالی غیرشفاف در شرکت‌های با درصد سهام شناور آزاد پایین. *پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار*، ۶(۱۲): ۳۳-۲۳.

رضائی‌پشته‌نوئی، یاسر؛ غلامرضا پور، محمد؛ امیرنیا، نرجس؛ کاظمی، سیدپوریا. (۱۴۰۰). راهبرد تجاری و افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت. *مجله دانش حسابداری*، ۱۲(۲): ۸۶-۶۷.

شقایق، محدثه؛ مشایخ؛ شهناز. (۱۴۰۲). رابطه بین بیش‌اعتمادی مدیریت، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، عملکرد شرکت و محدودیت‌های مالی. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۵(۶۰): ۷۹-۱۰۶.

عرب‌صالحی، مهدی؛ صادقی، غزل؛ معین‌الدین، محمود. (۱۳۹۲). رابطه مسئولیت اجتماعی با عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۳(۳): ۲۰-۱.

فخاری، حسین؛ فلاح‌پور، فرهاد. (۱۳۹۶). بررسی اثر میانجی عملکرد مالی بر رابطه میان مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزش افزوده بازار در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *چشم‌انداز مدیریت مالی*، ۷(۲۰): ۱۱۴-۹۷.

کاشانی‌پور، محمد؛ قربانی، راضیه. (۱۴۰۱). تأثیر استراتژی کسب و کار بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ارزش شرکت در جهت ارتقای سرمایه اجتماعی. *مجله علمی مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۲۹(۲): ۱۵۵-۱۸۶.

کلانتر، فاطمه؛ معین‌الدین، محمود؛ ابطحی، سیدیحیی. (۱۴۰۱). بررسی نقش تعدیلی حاکمیت شرکتی در ارتباط بین اهرم مالی و رشد شرکت‌ها با استفاده از رهیافت رگرسیون سوئیچینگ. *سیاست‌گذاری اقتصادی*، ۱۴(۲۸): ۳۱۳-۲۸۵.

لشکری، محمد؛ سامی، ابوالفضل؛ ارشادی، زهرا. (۱۳۹۳). ارزیابی استراتژی‌های رقابتی و عملکرد سازمانی، *مطالعات مدیریت راهبردی*، ۵(۱۷): ۵۰-۳۹.

مرادی، محمدعلی؛ نجار، مصطفی؛ ایزدپور، مصطفی. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین مدیریت سرمایه در گردش و معیارهای عملکرد مبتنی بر ارزش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، *مدیریت دارایی و تامین مالی*، ۳(۲): ۱۱۴-۹۷.

مرادی، مهسا؛ قنبری، مهرداد. (۱۴۰۲). بررسی مدل‌های تأثیرپذیری انواع جریان‌های نقدی از استراتژی تمایز و رهبری هزینه با تأکید بر ساختار سرمایه. *دانش سرمایه‌گذاری*، ۱۲(۴۷): ۹۲-۶۷.

ملانظری، مهناز؛ نوری‌فرد، یداله؛ قشقایی‌عبدی، شقایق. (۱۳۹۱). اثرات متفاوت اندازه شرکت و نوع صنعت بر سودآوری. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۴(۱۶): ۱۸۳-۱۵۷.

مهرانی، ساسان؛ پیری، پرویز؛ حسین‌لو، وحیده. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر خصوصی سازی بر ارزش افزوده اقتصادی پالایش شده و بازار شرکتهای عرضه شده از طریق بورس اوراق بهادار. *کنفرانس بین‌المللی حسابداری، اقتصاد و مدیریت مالی، تهران، ایران*.

مهربان‌پور، محمدرضا؛ نوری‌زاده، زهره. (۱۳۹۷). بررسی ارتباط بین ساختار راهبری شرکتی و احتمال گزارشگری مالی متقلبانه شرکت‌ها. *تحقیقات حسابداری و حسابرسی*، ۱۰(۴۰): ۵۸-۴۳.

نثاری، مسعود. (۱۴۰۱). بررسی رابطه استراتژی تمایز و مدیریت سود: نقش تعدیل‌کننده رقابت در بازار محصول. *مدیریت راهبردی و آینده‌پژوهی*، ۵(۲): ۱۰۲-۷۹.

وقفی، سیدحسام؛ حسینی، سیدحسین؛ کشوری، فاطمه. (۱۴۰۱). تأثیر استراتژی رهبری هزینه و تمایز بر ریسک شرکت با تأکید بر نقش مدیریت ریسک و سرمایه‌فکری. *پژوهشنامه بازرگانی*، ۲۶(۱۰۴): ۱۵۷-۱۸۰.

References

- Abdelqader, M; Uyar, A; & Kuzey, C. (2024). CSR transparency and firm value: Is the connection differential for cost leaders and differentiators? *Journal of Cleaner Production*, 141102.
- Aboalfathi, H; Nourollahzadeh, N, Jafari, S M & Khosravi Pour, N. (2022). Integrated report on the components of corporate evaluation. *Journal of Securities Exchange*, 14(56), 41-74. (In Persian).
- Abubakar, A; Al. Jahwari, N. S; & Bakheet, A. H. (2024). The Role of Environmental and Social Innovations in the Cost Leadership Strategy, Value Creation, and Business Performance: A Comparative Analysis of SMEs and Large Manufacturing Companies. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2024(1), 7078016.
- Ansari, A; & Khajavi, H. (2011). Survey of Relationship between Income Smoothing and Stock Price and Financial Ratios. *Financial Accounting Research*, 3(2), 33-50. (In Persian).
- Anwar, Z; Abbas, K; Khan, M; & Razak, D. A. (2019). CSR disclosure and financial Access: A case study of Pakistan. *International Journal of Economics, Management and Accounting*, 27(1), 167-186.
- Aqabna, S. M; Aga, M; & Jabari, H. N. (2023). Firm performance, corporate social responsibility and the impact of earnings management during COVID-19: evidence from MENA region. *Sustainability*, 15(2), 1485.
- Arabsalehi, Mehdi, Sadeghi, Ghazal, Moeinaddin, Mahmoud. (2013). The Relationship between Corporate Social Responsibility and Financial

- Performance of the Firms Listed on Tehran Stock Exchange. *Empirical Research in Accounting*, 3(3), 1-20. (In Persian).
- Asadi, L; Vaez, S. A; Jorjor Zadeh, A; & Kaabomeir, A. (2022). Business Strategy Moderating Effect on the Relationship between Firms' Social Responsibility Dimensions and Value Creation. *Empirical Research in Accounting*, 12(1), 27-68. (In Persian).
- Ashraf Talesh, S. H; Farsad Amanollahi, G; Keyghobadi, A. R; & Lashgari, Z. (2021). The Impact of Environmental Performance and Social Responsibility on Market Value: The Mediating Role of Company Life. *Financial Accounting Knowledge*, 8(3), 229-267. (In Persian).
- Asiedu, M. A; Yalley, E; Boakye, K. O; Oduro, R; & Adu, I. N. (2020). Corporate social responsibility and financial performance amongst rural and community banks in Ghana. *Journal of Economics and Business*, 3(3).
- Babaei, F; Rahmani, A; Homayoun, S; & Amin, V. (2021). The Relationship between Corporate Sustainability Performance and Firm Value: Emphasizing the Role of Disclosure Score and Firm Size. *Journal of Accounting Knowledge*, 12(3), 1-27. (In Persian).
- Bai, Y. A. (2022). Corporate social responsibility and corporate innovation output: Empirical evidence based on Chinese listed companies. *Managerial and Decision Economics*, 43(8), 3534-3547.
- Balsam, S; Fernando, G. D; & Tripathy, A. (2011). The impact of firm strategy on performance measures used in executive compensation. *Journal of business research*, 64(2), 187-193.
- Banker, R. D; Mashruwala, R; & Tripathy, A. (2014). Does a differentiation strategy lead to more sustainable financial performance than a cost leadership strategy?. *Management Decision*, 52(5), 872-896.
- Barnett, M. L; & Salomon, R. M. (2006). Beyond dichotomy: The curvilinear relationship between social responsibility and financial performance. *Strategic management journal*, 27(11), 1101-1122.
- Bhimani, A; & Soonawalla, K. (2005). From conformance to performance: The corporate responsibilities continuum. *Journal of accounting and public policy*, 24(3), 165-174.
- Chen, C. J; Guo, R. S; Hsiao, Y. C; & Chen, K. L. (2018). How business strategy in non-financial firms moderates the curvilinear effects of corporate social responsibility and irresponsibility on corporate financial performance. *Journal of Business Research*, 92, 154-167.
- Chen, C. J; Guo, R. S; Hsiao, Y. C; & Chen, K. L. (2018). How business strategy in non-financial firms moderates the curvilinear effects of corporate social responsibility and irresponsibility on corporate financial performance. *Journal of Business Research*, 92, 154-167.
- Cho, E; & Tsang, A. (2020). Corporate social responsibility, product strategy, and firm value. *Asia-Pacific Journal of Financial Studies*, 49(2), 272-298.
- Darabi, R; & Riazi, M. (2015). The relationship between the risk of future stock price fall and non-transparent financial reporting in companies with a low percentage of free floating shares. *Economics and Business Research*, 6(12), 23-33. (In Persian).

- Dhaliwal, D. S; Li, O. Z; Tsang, A; & Yang, Y. G. (2011). Voluntary nonfinancial disclosure and the cost of equity capital: The initiation of corporate social responsibility reporting. *The accounting review*, 86(1), 59-100.
- El Ghoul, S; Guedhami, O; Kwok, C. C; & Mishra, D. R. (2011). Does corporate social responsibility affect the cost of capital? *Journal of banking & finance*, 35(9), 2388-2406.
- Elmassri, M; Kuzey, C; Uyar, A; & Karaman, A. S. (2023). Corporate social responsibility, business strategy and governance performance. *Management Decision*, 61(10), 3106-3143.
- Fahad, P; & Rahman, P. M. (2020). Impact of corporate governance on CSR disclosure. *International Journal of Disclosure and Governance*, 17(2), 155-167.
- Fakhari, H; & Fallahpour, F. (2017). The Mediating Effect Of financial Performance on the Relationship between Corporate Social Responsibility and Market Value-Added (Study: At Listed Companies in The Tehran Stock Exchange). *Financial Management Perspective*, 7(20), 97-114. (In Persian).
- Fontoura, P; & Coelho, A. (2022). How to boost green innovation and performance through collaboration in the supply chain: Insights into a more sustainable economy. *Journal of Cleaner Production*, 359, 132005.
- Frynas, J. G. (2015). Strategic CSR, value creation and competitive advantage. In *The Routledge companion to non-market strategy* (pp. 245-262). Routledge.
- Galbreath, J; Lucianetti, L; Tisch, D; & Thomas, B. (2022). Firm strategy and CSR: The moderating role of performance management systems. *Journal of management & organization*, 28(1), 202-220.
- Gomez-Trujillo, A. M; Velez-Ocampo, J; & Gonzalez-Perez, M. A. (2020). A literature review on the causality between sustainability and corporate reputation: What goes first?. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 31(2), 406-430.
- Gordon, M. J. (1963). Optimal investment and financing policy. *The Journal of finance*, 18(2), 264-272.
- Habib, A. M. (2023). Do business strategies and environmental, social, and governance (ESG) performance mitigate the likelihood of financial distress? A multiple mediation model. *Heliyon*, 9(7), 1-14.
- Haji, A. A; Coram, P; & Troshani, I. (2022). Consequences of CSR reporting regulations worldwide: a review and research agenda. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 36(1), 177-208.
- Hajiha, Z. (2018). Competitive strategies, company performance and social responsibility as the third strategy. *Management accounting scientific research quarterly*, 11(36), 31-43. (In Persian).
- Hajiha, Z; & Yousefirad, Z. (2023). A study of corporate Relationship humanitarian behavior with information content and the board of characteristics A study of corporate Relationship humanitarian behavior with information content and the board of characteristics. *Journal of Accounting and Management Vision*, 5(71), 118-132. (In Persian).
- Hamid, S; Riaz, Z; & Azeem, S. M. W. (2020). Carroll's dimensions and CSR disclosure: Empirical evidence from Pakistan. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 20(3), 365-381.

- Harjoto, M.A. and Jo, H. (2011). Corporate governance and CSR nexus, *Journal of Business Ethics*, 100(1), 45-67.
- Hassani, M; & Lal bar, A. (2021). The impact of competitive strategies (cost leadership and differentiation) and the ability to manage profit quality and cost stickiness in listed companies. *National Defense Strategic Management Studies*, 5(18), 229-262. (In Persian).
- Ho, J. L; Hsu, F. H; & Lee, C. L. (2022). Business strategy, corporate social responsibility activities, and financial performance. *Journal of International Accounting Research*, 21(1), 49-75.
- Jargoni, F; Ebrahimi, S. K; Amri-Asrami, M; & Jalali, F. (2022). The moderating role of product market competition on the relation between social responsibility and operational performance. *Iranian Journal of Accounting, Auditing and Finance in the Islamic Environment*, 1(2), 158-190. (In Persian).
- Jo, H; Song, M. H; & Tsang, A. (2016). Corporate social responsibility and stakeholder governance around the world. *Global Finance Journal*, 29, 42-69.
- Joudi, S; Mansourfar, G; Homayoun, S; & Rezaee, Z. (2023). Material Sustainability and Value Creation: Adapting SASB Standards in the Iranian Context. *Accounting and Auditing Review*, 30(2), 209-238. (In Persian).
- Juniarti, J; Simanjaya, C; Chandra, M; & Soesetyo, Z. E. (2021, March). Differentiation strategy and cost leadership strategy: Their contribution to achieving sustainable financial performance. In *International Conference on Business Excellence* (pp. 197-219). Cham: Springer International Publishing.
- Kalantar, F; Moeinaddin, M; & Abtahi, S. Y. (2023). Analyzing the moderating effects of corporate governance and profitability on the relationship between financial leverage and growth using a switching regression model. *The Journal of Economic Policy*, 14(28), 285-313. (In Persian).
- Kashanipour, M; & Ghorbani, R. (2022). The Effect of Business Strategy on the Relationship between Companies' Social Responsibility and Value in Order to Increase Social Capital. *Social Capital Management*, 9(2), 155-186. (In Persian).
- Kotchen, M; & Moon, J. J. (2012). Corporate social responsibility for irresponsibility. *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, 12(1).
- Lashkary, M; Samy, A; & Ershadi, Z. (2014). Evaluation of Competitive Strategies and Organizational Performance. *Journal of Strategic Management Studies*, 5(17), 39-50. (In Persian).
- Le Thi, T; Vo, T. N. T; & Tran, T. L. (2022). Impact of Competitive Strategy on Corporate Governance in Companies Listed on Vietnam's Stock Market. *VNU JOURNAL OF ECONOMICS AND BUSINESS*, 2(3).
- Madueno, J. H; Jorge, M. L; Conesa, I. M; & Martínez-Martínez, D. (2016). Relationship between corporate social responsibility and competitive performance in Spanish SMEs: Empirical evidence from a stakeholders' perspective. *BRQ Business Research Quarterly*, 19(1), 55-72.
- Mahmood, M; Uyar, A; Kuzey, C; & Karaman, A. S. (2023). Business strategy, sustainability, and firm value: A test of financial slack and agency theories. *Managerial and Decision Economics*. 44(5), 2924-2947.

- Marakova, V; Wolak-Tuzimek, A; & Tučková, Z. (2021). Corporate social responsibility as a source of competitive advantage in large enterprises. *Journal of Competitiveness*.
- Mehrabanpour, M; & Noorizadeh, Z. (2018). The Relationship between Corporate Governance Mechanisms and the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting. *Accounting and Auditing Research*, 10(40), 43-58. (In Persian).
- Mehrani, S; Piri, P; & Hosseinlou, V. (2014). Examining the effect of privatization on refined economic added value and the market of companies offered through the stock exchange. *International Conference on Accounting, Economics and Financial Management, Tehran, Iran*. (In Persian).
- Miller, D. (1986). Configurations of strategy and structure: Towards a synthesis. *Strategic management journal*, 7(3), 233-249.
- Molanazari, M; Nourifard, Y; & Ghashghaei Abdi, SH. (2012). Different effects of company size and industry type on profitability. *Financial Accounting and Audit Research*, 5(71), 118-132. (In Persian).
- Moradi, M. A; Najjar, M; & Ezadpour, M. (2015). The relationship between working capital management and criteria for value-based performance of the companies listed in Tehran Stock Exchange. *Journal of Asset Management and Financing*, 3(2), 97-114. (In Persian).
- Moradi, M; & Ghanbari, M. (2023). Investigating the models of the impact of different types of cash flows from the differentiation strategy and cost leadership with emphasis on the capital structure. *Journal of Investment Knowledge*, 12(47), 67-92. (In Persian).
- Mukhtaruddin, M; Ubaidillah, U; Dewi, K; Hakiki, A; & Nopriyanto, N. (2019). Good corporate governance, corporate social responsibility, firm value, and financial performance as moderating variable. *Indonesian Journal of Sustainability Accounting and Management*, 3(1), 55â-64.
- Nesari, M. (2023). Investigating the Relationship between Differentiation Strategy and Real Earning Management: The Moderating Role Competition in the Product Market. *Journal of strategic management and future studies*, 5(2), 79-102. (In Persian).
- Onditi, E. O. (2018). Competitive Strategies and Firm Performance: A review of Literature. *The Strategic Journal of Business & Change Management*, 5(4), 1869-1879.
- Orlitzky, M; Siegel, D. S; & Waldman, D. A. (2011). Strategic corporate social responsibility and environmental sustainability. *Business & society*, 50(1), 6-27.
- Panwar, R; Nybakk, E; Hansen, E; & Pinkse, J. (2016). The effect of small firms' competitive strategies on their community and environmental engagement. *Journal of Cleaner Production*, 129, 578-585.
- Peng, C.W. (2020), "The role of business strategy and CEO compensation structure in driving corporate social responsibility: linkage towards a sustainable development perspective", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(2), 1028-1039.
- Pisano, V; & Hitt, M. A. (2012). What is competitive strategy? Origins and developments of a relevant research area in strategic management. *Handbook of research on competitive strategy*, 616.

- Porter, M. (1980). *Techniques for analyzing industries and competitors. Competitive Strategy*. New York: Free.
- Rajiv, D. B; and Raj, M; and Arindam. T. (2014). Does a Differentiation Strategy Lead to More Sustainable Financial Performance than a Cost Leadership Strategy? *Management Decision*, 52(5), 872 - 896
- Ren, G; Zeng, P; & Zhong, X. (2024). Differentiation strategies and firms' environmental, social and governance: The different moderating effects of historical and social performance shortfalls. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 31(1), 719-740.
- Rezaei Pitenoei, Y; Gholamrezapoor, M; Amirnia, N; & Kazemi, S. P. (2021). Business Strategy and Corporate Social Responsibility Disclosure. *Journal of Accounting Knowledge*, 12(2), 67-86. (In Persian).
- Rhou, Y; Singal, M; & Koh, Y. (2016). CSR and financial performance: The role of CSR awareness in the restaurant industry. *International Journal of Hospitality Management*, 57, 30-39.
- Sabogal-De La Pava, M. L; Vidal-Holguín, C. J; Manotas-Duque, D. F; & Bravo-Bastidas, J. J. (2021). Sustainable supply chain design considering indicators of value creation. *Computers & Industrial Engineering*, 157, 107294.
- Shaghaghi, Muhaddith; Mashayekh; Shahnaz (2023). The relationship between management overconfidence, social responsibility, firm performance and financial constraints. *Financial accounting and audit research*, 15(60), 79-106. (In Persian).
- Shao, J; Dai, J; Paulraj, A; Lai, K. H; & Shou, Y. (2023). Innovation as a differentiation strategy: Its differential substitution effects on corporate social responsibility. *IEEE Transactions on Engineering Management*.
- Smith, K.T; Smith, M. and Wang, K. (2010), Does brand management of corporate reputation translate into higher market value? *Journal of Strategic Marketing*, 18(3), 201-221.
- Stankevičienė, J; & Čepulytė, J. (2014). Sustainable value creation: coherence of corporate social responsibility and performance of socially responsible investment funds. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 27(1), 882-898.
- Tafaghodi, HM; Ramazanian, MR; & Yakideh, KH. (2020). Studying the Effect of Competitive Strategies on Corporate Social Responsibility System in Iran Supreme Service and Production Corporations. *Journal of Research in Progress studies: Systems and Strategies*, 1(1), 35-60. (In Persian).
- Tiep Le, T; & Nguyen, V. K. (2022). The impact of corporate governance on firms' value in an emerging country: The mediating role of corporate social responsibility and organizational identification. *Cogent Business & Management*, 9(1), 2018907.
- Upadhaya, B; Munir, R; Blount, Y; & Su, S. (2018). Does organizational culture mediate the CSR-strategy relationship? Evidence from a developing country, Nepal. *Journal of Business Research*, 91, 108-122.
- Uyar, A; Koseoglu, M. A; Kuzey, C; & Karaman, A. S. (2023). Does firm strategy influence corporate social responsibility and firm performance? Evidence from the tourism industry. *Tourism Economics*, 29(5), 1272-1301.

- Vaghfi, S. H; Hosseini, S. E; & Keshvari, F. (2022). Investigating the Effect of Cost Management and Differentiation Strategies on Company Risk, with Emphasis on the Role of Intellectual Capital and Risk Management. *Iranian Journal of Trade Studies*, 26(104), 157-180. (In Persian).
- Waddock, S. A; & Graves, S. B. (1997). The corporate social performance–financial performance link. *Strategic management journal*, 18(4), 303-319.
- Xuguang, Z; Ahmad, M. I; Ueng, J; & Ramaswamy, V. (2021). Board attributes and corporate philanthropy behavior during COVID-19: a case from China. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 32(3), 61-67.
- Yilmaz, M. K; Aksoy, M; & Khan, A. (2022). Moderating role of corporate governance and ownership structure on the relationship of corporate sustainability performance and dividend policy. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 1-30.
- Zhou, H; Wang, Q; & Zhao, X. (2020). Corporate social responsibility and innovation: A comparative study. *Industrial Management & Data Systems*, 120(5), 863-882.

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه نیروی کار: نقش جریان‌های نقد آزاد^۱

اعظم پوریوسف^۲، زهرا معصومی بیلندی^۳، سلیل جعفری^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۶

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر جریان‌های نقد آزاد بر رابطه مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه نیروی کار است و شواهدی از تاثیر ملاحظات غیراقتصادی و اهداف سیاسی - اجتماعی بر رفتار هزینه ارائه می‌دهد. داده‌های ۱۵۱ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار ایران، طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ و جمعاً ۱۴۹۸ سال - شرکت مورد استفاده قرار گرفتند. فرضیه به روش رگرسیون چندگانه با در نظر گرفتن اثرات ثابت سال و صنعت آزمون شدند. یافته‌ها نشان می‌دهند، مالکیت دولتی بر چسبندگی هزینه‌ها تاثیر مثبت دارد و جریان‌های نقد آزاد، رابطه مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه نیروی کار را تقویت می‌کند. از یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت شرکت‌های با مالکان دولتی به خاطر منافع سیاسی - اجتماعی، اهداف اجتماعی گسترده‌تری را نسبت به شرکت‌های خصوصی دنبال می‌کنند که باعث چسبندگی هزینه‌ها می‌شود. زیرا مدیران شرکت‌های دولتی هنگام کاهش فروش، تمایلی به تعدیل هزینه‌های کارگری ندارند. مهمترین نوآوری پژوهش حاضر این است که برای اولین بار تاثیر جریان‌های نقد آزاد بر رابطه مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه نیروی کار را در کشورهای در حال توسعه بررسی نموده و ادبیات چسبندگی هزینه نیروی کار را توسعه می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: مالکیت دولتی، چسبندگی هزینه نیروی کار، جریان‌های نقد آزاد.

طبقه‌بندی موضوعی: M49، M41، N25، G14.

10.22051/jera.2024.47577.3265 .doi

۲. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). (pouryousof@pnu.ac.ir).

۳. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (z.masoumi@pnu.ac.ir).

۴. استادیار، گروه حسابداری، واحد گنبد کاووس، دانشگاه آزاد اسلامی، گنبد کاووس، ایران. (Dr.soliljafari@gmail.com).

https://jera.alzahra.ac.ir

مقدمه

طبقه‌بندی هزینه‌ها به ثابت و متغیر، یکی از اصول اساسی حسابداری بهای تمام شده است. طبق مدل‌های سنتی، بین تغییرات سطح فعالیت و هزینه‌های متغیر ارتباط متقارنی وجود دارد و تصمیمات مدیران تاثیرات قابل توجهی بر هزینه‌های شرکت ندارد (نورن^۱، ۱۹۹۱). ولی شواهد اخیر نظیر اندرسون^۲ و همکاران (۲۰۰۷)؛ ماهر^۳ و همکاران (۲۰۰۸)؛ اندرسون و همکاران (۲۰۱۶)^۴ و کریسنادی^۵ (۲۰۲۱) نشان می‌دهند رفتار هزینه‌ها متقارن نیست. بانکر^۶ و همکاران (۲۰۱۳)، ژو و هانگ^۷ (۲۰۱۶) و هارتلیپ^۸ و همکاران (۲۰۲۰) نیز نشان می‌دهند که انتخاب‌ها و تصمیمات مدیران باعث می‌شوند رفتار هزینه‌ها، نامتقارن باشد. اندرسون^۹ (۲۰۰۳) برای اولین بار اصطلاح "چسبندگی هزینه" را مطرح نمود و نشان داد سرعت افزایش هزینه‌ها با افزایش سطح فعالیت، از سرعت کاهش هزینه‌ها با کاهش سطح فعالیت، بیشتر است.

بررسی تجربی رفتار هزینه‌ها در سالهای اخیر نیز مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. هزینه‌ها بخش مهمی از صورتهای مالی شرکت‌ها را تشکیل می‌دهد، از این رو درک مناسب و واقع‌بینانه رفتار هزینه نسبت به تغییرات سطح فعالیت، اطلاعات مهمی را در جهت برآوردهای هزینه و سایر فنون حسابداری مدیریت در اختیار مدیران شرکت قرار خواهد داد. بانکر و همکاران (۲۰۱۸) عوامل موثر بر چسبندگی هزینه‌ها را در سه دیدگاه کلی خلاصه می‌کند. طبق دیدگاه اول که به هزینه تعدیل منبع^{۱۰} اشاره دارد، اگر هزینه‌های کاهش منابع و هزینه‌ها در زمان کاهش فروش، قابل توجه باشد؛ اجتناب مدیر از تعدیل منابع و هزینه‌ها موجب چسبندگی هزینه‌ها می‌شود (اندرسون و ریب، ۲۰۰۳). دیدگاه دوم، سویه‌های رفتاری^{۱۱} مدیران موجب می‌شوند کاهش فروش را موقت بدانند و از کاهش منابع و هزینه‌ها اجتناب کنند (چن^{۱۲} و

1. Noreen
2. Anderson et al.
3. Maher et al.
4. Anderson et al.
5. Krisnadewi
6. Banker et al.
7. Xue, Hong
8. Hartlieb et al.
9. Anderson and Reeb
10. Resource adjustment cost
11. Behavioral strains
12. Chen et al.

همکاران، ۲۰۱۳). دیدگاه سوم، انگیزه‌های شخصی مدیران برای برآوردن سود هدف، تغییراتی در ساختار هزینه‌ها ایجاد می‌کند، به نحوی که برای جلوگیری از کاهش سود و برآوردن انتظارات بازار، هزینه‌ها را کاهش می‌دهند (کاما و ویس^۱، ۲۰۱۳). همچنین بر اساس مطالعاتی نظیر کیوت و نولند^۲ (۲۰۱۹)، گلدن^۳ (۲۰۲۰) و یاساکوتا و کنجی وارا^۴ (۲۰۱۱) یکی از مهم‌ترین علل چسبندگی هزینه‌ها، تصمیمات آگاهانه مدیرانی است که می‌کوشند با توجه به پیش‌بینی فروش‌های آتی، با تحمل هزینه‌های بیشتر، سود را در بلندمدت افزایش دهند.

با توجه به اهمیت رفتار نامتقارن هزینه‌ها و تاثیر آن بر کارایی منابع (ژانگ و همکاران، ۲۰۲۱)، در ادبیات حسابداری علاقه چشمگیری را به درک عوامل موثر و علل آن نشان داده شده است. در مطالعات اخیر، اثر عوامل اقتصادی و کلان شرکت، مانند قدرت دارایی، قدرت کارمند، چرخه عمر شرکت و رشد تولید ناخالص داخلی بر چسبندگی هزینه‌های اداری و فروش (اندرسون و همکاران، ۲۰۰۳؛ بانکر و همکاران، ۲۰۱۳، دیرینک^۵ و همکاران، ۲۰۱۲) و چسبندگی هزینه‌های حسابرسی (صالحی^۶ و همکاران، ۲۰۲۳، و صفرزاده و بیگ پناه، ۱۳۹۴) بررسی شده است. ولی در مورد چسبندگی هزینه نیروی کار که از هزینه تعدیل منابع طبق دیدگاه اول ناشی می‌شود، پژوهش‌های بسیار اندکی انجام گرفته است. همچنین در خصوص تاثیر ساختار مالکیت، از جمله مالکیت دولتی یا خصوص بر چسبندگی هزینه نیروی کار پژوهشی انجام نشده است.

در خصوص تاثیر ساختار مالکیت بر چسبندگی هزینه، مطالعات نشان می‌دهد مالکیت دولتی نسبت به مالکیت خصوصی به چسبندگی بیشتر در هزینه‌های فروش، اداری و عمومی و کل هزینه‌های عملیاتی منجر می‌شود. در شرکتهای با مالکیت دولتی با توجه به حمایت دولت از آنها، اولویت قرار دادن اهداف سیاسی-اجتماعی و دخالت در فرآیند تصمیم‌گیری، در هنگام کاهش فروش، با تعدیل رو به پایین کمتر در هزینه‌ها همچون تعدیلات کارکنان و تغییرات در منابع بکارگرفته شده، چسبندگی هزینه‌ها افزایش می‌یابد. انتظارهای مدیریتی همگام با

1. Kama & Weiss
2. Kuate and Noland
3. Golden
4. Yasakuta and Kenji Wara
5. Dierynck et al.
6. Salehi et al.

حمایتهای دولتی مانند خوشبینی نسبت به تقاضای آتی و انگیزه آنها مانند فرصت طلبی و ساخت امپراطوری نیز می تواند از دیگر دلایل چسبندگی هزینه بیشتر در شرکتهای دولتی نسبت به شرکتهای خصوصی باشد (ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۰).

از این رو انتظار می رود مالکیت دولتی بر چسبندگی هزینه نیروی کار نیز اثر داشته باشد که تاکنون مورد بررسی قرار نگرفته است. از طرفی بر اساس مطالعات قبلی (ریچاردسون^۱، ۲۰۰۶؛ هوپ و توماس، ۲۰۰۸ و چن و همکاران، ۲۰۱۲) جریانهای نقد آزاد، می تواند یک منبع مهم چسبندگی رفتار هزینهها باشد. زیرا در زمانی که جریان نقد آزاد بالا است، مدیران فرصت بیشتری برای سرمایه گذاری بیش از حد در هزینههای عملیاتی در پاسخ به افزایش تقاضا برای محصولات و نیز به تعویق انداختن کاهش در هزینهها، در پاسخ به کاهش در تقاضا دارند، که این امر منجر به افزایش رفتار نامتقارن هزینهها می شود و جریان نقدی آزاد معیاری برای مسئله نمایندگی و متاثر از انگیزههای مدیران است.

از این رو تاثیر نوع مالکیت و جریانهای نقد آزاد بر چسبندگی هزینه نیروی کار در اقتصادهای در حال توسعه خلاء پژوهشی وجود دارد. شرکتهای با مالکان دولتی بر خلاف سایر مالکان دارای منافع سیاسی-اجتماعی هستند و اهداف اجتماعی گسترده تری را نسبت به شرکتهای خصوصی دنبال می کنند؛ که به دنبال آن چسبندگی هزینهها تحت الشعاع قرار می گیرد. ویس^۲ (۲۰۱۰) نشان داد وجود مالکیت دولتی در شرکتهای می تواند بر منافع و تصمیمات مدیران تاثیر گذار باشد زیرا تمرکز مالکیت می تواند بر رفتار هزینهها تاثیرگذار باشد. مساله پژوهش حاضر این است که آیا مالکیت دولتی بر چسبندگی هزینه نیروی کار تاثیر دارد و آیا این رابطه با جریانهای نقد آزاد تعدیل می شود.

پژوهش حاضر از آنجا ضرورت دارد که ساختار مالکیت تاثیر مهمی بر رفتار و تصمیم گیری سهامداران و مدیران اجرایی دارد و به نوبه خود می تواند بر سطح نظارت و کنترل مدیران توسط سهامداران و یا شکل گیری هزینهها و عملکرد عملیاتی موثر باشد. علیرغم چندین دهه پژوهش در مورد چسبندگی هزینهها (نظیر نمازی و فتحعلی، ۱۳۹۸؛ نقش بندی و همکاران، ۱۳۹۸؛ پارسایی و سهرابی، ۱۴۰۱؛ ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۰؛ قدرتی زوارم و همکاران، ۱۴۰۱)، پژوهشهای اندکی در خصوص چسبندگی هزینه نیروی کار در کشورهای در حال توسعه انجام

1. Richardson
2. Weiss

شده است. این پژوهش به حساسیت مالکیت و قانون‌گذاری دولت نسبت به کاهش هزینه‌های نیروی کار در زمان کاهش فروش توجه کرده است. در ایران که چالش‌هایی نظیر پیری جمعیت، کمبود نیروی متخصص و نوسانات اقتصادی (متاثر از شرایط سیاسی و تحریم‌های اقتصادی طولانی) وجود دارد که به چسبندگی هزینه نیروی کار دامن می‌زند، یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند حائز اهمیت و دانش افزایی باشد.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

بر اساس هو (۲۰۱۷)، چسبندگی هزینه به این موضوع اشاره می‌کند که افزایش هزینه ناشی از افزایش سطح فعالیت واحد تجاری، بیشتر از کاهش هزینه‌های ناشی از کاهش سطح فعالیت واحد تجاری است. در ادبیات موضوعی حسابداری، چسبندگی هزینه به عنوان عدم تقارن در رفتار هزینه نسبت به تغییر سطح فعالیت تعریف شده است. به بیان ساده‌تر، چسبندگی هزینه به این واقعیت اشاره دارد که کاهش هزینه در زمان کاهش سطح فعالیت کمتر از افزایش هزینه در زمان افزایش سطح فعالیت است. ادبیات نشان می‌دهد که این رفتار هزینه نامتقارن یا چسبندگی هزینه، نتیجه اقدامات تعدیل منابع آگاهانه است که با انگیزه عوامل مختلف، مانند هزینه‌های تعدیل (پارسایی و سهرابی، ۱۴۰۱؛ کالجا و همکاران^۲؛ بانکر و همکاران، ۲۰۱۳ و کو^۳، ۲۰۲۲)، فرصت طلبی مدیریتی (چن و همکاران^۴، ۲۰۱۲؛ دیرینک و همکاران، ۲۰۱۲) و خوش‌بینی مدیریتی در مورد فروش آینده (بانکر و همکاران، ۲۰۱۸) صورت می‌گیرد. در حالی که ادبیات حسابداری به طور سنتی بر توضیحات اقتصادی چسبندگی هزینه‌ها متمرکز است، ملاحظات غیراقتصادی نیز احتمالاً نقش مهمی در توضیح تصمیمات تعدیل منابع دارند (پورتر^۵، ۱۹۸۰؛ شارما و مانیکوتی^۶، ۲۰۰۵). با این حال، در ادبیات حسابداری مدیریت، نقش ملاحظات غیراقتصادی در توضیح رفتار هزینه تا حد زیادی نادیده گرفته شده است. برای درک بهتر نقش ملاحظات غیراقتصادی در تبیین چسبندگی هزینه‌ها، بررسی تاثیر ساختار مالکیت بر چسبندگی هزینه‌ها اهمیت می‌یابد. ساختار مالکیت به طور ساده یعنی چه اشخاصی (حقیقی/حقوقی) بر تصمیمات عملیاتی و استراتژیک یک شرکت

1. Hu
2. Calleja et al.
3. Kou
4. Chen et al.
5. Porter
6. Sharma & Manikutty

تسلط و حکم فرمایی دارند. در واقع مالکیت دولتی، درصد سهام نگهداری شده توسط شرکت‌های دولتی و عمومی از کل سهام است (هال^۱، ۲۰۱۶).

ساختارهای مالکیت متفاوت به دلیل تفاوت در اهداف و نحوه نظارت می‌تواند تاثیرهای مختلفی بر چسبندگی هزینه بگذارد. در شرکت‌های دولتی فرض بر این است که رفتارها و نتایج عملکرد به عوامل مختلف حاکمیت و مسائل سیاسی اجتماعی بستگی دارد (بن نصر و همکاران^۲، ۲۰۱۲؛ بوباکر و همکاران^۳، ۲۰۱۳).

با افزایش تقاضای تولید در کسب و کارها، تمایل به استخدام کارکنان افزایش می‌یابد. ولی از آنجا که معمولاً هزینه‌های اخراج از هزینه‌های استخدامی بیشتر است، هنگام کاهش فعالیت، مدیران تمایل کمتری به اخراج کارکنان (یا تعدیل، بازخرید کارکنان و به کارگیری کارکنان موقت) دارند به نسبت اینکه هنگام افزایش فعالیت بخواهند کارکنان جدید استخدام کنند (بانکر و همکاران^۴، ۲۰۱۳). به همین دلیل نسبت اخراج کارکنان، در زمان کاهش تقاضا از استخدام کارکنان جدید در زمان افزایش تقاضا کمتر است. زویجلن^۴ (۲۰۱۲) نیز نشان داد میزان چسبندگی هزینه‌ها در دوره‌های رکود و بحران اقتصادی پایین است. زیرا بحران و رکود اقتصادی، هزینه‌های دولت را کاهش می‌دهد و با کاهش تقاضای دولت، شرکت‌ها بلادرنگ منابع بلااستفاده خود را کنار می‌گذارند. همچنین در طول دوره‌های بحران و رکود اقتصادی، شرکت‌ها به جای انعقاد قراردادهای تعهدآور و بلندمدت از نیروی کار موقتی استفاده می‌نمایند. بنابراین، چسبندگی هزینه به طور مستقیم با تصمیمات مدیریتی در مورد فعالیت و کارکنان مرتبط است (چون^۵ و همکاران، ۲۰۱۹). سیاست‌هایی که از اخراج کارکنان جلوگیری می‌کنند آن هم به دلیل اینکه به اعتبار آنها آسیب می‌زند، ممکن است منجر به چسبندگی هزینه شوند (ملول^۶ و همکاران، ۲۰۰۶).

با توجه به اهمیت چسبندگی هزینه در تصمیمات مدیریت و به دنبال آن نتایج عملکرد شرکت‌ها، شناسایی عوامل تاثیر گذار بر آن حائز اهمیت است. انواع مختلف مالکیت، انگیزه‌های مختلفی را برای سرمایه‌گذاران فراهم می‌کند تا در فعالیت‌های کنترل هزینه،

1. Hall
2. Ben-Nasr et al.
3. Boubakri et al.
4. Zulijlen
5. Chune et al.
6. Maaloul et al.

سرمایه‌گذاری کنند؛ زیرا نوع مالکیت تعیین می‌کند که چگونه منافع فعالیت‌ها به مالکان تعلق می‌گیرد و این موجب رفتارهای متفاوت شرکت‌ها با مالکان مختلف می‌شود (هال، ۲۰۱۶).

شرکت‌های با مالکان دولتی بر خلاف سایر شرکت‌ها دارای منافع سیاسی-اجتماعی هستند و احتمالاً اهداف اجتماعی گسترده‌تری را نسبت به شرکت‌های خصوصی دنبال می‌کنند، مانند استخدام نیروی کار جوان برای کاهش نرخ بیکاری (مگینسون^۱، ۲۰۰۵). سیاستمداران نیز به دلیل منافع شخصی-سیاسی، در فعالیت‌های دولتی مداخله می‌کنند و ممکن است در ازای ارائه مزیت‌هایی به رای‌دهندگان، هزینه‌های بیشتری به شرکتهای دولتی تحمیل شود. سیاستمداران ممکن است از طریق کنترل سیاسی خود بر شرکت‌های دولتی، به منظور جلب حمایت سیاسی، هزینه‌های کارگری بیشتری مانند دستمزد اضافی و حفظ سطح اشتغال را تحمیل کنند. در صورت تضعیف عملکرد مالی شرکت یا به حداکثر رساندن ارزش سهامداران، چنین اهداف سیاسی و اجتماعی می‌تواند با منافع دیگر مانند منافع سهامداران در تضاد باشد. مطالعات میکو، پانیزا و یانز^۲ (۲۰۰۷) و شلیفر^۳ (۱۹۹۸) نشان دهنده اثرات مخرب مداخله سیاسی بر عملکرد مالی در شرکت‌های با مالکیت دولتی هستند.

مطالعه برزگر و شیرازی (۱۴۰۰) نشان داد میزان چسبندگی هزینه کارکنان در شرکت‌های استراتژیک بیشتر از شرکت‌های متعلق به صنایع غیراستراتژیک بوده است و همچنین چسبندگی هزینه در دوره‌های قبل از خصوصی‌سازی در شرکت‌های دولتی وجود نداشته است. از این رو، خصوصی‌سازی تأثیری بر میزان چسبندگی هزینه نیروی کار در شرکت‌های دولتی نداشته است. ابراهیمی و همکاران (۱۴۰۰) نیز نشان دادند، مالکیت دولتی نسبت به مالکیت خصوصی به چسبندگی بیشتر در هزینه‌های فروش، اداری و عمومی و کل هزینه‌های عملیاتی منجر می‌شود. قدرتی زوارم و همکاران (۱۴۰۱) دریافتند تمرکز مالکیت بر چسبندگی هزینه اداری و فروش تأثیر منفی دارد. نقش بندی و همکاران (۱۳۹۸) نیز دریافتند بین چسبندگی هزینه‌ها و ریسک شرکت رابطه معنی‌داری وجود دارد و ساختار مالکیت بر رابطه بین چسبندگی هزینه‌ها و ریسک شرکت تأثیر معنی‌داری ندارد. عنایت پودشیاده و همکاران (۱۳۹۸) دریافتند چسبندگی هزینه به طور معناداری، سطح ریسک شرکت را افزایش می‌دهد. همچنین تمرکز مالکیت به عنوان مولفه

1. Megginson

2. Micco, Panizza & Yanez

3. Shleifer

اصلی حاکمیت شرکتی، بر رابطه بین چسبندگی هزینه و ریسک شرکت تاثیر منفی و معناداری دارد.

بای و همکاران^۱ (۲۰۰۰) نشان دادند در شرکت‌های دولتی به خاطر تعیین اهمیت نسبی اهداف مختلف، اندازه‌گیری عملکرد بسیار دشوار است. به همین دلیل نظارت سهامداران بر رفتار مدیران شرکت‌های دولتی چالش برانگیز است و در نتیجه فضای اختیارات مدیریتی گسترش می‌یابد. سیاستمداران ممکن است از مسئله مالکیت دولتی استفاده کنند و از اخراج کارمندان یا کاهش دستمزد در زمان کاهش تقاضا و تولید جلوگیری نمایند. در صورتی که شرکت‌های خصوصی نیازی به در نظر گرفتن چنین ملاحظات سیاسی اجتماعی در تصمیمات خود برای تنظیم منابع ندارند. مطالعاتی نظیر اندرسون و ریب (۲۰۰۳) و کوهن^۲ و همکاران (۲۰۱۷) نیز موید تاثیر مالکیت دولتی بر تصمیمات تعدیل منابع است. از این رو فرضیه اول به این صورت تدوین می‌شود:

فرضیه اول: در مالکیت دولتی نسبت به مالکیت غیردولتی، چسبندگی هزینه نیروی کار بیشتر است.

یکی از منابع مهم چسبندگی رفتار هزینه‌ها، جریان‌های نقد آزاد است. زیرا جریان‌های نقد آزاد فرصت و امکان بیشتری برای تاخیر در کاهش هزینه‌ها در اختیار مدیران قرار می‌دهد. این فرصت و امکان، مدیران را قادر به ساختن امپراطوری می‌نماید. از طرفی در شرکتهای با مالکیت دولتی، اهداف اجتماعی در اولویت قرار دارند و مدیران تمایل کمتری به منفعت طلبی یا ساخت امپراطوری دارند، به نظر می‌رسد، جریان‌های نقد آزاد بر رابطه مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه‌ها تاثیر داشته باشد.

هوپ و توماس (۲۰۰۸) و چن و همکاران (۲۰۱۲) نشان دادند که جریان‌های نقد آزاد، یک منبع مهم چسبندگی رفتار هزینه‌ها است، آنها استدلال کردند که مدیران در مورد تصمیمات فروش، اداری و عمومی، در زمانی که جریان نقد آزاد بالا است، فرصت بیشتری برای سرمایه‌گذاری بیش از حد در هزینه‌های عملیاتی از جمله فروش، اداری و عمومی در پاسخ به افزایش تقاضا برای محصولات و نیز به تعویق انداختن کاهش در هزینه‌های فروش، اداری و عمومی در پاسخ به کاهش در تقاضا دارند، که این امر منجر به افزایش عدم تقارن هزینه‌های

1. Bai et al.

2. Cohen et al.

فروش، اداری و عمومی می‌شود و برعکس، زمانی که جریان‌های نقد آزاد پایین است، مدیران فرصت کمتری برای افزایش قدرت و نفوذ (ساختن امپراطوری) خود دارند و احتمال بیشتری می‌رود که در پاسخ به کاهش تقاضا، هزینه‌های فروش، عمومی و اداری را کاهش داده و از عواقب منفی آن دوری کنند. در نتیجه، جریان‌های نقد آزاد شاخصی است که به طور معمول برای مسئله نمایندگی استفاده شده و ناشی از انگیزه‌های مدیران است (ریچاردسون^۱، ۲۰۰۶؛ استولز^۲، ۱۹۹۰). به طور خلاصه با توجه به اینکه مالکان دولتی اهداف گسترده‌تری نسبت به مالکان خصوص دارند و تمایل کمتری به منفعت طلبی یا ساخت امپراطوری دارند، به نظر می‌رسد، جریان‌های نقد آزاد بر رابطه مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه‌ها تاثیر داشته باشد. لذا انتظار می‌رود، وقتی جریان‌های نقد آزاد بیشتر است، تاثیر مالکیت دولتی بر چسبندگی هزینه‌ها تقویت شود.

فرضیه دوم: جریان‌های نقد آزاد رابطه مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه نیروی کار را تقویت می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس فلسفه طبیعت‌گرایی است. در این مکتب بر «عقل سلیم» و «تجربه حسی» تاکید می‌شود. رویکرد پژوهش، کمی یا اثبات‌گرا است. زیرا دانش را از طریق گردآوری داده‌های عددی و مشاهده‌ی نمونه‌ها و سپس عرضه‌ی این داده‌ها به تحلیل عددی فراهم می‌کند. پژوهش حاضر از نظر فرآیند اجرا (نوع داده‌ها)، کمی؛ از نظر نتیجه اجرا، کاربردی؛ از نظر هدف اجرا، پژوهشی-تحلیلی؛ از نظر منطق اجرا، قیاسی-استقرایی و از نظر زمانی، پس‌رویدادی است.

جامعه آماری پژوهش، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار ایران در سالهای ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ می‌باشد. شرکت‌های سرمایه‌گذاری، بیمه، بانک‌ها و موسسات اعتباری، هلدینگ و لیزینگ به سبب ماهیت خاص فعالیت، حذف و شرکت‌هایی که طی دوره پژوهش فعالیت مستمر داشته و سال مالی آنها منتهی به اسفندماه بود، در نظر گرفته شدند. در نهایت ۱۵۱ شرکت، شامل ۱۴۹۸ سال-شرکت به عنوان نمونه نهایی استفاده شده است. داده‌های مربوط

1. Richardson

2. Stulz

به متغیرهای پژوهش به روش سند کاوی و از طریق نرم افزار رهاآورد نوین و مطالعه صورت‌های مالی حسابرسی شده‌ی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران جمع‌آوری شده است. برای تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها، از رگرسیون خطی چندگانه با در نظر گرفتن اثرات ثابت سال و صنعت استفاده شده است.

مدل‌های آزمون فرضیه‌ها

با پیروی تحقیقات پرابوو و همکاران (۲۰۱۸) برای آزمون فرضیه اول مبنی بر تاثیر مالکیت دولتی بر چسبندگی هزینه نیروی کار از مدل‌های رگرسیونی زیر استفاده شده است:

$$\begin{aligned} \Delta \ln LaborCost_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \Delta \ln Sales_{it} + \beta_2 DECDUM_{it} \times \\ & \Delta \ln Sales_{it} + \beta_3 GOVOWN_{it} \times DECDUM_{it} \times \Delta \ln Sales_{it} + \\ & \beta_4 GOVOWN_{it} + \beta_5 ATS_{it} + \beta_6 Emplint_{it} + \beta_7 PreDec_{it} + \\ & \beta_8 GDPgrowth_{it} + \beta_9 LNAGE_{it} + \beta_{10} SIZE_{it} + \beta_{11} FOREIGN_{it} + \\ & Industry Dummies + Year Dummies + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

که در آن $\ln(\Delta Sale)$ نشان دهنده لگاریتم تغییر سالانه درآمد فروش است و $\Delta LaborCost$ نشان دهنده تغییر سالانه مربوطه در هزینه‌های نیروی کار (تغییر هزینه دستمزد سال جاری نسبت به سال گذشته) است. $DECDUM$ یک متغیر دوجویی است که اگر فروش در دوره فعلی کاهش یابد عدد یک و در غیر این صورت مقدار صفر می‌گیرد. $GOVOWN$ برای شرکتهای با مالکیت دولتی عدد یک و در غیر این صورت مقدار صفر می‌گیرد. AST ، شدت دارایی؛ $Emplint$ ، شدت کارکنان؛ $PreDec$ ، تغییرات فروش دو سال قبل؛ $GDPgrowth$ ، رشد تولید ناخالص داخلی (برای کنترل تغییرات سطح کشور)؛ $LNAGE$ ، لگاریتم سن شرکت؛ $SIZE$ ، اندازه شرکت و $FOREIGN$ ، لگاریتم فروش صادراتی است. $Industry Dummies$ و $Year Dummies$ اثرات ثابت زمان و صنعت هستند. تغییر در فروش ($\Delta Sale$) یک شاخص برای تغییر در سطح فعالیت است که باعث ایجاد تغییر در هزینه‌های نیروی کار می‌شود. بر اساس مطالعات قبلی، از مشخصات لگاریتمی برای کاهش ناهمگونی و تسهیل تفسیر اقتصادی ضرایب برآورد شده استفاده می‌شود. علاوه بر این، فرم نسبت برای متغیر وابسته (تغییر در هزینه‌های نیروی کار) و متغیر مستقل (تغییر در درآمد فروش)، قابلیت مقایسه بین شرکت‌ها را بهبود می‌بخشد.

مشابه مدل اول، برای آزمون فرضیه دوم مبنی بر تاثیر جریان های نقد آزاد بر چسبندگی هزینه نیروی کار مدل زیر برآورد شده است:

$$\begin{aligned} \Delta \ln Labor Cost_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \Delta \ln Sales_{it} + \beta_2 DECDUM_{it} \times \\ & \Delta \ln Sales_{it} + \beta_3 FCF_{it} \times DECDUM_{it} \times \Delta \ln Sales_{it} + \beta_4 FCF_{it} + \\ & \beta_5 ATSt_{it} + \beta_6 Emplint_{it} + \beta_7 PreDec_{it} + \beta_8 GDPgrowth_{it} + \\ & \beta_9 LNAGE_{it} + \beta_{10} SIZE_{it} + \beta_{11} FOREIGN_{it} + Industry Dummies \\ & + Year Dummies + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

FCF ، جریان های نقد آزاد

متغیرهای مدل ها و روش اندازه گیری در ادامه تشریح شده است:

متغیر وابسته: چسبندگی هزینه نیروی کار

برای اندازه گیری چسبندگی هزینه کار مشابه مدل چسبندگی اندرسون و همکاران (۲۰۰۳)، از تغییر ارزش لگاریتم طبیعی هزینه های حقوق و دستمزد استفاده شده است.

$$\begin{aligned} \Delta \ln Labor Cost_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \Delta \ln Sales_{it} + \beta_2 DECDUM_{it} \times \\ & \Delta \ln Sales_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

$\Delta \ln Labor Cost_{it}$ تغییرات هزینه حقوق شرکت i در دوره جاری نسبت به دوره قبل؛ $\Delta \ln Sales_{it}$: خالص فروش شرکت i در دوره جاری نسبت به دوره قبل. $DECDUM$: اگر $SALES_{it}$ کمتر از $SALES_{i,t-1}$ باشد مقدار آن برابر ۱ در غیر این صورت مقدار آن برابر صفر خواهد بود.

از آنجا که ارزش متغیر $DECDUM$ در زمان افزایش سطح فروش صفر است، ضریب B_1 در مدل های چسبندگی، درصد افزایش در هزینه ها را در نتیجه ۱ درصد افزایش در سطح فروش نشان می دهد. همچنین، از آنجا که ضریب متغیر $DECDUM$ در هنگامی که سطح فروش کاهش می یابد برابر ۱ است، بنابراین مجموع ضرایب $B_1 + B_2$ بیانگر درصد کاهش در هزینه ها، و در نتیجه ۱ درصد کاهش در سطح فروش است. اگر هزینه ها چسبنده باشند، باید درصد افزایش در هزینه ها در دوره های افزایش سطح فروش بیشتر از درصد کاهش هزینه ها در دوره های کاهش سطح فروش باشد. به عبارت دیگر باید $B_1 > 0$ و $B_2 < 0$ باشد.

متغیر مستقل: مالکیت دولتی

اگر سهامدار عمده دولتی یا شبه دولتی در ساختار مالکیت شرکت وجود داشته باشد، این متغیر برابر یک قرار می‌گیرد و در غیر اینصورت برابر صفر می‌باشد (سجادی، ۱۳۹۷ و ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۱). منظور از شبه دولتی شرکت‌هایی است که سهام آنها به سازمان‌های دولتی و نهادهای وابسته واگذار شده باشد. مثلا اگر سهام شرکتی توسط سازمان تامین اجتماعی یا سازمان بهزیستی یا بنیاد مسکن خریداری شود، آن شرکت تحت مالکیت غیرمستقیم دولت قرار می‌گیرد و شبه دولتی به حساب می‌آید. اگر مالکیت دولتی و شبه دولتی بیش از ۵ درصد باشد، دولت سهامدار عمده به حساب می‌آید. این اطلاعات از یاداشتهای پیوست صورتهای مالی استخراج شده است.

متغیر تعدیل گر: جریان‌های نقد آزاد

مقدار جریان نقد آزاد براساس مطالعه ردهوان و اسماعیل^۱ (۲۰۱۶) برای هر شرکت به صورت زیر محاسبه میشود:

$$FCF_{it} = \frac{INC_{it} - TAX_{it} - INTEXP_{it} - PSDIV_{it} - CSDIV_{it}}{A_{i,t-1}}$$

FCF_{it}	: جریان نقد آزاد	$INTEXP_{it}$: هزینه بهره پرداختی
INC_{it}	: سود عملیاتی قبل از استهلاک	$PSDIV_{it}$: سود سهامداران ممتاز
TAX_{it}	: کل مالیات پرداختی	$CSDIV_{it}$: سود سهامداران عادی
$A_{i,t-1}$: کل ارزش دفتری دارای ها در سال گذشته		

با توجه به قوانین ایران و عدم وجود سهام ممتاز، سود سهامداران ممتاز در نظر گرفته نمی‌شود.

متغیرهای کنترلی

بر اساس اندرسون و همکاران، ۲۰۰۳؛ چن و همکاران، ۲۰۱۲؛ پرابو، ۲۰۱۸؛ متغیرهایی که بر سطح چسبندگی هزینه ها در سطح شرکت تاثیر دارند به شرح جدول ۱ مورد استفاده قرار گرفت.

جدول ۱. متغیرهای کنترلی موثر بر چسبندگی هزینه

مجموع کل دارایی‌ها تقسیم بر کل فروش	AST_{it}	شدت دارایی
مجموع تعداد کارکنان تقسیم بر کل فروش	$Emplint_{it}$	شدت کارکنان
اگر فروش دو سال قبل بیشتر از فروش سال قبل (Sales _{i,t-1} < Sales _{i,t-2}) عدد یک و در غیر این صورت صفر می‌گیرد.	$PreDec_{it}$	تغییرات فروش دو سال قبل
لگاریتم طبیعی تعداد سال‌هایی که از تأسیس شرکت می‌گذرد.	$LNAGE_{it}$	سن شرکت
لگاریتم طبیعی ارزش بازار حقوق صاحبان سهام.	$LNAGE_{it}$	اندازه شرکت
فروش صادراتی تقسیم بر کل فروش	$FOREIGN_{it}$	نسبت فروش صادراتی

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد میانگین لگاریتم طبیعی تغییرات هزینه حقوق و دستمزد و لگاریتم طبیعی تغییرات فروش به ترتیب ۰/۱۹۱ و ۰/۲۱۷ است. یافته‌های توصیفی همچنین نشان می‌دهد که میانگین شدت دارایی (دارایی به فروش) و شدت کارکنان (تعداد کارکنان به فروش) به ترتیب ۱/۴۴۶ و ۰/۰۰۵ می‌باشد. به علاوه، تغییرات فروش در طی دو سال قبل ۲۳ درصد است. میانگین سن شرکتها تقریباً ۳۰ سال با بیشینه ۶۴ و کمینه ۱۳ می‌باشد. میانگین اندازه شرکت و نسبت فروش صادراتی به ترتیب ۱۴/۵۲۹ و ۰/۱۱۶ می‌باشد. آمار توصیفی در جدول ۲ ارائه شده است. همچنین فراوانی متغیرهای دو ارزشی در انتهای جدول ۳ ارائه شده است و نشان می‌دهد فراوانی مالکیت دولتی (مستقیم و غیرمستقیم) ۸۷۹ بوده و ۵۸ درصد شرکت‌ها دارای مالکیت دولتی هستند. این نشان می‌دهد که بیشتر شرکت‌های نمونه تحت مالکیت مستقیم و غیرمستقیم دولت می‌باشند که نشان دهنده تأثیری پذیری سیاستهای دولتی بر بازار سرمایه ایران است. همچنین، فراوانی تغییرات فروش دو سال قبل ۳۵۰ می‌باشد.

جدول ۲.۲ آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد	میانگین	میانه	انحراف معیار	بیشینه	کمینه
لگاریتم طبیعی تغییرات هزینه حقوق و دستمزد	$LN \left[\frac{COST_{i,t}}{COST_{i,t-1}} \right]$	۰/۱۸۱	۰/۱۸۴	۰/۲۵	۰/۸۶۷	-۰/۴۸
لگاریتم طبیعی تغییرات فروش	$LN \left[\frac{SALES_{i,t}}{SALES_{i,t-1}} \right]$	۰/۲۲۵	۰/۲۳۴	۰/۳۴	۱/۰۸	-۰/۵۶
تغییرات نسبت هزینه حقوق و دستمزد آتی	$\Delta salaryCost$	۰/۳۱۷	۰/۲۸۹	۰/۲۹	۱/۲۵۶	-۰/۳۲
مالکیت دولتی - دو ارزشی (بزرگتر از ۵۰ درصد)	GOVOWN	۰/۵۸۲۲	۱/۰۰	۰/۴۹۳۲	۱/۰۰	۰/۰۰۰۰
درصد مالکیت دولتی	GOV-Percent	۰/۴۳۵	۰/۵۴۶	۰/۳۹	۰/۸۵۶	۰/۰۰۰۰
شدت دارایی	ATS	۱/۵۶	۱/۳۴	۰/۷۱	۵/۵	۰/۵۹
شدت کارکنان	Emplint	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۰۳	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۲۸	۰/۰۰۰۰
تغییرات فروش دو سال قبل - دو ارزشی	PreDec	۰/۲۳۱۸	۰/۰۰۰۰	۰/۴۲۲۱	۱/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰
سن شرکت	AGE	۳۹/۷۶	۴۱	۱۳/۱۲	۶۴	۱۳
لگاریتم طبیعی سن شرکت	LNAGE	۳/۵۷	۳/۸۹	۰/۳۳	۴/۴۵	۲/۶۵
اندازه شرکت - لگاریتم طبیعی ارزش بازار حقوق صاحبان سهام	SIZE	۱۴/۸۷	۱۴/۱۱	۱/۸۹	۱۹/۱۱	۱۱/۸۷
نسبت فروش صادراتی	FOREIGN	۰/۱۲	۰/۰۷	۰/۲۱	۱	۰/۰۰۰۰
فراوانی متغیرهای دو ارزشی						
		فراوانی	درصد فراوانی			
		۸۶۹	٪ ۵۸			
		۳۴۴	٪ ۲۳			
تعداد مشاهدات: ۱۴۹۸						

آزمون فرضیه‌های پژوهش

مدل‌های پژوهش با استفاده از رگرسیون چند متغیره به روش حداقل مربعات معمولی و کنترل اثرات ثابت سال و صنعت برازش شدند. نتایج برازش مدل‌های پژوهش نشان می‌دهد مدل‌ها به

طور مناسب برازش شده (آماره F) است و بهترین رویکرد برای برازش مدل، حداقل مربعات معمولی (آماره چاو و عدم معناداری آن) است. مقادیر آزمون تورم واریانس نیز برای متغیرهای توضیحی پژوهش بین ۰ تا ۵ می‌باشد، که نشان می‌دهد همخطی معناداری در بین متغیرهای مستقل و کنترلی پژوهش وجود ندارد. برازش مدل اول برای آزمون فرضیه اول، در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج برآورد مدل اول (فرضیه اول)

متغیر	نماد	ضریب	انحراف استاندارد	آماره	مقدار احتمال
مقدار ثابت	c	-۰/۱۳	۰/۰۶۳	-۲/۱۸	۰/۰۷۰
لگاریتم طبیعی تغییرات فروش	$\Delta \ln Sales_{i,t}$	۰/۱۵	۰/۰۲۲	۶/۸۱	۰/۰۰۰
تغییرات فروش سال جاری * لگاریتم طبیعی تغییرات فروش	$\Delta \ln Sales_{i,t} \times DECDUM$	-۰/۱۱	۰/۰۸۸	-۱/۲۵	۰/۰۷۹
اثر تعاملی * مالکیت دولتی	$\Delta \ln Sales_{i,t} \times DECDUM \times GOVOWN$	-۰/۱۸	۰/۰۸۰	-۲/۲۵	۰/۰۴۵
مالکیت دولتی	$GOVOWN$	-۰/۰۷	۰/۰۰۹	-۷/۷۷	۰/۴۲۲
شدت دارایی	ATS	-۰/۰۰۹	۰/۰۰۶	-۱/۵	۰/۳۱۵
شدت کارکنان	$Emplint$	۲/۰۳	۱۴/۰۰۷	۱/۴۴	۰/۰۶۹
تغییرات فروش دو سال قبل	$PreDec$	-۰/۰۵	۰/۰۱۱	-۴/۵۴	۰/۰۰۳
سن شرکت	$LNAGE$	-۰/۰۴۲	۰/۰۱۰	-۴/۰۳	۰/۰۴۴
اندازه شرکت	$SIZE$	۰/۰۱۵	۰/۰۰۲	۷/۵	۰/۰۰۰
نسبت فروش صادراتی	$FOREIGN$	-۰/۰۲	۰/۰۰۲	-۱/۰۰	۰/۲۷۵
اثرات سال			شامل شد		
اثرات صنعت			شامل شد		
کلاستر در سطح شرکت			شامل شد		
تعداد مشاهدات			۱۴۸۰		
ضریب تعیین			۰/۴۱		
آماره F (معناداری)			(۰/۰۰۰) ۴۸/۴۲		
آماره آزمون چاو (معناداری)			(۰/۹۹۹) ۰/۵۳		
آماره آزمون ویگنر و پوی (معناداری)			(۰/۰۰۰) ۳۷۵/۱۵		
آماره آزمون وولدریج (معناداری)			(۰/۰۲۱) ۴/۴		

نتایج در جدول ۳ نشان می‌دهد که رفتار هزینه در شرکت‌های نمونه، تمایل به چسبندگی دارد. زیرا لگاریتم طبیعی تغییرات فروش، یعنی $\Delta \ln Sales_{i,t}$ دارای ضریب مثبت (۰/۱۵) و معنادار (۰/۰۰۰) و متغیر تعاملی، یعنی $DECDUM \times \Delta \ln Sales_{i,t}$ ، دارای ضریب منفی (۰/۱۳-) و معنادار (۰/۰۰۴) است. به طور متوسط، هزینه‌های نیروی کار به ازای هر ۱ درصد افزایش در فروش خالص ۰/۱۲ درصد افزایش می‌یابد، اما به ازای هر ۱ درصد کاهش در فروش خالص، تنها ۰/۰۴ درصد (۰/۱۱-۰/۱۵) کاهش می‌یابد (البته این تغییرات معنی دار نیست). جهت بررسی تأیید یا رد فرضیه اول، نتایج جدول ۳، نشان می‌دهد که اثر تعاملی تغییرات و مالکیت دولتی، یعنی $GOVOWN \times DECDUM \times \Delta \ln Sales_{i,t}$ منفی (۰/۱۸-) و معنادار (۰/۰۴۵) است. این نتیجه نشان می‌دهد که چسبندگی هزینه نیروی کار در شرکت‌های دولتی نسبت به شرکت‌های خصوصی تفاوت معناداری دارد. یعنی، چسبندگی هزینه نیروی کار در شرکت‌های دولتی بیشتر از شرکت‌های بدون مالکیت دولتی است. از این رو، فرضیه اول مبنی بر تاثیر مثبت مالکیت دولتی بر چسبندگی هزینه نیروی کار در سطح اطمینان ۹۰ پذیرفته می‌شود (ضرایب مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار نیست). همچنین، یافته‌ها در رابطه با اثرات تعاملی مربوط به متغیرهای کنترلی، حاکی از آن است که شرکت‌های با شدت دارایی بیشتر، چسبندگی هزینه نیروی کار کمتری دارند؛ ولی اثرات تعاملی دیگر متغیرهای کنترلی معنادار نیست.

نتایج برآورد مدل دوم برای آزمون فرضیه دوم در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. نتایج برآورد مدل دوم (فرضیه دوم)

متغیر	نماد	ضریب	انحراف استاندارد	آماره	مقدار احتمال
مقدار ثابت	c	-۰/۰۷	۰/۰۶۴	-۱/۳۵	۰/۱۷۹
لگاریتم طبیعی تغییرات فروش	$\Delta \ln Sales_{i,t}$	۰/۱۳	۰/۰۲۴	۲۸/۰	۰/۰۰۰
تغییرات فروش سال جاری \times لگاریتم طبیعی تغییرات فروش	$\Delta \ln Sales_{i,t} \times DECDUM$	-۰/۲۷	۰/۱۰۲	-۲/۴۶	۰/۰۲۲
اثر تعاملی تغییرات فروش سال جاری \times لگاریتم طبیعی تغییرات فروش \times جریان‌های نقد آزاد	$\Delta \ln Sales_{i,t} \times DECDUM \times FCF$	۰/۳	۰/۱۰۰	-۳	۰/۰۳۳
جریان‌های نقد آزاد	FCF	۰/۰۴۷	۰/۰۳۵	۱/۳۴	۰/۹۴

مقدار احتمال	آماره	انحراف استاندارد	ضریب	نماد	متغیر
۰/۲۳۲	-۰/۳۳	۰/۰۰۶	-۰/۰۰۲	ATS	شدت دارایی
۰/۰۴۸۲	۲/۰۳	۱۰/۸۳	۲۲/۰۷	Emplint	شدت کارکنان
۰/۰۰۴	-۳/۳۳	۰/۰۱۲	-۰/۰۴	PreDec	تغییرات فروش دو سال قبل
۰/۰۴۶	-۱/۷۵	۰/۰۲	-۰/۰۳۵	LNAGE	سن شرکت
۰/۰۰۰	۹	۰/۰۰۲	۰/۰۱۸	SIZE	اندازه شرکت
۰/۲۴۷	-۰/۸۶	۰/۰۲۹	-۰/۰۲۵	FOREIGN	نسبت فروش صادراتی
		شامل شد			اثرات سال
		شامل شد			اثرات صنعت
		شامل شد			کلاستر در سطح شرکت
		۱۴۸۰			تعداد مشاهدات
		۰/۳۹			ضریب تعیین
		(۰/۰۰۰) ۱۰۲/۸۷			آماره F (معناداری)
		(۰/۹۹۹) ۰/۵۶			آماره آزمون چاو (معناداری)
		(۰/۰۰۰) ۳۶۰/۰۸			آماره آزمون ویگنر و پوی (معناداری)
		(۰/۰۲۷) ۳/۶۷۸			آماره آزمون وولدریج (معناداری)

نتایج برازش مدل دوم نشان می‌دهد که اثر تعاملی $FCF \times DECDUM \times \ln Sales_{i,t}$ مثبت و معنادار (۰/۳) است. این نتیجه نشان می‌دهد که تاثیر نوع مالکیت بر چسبندگی هزینه نیروی کار، تحت تاثیر جریان‌های نقد آزاد است و تاثیر مالکیت دولتی بر چسبندگی نیروی کار در شرکت‌هایی که جریان‌های نقد آزاد بیشتری دارند، برجسته تر است. از این رو، فرضیه دوم مبنی بر تاثیر مثبت جریان‌های نقد آزاد بر چسبندگی هزینه نیروی کار در سطح اطمینان ۹۰ پذیرفته می‌شود. همچنین، یافته‌ها در رابطه با متغیرهای کنترلی، حاکی از آن است که شرکت‌های با تغییرات منفی فروش دو سال قبل، رشد تولید ناخالص داخلی بیشتر، اندازه بیشتر و سن کمتر، چسبندگی هزینه نیروی کار کمتری دارند؛ ولی تاثیر سایر متغیرهای کنترلی معنادار نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

مهمترین اهداف هر واحد تجاری افزایش سودآوری، رشد، حداقل کردن بهای تمام شده و قیمت‌گذاری محصولات است که در گرو تصمیم‌گیری، برنامه ریزی، کنترل مدیران و

اطلاعات به موقع و قابل اتکا در خصوص هزینه ها است (راجیوا^۱ و همکاران، ۲۰۱۹). با توجه به اهمیت بررسی رفتار هزینه‌ها برای برنامه ریزی‌های آتی شرکت‌ها، در این پژوهش تاثیر مالکیت دولتی و نوع صنعت بر چسبندگی هزینه های نیروی کار و همچنین تاثیر نوع صنعت بر رابطه مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه بررسی می‌شود. از آنجایی که این روابط در کشورهای در حال توسعه انجام نشده است و با توجه به تفاوت چشم گیر اوضاع سیاسی و اقتصادی و عملکرد شرکت‌های دولتی در کشورهای توسعه یافته نسبت به کشورهای در حال توسعه، نتایج این پژوهش مغتنم بوده و خلاء پژوهشی مرتبط به چسبندگی هزینه نیروی کار را پوشش داده و ادبیات نظری مرتبط را توسعه می‌دهد.

نتایج برآورد مدل‌های پژوهش بر روی ۱۴۹۸ سال-شرکت بورس اوراق بهادار در بازه زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ نشان می‌دهد چسبندگی هزینه نیروی کار در شرکت‌های دولتی بیشتر از شرکت‌های بدون مالکیت دولتی است، که با پژوهش‌های ویس (۲۰۲۰)، مگینسون (۲۰۲۰)، پرابو و همکاران (۲۰۱۸)، کوهن و همکاران (۲۰۱۷) و هال (۲۰۱۶) مطابقت دارد. با توجه با یافته های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت شرکت‌های با مالکان دولتی به خاطر منافع سیاسی-اجتماعی، اهداف اجتماعی گسترده تری را نسبت به شرکت‌های خصوصی دنبال می‌کنند. در این شرکتها استخدام نیروی کار جوان برای کاهش نرخ بیکاری، عدم کاهش نیروی کار در دوران کاهش تقاضا و مداخله سیاستمداران باعث چسبندگی هزینه ها می‌شود. در تعمیم نتایج این فرضیه باید با احتیاط بیشتری عمل نمود، زیرا این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد تایید نشده است و در سطح اطمینان ۹۰ درصد تایید شده است. در صورتی که عدم تایید فرضیه اول را بپذیریم، میتوان نتیجه گرفت احتمالاً انگیزه‌های سیاسی-اجتماعی در مالکیت‌های دولتی نمی‌تواند در تصمیمات مدیران در خصوص تعدیل منابع تاثیر معنی داری داشته باشد و در نتیجه در شرکتهای با مالکیت دولتی، تعدیل نیروی کار در دوران کاهش تقاضا با سایر شرکتهای تفاوت معنی داری ندارد، لذا مالکیت دولتی تاثیر معنی داری بر چسبندگی هزینه های نیروی انسانی ندارد.

همچنین جریان‌های نقد آزاد بر رابطه مالکیت دولتی و چسبندگی هزینه ها تاثیر دارد در شرکتهای با جریان‌های نقد آزاد، تاثیر مالکیت دولتی بر چسبندگی هزینه های دستمزد، بیشتر است. تایید تاثیر جریان‌های نقد آزاد بر چسبندگی هزینه ها مطابق با هوپ و توماس (۲۰۰۸) و

چن و همکاران (۲۰۱۲) است. از این رو نتیجه می‌گیریم شرکت‌های که جریان‌های نقد آزاد قابل ملاحظه‌ای دارند، بیشتر تحت تاثیر مداخلات و ملاحظات اجتماعی-سیاسی و تحت نظارت عمومی و مداخله شدیدتر دولت قرار می‌گیرند. این فشار سیاسی-اجتماعی، احتمالاً چسبندگی هزینه نیروی کار در شرکت‌های بزرگ اقتصادی را افزایش می‌دهد، زیرا مدیران شرکت‌های دولتی هنگام کاهش فروش، تمایلی به تعدیل هزینه‌های کارگری ندارند.

مطابق با یافته‌های حاصل از پژوهش توصیه می‌شود اقداماتی در جهت کاهش چسبندگی هزینه در شرکت‌های دولتی انجام شود، شاید کاهش درصد مالکیت دولتی و خصوصی‌سازی با در نظر گرفتن سایر ملاحظات (مثلاً جریان‌های نقد آزاد)، گام مناسبی جهت بهبود عملکرد این شرکتها باشد.

محدودیتی که در تعمیم نتایج باید به آن دقت نمود این است که با توجه به اینکه اتصال مالکیت‌های دولتی در شرکت‌های بورسی ایران، به روشنی قابل ردیابی نیست و ممکن است بخشی از مالکیت دولتی از طریق شرکت‌هایی باشد که به طور دقیق قابل بررسی و راستی آزمایی نیستند. با توجه به اینکه برای عوامل تاثیرگذار بر چسبندگی، سه دیدگاه هزینه تعدیل منابع، ویژگیها و انگیزه‌های مدیران وجود دارد و در پژوهش حاضر دیدگاه هزینه تعدیل منابع با در نظر گرفتن ملاحظات غیراقتصادی بررسی گردید؛ توصیه می‌شود در مطالعات بعدی، تأثیر سویه‌های رفتاری مدیران نظیر بیش‌اعتمادی و انگیزه‌های مدیران نظیر مدیریت سود و پاداش بر چسبندگی هزینه نیروی کار بررسی گردد. در این پژوهش‌ها نیز می‌توان نوع صنعت را به عنوان متغیر تعدیلی بررسی نمود. همچنین بررسی رابطه نوع مالکیت و چسبندگی هزینه نیروی کار در طی چرخه‌های تجاری و سیاسی، انتخابات و گرایش‌های سیاسی می‌تواند موضوع پژوهشی جالبی در کشورهای در حال توسعه نظیر ایران باشد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهارنویسندگان در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده‌است.

منابع

- ابراهیمی، سعید. فرجی، امید. عرب زاده، میثم. ایزدپور، مصطفی. محمدرضایی، فخرالدین. (۱۴۰۱). مالکیت دولتی و رفتار نامتقارن هزینه ها، بورس اوراق بهادار، ۱۵(۵۷)، ۴۹۵-۵۳۰.
- برزگر، قدرت الله. شیرازی، زهرا. (۱۴۰۰). بررسی چسبندگی هزینه نیروی کار با رویکرد مقایسه ای صنایع استراتژیک و مالکیت دولتی، رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۵(۵۸)، ۱۴۲-۱۵۵.
- پارسیایی، منا، سهرابی؛ سارا. (۱۴۰۱). بدهی های تجاری و چسبندگی هزینه ها با تأکید بر مشکل نمایندگی و تمرکز مشتری. پژوهش های تجربی حسابداری. ۱۲(۲)، ۹۰-۶۵.
- سجادی، علی. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین بیش اطمینانی و عملکرد آتی شرکت، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ساری.
- صفرزاده، محمدحسین، و بیگ پناه، بهزاد. (۱۳۹۴). چسبندگی هزینه حسابرسی مستقل در شرکت های ایرانی. حسابداری مالی، ۷(۲۷)، ۷۶-۵۳.
- صیادی، محمد؛ بدرآبادی، محمد؛ مرادخانی ملال، بهنام. (۱۳۹۸). چسبندگی هزینه، تمرکز مالکیت و ناکارایی سرمایه گذاری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. نشریه علمی رویکردهای پژوهشی نوین مدیریت و حسابداری، ۳(۱۱)، ۱۳۰-۱۱۲.
- قدرتی زوارم، عباس؛ نوروزی، محمد؛ روزخوش، مرضیه؛ نجاری، عظیمه. (۱۴۰۱). بررسی اثر هموارسازی سود و ساختار مالکیت بر چسبندگی هزینه. چشم انداز حسابداری و مدیریت، ۵(۵۸)، ۹۴-۱۰۶.
- عنایت پوشیاده، ابراهیم؛ مرادی، زهرا؛ اسدی فر، احد؛ درخشان، جواد. (۱۳۹۸). تاثیر تمرکز مالکیت بر رابطه بین چسبندگی هزینه و ریسک شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه چشم انداز حسابداری و مدیریت، ۲(۲۰)، ۱-۲۵.
- نقش بندی، نادر؛ اکبرخانی، محمدعلی؛ کشتگر، الهام. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر چسبندگی هزینه و تمرکز مالکیت بر ریسک شرکت. چشم انداز حسابداری و مدیریت، ۲(۱۸)، ۴۷-۲۸.
- نمازی، محمد؛ فتحعلی، اکرم. (۱۳۹۷). بررسی اثر سرمایه فکری و جریان نقد آزاد بر چسبندگی هزینه ها در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهش های تجربی حسابداری، ۴(۸)، ۲۵۰-۲۲۳.

References

- Namazi, M. & G. Rezaei. (2015). Examining the impact of accruals quality and information relevance on the agency costs of the companies listed in Tehran Stock Exchange. *Empirical Studies in Financial Accounting Quarterly*, 11(44): 37-69.(In Persian)

- Anderson, M. C.; Lee, Joo Hyung. & Mashruwala, Raj. (2016): Cost stickiness and cost inertia: A two-driver model of asymmetric cost behavior. Available online at <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm>.
- Anderson, R.C. & Reeb, D.M. (2003). Founding-Family Ownership and Firm Performance: Evidence from the S&P 500. *Journal of Finance*, Vol. 58, No. 3, Pp. 1301–1328.
- Anderson, M. C; Banker, R. D. & Janakiraman, S. N. (2003). Are selling, general, and administrative cost “sticky”? *Journal of Accounting Research*, 41(1), 47–63.
- Anderson, M. C.; Banker, R. D.; Huang, R. & Janakiraman, S. N. (2007). Cost behavior and fundamental analysis of SG&A costs. *Journal of Accounting, Auditing, & Finance*, 22(1), 1–28.
- Bai, C; Li, D. D; Tao, Z; & Wang, Y. (2000). A multitask theory of state enterprise reform. *Journal of Comparative Economics*, 28(4), 716–738.
- Banker, R. D; Byzalov, D. & Chen, T. (2013). Employment protection legislation, adjustment costs and cross-country differences in cost behavior. *Journal of Accounting and Economics*, 55(1), 111–127.
- Banker, R. D; Byzalov, D; Fang, S; & Liang, Y. (2018). Cost management research. *Journal of Management Accounting Research*, 30(3), 187–209.
- Ben-Nasr, H; Boubakri, N. & Cosset, J-C. (2012). The political determinants of the cost of equity: Evidence from newly privatized firms. *Journal of Accounting Research*, 50, 605–646. doi: 10.1111/j.1475-679X.2011.00435.x
- Boubakri, N; Cosset, J.-C. & Saffar, W. (2013). The role of state and foreign owners in corporate risk taking: Evidence from privatization. *Journal of Financial Economics*, 108, 641–658. doi: 10.1016/j.jfineco.2012.12.007.
- Calleja, K; Steliaros, M. & Thomas, D. C. (2006). A note on cost stickiness: Some international comparisons. *Management Accounting Research*, 17, 127–140. doi: 10.1016/j.mar.2006.02.001.
- Chen, Clara Xiaoling; Gores, Timo. & Nasev, Julia (2013): Managerial overconfidence and cost stickiness. Available online at <http://papers.ssrn.com>.
- Chen, C. X; Lu, H. & Sougiannis, T. (2012). The agency problem, corporate governance, and the asymmetrical behavior of selling, general, and administrative costs. *Contemporary Accounting Research*, 29(1), 252–282.
- Chune, Young Chunga. Seok-Kyun, Hura. & Chang, Liu. (2019). Institutional investors and cost stickiness: Theory and evidence. *The North American Journal of Economics and Finance*, Elsevier, vol. 47(C), pages 336-350.
- Cohen, S.; Karatzimas, S. & Naoum, V.S. 2017, "The sticky cost phenomenon at the local government level: empirical evidence from Greece", *Journal of Applied Accounting Research*, 29(1), 252–282.
- Dierynck, B.; Landsman, W. R; & Renders, A. (2012). Do managerial incentives drive cost behavior? Evidence about the role of the zero earnings benchmark

- for labor cost behavior in private Belgian firms. *In: The Accounting Review*, 87(4), 1219–1246.
- Enayat Pourshiaideh, Ebrahim.; Moradi, Zahra.; Asadifar, Ahad. & Derakhshan, Javad. (2018). The effect of ownership concentration on the relationship between cost stickiness and risk of companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Accounting and Management Perspectives Quarterly*, 2(20), 1-25. (In Persian).
- Golden, J.; Mashruwala, R. & Pevzner, M. (2020). "Labor adjustment costs and asymmetric cost behavior: An extension." *Management Accounting Research*, 46: 100647.
- Gudari Zavarem, Abbas.; Nowrozi, Mohammad; Rozkhosh, Marzieh. & Najari, Azima. (1401). Investigating the effect of profit smoothing and ownership structure on cost stickiness. *Accounting and Management Perspectives*, 5(58), 106-94.(In Persian).
- Hall, C. M. (2016). Does ownership structure affect labor decisions? *The Accounting Review*, 91(6), 1671–1696.
- Hartlieb, S. & Loy, T. R. (2020). Does community social capital affect asymmetric cost behavior? *Management Accounting Research*, 46, 1-15.
- Hartlieb, S. & Loy, T. R. (2022). The impact of cost stickiness on financial reporting: evidence from income smoothing. *Accounting & Finance*, 62(3), 3913-3950.
- Kama, I; & Weiss, D. (2013). Do earnings targets and managerial incentives affect sticky costs? *In: Journal of Accounting Research*, 51(1), 201–224.
- Krisnadewi, K.A. & Soewarno, N. (2021). Optimism and profit-based incentives in cost stickiness: an experimental study. *Journal of Management Control*. <https://doi.org/10.1007/s00187-020-00309-w>
- Kuiate, C. & Noland, T.R. (2019), "Attracting and retaining core competency: a focus on cost stickiness", *Journal of Accounting & Organizational Change*, Vol. 15 No. 4, pp. 678-700. <https://doi.org/10.1108/JAOC-04-2018-0038>.
- Kou, M. (2022, October). R&D Cost Stickiness and Enterprise Performance Based on Empirical Test Using WEISS Model. In Proceedings of the International Conference on Information Economy, *Data Modeling and Cloud Computing*, ICIDC 2022, 17-19 June 2022, Qingdao, China.
- Maaloul, A.; Chakroun, R. & Yahyaoui, S. (2016). The effect of political connections on companies' performance and value: Evidence from Tunisian companies after the revolution. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 8 (2), 185-204.
- Maher, M.W.; Stickney, C.P. & Weil, R.L. (2008). *Manangerial accounting: An introduction to concepts, methods and uses* (10th ed.). Manson: Thomson Higher Education.

- Megginson, W. L. (2005). *The financial economics of privatization*. New York: Oxford University Press.
- Micco, A.; Panizza, U. & Yanez, M. (2007). Bank ownership and performance: Does politics matter? *Journal of Banking and Finance*, 31(1), 219–241.
- Naqshbandi, Nader.; Akbarkhani, Mohammad Ali. & Keshtgar, Elham. (2018). Investigating the impact of cost stickiness and ownership concentration on company risk. *Accounting and Management Perspectives*, 2(18), 47-28.(In Persian).
- Namazi, Mohammad. & Fathali, Akram. (2017). Investigating the effect of intellectual capital and free cash flow on cost stickiness in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Experimental Accounting Research*, 4(8), 223-250.(In Persian).
- Noreen, E. (1991). Conditions under which activity-based cost systems provide relevant costs. *In: Journal of Management Accounting Research*, 3(4), 159–168.
- Parsaei, M. & sohrabi, S. (2022). Trade Credit and Cost Stickiness Focusing on the Agency Problem and Customer Concentration. *Empirical Research in Accounting*, 12(2), 65-90. doi: 10.22051/jera.2022.39783.2989
- Porter, M. E. (1980). *Competitive advantage*. New York: The Free Press.report-2016.html
- Prabowo, R. Hooghiemstra, R. & Van Veen-Dirks, P.(2018). “State Ownership , Socio-political Factors and Labor Cost Stickiness”. *European Accounting Review*.Vol.27, NO.4, Pp 771-796.
- Richardson, S. (2006). Over-investment of Free Cash Flows. *Review of Accounting Studies*: 11, 159–189.
- Redhwan, A. & Ismai, K. K. (2014). An Investigation into the Effect of Surplus Free Cash Flow, Corporate Governance and Firm Size on Earnings Predictability, *International Journal of Accounting and Information Management*: 22 (2), 118-133.
- Salehi, M.; Asadian, A. & Khansalar, E. (2023), "The effect of intellectual capital on audit fees stickiness", *Accounting Research Journal*, Vol. 36 No. 1, pp. 55-76. <https://doi.org/10.1108/ARJ-07-2020-0217>.
- Sayadi, Mohammad; Badrabadi, Mohammad. & Moradkhani Melal, Behnam. (2018). Cost stickiness, ownership concentration and investment inefficiency in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Scientific Journal of New Management and Accounting Research Approaches*, 3(11), 112-130. (In Persian).
- Sharma, P. & Manikutty, S. (2005). Strategic divestments in family firms: Role of family structure & community culture. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 29(3), 293–311.

- Shleifer, A. (1998). State versus private ownership. *Journal of Economic Perspectives*, 12(4), 133–150.
- Stulz, R; (1990). Managerial Discretion and Optimal Financing Policies. *Journal of Financial Economics*: 26, 3–27.
- Xue, S. & Hong, Y. (2016). Earnings Management, corporate governance and expense stickiness. *China Journal of Accounting Research*, 9(1), 41-58.
- Weiss, D. (2010). Cost behavior and analysts' earnings forecasts. In: *The Accounting Review*, 85(4), 1441–1471.
- Yasukata, K. & Kajiwara, T. (2011). Are Sticky Costs the Result of Deliberate Decision of Managers? .Online: <http://www.ssrn.com>.
- Zuijlen, W. (2012), *Cost behavior in a period of economic crisis and the effect of the frequency of updating information on cost behavior*. Master's thesis, Tilburg University, Tilburg, 18 September.

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

تاثیر انگیزه حساب‌برسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری‌ها با در نظر گرفتن نقش تعدیل‌گر عوامل سازمانی^۱

فواز خلیف راشد^۲، آرزو آقایی چادگانی^۳، محمد سمیر دهیرب الربیعی^۴،
محمد علیمردای^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۴

مقاله پژوهشی

چکیده

هر چند افشای رفتارهای غیراخلاقی و اقدامات خطا کارانه در سازمانها مزایای بسیاری دارد، حساب‌برسان داخلی حتی با داشتن انگیزه کافی جهت افشای رفتارهای غیراخلاقی، ممکن است تصمیم به سکوت بگیرند. به همین دلیل بررسی عوامل تاثیرگذار بر تمایل و تصمیم نهایی حساب‌برسان داخلی به افشای رفتارهای غیراخلاقی اهمیت زیادی یافته است. هدف این پژوهش بررسی تاثیر انگیزه حساب‌برسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در زمینه افشاگری و همچنین بررسی تاثیر عوامل سازمانی مانند تعهد سازمانی و فرهنگ سازمانی بر این رابطه است. این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ داده‌ها یک پژوهش پیمایشی و میدانی و از لحاظ تحلیل‌ها یک پژوهش توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری پژوهش کلیه حسابداران رسمی دارای سابقه حساب‌رسی داخلی و تعداد نمونه‌ها با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۵ نفر تعیین شد و پس از توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها به شکل برخط و حضوری، تعداد ۱۸۵ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. قلمرو زمانی پژوهش سالهای ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ و قلمرو موضوعی حوزه مطالعات حسابداری بود. جهت تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش از روش معادلات ساختاری و نرم افزار پی ال اس استفاده شد. نتایج نشان داد که انگیزه حساب‌برسان داخلی به افشای رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در زمینه افشاگری تاثیر مثبت و معنادار دارد. اما، تاثیر تعدیل‌گری تعهد سازمانی و فرهنگ سازمانی بر رابطه بین انگیزه حساب‌برسان داخلی به افشای رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در این زمینه مورد تایید قرار نگرفت.

واژه‌های کلیدی: افشاگری حساب‌برسان داخلی، قضاوت و تصمیم‌گیری، فرهنگ سازمانی، تعهد سازمانی.

طبقه‌بندی موضوعی: M42, G41

doi: 10.22051/jera.2024.48098.3295

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران. (fawwaz.khalef@yahoo.com)
 ۲. استادیار، گروه حسابداری، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران. (نویسنده مسئول). (arezooaghaie2001@yahoo.com)
 ۳. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و اقتصاد، گروه حسابداری، دانشگاه المثنی، سماوه، عراق. (dr.mohamds@mu.edu.iq)
 ۴. استادیار، گروه حسابداری، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران. (alimoradi@khuisf.ac.ir)
 ۵. استادیار، گروه حسابداری، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران. (alimoradi@khuisf.ac.ir)
- https://jera.alzahra.ac.ir

مقدمه^۱

سالانه در سرتاسر دنیا منابع بسیاری به دلیل اقدامات خطاکارانه و رفتارهای غیراخلاقی از بین می‌رود و شرکت‌ها و دولتها سازوکارهای مختلفی جهت کاهش این اقدامات و رفتارها در نظر گرفته اند که می‌توان به بهبود ساختار کنترل داخلی، استقرار بخش حسابرسی داخلی، بهبود گزارشگری مالی و تعیین مجازات‌های سنگین و قوانین و مقررات سخت گیرانه در این زمینه اشاره کرد (احمد و همکاران^۲، ۲۰۱۱). با این حال، نتایج پژوهش‌های مختلف در این زمینه نشان داده است که یکی از بهترین و موثرترین راه کارها جهت کاهش این اقدامات و رفتارها، ترویج افشاگری و گزارشگری خطاها و رفتارهای غیراخلاقی است (لی و ژاو^۳، ۲۰۱۸). در سالهای اخیر در مورد افشاگری رفتارهای غیراخلاقی مباحث زیادی مطرح شده است و بسیاری از محققین معتقدند حسابرسان داخلی شایسته ترین افراد جهت انجام این کار هستند. حسابرسان داخلی به عنوان کارکنان درون سازمان با توجه به مسئولیت قانونی خود اطلاعات کافی در مورد اقدامات و فعالیتهای مختلف شرکت دارند و بهتر می‌توانند رفتارهای خطاکارانه و غیراخلاقی را شناسایی و گزارش کنند (نیر و میثلی^۴، ۱۹۸۵). البته بخشی از شرح وظایف حسابرسان داخلی، شناسایی و افشاء اقدامات غیرقانونی است و همچنین فرهنگ سازمانی در بسیاری از شرکتها ترغیب کننده حسابرسان به شناسایی و گزارش رفتارهای غیراخلاقی و غیرقانونی است. بنابراین، حسابرسان داخلی با توجه به شرایط و موقعیت سازمانی این رفتارها و خطاها را به کمیته حسابرسی، هیات مدیره، مدیرعامل و انجمن‌های حرفه ای گزارش می‌کنند که دامنه این افشاگری به قضاوت حرفه ای و شرایط سازمان بستگی دارد (شریف^۵، ۲۰۱۵). استانداردهای حرفه ای و آیین رفتار حرفه ای و کدهای اخلاقی حکم می‌کند که حسابرسان در ایفای وظایف خود استقلال و درستکاری را سرلوحه رفتارها و اعمال خود قرار دهند. اما حسابرسان داخلی در نهایت کارکنان سازمان هستند و از پیامدهای افشاگری رفتارهای غیراخلاقی ممکن است در امان نباشند. مخصوصاً زمانی که مدیریت ارشد و حتی مدیرعامل درگیر رفتارهای غیراخلاقی و

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری در رشته حسابداری می‌باشد.

2. Ahmad et al.
3. Lee and Xiao
4. Near and Miceli
5. Sharif

خطا کارانه باشد و حساب‌برسان داخلی شخص مستقلى جهت افشاگرى و ارائه گزارش به او در شرکت نیابند (احمد و همکاران، ۲۰۱۱).

پژوهش‌های قبلى نشان داده اند که تئورى رفتار برنامه ریزی شده رفتارهای اخلاقى و غیر اخلاقى، مانند تصمیم مدیر برای انجام اقدامات غیر اخلاقى (کارپنتر و جانی^۱، ۲۰۰۵)، تبعیت مالیات دهندگان (بوبک و هاتفیلد^۲، ۲۰۰۳) و تمایل افشاگرى مربوط به رفتارها و اعمال غیر اخلاقى، که شامل عوامل فردى و عوامل درونى و بیرونى است، را پیش بینى می کند (گونلاچ و همکاران^۳، ۲۰۰۳). طبق تئورى رفتار برنامه ریزی شده، عوامل فردى، سازمانى و گروهى بر تمایل افراد به افشاگرى تاثیر دارند (آجزن^۴، ۱۹۸۵). مهمترين هدف این تئورى، پیش بینى رفتار افراد از طریق تمایل و انگیزه آنها به انجام آن رفتار می باشد. پیش فرض این تئورى، تئورى رفتار منطقی افراد است که انگیزه افراد منجر به تصمیم گیرى منطقی آنها می شود (آقایی چادگانى و احمدى، ۱۳۹۵). بر اساس تئورى، هر چه انگیزه افراد برای انجام یک رفتار بیشتر باشد، تصمیم فرد قطعا انجام آن رفتار است مگر اینکه تحت تاثیر عوامل بیرونى قرار گیرد (آجزن و فیشبین^۵، ۱۹۸۰). تئورى رفتار برنامه ریزی شده توسط آجزن (۲۰۱۱) مورد بازبینى قرار گرفت و عوامل تعدیل گر به تئورى اضافه شد. طبق تئورى رفتار برنامه ریزی شده بازبینى شده، ممکن است افراد انگیزه لازم برای انجام رفتار را داشته باشند اما در طول انجام رفتار، تصمیم آنها تحت تاثیر عوامل تعدیل گر محیطى و سازمانى قرار گیرد. از جمله عوامل محیطى و سازمانى که ممکن است بر رابطه بین انگیزه حساب‌برسان داخلی و تصمیم آنها تاثیر بگذارد، عوامل سازمانى مانند فرهنگ و تعهد سازمانى است.

عوامل سازمانى از دیگر عوامل تاثیر گذار بر انگیزه های افشاگرى میان حساب‌برسان داخلی است. از عوامل سازمانى که ممکن است بر انگیزه افراد و رابطه آن با انجام رفتار تاثیر بگذارد می توان به فرهنگ و تعهد سازمانى اشاره کرد. فرهنگ سازمانى مجموعه ای از ارزشها و باورهای مشترک افراد است که بر رفتار آنها در سازمان تاثیر می گذارد و نقطه شروع پویایی و حتى می تواند مانعى در راه پیشرفت در سازمان به شمار بیاید (رحمانى و بحیرایی، ۱۳۹۸). در واقع، فرهنگ سازمانى

1. Carpenter and Jane
2. Bobek and Hatfield
3. Gundlach et al.
4. Ajzen
5. Ajzen and Fishbein

یک الگوی رفتاری غالب در بین افراد سازمان است (رضائی و همکاران، ۱۴۰۲). تعهد سازمانی نشان دهنده میزان انطباق اهداف یک فرد (کارکنان سازمان) با اهداف سازمان است و اینکه فرد تا چه اندازه عضویت در آن سازمان را ارزشمند می داند و تلاش می کند سازمان به اهدافش برسد (اورایی و چاتمن^۱، ۱۹۸۶). تعهد سازمانی حمایت عاطفی از سازمان بوده و شامل سه مولفه: داشتن اعتقاد راسخ به اهداف شرکت و پذیرش آن اهداف، تلاش بسیار برای تحقق اهداف شرکت و تمایل شدید جهت حفظ عضویت در شرکت می باشد. فرهنگ و تعهد سازمانی حسابرسان داخلی می تواند بر انگیزه آنها به افشای رفتارهای غیراخلاقی در زمانی که در موقعیت تصمیم گیری در مورد افشاگری قرار می گیرند، تاثیر گذار باشد. حسابرسان داخلی که تعهد سازمانی بالایی دارند و در سازمانی با فرهنگ سازمانی ارتقا یافته و قوی کار می کنند، به احتمال بیشتری رفتارهای غیراخلاقی کشف شده را افشا خواهند کرد. طبق تئوری مشروعیت، حسابرسان داخلی با فرهنگ و تعهد سازمانی بالا باورهای قوی درباره اهداف سازمان دارند و سعی می کنند عضویت خود را در سازمان حفظ کنند و حتی در شرایط بسیار دشوار مطابق با استانداردها و آیین رفتار حرفه ای عمل می کنند (دانلی و همکاران^۲، ۲۰۰۳). با توجه به مسائل مطرح شده و با توجه به اهمیت شناسایی عوامل تاثیر گذار بر انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی، این پژوهش به بررسی تاثیر انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم گیری آنها در مورد افشاگری ها و بررسی تاثیر عوامل سازمانی بر آن طبق نظریه رفتار برنامه ریزی شده می پردازد. در نتیجه سوالات اصلی مطرح شده در این پژوهش شامل این موارد است: چگونه انگیزه حسابرسان داخلی به افشای رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم گیری آنها در مورد افشاگری تاثیر می گذارد؟ آیا عوامل سازمانی مانند تعهد سازمانی و فرهنگ سازمانی رابطه بین انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری و قضاوت و تصمیم گیری آنها در مورد افشاگری را تعدیل می کند؟

در ادامه این مقاله، در بخش دوم ادبیات و مبانی نظری و پیشینه پژوهش ارائه شده و سپس فرضیه ها شرح داده شده است. در بخش سوم روش شناسی پژوهش و در بخش چهارم نتایج آماری توضیح داده شده است. در بخش آخر، نتیجه گیری شامل تفسیر نتایج و محدودیت ها و پیشنهادها ارائه شده است.

1. O'Reilly and Chatman

2. Donnelly et al.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

افشاگری عمل و رفتار داوطلبانه ای است که طبق آن کارکنان سازمان، رفتارهای غیراخلاقی کارکنان دیگر را صرف نظر از استانداردها و الزامات قانونی به نهادها و افرادی که توانایی اصلاح خطاها را دارند، گزارش می‌کنند (آلینه و همکاران^۱، ۲۰۱۳). از دید سازمان، افشاگری گزارش یک عمل غیراخلاقی، غیرقانونی یا خلاف ضوابط سازمان به مراجع ذی صلاح است. عوامل موثر بر افشاگری شامل ویژگی‌های افشاگر، ویژگی‌های گیرنده گزارش، عوامل سازمانی و شرایط محیطی هستند (نیر و میسلی^۲، ۲۰۱۶). جاب^۳ (۱۹۹۹) افشاگری را شامل هشداردهی و عمل افشای اختیاری (غیراجباری) رفتارها و اطلاعات مربوط به عملیات غیرقانونی یا دیگر خطاکاری‌ها اعم از مشکوک یا پیش‌بینی‌شده یا واقعی که تحت کنترل سازمان بوده است، توسط فردی که دسترسی مجاز به داده‌ها و اطلاعات سازمان را دارد و همچنین در اختیار گذاشتن آن داده‌ها و اطلاعات به نهادهای بیرون سازمان که پتانسیل اصلاح این اعمالی و رفتارها را دارند، تعریف می‌کند. حساب‌برسان در چارچوب مجموعه‌ای از استانداردها و قوانین مشخص کار می‌کنند و این موضوع تمایلات افشاگری آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهد. در دهه اخیر، افشاگری حساب‌برسان به خصوص حساب‌برسان داخلی به پدیده‌ای جهانی و فراگیر تبدیل شده است. در واقع، افشاگری جهت ممانعت از تقلب‌ها و خطا کاریهای افراد سازمان، به‌عنوان یک مکانیزم کنترلی قوی در سازمانها مطرح شده که می‌تواند منافع زیادی برای اعضای سازمان و همچنین سایر ذینفعان جامعه داشته باشد (آلینه و همکاران، ۲۰۱۳).

نتایج پژوهش‌های افشاگری نشان می‌دهد که یک محیط کاری که رفتارهای نوع دوستانه به یک هنجار و روال در آن تبدیل شده باشد، بیشتر افشاگری در آن اتفاق می‌افتد. در واقع فضای مثبت کاری در سازمان می‌تواند حساب‌برسان را تدریجاً در معرض انجام عمل افشاگری قرار داده و بر افشاگری تاثیر بگذارد. عدم امنیت شغلی، حمایت اجتماعی ناکافی و دستمزد پایین می‌تواند کاهش‌دهنده افشاگری باشد. یعنی عوامل محیطی و مربوط به فضای کسب‌وکار نیز می‌تواند بر انگیزه افشاگری حساب‌برسان داخلی تاثیر بگذارد. نتایج بیشتر پژوهش‌ها نشان می‌دهند که هراس از واکنش‌های تلافی‌جویانه در محل کار، مهم‌ترین عامل اثرگذار بازدارنده عمل افشاگری

1. Alleyne et al.
2. Near and Miceli
3. Jubb

است. واکنش‌هایی مانند آزار و اذیت، انتقالی، تنبیه، تنزل رتبه در سازمان و همچنین اخراج نمونه‌هایی از این واکنش‌ها هستند (کیل و همکاران^۱، ۲۰۱۰). در نهایت داشتن انگیزه برای افشاگری رفتارهای غیراخلاقی می‌تواند منجر به تصمیم‌گیری حسابربان داخلی جهت انجام افشاگری شود. طبق تئوری رفتار برنامه ریزی شده، در صورت داشتن انگیزه بالا، حسابربان داخلی تصمیم به افشاگری می‌گیرند. قضاوت و تصمیم‌گیری از عناصر مهم و اصلی کار حسابربان داخلی است. تعاریف مختلفی از مفهوم تصمیم‌گیری در ادبیات پژوهش وجود دارد، اما تمام این تعاریف تاکید می‌کنند که تصمیم بر انتخاب شخص دلالت داشته و تحت تاثیر انگیزه فرد قرار می‌گیرد. تصمیم‌گیری فرآیندی است که از طریق آن، راه حل مشکل و مسئله معینی انتخاب می‌شود و مشتمل بر مجموعه رفتارها و فعالیت‌هایی است که به انتخاب یک راهکار، از بین مجموع راهکارهای موجود منجر می‌شود.

تعهد کارکنان یک سازمان به حرفه و محل خدمت خویش از جمله مواردی است که در پژوهش‌ها بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. زیرا، توجه به تعهد سازمانی می‌تواند پیامدهای سودمندی برای سازمان و حرفه در پی داشته باشد. تعهد سازمانی به معنای وفاداری افراد به سازمان، پذیرش و باور داشتن به اهداف سازمانی، تلاش و حرکت به سمت اهداف سازمان، رعایت مقررات سازمانی و تمایل داشتن به ماندن و همکاری با سازمان تعریف کرد (کون و بنکز^۲، ۲۰۰۴). به بیان دیگر، اگر باورها و ارزش‌های حسابربان با باورها و ارزش‌های مدیران سازمان در یک جهت باشد، رضایت و تعهدات حسابربان به سازمان بیشتر خواهد شد و آنها تمایل کمتری به ترک محل خدمت و سازمان دارند. همچنین، مطلوبیت عملکرد در یک سازمان از جمله مواردی است که می‌تواند بر تعهد سازمانی تاثیر بگذارد (موسوی شیری و همکاران، ۱۳۹۵). به بیان دیگر، وجود تعهد سازمانی می‌تواند منجر به بهبود عملکرد سازمان و دستاوردهای چشمگیری در سازمان شود که از آن جمله می‌توان به دل‌بستگی عاطفی به سازمان، اهمیت دادن به مشتریان و همکاران، میل و علاقه به شرکت در فعالیت‌های سازمان، ساعات کاری طولانی‌تر و ارائه پیشنهادها برای حل مشکلات، افزایش رقابت، و میل به بهتر شدن عملکرد و انجام مسئولیت شغلی اشاره کرد (کونووسکی و کروپانزانو^۳، ۱۹۹۱). فرهنگ

1. Keil et al.
2. Kwon and Banks
3. Konovsky and Cropanzano

سازمانی به عنوان یکی از موثرترین عوامل پیشرفت و توسعه در کشورها و شرکتهای شناخته شده است. به طوری که بسیاری از پژوهشگران معتقدند که موفقیت کشور ژاپن در صنعت و مدیریت یکی از علل مهم توجه آنها به فرهنگ سازمانی است. نظر به اینکه فرهنگ سازمانی از اساسی ترین زمینه های تغییر و تحول در یک سازمان است، برنامه های جدید تحول در یک سازمان بیشتر به تحول بنیادی آن سازمان نگاه می کند. از این رو، هدف این برنامه ها تغییر و تحول فرهنگ سازمانی به عنوان زیر بنایی برای بستر تحول است (بنیانیان، ۱۳۸۶). مشبکی (۱۳۷۷)، فرهنگ سازمانی را "یک مجموعه از ارزشهای کلیدی، باورهای هدایت گر و تفاوتهایی می داند که در اعضای یک سازمان به صورت مشترک وجود دارد". فرهنگ سازمانی از راه ارزشهای مشترک، تدبیرهای نمادی و آرمانهای اجتماعی اعضای سازمان را به هم پیوند می دهد. فرهنگ سازمانی قوی، تاثیر بیشتری بر رفتار کارمندان در سازمان دارد و در کاهش رفتارهای غیراخلاقی موثر است. فرهنگ قوی از ارزشهای اصلی سازمان بوده و اعضای بیشتری به آن پایبند هستند. فرهنگ سازمانی قوی باعث میشود که افراد در سازمان بدانند که از آنها چه انتظاری می رود و این انتظارات رفتار آنها را شکل می دهد (کاوه و همکاران، ۱۳۹۰). بنابراین، در صورتی که فرهنگ سازمانی در یک شرکت قوی باشد، انتظار می رود حسابرسان داخلی بیشتر تمایل و انگیزه جهت افشاگری داشته باشند و در نتیجه تصمیم به افشاگری بگیرند.

بابایی خلیلی و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی تاثیر فرآیندهای کاهنده سکوت سازمانی شرکتها بر شجاعت اخلاقی حسابرسان داخلی پرداختند. این پژوهش از نوع پیمایشی بوده و نمونه ها شامل ۱۸۳ حسابرس داخلی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده اند. یافته ها نشان داد که خودکارآمدی، میزان امید، تاب آوری، حمایت ادراک شده سرپرست و استقلال حسابرس داخلی به عنوان معیارهای کاهنده سکوت سازمانی شرکتها بر شجاعت اخلاقی حسابرسان داخلی تاثیر مثبت و معناداری دارد.

دارابی و رسولی (۱۴۰۳) به بررسی ارتباط بین افشاگری حسابرسان در مورد اقلامی با ماهیت دارایی-بدهی و ورشکستگی شرکتهای پرداختند. جامعه آماری شامل کلیه شرکتهای پذیرفته شده در بورس تهران بودند و نمونه ها شامل هر شرکتی که معیارهای مورد نظر را داشت، به شیوه حذفی سیستماتیک از انتخاب شدند. در نهایت نمونه ها شامل ۱۲۰ شرکت در دوره زمانی ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۱ بودند. در این پژوهش عوامل تاثیرگذار بر ورشکستگی در قالب فرضیه سازماندهی و از طریق مدل رگرسیون لجستیک اندازه گیری شد. نتایج نشان داد که بین افشاگری حسابرسان درباره بدهی ها

و شاخص ورشکستگی ارتباط معناداری وجود ندارد. اما، بین افشاگری حسابرسان در مورد اقلام دارایی با شاخص ورشکستگی ارتباط معنادار وجود داشت. طبق نتایج، داراییها، مهمترین عوامل پیش بینی کننده ورشکستگی شرکتها در بین شرکتهای بورس تهران بودند.

جایانتي و همکاران^۱ (۲۰۲۱) به بررسی عوامل سازمانی و فردی موثر بر انگیزه افشاگری و همچنین نقش دینداری به عنوان متغیر تعدیل گر پرداختند. در این پژوهش پشتیبانی سرپرست، تعهد حرفه‌ای و تلافی جویی به عنوان عوامل نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، با متغیر دینداری به عنوان تعدیلگر، نسبت به انگیزه افشاگری مورد بررسی قرار گرفت. داده‌های پژوهش با توزیع پرسشنامه بین اساتید و کارکنان دانشگاه گردآوری شد. این پژوهش از تحلیل رگرسیون جهت آزمون فرضیه‌ها استفاده کرد. نتایج نشان داد هر سه متغیر یعنی پشتیبانی سرپرست، تعهد حرفه‌ای و تلافی جویی تأثیر مثبت و معناداری بر انگیزه افشاگری دارند. دینداری هم به عنوان متغیر تعدیلگر معنادار نبوده و رابطه‌ها را تعدیل نمی‌کند.

همدانی^۲ (۲۰۲۲) به بررسی تاثیر عوامل فردی و محیطی بر انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری در سازمانهای دولتی پرداخت. نمونه‌ها به صورت تصادفی انتخاب شدند و شامل ۲۰۱ حسابرس داخلی شاغل در بخش دولتی بودند. نتایج نشان داد که گرایش به افشاگری، هنجارهای ذهنی و کنترل ادراک درک شده بر انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری تاثیر دارند. تحلیل بیشتر نشان داد که فرهنگ اخلاقی سازمانی و مکانیزم‌های گزارشگری باید تقویت شوند. الکرآوی و قدرتی^۳ (۲۰۲۴) به بررسی تاثیر منبع تعهد سازمانی و شیوه اخلاقی حسابرسان بر افشاگری حسابرسان پرداختند. جامعه آماری پژوهش کلیه حسابرسان بودند و داده‌ها با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شد. تعداد ۲۴۸ پرسشنامه تکمیل و مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش نشان داد که منبع تعهد به سازمان (تعهد عاطفی، تعهد مستمر و تعهد هنجاری) بر افشاگری حسابرسان تأثیر مثبت دارد. همچنین، نتایج نشان داد که سبک اخلاقی حسابرسان (صداقت و درستی حسابرس، شایستگی حسابرس و بی طرفی حسابرس) تأثیر مثبتی بر افشاگری حسابرسان دارد. با توجه به مبانی نظری و پیشینه مرور شده، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر می‌باشد:

1. Jayanti et al.

2. Hamdani

3. Al-Karawi and Ghodrati

فرضیه اول: انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری تاثیر معناداری دارد.

فرضیه دوم: تعهد سازمانی رابطه بین انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری را تقویت می‌کند.

فرضیه سوم: فرهنگ سازمانی رابطه بین انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری را تقویت می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف جزو پژوهش‌های کاربردی بود چراکه به دنبال شناسایی عوامل موثر بر افشاگری حسابرسان داخلی در مورد رفتارهای غیراخلاقی است و نتایج آن منجر به شناسایی عوامل تاثیرگذار بر انگیزه افشاگری حسابرسان داخلی خواهد شد. از دیدگاه فرآیند اجرای پژوهش، یک پژوهش کمی محسوب می‌شود و از دیدگاه منطق اجرا، یک پژوهش با رویکرد ترکیبی قیاسی- استقرایی می‌باشد به طوری که با استفاده از رویکرد قیاسی اهداف پژوهش تعیین شده و با استفاده از رویکرد استقرایی فرضیه‌های پژوهش آزمون می‌شود. از لحاظ گردآوری داده‌ها و اطلاعات، پژوهشی پیمایشی بوده که با استفاده از ابزار پرسشنامه اهداف را بررسی می‌کند. از نظر تحلیل‌ها این پژوهش یک پژوهش توصیفی- همبستگی بود که به دنبال بررسی تاثیر انگیزه حسابرسان داخلی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در زمینه افشاگری با در نظر گرفتن نقش تعدیل‌گر عوامل سازمانی و با استفاده از مدل معادلات ساختاری بود. مدل معادلات ساختاری یک روش تحلیل آماری چند متغیره بوده که جهت تحلیل روابط ساختاری متغیرها استفاده می‌شود. این روش ترکیبی از تحلیل عاملی و تحلیل رگرسیون چندگانه بوده که برای تجزیه و تحلیل روابط ساختاری بین متغیرهای پژوهش و سازه‌های نهفته کاربرد دارد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده با ابزار پرسشنامه از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. آماره‌های توصیفی شامل ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان و جداول فراوانی و میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش بود و در بخش آمار استنباطی با استفاده از مدل معادلات ساختاری شامل تحلیل عاملی تاییدی و تحلیل مسیر و ضریب همبستگی، فرضیه‌های پژوهش آزمون شد. در تحلیل عاملی گویه‌هایی که با یک گویه دیگر همبستگی بالایی دارد، در آن عامل قرار می‌گیرد. همبستگی بین هر گویه با هر عامل از طریق بار عاملی نشان داده می‌شود. معمولاً ضرایب بالاتر از ۰/۳۰ و گاه بالاتر از ۰/۴۰ در

تعریف عامل ها مهم و معنادار تلقی شده و ضرایب کمتر از این حدود را به عنوان صفر در نظر می گیرند. نرم افزار مورد استفاده جهت تجزیه و تحلیل داده ها در بخش کمی نرم افزارهای اس پی اس و پی ال اس بودند.

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه حسابداران رسمی و دوره زمانی سالهای ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ بود. نمونه ها به صورت تصادفی و تعداد نمونه با استفاده از فرمول کوکران با جامعه نامحدود مشخص شد. داده ها با استفاده از ابزار پرسشنامه استاندارد جمع آوری شد. پس از توزیع پرسشنامه ها، تعداد ۱۸۵ پرسشنامه کامل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. پرسشنامه تعهد سازمانی شامل ۹ گویه از پژوهش جوهانسن و کریستوفرسن^۱ (۲۰۱۷)، پرسشنامه فرهنگ سازمانی شامل ۱۰ گویه از پژوهش شافر و سیمون^۲ (۲۰۱۰)، پرسشنامه انگیزه افشاگری حسابردان داخلی شامل ۱۰ گویه از پژوهش احمد و همکاران^۳ (۲۰۱۱) و پرسشنامه قضاوت و تصمیم گیری در مورد افشاگری رفتارهای غیراخلاقی شامل ۸ گویه از پژوهش آئینه و همکاران (۲۰۱۳) وام گرفته شدند. جهت تعیین روایی پرسشنامه از نظر خبرگان دانشگاهی استفاده شد که در زمینه حسابرسی تجربه داشتند و پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت که این ضریب برای تمام متغیرها بالای ۷۰ درصد بود. داده ها با استفاده از روش معادلات ساختاری و نرم افزار پی ال اس تحلیل شدند.

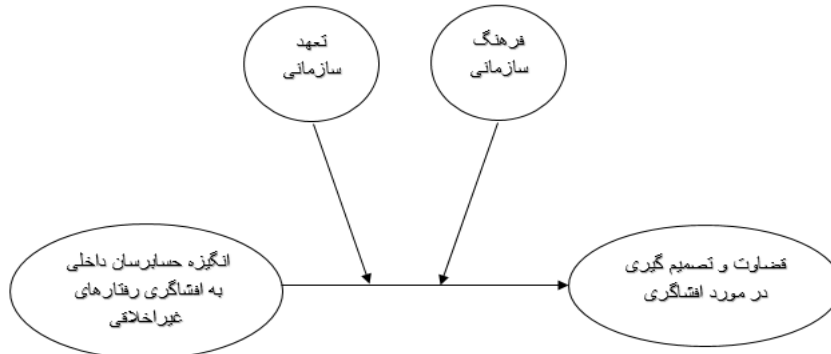
اعتبار پرسش نامه از نظر محتوایی و روایی پرسشنامه طبق نظر اساتید و صاحب نظران حرفه ای دارای مدرک دکتری و سابقه کار حسابرسی، مورد تایید قرار گرفت. همچنین، برای ارزیابی پایایی نیز از ضریب آلفای کرونباخ (مقدار مطلوب بیشتر از ۰/۷) استفاده شد. پس از برازش مدل طبق نتایج جدول (۱)، کلیه مقادیر ضریب آلفای کرونباخ بالای ۰/۷ می باشد در نتیجه پایایی ابزار تأیید گردید.

جدول ۱. نتایج پایایی (آلفای کرونباخ)

ضریب آلفای کرونباخ	
۰/۷۱۳	انگیزه افشاگری
۰/۸۶۴	قضاوت و تصمیم گیری
۰/۸۵۶	تعهد سازمانی
۰/۸۶۹	فرهنگ سازمانی

1. Johansen and Christoffersen
2. Shafer and Simmons
3. Ahmad et al.

مدل مفهومی پژوهش به شرح زیر است:



شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های فردی و شغلی پاسخ‌دهندگان شامل، جنسیت، سن، میزان تحصیلات و سابقه کاری در جدول (۲)، ارائه شده است.

جدول ۲. ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان

ردیف	شرح سوال	فراوانی	درصد
۱	جنسیت	زن	۲۰
		مرد	۸۰
		جمع	۱۰۰
۲	سن	کمتر از ۳۰	۴/۹
		۳۰ - ۴۰	۵۵/۱
		۴۰ - ۵۰	۳۴/۶
		بالای ۵۰	۵/۴
۳	تحصیلات	جمع	۱۰۰
		دیپلم	۴/۳
		فوق دیپلم و کارشناسی	۷۸/۹
		ارشد و دکتری	۱۶/۸
۴	سابقه کاری	جمع	۱۰۰
		کمتر از ۵ سال	۵/۴

ردیف	شرح سوال	فراوانی	درصد
	۵-۱۰	۲۲	۱۱/۹
	۱۰-۱۵	۳۸	۲۰/۵
	۲۰-۱۶	۶۹	۳۷/۳
	بیشتر از ۲۰	۴۶	۲۴/۹
	جمع	۱۸۵	۱۰۰

همانطور که در جدول (۲) مشخص شد، از نظر جنسیت بیشتر پاسخ دهندگان (۸۰٪)، را مردها تشکیل می دهند. از نظر سنی هم بیشترین پاسخ دهندگان بین ۳۰ تا ۴۰ سال سن دارند. از نظر تحصیلات بیشترین تعداد یعنی ۱۴۶ نفر دارای مدرک فوق دیپلم و کارشناسی و از نظر میزان سابقه کاری ۳۷٪ بین ۱۶ تا ۲۰ سال دارای تجربه کاری هستند.

آزمون آماری فرضیه‌های پژوهش

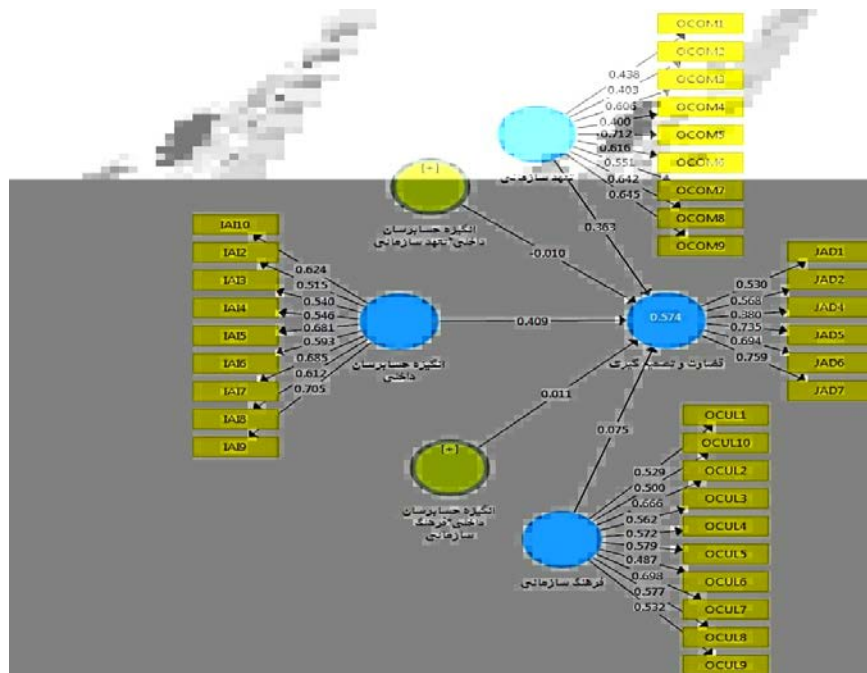
نتایج آزمون فرضیه‌ها به شرح جدول (۳) می‌باشد.

جدول ۳. نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش

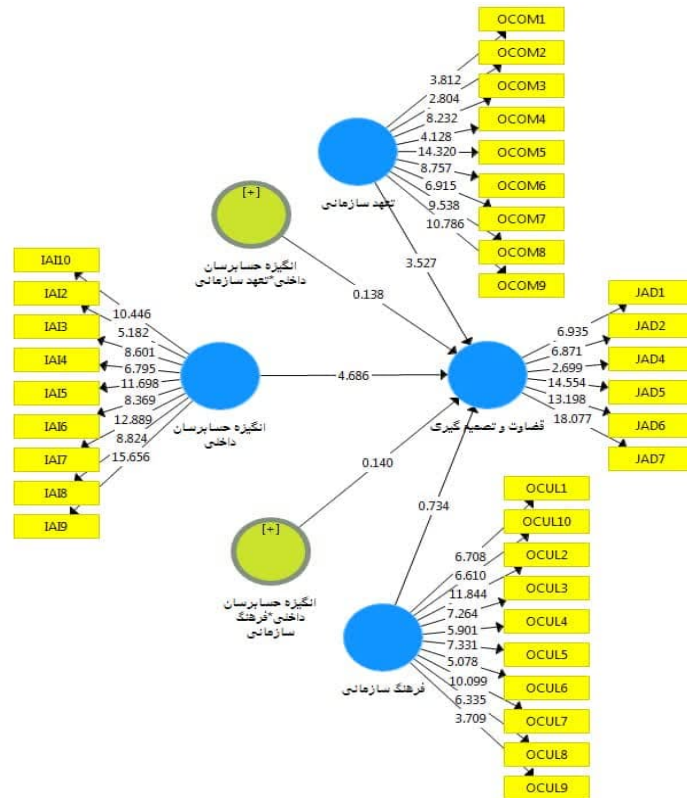
فرضیه	تاثیر مولفه	بر مولفه	ضریب اثر	آماره t	سطح معناداری	نتیجه
اول	انگیزه افشاگری حسابرسان داخلی	قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان در مورد افشاگری	۰/۴۰۹	۴/۶۸۶	۰/۰۰۰	تایید
دوم	انگیزه افشاگری حسابرسان داخلی* تعهد سازمانی	قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان در مورد افشاگری	-۰/۰۱۰	۰/۱۳۸	۰/۹۱۵	عدم تایید
سوم	انگیزه افشاگری حسابرسان داخلی* فرهنگ سازمانی	قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان در مورد افشاگری	۰/۰۱۱	۰/۱۴۰	۰/۸۹۵	عدم تایید

طبق نتایج جدول ۶ در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به بیشتر بودن سطح معناداری از پنج صدم با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری تاثیر معناداری

دارد. در نتیجه فرضیه اول پذیرفته می‌شود. همچنین با توجه به اینکه ضریب تأثیر انگیزه حسابرسان داخلی بر قضاوت و تصمیم‌گیری مثبت می‌باشد، نتیجه می‌شود انگیزه حسابرسان داخلی بر قضاوت و تصمیم‌گیری تأثیر مثبت دارد. اما در مورد فرضیه دوم، در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به بیشتر بودن سطح معناداری برای متغیر اثر متقابل انگیزه حسابرسان داخلی و تعهد سازمانی از پنج صدم، با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که تعهد سازمانی رابطه بین انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری را تقویت نمی‌کند. در نتیجه فرضیه دوم پذیرفته نمی‌شود. همچنین، در مورد فرضیه سوم، در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به بیشتر بودن سطح معناداری برای متغیر اثر متقابل انگیزه حسابرسان داخلی و فرهنگ سازمانی از پنج صدم، با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که فرهنگ سازمانی رابطه بین انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری را تقویت نمی‌کند. در نتیجه فرضیه سوم پذیرفته نمی‌شود. شکل ۲ مدل پژوهش را در حالت ضرایب نشان می‌دهد و شکل ۳ مدل پژوهش را در حالت t نشان می‌دهد.



شکل ۲. مدل پژوهش در حالت ضرایب



شکل ۳. مدل پژوهش در حالت t

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی تاثیر انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری‌ها و همچنین بررسی تاثیر تعدیل‌گر عوامل سازمانی مانند تعهد سازمانی و فرهنگ سازمانی بر رابطه بین انگیزه برای افشاگری و قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان داخلی بود. مطابق با فرضیه اول پژوهش انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری‌ها در مورد افشاگری تاثیر دارد. طبق نتایج آزمون این فرضیه انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی بر قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری رفتارهای غیراخلاقی تاثیر مثبت و معناداری دارد و این فرضیه پذیرفته می‌شود. در واقع، طبق تئوری رفتار برنامه ریزی شده در صورت بالا بودن

انگیزه افراد به انجام یک رفتار، به احتمال بیشتری این رفتار در واقعیت انجام می‌شود. طبق نتایج، بالا بودن انگیزه افشاگری در بین حساب‌برسان داخلی باعث می‌شود با احتمال بیشتری در مورد افشاگری تصمیم‌گیری و قضاوت با قطعیت بیشتر داشته باشند. لذا، زمانی که حساب‌برسان داخلی انگیزه بالایی برای افشاگری رفتارهای غیراخلاقی در سازمان داشته باشند، به طور قطع در مورد افشاگری قضاوت کرده و تصمیم نهایی آنها انجام افشاگری رفتارهای غیراخلاقی خواهد بود. در سازمانهای مختلف، افشاگری‌ها اغلب مورد تشویق قرار گرفته و باعث می‌شود حساب‌برسان داخلی در صورت مواجهه با موارد غیراخلاقی، جهت حفظ موقعیت خود و داشتن عملکرد بهتر و مورد تشویق قرار گرفتن، این موارد را افشا کنند. نتایج آزمون این فرضیه با نتایج پژوهش اسماعیل و همکاران^۱ (۲۰۱۸) همسو می‌باشد.

مطابق با فرضیه دوم پژوهش تعهد سازمانی رابطه بین انگیزه حساب‌برسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری را تقویت می‌کند. طبق نتایج آزمون این فرضیه تعهد سازمانی نمی‌تواند رابطه بین انگیزه حساب‌برسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها را تقویت کند و این فرضیه پذیرفته نمی‌شود. در واقع، تعهد سازمانی باعث می‌شود افراد سازمان به دلیل داشتن تعهد به سازمان تمایل و انگیزه بیشتری به افشای رفتارهای غیراخلاقی داشته باشند و انتظار می‌رود ارتباط بین انگیزه حساب‌برسان به افشای رفتارهای غیراخلاقی و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری در صورت وجود تعهد سازمانی بالا تقویت شود. اما، طبق نتایج این تاثیر تعدیلگری مثبت مورد تایید قرار نگرفت که دلیل آن می‌تواند ضعیف بودن تعهد سازمانی در بین حساب‌برسان داخلی باشد. یا ممکن است دلیل آن نحوه اندازه‌گیری این متغیر و گویه‌های استفاده شده جهت سنجش تعهد سازمانی باشد که حساب‌برسان داخلی درک کاملی از آن نداشته‌اند.

مطابق با فرضیه سوم پژوهش فرهنگ سازمانی رابطه بین انگیزه حساب‌برسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها در مورد افشاگری را تقویت می‌کند. طبق نتایج آزمون این فرضیه فرهنگ سازمانی نمی‌تواند رابطه بین انگیزه حساب‌برسان داخلی به افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و قضاوت و تصمیم‌گیری آنها را تقویت کند و این فرضیه پذیرفته نمی‌شود. فرهنگ سازمانی به عنوان بایدها و نبایدها، دستورالعمل‌ها و رویه‌های تعیین

1. Ismail et al.

شده در سازمان می‌تواند در صورت در نظر گرفتن مسائل اخلاقی بسیار موثر بوده و بر رفتار افراد تاثیرگذار باشد. با این حال، نتایج این پژوهش نشان داد فرهنگ سازمانی توانسته رابطه بین انگیزه حسابرسان داخلی به افشاگری و تصمیم نهایی آنها را تقویت کند. دلیل این موضوع می‌تواند ضعیف بودن فرهنگ سازمانی در سازمانها و موسسات باشد و اینکه ابعاد فرهنگ سازمانی و نحوه کاربرد آن به درستی در سازمانها و شرکتهای تبیین نشده است. نتایج آزمون این فرضیه با نتایج پژوهش دریایی و همکاران (۱۳۹۹) و همدانی (۲۰۲۲) همسو بوده و با پژوهش علینقیان و همکاران (۱۳۹۵) و دوی و همکاران^۱ (۲۰۲۳) مطابقت ندارد.

انجام هر پژوهشی با محدودیتهایی روبروست که خارج از کنترل و پژوهشگر هستند ولی به‌طور بالقوه می‌توانند نتایج پژوهش را تحت تاثیر قرار دهند. مهم‌ترین محدودیت این پژوهش استفاده از ابزار پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌ها بود. زیرا پاسخ دهندگان ممکن است تحت تاثیر شرایط محیطی، پاسخ‌هایی بدون تفکر بیان کنند که با آنچه در واقعیت روی می‌دهد، متفاوت باشد. همچنین، از آنجایی که این پژوهش در حوزه علوم انسانی انجام گرفته است، امکان تاثیر برخی متغیرها که خارج از کنترل پژوهشگر است بر نتایج پژوهش دور از ذهن نیست.

با توجه به تایید تاثیر مثبت انگیزه افشاگری بر قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان برای افشای رفتارهای غیراخلاقی به قانون‌گذاران حرفه حسابرسی مانند جامعه حسابداران رسمی پیشنهاد می‌شود سازوکارهایی را جهت پشتیبانی از اقدامات افشاگری رفتارهای غیراخلاقی و خطاکاری حسابرسان فراهم آورند و از آن حمایت کنند. توسعه و ترویج افشاگری اقدامات خطاکارانه مستلزم حمایت مؤثر از افشاگران است و تأثیر به‌سزایی بر تمایل به افشاگری دارد، از این رو ضروری است با افزایش حمایت مؤثر از افشاگران در سازمان‌ها زمینه برای ترویج و توسعه افشاگری فراهم گردد. در راستای نتایج حاصل شده و محدودیت‌های این پژوهش، به محققین پیشنهاد می‌شود به بررسی تأثیر جو اخلاقی در سازمانها بر افشاگری حسابرسان با در نظر گرفتن نقش میانجی رضایت شغلی و یا به بررسی استفاده از تئوری مثلث تقلب در زمینه تاثیر آن بر انگیزه افشاگری حسابرسان داخلی برای رفتارهای غیراخلاقی و تقلب‌ها در سازمان بپردازند. همچنین، با توجه به عدم تایید تاثیر عوامل سازمانی به عنوان متغیرهای تعدیل‌گر، پیشنهاد می‌شود

1. Dewi et al.

پژوهشگران در مطالعات بعدی تاثیر متغیرهای دیگری مانند باورهای دینی حساب‌برسان را مورد بررسی قرار دهند و این پژوهش را در بازه‌های زمانی دیگر و طولانی‌تر تکرار کنند.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده‌است.

منابع

- آقای چادگانی، آرزو و احمدی، نوشین. (۱۳۹۵). بررسی تاثیر تعامل بین فرهنگ اخلاقی موسسه حسابرسی، هنجارهای تیم حسابرسی و ویژگی های فردی حسابرسان بر انگیزه حسابرسان به گزارش اشتباهات کشف شده. *پژوهش های تجربی حسابداری*، ۶(۱): ۳۳-۵۲.
- بابایی خلیلی، جواد؛ عبدلی، محمدرضا و ولیان، حسن. (۱۴۰۰). استقلال حسابرسان داخلی: رویکرد فرآیندهای کاهنده سکوت و شجاعت حسابرسان داخلی. *پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۳(۵۱): ۱۳۳-۱۵۴.
- بنیانیان، حسن. (۱۳۸۶). فرهنگ سازمانی. *مدیریت دولتی و بازرگانی*، ۳۰(۱۱): ۲۰-۲۸.
- دارابی، رویا و رسولی، الهه. (۱۴۰۳). بررسی ارتباط بین افشاگری حسابرسی در مورد اقلامی با ماهیت دارایی-بدهی و ورشکستگی شرکتها. *مطالعات اقتصاد، مدیریت مالی و حسابداری*، ۱۰(۱): ۱-۱۴.
- دریایی، مجید؛ نیکو مرام، هاشم؛ خان محمدی، محمد حامد. (۱۳۹۹). تأثیر فرهنگ سازمانی بر گزارش خطا کاری سازمانی در حرفه حسابرسی. *فصلنامه پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۲(۴۶): ۲۷-۵۰.
- رحمانی، علی و بحیرایی، افسانه. (۱۳۹۸). حسابرسی فرهنگ سازمانی در ایران. *پژوهش های تجربی حسابداری*، ۸(۳۱): ۱۸۱-۲۰۴.
- رضائی، مینا. آقای چادگانی، آرزو و کمالی، احسان. (۱۴۰۲). بررسی ارتباط بین ابعاد فرهنگ سازمانی و اندازه موسسات حسابرسی با قضاوت و تصمیم گیری حسابرسان. *پژوهش های تجربی حسابداری*، ۱۳(۴): ۱۹۵-۲۲۰.
- علینقیان، نسرین؛ نصرانصفهانی، علی و صفری، علی. (۱۳۹۵). تاثیر عوامل ساختار سازمانی و فرهنگ سازمانی بر تمایل به افشاگری در سازمان. *مدیریت دولتی*، ۸(۳): ۴۳۷-۴۵۸.
- کاوه، علی؛ کیاکجوری، داود؛ تقی پوریان، محمدجواد و آقاجانی، حسنعلی. (۱۴۰۰). ابعاد مدل فرهنگ سازمانی بر عملکرد کارکنان بانک توسعه و تعاون. *خط مشی گذاری عمومی در مدیریت*، ۴۴(۱۲): ۱۶۳-۱۷۷.
- مشبکی، اصغر. (۱۳۷۷). *مدیریت رفتار سازمانی*، چاپ اول، تهران، نشر ترمه.

موسوی شیری، سید محمود؛ قدردان، احسان و حسینی، هاجر السادات. نقش چرخش حسابرسان داخلی بر کیفیت گزارشگری مالی. *دانش حسابداری*، ۱۹(۷۴): ۷۷-۱۰۶.

References

- Aghaie, A; & Ahmadi, N. (2016). The Effects of Interaction among Audit Firms Ethical Culture, Audit Team Norms and Auditors Personality Type on Auditors' Intention to Report Detected Errors. *Empirical Research in Accounting*, 6(1), 33-52. (In Persian).
- Ahmad, S. Smith, G; & Ismail, Z. (2013). Internal whistleblowing intentions by internal auditors: A prosocial behaviour perspective. *Malaysian Accounting Review*, 12(1), 145-181.
- Ahmad, S. A; Smith, M; Ismail, Z; & Yunos, R. M. (2011). Internal Whistleblowing Intentions in Malaysia: Influence of Internal Auditors' Demographic and Individual Factors. Paper dipresentasikan pada Annual Summit on Business and Entrepreneurial Studies (ASBES 2011) *Proceeding, Malaysia*.
- Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior. In J. Kuhl & J. Beckman (Eds.), *Action-control: From Cognition to Behavior*, 11-39.
- Ajzen, I. and M. Fishbein (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Alinaghiyan, N. Nasreesfahani, A. & Safari, A. (2015). The effect of the factors of organizational structure and organizational culture on the willingness to disclose in the organization. *Government Management*, 8(3): 437-458. (In Persian).
- Alleyne, P; Hudaib, M; & Pike, R. (2013). Towards a conceptual model of whistleblowing intentions among external auditors. *The British Accounting Review*, 45(1), 10-23.
- Al-Karawi, Y. H. H; & Ghodrati, H. (2024). The Effect of the Source of Commitment and Ethical Style of Auditors on Independent Auditors' Whistleblowing. *Technical Journal of Management Sciences*, 1(1), 42-52.
- Babaei Khalili, J; Abdoli, M. & Valian, H. (2021). The independence of internal auditors: A silence-reducing processes approach and the courage of internal auditors. *Financial Accounting and Audit Research*, 13(51): 133-154. (In Persian).

- Bobek, D. & Hatfield, R. (2003). An Investigation of the Theory of Planned Behavior and the Role of Moral Obligation in Tax Compliance. *Behavioral Research in Accounting*, 15, 13-38.
- Bonyanian, H. (2007). Organizational culture. Public and Business Administration, 30(11): 20-28. (In Persian).
- Carpenter, T. & Jane L. (2005). Unethical and Fraudulent Financial Reporting: Applying the Theory of Planned Behavior. *Journal of Business Ethics*, 60, 115-129.
- Darabi, R. & Rasooli, E. (2024). Examining the relationship between audit disclosure of items of asset-liability nature and corporate bankruptcy. *Studies in Economics, Financial Management and Accounting*, 10(1): 1-14. (In Persian).
- Daryaei, M. Nikoomaram, H. & Khan Mohammadi, M. H. (2019). The effect of organizational culture on organizational malpractice reporting in the auditing profession. *Financial Accounting and Audit Research Quarterly*, 12(46): 27-50. (In Persian).
- Dewi, H. R; Mahmudi, M; & Aini, N. N. (2023). Internal Whistleblowing Intentions among Indonesian Civil Servants. *JRAK*, 15(1), 96-107.
- Donnelly, D. P; Quirin, J. J; & O'Bryan, D. (2003). Auditor acceptance of dysfunctional audit behavior: An explanatory model using auditors' personal characteristics. *Behavioral research in accounting*, 15(1), 87-110.
- Gundlach, M. et al. (2003). The Decision to Blow the Whistle: A Social Information Processing Framework. *The Academy of Management Review*, 28, 107-123.
- Hamdani, U. (2022). Determinants of Whistleblowing Within Local Government's Internal Auditors. *JFBA: Journal of Financial and Behavioural Accounting*, 2(2), 11-23.
- Ismail, A. M; Raja Mamat, R. M. S; & Hassan, R. (2018). The influence of individual and organizational factor on external auditor whistleblowing practice in government-linked companies (GLC'S). *Asia-Pacific Management Accounting Journal (APMAJ)*, 13(1), 231-266.
- Jayanti, Yuli Dwi. Maharani, Satia Nur. Handayati, Puji. (2021). Personal and organizational factor on whistleblowing intention with religiosity as a moderating variable. *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*, 24(4), 22-34.
- Johansen, T; & Christoffersen, J. (2017). Performance Evaluations in Audit Firms: Evaluation Foci and Dysfunctional Behaviour. *International Journal of Auditing*, 21(1), 24-37. <https://doi.org/10.1111/ijau.12079>

- Jubb, P. B. (1999). Whistleblowing: A restrictive definition and interpretation. *Journal of business Ethics*, 21, 77-94.
- Kaveh, A. Kiakajoori, D. Taghipourian, M.J. & Aghajani, H. A. (2021). Dimensions of the organizational culture model on the performance of the employees of Development and Cooperation Bank. *Public policy in management*, 44(12): 163-177. (In Persian).
- Keil, M; Tiwana, A; Sainsbury, R; & Sneha, S. (2010). Toward a theory of whistleblowing intentions: A benefit-to-cost differential perspective. *Decision Sciences*, 41(4), 787-812.
- Konovsky, M. A; & Cropanzano, R. (1991). Perceived fairness of employee drug testing as a predictor of employee attitudes and job performance. *Journal of applied psychology*, 76(5), 698.
- Kwon, I. W. G; & Banks, D. W. (2004). Factors related to the organizational and professional commitment of internal auditors. *Managerial Auditing Journal*, 19(5), 606-622.
- Lee, G; & Xiao, X. (2018). Whistleblowing on accountancy-related misconduct: A synthesis of the literature. *Journal of Accounting Literature*, 41(1), 22-46.
- Moshabaki, A. (1998). Management of organizational behavior, first edition, Tehran, Terme publishing house. (In Persian).
- Mousavi Shiri, S. M. Ghadrnan, E. & Hosseini, H. The role of rotation of internal auditors on the quality of financial reporting. *Auditing Knowledge*, 19(74): 77-106. (In Persian).
- Near, J. P. and Miceli, M. P. (1995). Effective Whistle-Blowing, Academy of Management. *The Academy of Management Review*, 20(3), 679-708.
- Near, J. P. and Miceli, M. P. (1985). Organisational Dissidence: The Case of Whistle-Blowing, *Journal of Business Ethics*, 4(1), 1-16.
- Near, J. P; & Miceli, M. P. (2016). After the wrongdoing: What managers should know about whistleblowing. *Business Horizons*, 59(1), 105-114.
- O'Reilly, C. A; & Chatman, J. (1986). Organizational commitment and psychological attachment: The effects of compliance, identification, and internalization on prosocial behavior. *Journal of applied psychology*, 71(3), 492.
- Rahmani, A; & bahiraei, A. (2019). Organizational Culture Auditing in Iran. *Empirical Research in Accounting*, 9(1), 182-207. (In Persian).
- Rezaie, M; Aghaei chadegani, A; & Kamali, E. (2023). Investigating the Relationship between the Dimensions of Organizational Culture and the Size of Audit Firms with Auditors' Judgment and Decision Making. *Empirical Research in Accounting*, 13(4), 195-220. (In Persian).

Sharif, Z. (2015). Intention Towards Whistle-Blowing among Internal Auditors in the UK (Doctoral dissertation, University of Huddersfield).

Shafer, W; & Simmons, R. (2011). Effects of organizational ethical culture on the ethical decisions of tax practitioners in mainland China. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 24(5), 647 - 668. <https://doi.org/10.1108/09513571111139139>

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

معیارهای کیفیت حسابداری و تاثیر آنها بر ویژگی‌های دقت و حساسیت سود^۱

سهیلا خزامی^۲، سیدعلی واعظ^۳، علیرضا جرجرزاده^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۷

مقاله پژوهشی

چکیده

آنچه مطلوبیت سود را برای سهامداران افزایش می‌دهد کیفیت و پایداری آن است. اما، آنچه می‌تواند باعث کنترل رفتار فرصت‌طلبانه‌ی مدیریت شده و مشکلات نمایندگی بین سهامداران و مدیران را کاهش دهد و منجر به ثبات میزان سود شود، کیفیت حسابداری است. حسابداری‌هایی که با کیفیت بالاتری انجام شود می‌تواند بر میزان اقلام تعهدی اختیاری اعمال شده توسط مدیریت و کیفیت و دقت سود نقش داشته باشد. هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر کیفیت حسابداری بر ویژگی‌های دقت و حساسیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره‌ی ۱۰ ساله از ۱۳۹۱ الی ۱۴۰۰ با استفاده از اطلاعات ۱۰۵ شرکت می‌باشد. آزمون فرضیه‌ها از طریق رگرسیون چندگانه و به روش حداقل مربعات تعمیم یافته با چیدمان داده‌های تابلویی صورت پذیرفت. نتایج پژوهش نشان داد که از بین معیارهای مختلف کیفیت حسابداری اندازه موسسه حسابداری، تخصص حسابرسان در صنعت، تداوم تصدی حسابداری و استقلال حسابرسان باعث افزایش دقت و حساسیت سود می‌شود. اما رابطه معناداری بین حق‌الزحمه حسابداری و دقت و حساسیت سود مشاهده نشد. حسابرسان می‌توانند با افزایش کیفیت حسابداری، کیفیت سود و دقت و حساسیت آن را افزایش دهند و باعث کاهش هزینه‌های نمایندگی شوند.

واژه‌های کلیدی: کیفیت حسابداری، حساسیت سود، دقت سود، حق‌الزحمه حسابرسان.

طبقه‌بندی موضوعی: M41، O40، M4

10.22051/jera.2024.46030.3197.doi .1

۲. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (soheila.khazami@iau.ac.ir).

۳. دانشیار مدعو، گروه حسابداری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران / گروه حسابداری، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی،

دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران. (نویسنده مسئول). (sa.vaez@scu.ac.ir).

۴. استادیار، گروه اقتصاد، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (arjorjor@iauhvaz.ac.ir).

https://jera.alzahra.ac.ir

مقدمه

با توجه به وجود تضاد منافع بین مدیران و مالکان بنگاه‌های اقتصادی، اجرای فرآیند حسابرسی علیرغم تحمیل هزینه به شرکت ضروری است. به گفته‌ی دی‌فاند و ژانگ (۲۰۱۴) زمانی که فرآیند حسابرسی بر اساس استانداردهای حسابرسی اجرا شود و از کیفیت مناسبی برخوردار باشد، به صورت‌های مالی اعتبار بخشیده و در فرآیند تصمیم‌گیری بیشتر مورد اتکا قرار می‌گیرند.

سود یکی از اقلام مهم و اصلی صورت‌های مالی است که توجه استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی را همواره به خود جلب کرده است. اعتباردهندگان، سرمایه‌گذاران، تحلیلگران، مدیران، کارکنان شرکت، دولت و دیگر استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی از سود به عنوان مبنایی جهت اتخاذ تصمیمات سرمایه‌گذاری، اعطای وام، سیاست پرداخت سود، ارزیابی شرکت‌ها، محاسبه مالیات و سایر تصمیمات مربوط به شرکت استفاده می‌کنند. اغلب طرح‌ها و قراردادهای پاداش فعلی مبتنی بر سود حسابداری است و طرح پاداشی که صرفاً به سود حسابداری توجه دارد، کمتر به ایجاد ارزش می‌پردازد (نمازی و سیرانی، ۱۳۸۳). منظور از دقت سود به عنوان معیار سنجش عملکرد، این است که منطبق با فعالیت‌های واقعی، مستقل از نوسانات و اختلالات برون‌سازمانی خارج از کنترل مدیر باشد و فارغ از دستکاری و مدیریت سود و انگیزه‌های فرصت‌طلبانه‌ای باشد که سبب اختلال در سنجش عملکرد و کاهش دقت سود می‌شوند (پاندهر و پتیک، ۲۰۱۴؛ زکریا، ۲۰۱۲؛ پارساییان، ۱۳۹۰). نوسان اختلالات و تغییرات بیشتر سود، در نتیجه دقت پایین سود، با ریسک بالاتر همراه است و معلول عوامل متعددی است. به عبارتی اگر سود خالص به نحوی محاسبه شود که بتواند عملکرد مدیریت را دقیق‌تر نشان دهد، اثر سایر عوامل خارج از کنترل در آن کم باشد و تنها از تلاش مدیر اثر پذیرد و نسبت به فعالیت‌های مدیر حساسیت لازم را داشته باشد، آنگاه می‌توان از سود خالص برای ارزیابی عملکرد مدیر بهره جست. وظیفه حسابداری و گزارشگری مالی در کاهش خطر اخلاقی نیز ارائه یک شاخص ارزیابی عملکرد دقیق و حساس می‌باشد (مهرانی و همکاران، ۱۳۹۴). با توجه به اینکه اعداد و گزارش‌های حسابداری، برای انعقاد قراردادهای پاداش استفاده می‌شوند و در این راستا اقلام تعهدی به‌عنوان عامل موثر در انعقاد قراردادها با اعتباردهندگان و مدیران به حساب می‌آید (کازان، ۲۰۱۶)، بنابراین این فرصت برای مدیران وجود دارد که با انتخاب حسابداری و

دست‌آویز قرار دادن این مشخصه‌ها از طریق مدیریت اقلام تعهدی، دستکاری فعالیت‌های واقعی و محافظه‌کاری، درصدد تامین منافع شخصی خود باشند که هر کدام کارایی قراردادها را تحت تاثیر قرار می‌دهند (بیانچی و چن^۱، ۲۰۱۵) که این امر نهایتاً سبب تامین منافع مدیران می‌شود، ولی الزاماً منافع کل شرکت و ذینفعان آن را تامین نمی‌کند. بنابراین در نظام پاداش دهی لازم است صرفاً سود خالص معیار پاداش دهی نباشد بلکه بر اساس آنچه که از نظریه پاداش قابل استنباط است این شاخص سنجش عملکرد باید دارای دقت در اندازه‌گیری و حساسیت باشد. بنابراین مسئله مهم این است که وقتی قرار است که از سود خالص به عنوان دستاورد مدیریت در طول سال مالی، برای پاداش دهی استفاده شود، لازم است شاخص‌ها و مفاهیمی از سود مورد توجه قرار گیرند که مستقل از نوسانات و اختلالات برون‌سازمانی خارج از کنترل مدیر باشد و فارغ از دستکاری و مدیریت سود باشند، به عبارتی دقت بیشتری داشته باشند، یعنی عدد متعلق به سود خالص باید نشان‌دهنده اثر اقدامات مدیر بر ارزش شرکت باشد و سبب افزایش حساسیت سود شود (پارسائیان، ۱۳۹۰ و زکریا، ۲۰۱۲). نظر به اینکه وجود حسابرس با اثربخشی بر روی عملکرد مدیر از طریق کنترل فعالیت‌های حسابداری و در نتیجه تاثیر بر میزان دقت و حساسیت سود این انتظار می‌رود که شرکت‌هایی که از حسابرسی با کیفیت‌تری استفاده می‌کنند، بر دقت و حساسیت سود می‌افزایند.

در ادامه پیشینه نظری و تجربی پژوهش، روش‌شناسی، یافته‌های پژوهش و بحث و نتیجه‌گیری ارائه می‌شود.

مبانی نظری پژوهش

نوسان، اختلالات و تغییرات بیشتر سود، در نتیجه دقت پایین سود، با ریسک بالاتر همراه است و معلول عوامل متعددی است. هر چند عوامل مختلفی ممکن است بر دقت و نوسانات یا اختلالات سود تاثیرگذار باشد؛ اما دو دلیل اصلی که مبتنی بر پژوهش‌های انجام شده می‌باشد؛ عوامل اقتصادی و رویه‌های حسابداری هستند (دیچو و تانگ^۲، ۲۰۰۸؛ دانلسون و همکاران^۳، ۲۰۱۱). عوامل حسابداری که عمدتاً در خصوص شیوه و نحوه شناسایی درآمدها و هزینه‌ها و به تبع سود واحد اقتصادی است؛ می‌تواند بر دقت سود تاثیرگذار باشد (دیچو و تانگ، ۲۰۰۸؛

1. Bianchi & Chen
2. Dichev & Tang
3. Donelcon et all

دانلسون و همکاران، ۲۰۱۱). حساس یگانه و همکاران (۱۳۹۶) به تبیین رابطه دقت پیش‌بینی سود با کارایی سرمایه‌گذاری پرداختند. انحراف از سطح سرمایه‌گذاری مورد انتظار با توجه به فرصت‌های رشد به‌عنوان معیار کارایی سرمایه‌گذاری در نظر گرفته شد و جهت ارزیابی میزان دقت پیش‌بینی سود از معکوس قدرمطلق تفاوت اولین سود هر سهم پیش‌بینی شده و سود هر سهم واقعی تقسیم بر سود هر سهم پیش‌بینی شده استفاده شد. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که دقت پیش‌بینی سود با کارایی سرمایه‌گذاری رابطه مثبت و با سرمایه‌گذاری کم‌تر و بیشتر از حد رابطه منفی دارد. واعظ و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی تاثیر دقت و حساسیت سود بر پاداش هیات مدیره پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد از بین ابعاد دقت سود، اقلام تعهدی غیرعادی و دستکاری فعالیت‌های واقعی فزاینده سود بر خلاف انتظار، تاثیر مثبتی بر پاداش دارند که بیانگر عدم توجه کافی نسبت به آن‌ها به‌عنوان عامل کاهش دقت سود است و تطابق درآمد و هزینه و دقت پیش‌بینی جریان‌های نقدی، مطابق انتظار پژوهش، تاثیر مثبتی بر پاداش دارند و ابعاد حساسیت سود در قالب ضریب واکنش سود و نوسان بازده سهام، به ترتیب تاثیر مثبت و منفی معنی دار بر پاداش دارند.

مدیران شرکت‌ها برای دستکاری سود از دو روش مدیریت سود مبتنی بر اقلام تعهدی و مدیریت واقعی سود استفاده می‌کنند. در حالت اول، مدیریت از طریق دستکاری اقلام تعهدی به آرایش ارقام حسابداری مطابق با اهداف مطلوب خود می‌پردازد. در این روش، مدیر به وسیله تسریع در شناسایی درآمدها و تاخیر در شناسایی هزینه‌ها، به منظور ارائه عملکردی بهتر در دوره جاری، اقدام به مدیریت سود می‌کند. اما در حالت دوم، مدیریت با اتخاذ برخی تصمیم‌های عملیاتی و به عبارت دیگر دستکاری فعالیت‌های واقعی به مدیریت واقعی سود روی می‌آورد و به سود مورد نظر خویش دست می‌یابد (رویچودری^۱، ۲۰۰۶). مدیریت سود افزایشی، سبب ایجاد اختلال (خطای گزارشگری بیش از واقع) در اندازه‌گیری سود و در نتیجه کاهش دقت سود خواهد شد. مدیریت سود کاهش‌ی، در سال نیز بر همین منوال است ولی اثر مدیریت سود کاهش‌ی، در سال یا سال‌های بعد مورد دخالت قرار می‌گیرد، زیرا سبب افزایش سود و در نتیجه افزایش پاداش در دوره جاری نمی‌شود. بنابراین عامل تاثیرگذار در تعیین پاداش مدیران از بعد دقت در سال جاری نخواهد بود بلکه همین اثر را در سال بعد خواهد داشت. بنابراین مدیریت

افزایشی سود در دوره جاری، شاخص کاهنده دقت سود است. هر چه همبستگی بین درآمدها و هزینه‌ها، بیشتر باشد، باعث افزایش کیفیت سود و سودمندی بیشتر آن برای سرمایه‌گذاران می‌شود (شات^۱، ۲۰۱۱)، به عبارتی در تطابق کامل، همه هزینه‌ها به طور مستقیم قابل ردیابی با درآمدهای خاص خود هستند و این امر باعث کاهش نوسان سود و بازده و افزایش پایداری سود می‌شود (دیچو و تانگک، ۲۰۰۸). بنابراین، هر چه تطابق درآمدها با هزینه‌ها بیشتر باشد، دقت سود گزارش شده در دوره جاری افزایش می‌یابد. پژوهش‌هایی که در خصوص اندازه‌گیری کیفیت گزارشگری مالی انجام شده اند از دقت اطلاعات مالی به عنوان معیار اندازه‌گیری کیفیت گزارشگری مالی استفاده کرده اند (بارث و همکاران^۲، ۲۰۰۱).

برای اینکه برنامه پاداش برای مدیر انگیزه ایجاد کند که ارزش شرکت را به حداکثر برساند، شاخص عملکرد برای محاسبه پاداش (سود خالص) باید با اثری که اقدامات مدیر بر ارزش شرکت می‌گذارد، همبستگی داشته باشد (اسکات^۳، ۲۰۰۶). در اصل هر چه همبستگی بین سود خالص و تلاش مدیر بیشتر شود، قرارداد دارای کارایی بیشتری خواهد شد (پارسائیان، ۱۳۸۸). در حالی که امکان دارد قیمت سهام حساس‌تر باشد، ولی در مقایسه با سود خالص دارای دقت کمتری است. این بدان سبب است که قیمت سهام تحت تاثیر انبوهی از رویدادهای متعلق به مجموعه شرایط اقتصادی قرار می‌گیرد که خارج از کنترل مدیریت است (پاندهر و پتک، ۲۰۱۴؛ زکریا، ۲۰۱۲؛ پارسایان، ۱۳۹۰). شاخص سود خالص به تنهایی حساسیت کمتری به کار و تلاش مدیر دارد. برای مثال سود در مقابل مخارج پژوهش و توسعه به عنوان کار و تلاش مدیر، به جای اینکه افزایش یابد، کاهش می‌یابد و سبب کاهش پاداش مدیر می‌شود در حالی که با انجام این مخارج، ارزش بازار شرکت افزایش می‌یابد. بنابراین برای افزایش حساسیت سود لازم است تاثیرگذاری آن در ارزش بازار شرکت را جستجو کرد. بنابراین سودهایی دارای حساسیت لازم هستند که سبب تغییر در ارزش بازار شرکت شوند (پارسائیان، ۱۳۸۸؛ مهرانی و همکاران، ۱۳۹۴). با توجه به اینکه ضریب واکنش سود بیانگر واکنش بازار به تغییرات سود هر سهم است و یکی از بهترین روش‌های ارزیابی کیفیت سود به شمار می‌رود و تفسیر فهم بازار از اطلاعات منتقل شده از طریق اعلان و انتشار سود است (پروتی و وگنهافر^۴، ۲۰۱۱) می‌توان

1. Schutt
2. Barth et all
3. Scott
4. Perotti & Wagenhofer

گفت که ضریب واکنش سود گزارش شده مدیران و حساسیت بالای سود گزارش شده و در نتیجه شاخص مستقیم حساسیت سود است. از طرفی هر چه صورت‌های مالی شرکت‌ها، و به‌طور خاص سود گزارش شده توسط شرکت‌ها، با کیفیت‌تر باشد از آنجا که بر اساس فرضیه بازار کارا، انتظار می‌رود این اطلاعات در قیمت سهام متبلور شده باشد، لذا قیمت سهام دچار نوسان کمتری خواهد بود. بنابراین افزایش نوسان بازده با پایین آمدن کیفیت گزارشگری مالی (راجگوپال و ونکاتاجالم^۱، ۲۰۱۱)، شفافیت کمتر اطلاعات مالی (کوتاری^۲، ۲۰۰۰) و نوسانات مربوط به اقلام تعهدی و مدیریت سود (چن و همکاران^۳، ۲۰۱۱) همراه است که سبب کاهش ارزش شرکت شده و شاخص معکوس برای حساسیت سود محسوب می‌شود.

با توجه به وجود تضاد منافع بین مدیران و مالکان بنگاه‌های اقتصادی، اجرای فرایند حسابرسی علی‌رغم تحمیل هزینه به شرکت ضروری است. گزارش حسابرسی زمانی که بر اساس استاندارد حسابرسی اجرا شود و از کیفیت مناسبی برخوردار باشد، به صورت‌های مالی اعتبار بخشیده و در فرایند تصمیم‌گیری بیشتر مورد اتکا قرار می‌گیرد. در خصوص کیفیت حسابرسی تعاریف مختلفی وجود دارد یکی از تعاریفی که در پژوهش‌های مختلف مورد اشاره قرار می‌گیرد توسط والاس^۴ (۱۹۸۷) ارائه شده است. او کیفیت حسابرسی را بهبود میزان شفافیت اطلاعات حسابداری تعریف می‌نماید. لی و همکاران^۵ (۱۹۹۹) نیز کیفیت حسابرسی را احتمال عدم انتشار گزارش مقبول برای صورت‌های مالی حاوی اشتباهات اساسی تعریف می‌کنند. به اعتقاد نیکل و همکاران^۶ (۲۰۱۳) پنج ویژگی مختلف می‌تواند با توجه به میزان بروز در هر قرارداد حسابرسی بر کیفیت فرایند حسابرسی تاثیرگذار باشد: ۱. موضوع انگیزه ۲. موضوع عدم اطمینان ۳. موضوع ماهیت منحصر بفرد هر قرارداد ۴. موضوع ماهیت فرایند ۵. موضوع قضاوت حرفه‌ای.

کیفیت حسابرسی یکی از موضوعات با اهمیت در حوزه حسابرسی و بازار سرمایه است. به منظور شناخت مفاهیم مختلف کیفیت حسابرسی مطالعات گوناگونی توسط محققان انجام گرفته است تا رابطه بین کیفیت حسابرسی و متغیرهای دیگر کشف شود. از آنجا که کیفیت حسابرسی در عمل به سختی قابل مشاهده است پژوهش‌ها در این زمینه همواره با مشکلات زیادی روبرو

1. Rajgopal & Venkatachalam
2. Kottari
3. Chen et all
4. Wallace
5. Lee et al
6. Knechel et al

بوده است، افزایش کیفیت خدمات حسابرسی باید به عنوان یکی از مهمترین فاکتورهای اجرای عملیات حسابرسی در موسسه‌های حسابرسی و سازمان حسابرسی مورد توجه قرار گیرد تا رسالت حسابرس که اعتباردهی به صورت‌های مالی است در بالاترین سطح اطمینان انجام پذیرد و استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی، با کیفیت‌ترین خدمات را از حسابرسان دریافت کنند، از طرف دیگر ایجاد بازارهای سرمایه و بورس اوراق بهادار از عوامل با اهمیت دیگری بود که به رشد و گسترش شرکت‌های بزرگ و افزایش تعداد سهامداران و ذینفعان بازار سرمایه منجر شد. با توجه به گستردگی روز افزون شرکت‌ها، پیچیدگی فرآیند تولید و تخصصی شدن فعالیت‌ها، این سرمایه‌گذاران نمی‌توانستند به طور مستقیم در اداره شرکت‌ها دخالت داشته باشند و مسئولیت را به عهده هیات‌مدیره منتخب خود قرار دادند. با رواج اندیشه جدایی مالکیت از مدیریت در اوایل قرن بیستم، دامنه مسئولیت و وظایف حسابداری گسترش یافت و ارائه گزارش‌های مالی جدیدتر و مناسب‌تر بر اساس نیاز استفاده‌کنندگان از جمله صورت سود و زیان ضرورت یافت تا صاحبان سرمایه بتوانند از چگونگی بکارگیری سرمایه‌هایشان توسط مدیریت و از چشم انداز آتی سرمایه‌گذاری خود مطلع شوند. افزون بر موارد ذکر شده دولت‌ها برای مقاصد سیاسی و اخذ مالیات نیازمند گزارش‌های با کیفیت و معتبر حسابرسی هستند.

پژوهشگران سعی کرده‌اند به منظور انجام پژوهش‌های تجربی و شناسایی عوامل موثر بر کیفیت حسابرسی، این مفهوم را اندازه‌گیری نمایند. اندازه‌گیری کیفیت حسابرسی دشوار است زیرا، میزان اعتباری که حسابرس به صورت‌های مالی می‌بخشد به سادگی قابل مشاهده نیست (دی فاند و ژانگ^۱، ۲۰۱۴). نقش حسابرس در کیفیت گزارشگری مالی، ارائه اطمینان منطقی در خصوص میزان انطباق صورت‌های مالی با اصول پذیرفته شده و استانداردهای حسابداری است.

پیشینه پژوهش

جفری پیتمن و دیگران^۲ (۲۰۲۳) در پژوهشی به بررسی تحمل ریسک شرکای حسابرسی بر کیفیت حسابرسی در موسسات حسابرسی ایالات متحده آمریکا پرداختند، آن‌ها با تکیه بر سابقه تخلفات قانونی شرکا برای سنجش تحمل ریسک حسابرسان استفاده نمودند. تحقیقات جرم‌شناسی و اقتصاد،

1. Defond & Zhang

2. Jeffrey Pittman et al

فعالیت‌های تخلف را با ویژگی‌های شخصیتی بادوام مرتبط می‌سازد که میزان تحمل ریسک فرد را نشان می‌دهد. شواهد نشان داده است که رفتار پرخطر خارج از کار حسابرسی با کیفیت پایین‌تری انجام می‌شود و به طور خاص نتایج نشان داد که شرکای دارای تخلفات قانونی قبلی، احتمال بیشتری از تحریف‌های بااهمیت را نشان می‌دهد و به طور کلی نتایج تاثیر تحمل ریسک شرکا بر کیفیت حسابرسی به شدت در مشتریان موسسات بدون تخصص در صنعت متمرکز است.

لی و دیگران (۲۰۲۳) با بررسی تخصص حسابرسان در تحقیق و توسعه و حساسیت سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه مشتریان با استفاده از نمونه‌ای از شرکت‌های ایالات متحده طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۶ پرداختند، در این مطالعه، نقش حاکمیتی حسابرسان متخصص تحقیق و توسعه را در تأثیرگذاری بر تصمیمات سرمایه‌گذاری مشتریان بررسی شد. نتایج نشان داد که مشتریان سرمایه‌گذاری‌های کارآمدتری را در قالب حساسیت به حسابرسان متخصص تحقیق و توسعه انجام می‌دهند. همچنین دریافتند که کاهش در تعدیل اختیاری هزینه‌های تحقیق و توسعه نتایج را تعدیل می‌کند. علاوه بر این، زمانی که مشتریان توسط متخصصان تحقیق و توسعه حسابرسی می‌شوند، سرمایه‌گذاری‌های تحقیق و توسعه آن‌ها با خروجی نوآورانه در سال‌های بعدی ارتباط نزدیک‌تری دارد. در مجموع، نتایج نشان داد که دانش تخصصی حسابرسان، مشتریان را به تصمیم‌گیری اقتصادی بهتر ترغیب می‌کند.

پوسپیتا و همکاران (۲۰۲۲) در ایالات متحده بریتانیا، به ترتیب کیفیت حسابرسان و گزارش‌های حسابرسان را مورد بررسی قرار دادند. حسابرسان می‌تواند رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیریت (ریسک غیر سیستماتیک- خطر اخلاقی) را محدود و همچنین ریسک اطلاعاتی را که ناشی از تحریف یا حذف اطلاعات بااهمیت از صورت‌های مالی است کاهش دهد.

فرانسیس و همکاران^۱ (۲۰۱۴) رابطه سبک حسابرسی و قابلیت مقایسه حسابداری را بررسی کردند. به طور خاص آنان بررسی کردند که آیا شرکت‌هایی که توسط حسابرسان ثابت حسابرسی شده‌اند صورت‌های مالی قابل مقایسه‌تری را نسبت به شرکت‌هایی که توسط حسابرسان مختلف حسابرسی شده‌اند دارند یا خیر. نتایج پژوهش آنان نشان داد که سبک حسابرسی نقش معنی‌داری را در تبیین قابلیت مقایسه ایفا می‌کند.

کریمی و دیگران (۱۴۰۲) به بررسی تأثیر مؤلفه‌های پنجگانه شخصیت حسابرسان بر مدیریت سود پرداختند داده‌های مربوط به متغیر ابعاد شخصیتی حسابرسان با استفاده از آزمون پنج

1. Francis et al

مؤلفه‌های اصلی شخصیت، شامل برونگرایی، روان‌رنجوری، انعطاف‌پذیری، توافق‌پذیری و مسئولیت‌پذیری از طریق پرسشنامه پنج عاملی نئو مک کری و کاستا، اندازه‌گیری گردیده است. برای اندازه‌گیری متغیر مدیریت سود از مدل جونز تعدیل شده استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل حساب‌برسان (مدیر/ شریک) مؤسسه‌های حسابرسی معتمد بورس و شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار می‌باشد که توسط این مؤسسات، حسابرسی شده‌اند یافته‌ها نشان می‌دهد بعد شخصیتی روان رنجوری، انعطاف‌پذیری و توافق‌پذیری اثر معناداری بر مدیریت سود ندارند، حساب‌برسان مسئولیت‌پذیر، بهترین نوع حساب‌برسان برای کاهش مدیریت سود می‌باشند و حساب‌برسان برونگرا، مدیریت سود را افزایش می‌دهند.

فرج‌زاده دهکردی (۱۴۰۲) با بررسی نوع حساب‌برس و کیفیت حسابرسی: شواهدی از تعدیلات حسابرسی و گزارشگری مالی فرصت‌طلبانه نتایج به دست آمده حاصل از داده‌های مرتبط با ۲۱۱ شرکت طی دوره ۱۳۸۹ الی ۱۴۰۰ (مشمول بر ۲،۲۱۸ مشاهده شرکت-سال)، نشان می‌دهد، صاحبکاران حسابرسی شده توسط سازمان حسابرسی و موسسه مفید راهبر، در مقایسه با سایر صاحبکاران، از اقلام تعهدی اختیاری کمتری بهره می‌برند که به معنای کیفیت گزارشگری مالی این دسته از صاحبکاران است. همراستا با این یافته‌ها، نتایج حاصل از بررسی تعدیلات حسابرسی و گزارشگری مالی فرصت‌طلبانه نشان می‌دهد، گزارشگری مالی صاحبکاران این دو حساب‌برس، تعدیلات حسابرسی، به ویژه تعدیلات کاهنده سود، کمتری دارند. همچنین، صورت‌های مالی صاحبکاران سازمان حسابرسی و موسسه حسابرسی مفید راهبر، با احتمال کمتری در آینده به تجدید آرائه‌ی منجر خواهند شد که منعکس‌کننده انگیزه‌های فرصت‌طلبانه مدیریت در زمان تهیه صورت‌های مالی بوده است. این یافته‌ها شواهدی در حمایت از کیفیت بالاتر حسابرسی مؤسسات حسابرسی بخش عمومی، در نتیجه کیفیت بالاتر گزارشگری مالی صاحبکاران آن‌ها فراهم می‌آورد.

صابری گهروبی (۱۴۰۱) بررسی تفاوت کیفیت حسابرسی و مدیریت سود در شرکت‌های ورشکسته و سالم: روش گروه‌های همسان با استفاده از یادگیری ماشین به کمک تکنیک گروه‌های همسان با استفاده از ابزار یادگیری ماشین به بررسی تفاوت مدیریت سود و کیفیت حسابرسی در این دو گروه می‌پردازد. با بررسی ۲۳۷ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۹۰ لغایت ۱۳۹۹ مشخص شده است که خوشه‌بندی شرکت‌ها بر مبنای نسبت‌های مالی، قدرت پیش‌بینی‌کنندگی رویدادهای مهم شرکتی همچون ورشکستگی

افزایش می‌دهد. همچنین نتایج این پژوهش می‌تواند به بهبود مدل‌های پیش بینی ورشستگی کمک نماید.

فرضیه های پژوهش:

با توجه به مبانی نظری و پژوهش‌های تجربی بالا، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر تدوین شده‌اند:

- فرضیه اول: اندازه موسسه حسابرسی تاثیر معناداری بر دقت سود دارد.
- فرضیه دوم: تخصص حسابرس در صنعت تاثیر معناداری بر دقت سود دارد.
- فرضیه سوم: تداوم تصدی حسابرس تاثیر معناداری بر دقت سود دارد.
- فرضیه چهارم: حق الزحمه حسابرسی تاثیر معناداری بر دقت سود دارد.
- فرضیه پنجم: استقلال حسابرس تاثیر معناداری بر دقت سود دارد.
- فرضیه ششم: اندازه موسسه حسابرسی تاثیر معناداری بر حساسیت سود دارد.
- فرضیه هفتم: تخصص حسابرس در صنعت تاثیر معناداری بر حساسیت سود دارد.
- فرضیه هشتم: تداوم تصدی حسابرس تاثیر معناداری بر حساسیت سود دارد.
- فرضیه نهم: حق الزحمه حسابرسی تاثیر معناداری بر حساسیت سود دارد.
- فرضیه دهم: استقلال حسابرس تاثیر معناداری بر حساسیت سود دارد.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر نوع هدف؛ کاربردی و از نظر شیوهی انجام و ماهیت، از نوع پژوهش‌های توصیفی و از نظر فلسفه جزء پژوهش‌های اثباتی حسابداری و از نظر فرآیند اجرا از نوع پژوهش‌های کمی و از نظر منطق اجرا نیز جزء پژوهش‌های با رویکرد قیاسی-استقرایی بوده و از نظر بعد زمانی نیز از نوع پژوهش‌های طولی-گذشته‌نگر و از اطلاعات تاریخی شرکت‌های نمونه استفاده شده است. جامعه آماری مورد بررسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و قلمرو زمانی پژوهش سال‌های ۱۳۹۱ لغایت ۱۴۰۰ می‌باشد، با توجه به گستردگی حجم جامعه آماری و ناهمسانی میان اعضای جامعه، تعدادی از شرکت‌ها به عنوان نمونه انتخاب خواهند شد، به این صورت که شرکت‌هایی که دارای شرایط و ویژگی‌های مورد نظر پژوهش (سال مالی شرکت منتهی به پایان اسفند هر سال باشد، کلیه اطلاعات مورد نیاز برای محاسبه متغیرها در دسترس باشند، شرکت‌ها به طور کامل معاف از پرداخت مالیات نباشند،

شرکت‌های نمونه طی دوره مورد بررسی وقفه فعالیت نداشته باشند) انتخاب و مابقی نمونه‌ها براساس شرایط و محدودیت‌های اعمال شده برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر و افزایش قدرت مقایسه و تعمیم نتایج نمونه به جامعه، براساس معیارهای مورد نظر زیر و به روش حذف سیستماتیک (غربالگری شرکت‌ها) کنار گذاشته شده‌اند. بنابراین تعداد ۱۰۵ شرکت (۱۰۵۰، سال- شرکت) به عنوان نمونه آماری پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند. روش گردآوری داده‌ها از نوع اسنادکاوی است و برای پردازش اطلاعات از نرم افزار اکسل نسخه ۲۰۱۶ برای دسته بندی، مرتب کردن و اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش و به منظور تخمین الگوی پژوهش و همچنین آزمون‌های پژوهش از نرم افزار اقتصادسنجی نسخه ۱۶ استفاده شده است.

الگوهای پژوهش و اندازه‌گیری متغیرها

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدل رگرسیون چند متغیره تحلیل هم‌زمان و با تکیه بر رویکرد داده‌های ترکیبی استفاده شده است. مزیت و برتری این روش آن است که امکان برآورد پویایی متغیرها در طول زمان را به پژوهشگر می‌دهد. مدل اصلی پژوهش الگوی رگرسیون خطی چند گانه است، که با توجه به ادبیات پژوهش و مبانی نظری استخراج و طراحی گردیده‌اند. به عبارتی الگوی رگرسیونی پژوهش بر اساس فرضیه‌ها، سوالات و مبانی نظری و رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته طراحی شده است. برای آزمون فرضیه‌های اول تا پنجم پژوهش مدل رگرسیونی استفاده شده است. نحوه اندازه‌گیری و عملیاتی کردن متغیرهای پژوهش به شرح زیر می‌باشد:

متغیر وابسته

در پژوهش حاضر، یکی از متغیرهای وابسته دقت سود می‌باشد که به وسیله معیار زیر اندازه‌گیری می‌شود:

تطابق درآمد و هزینه

با توجه به اینکه تطابق کامل، به عنوان شاخص کیفیت سود سبب کاهش نوسان سود و بازده و افزایش پایداری سود و در نتیجه افزایش دقت سود می‌گردد ابتدا با اقتباس از (ماتسوموتو و پارک، ۲۰۰۱ و چن و همکاران، ۲۰۰۶) با استفاده از رابطه زیر نسبت به تخمین این شاخص اقدام شده است:

$$BONUS = \beta_0 + \beta_1 EPS + \beta_2 (Matching) + \beta_3 (EPS * Matching) + \beta_4 (RET) + \beta_5 (\Delta ROA) + \varepsilon$$

سپس بر اساس پژوهش دیچو و تانگ (۲۰۰۸)، رگرسیون رابطه (۱) بر اساس داده‌های مقطعی سالیانه برای هر سال تخمین زده می‌شوند که در آن تطابق درآمد و هزینه، توسط ضریب هزینه-های جاری (β_3) در رگرسیون زیر که همبستگی هم زمان درآمد و هزینه را نشان می‌دهد، اندازه‌گیری می‌شود:

رابطه (۱)

$$\begin{aligned} \text{Revenues}_{it} = & \beta_{i,t} + (\beta_{2,t} + \text{TotalExpenses}_{i,t-1}) \\ & + (\beta_{3,t} \times \text{TotalExpenses}_{i,t}) \\ & + (\beta_{4,t} \times \text{TotalExpenses}_{i,t+1}) + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

$\text{TotalExpenses}_{i,t-1}$ = هزینه‌های سال گذشته، $\text{TotalExpenses}_{i,t}$ = هزینه‌های سال جاری، $\text{TotalExpenses}_{i,t+1}$ = هزینه‌های سال آینده (بهای تمام شده کالای فروش رفته و هزینه‌های توزیع و فروش و عمومی و اداری) (اقدام براساس متوسط دارایی‌ها تعدیل شدند). ضریب $\beta_3 > 0$ نشان دهنده رعایت اصل تطابق است و هر چه β_3 بزرگ‌تر باشد، تطابق بین درآمدها و هزینه‌های سال جاری بیشتر بوده است. تطابق بیشتر نیز به معنای کیفیت بالاتر سود می‌باشد.

متغیر وابسته دیگر حساسیت سود است که با ضریب واکنش سود به شکل زیر مورد سنجش قرار می‌گیرد:

ضریب واکنش سود (UE)

در اکثر مطالعات مشابه از جمله، مالک و سیدین (۲۰۱۴)؛ اوکالی (۲۰۱۴)؛ زکریا و همکاران (۲۰۱۳)، حاتمیان و همکاران (۱۳۹۷) از رابطه بین بازده غیرعادی و سود غیرمنتظره به عنوان ضریب واکنش سود استفاده کرده‌اند. به عبارتی علامت β_1 نشان دهنده‌ی میزان ضریب واکنش سود است.

$$AR_{it} = \alpha + \beta_1 UE_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{رابطه (۲)}$$

AR: بازده غیرعادی شرکت i در سال جاری t

UE: سود غیرمنتظره شرکت i در سال جاری t

نحوه اندازه‌گیری بازده غیرعادی سهام در بالا تشریح شد. نحوه اندازه‌گیری سود غیرمنتظره نیز به شرح زیر تشریح شده است:

سود غیرمنتظره عبارت است از تفاوت بین سود واقعی هر سهم و سود پیش‌بینی شده آن سهم در آن بازه. اوکالی (۲۰۱۴)، خواجه‌وی و حسینی نیا (۱۳۹۳) و مهرورز و مرفوع (۱۳۹۳) در پژوهش خود پیرامون ضریب واکنش سود، برای محاسبه سود غیرمنتظره از تفاوت سود هر سهم سال جاری و سود هر سهم سال قبل استفاده کردند. در این پژوهش نیز برای سود غیرمنتظره از این رویکرد به صورت زیر استفاده شده است.

$$UE_{it} = \frac{EPS_{it} - EPS_{it-1}}{MPS_{it}} \quad \text{رابطه (۳)}$$

UE نشان دهنده سود غیرمنتظره و سود هر سهم نشان دهنده سود هر سهم است.

متغیرهای مستقل

معیارهای متفاوت کیفیت حسابداری که به عنوان متغیرهای مستقل در این پژوهش به کار رفته‌اند مبتنی بر معیارهای ورودی است و شامل شامل دو گروه ویژگی‌های خاص حسابداری (مانند اندازه حسابداری، تخصص حسابداری در صنعت صاحبکار) و ویژگی‌های مربوط به ارتباط بین صاحبکار و حسابداری (مانند تداوم تصدی، حق الزحمه و استقلال) می‌شوند. برای اندازه موسسه حسابداری اگر شرکت توسط سازمان حسابداری مورد رسیدگی قرار گرفته باشد، عدد یک و در غیر این صورت، عدد صفر را می‌پذیرد (حساس یگانه و آذین فر، ۱۳۸۹ و نمازی و همکاران، ۱۳۹۰).

تخصص حسابداری در صنعت به صورت مجموع دارایی‌های تمام صاحب کاران یک موسسه حسابداری خاص در یک صنعت خاص تقسیم بر مجموع دارایی‌های صاحب کاران در این صنعت، به دست می‌آید (اعتمادی و همکاران، ۱۳۸۸).

جهت معیار تداوم انتخاب حسابداری، تعداد سال‌های متوالی است که یک حسابداری مسئولیت حسابداری یک شرکت را بر عهده می‌گیرد. برای گردآوری اطلاعات تداوم انتخاب حسابداری، از گزارش‌های حسابداری شرکت‌ها استفاده خواهد شد (میرز و همکاران، ۲۰۰۳).

در این پژوهش، برای همگن نمودن داده‌ها از مقادیر حق الزحمه حسابداری لگاریتم گرفته می‌شود. جهت محاسبه استقلال حسابداری در این پژوهش از طریق اقلام تعهدی اختیاری مورد سنجش قرار می‌گیرد.

متغیرهای کنترلی

InSizeit-1: لگاریتم طبیعی ارزش بازار دارایی‌ها در ابتدای سال مالی t می‌باشد.

Qit-1 : Q تویین است که عبارت است از ارزش بازار دارایی‌ها تقسیم بر ارزش دفتری دارایی‌ها در ابتدای سال مالی t.

Growthit-1: عبارت است از درصد رشد فروش در سال مالی t-1.

ROAit-1: بازده دارایی‌ها که عبارت است از سود خالص تقسیم بر دارایی‌ها در ابتدای سال مالی t.

Debt: نسبت بدهی معادل نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌ها

BM: ارزش دفتری به ارزش بازار سهام است که برای سنجش فرصت‌های رشد شرکت و از طریق لگاریتم طبیعی نسبت ارزش دفتری به ارزش بازار سهام در پایان سال مالی به دست می‌آید.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی پژوهش

میانگین تطابق درآمد و هزینه شرکت‌های مورد بررسی طی سال‌های مورد آزمون ۰/۶۸ است که حاکی از نزدیک بودن درآمدها و هزینه‌ها و میزان دقت سود را نشان می‌دهد. همچنین مدت تداوم تصدی حسابرس و عدم تغییر آن نیز به طور متوسط ۲/۵۴ سال بوده است که نشان می‌دهد به طور میانگین شرکت‌های مورد نظر تقریباً هر ۳ سال یک بار حسابرس خود را تغییر می‌دهند. میانگین متغیر ارزش شرکت ۲/۶۷ بوده است که نشان دهنده میانگین ارزش روز شرکت‌های نمونه بالاتر از ارزش اسمی آن‌ها است و با توجه به تورم و ایجاد فاصله بین قیمت اسمی و بازار در بازار بورس ایران این موضوع منطقی است. نزدیک بودن میانگین و میانه متغیرهای پژوهش حاکی از نرمال بودن این متغیرها دارد. علاوه بر این متغیرهایی که به دو مقدار صفر و یک محدود می‌شوند آمار توصیفی آن‌ها به صورت میانگین و میانه و ... کارایی نداشته و مفهومی را بیان نمی‌کند. این متغیرها باید از نظر تعداد فراوانی و درصد فراوانی بررسی شوند. لذا فراوانی متغیر اندازه موسسه حسابرسی (اگر حسابرس شرکت سازمان حسابرسی باشد عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر) از مجموع ۱۰۵۰ مشاهده؛ ۳۷۲ مشاهده یعنی حدود ۳۷ شرکت بوده که به آن‌ها کد ۱ اختصاص داده شد و درصد فراوانی آن‌ها نیز حدوداً ۰/۳۵ می‌باشد. که نشان می‌دهد تقریباً ۰/۳۵ از شرکت‌های مورد بررسی توسط سازمان حسابرسی مورد حسابرسی قرار گرفته است. و سایر شرکت‌ها که توسط سایر موسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس اوراق بهادار مورد حسابرسی قرار گرفته‌اند نیز دارای فراوانی ۶۷۸ و درصد فراوانی ۰/۶۵ می‌باشند.

در جدول (۱) آماره‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش ارائه شده است:

جدول ۱. آماره‌های توصیفی

چولگی	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	میانه	میانگین	
-۰/۱۹	۰/۲۰	۰/۰۵	۰/۸۷	۰/۷۵	۰/۶۸	تطابق درآمد و هزینه
۰/۲۳	۰/۱۸	-۰/۳۰	۱/۳۱	۰/۰۹	۰/۱۵	حساسیت سود
۰/۲۵	۰/۲۲	۰/۰۰	۰/۸۹	۰/۰۸	۰/۱۸	تخصص حسابرس
۰/۴۴	۰/۲۱	۱	۶	۲	۲/۹۳	تصدی حسابرس
۰/۶۵	۰/۷۱	۲/۷۹	۷/۰۱	۴/۵۰	۴/۵۹	حق الزحمه حسابرسی
۰/۸۲	۰/۱۳	۰/۰۰	۰/۶۱	۰/۱۷	۰/۱۸	استقلال حسابرس
۰/۴۹	۰/۷۵	۴/۰۱	۸/۱۲	۵/۸۶	۵/۹۲	اندازه شرکت
۰/۲۶	۰/۱۱	۱/۱۰	۶/۷۵	۲/۳۱	۲/۶۷	ارزش شرکت
۰/۱۲	۰/۱۷	-۰/۳۵	۰/۸۳	۰/۱۳	۰/۱۹	بازده دارایی
۰/۷۰	۰/۴۰	-۰/۴۵	۲/۵۱	۰/۱۳	۰/۲۷	رشد شرکت
۰/۸۶	۰/۶۵	-۰/۶۳	۴/۱۰	۰/۱۹	۰/۴۰	بازده سهام
۰/۵۹	۰/۱۲	۰/۰۳	۰/۷۱	۰/۱۱	۰/۱۶	انحراف معیار سودآوری
-۰/۴۴	۰/۱۶	۰/۱۰	۰/۷۹	۰/۶۴	۰/۶۰	اهرم مالی
-۰/۶۲	۰/۰۸	۳	۱۴/۲۷	۱۱/۴۸	۱۰/۹۸	نسبت ارزش بازار به دفتری
۱۰۵۰	۱۰۵۰	۱۰۵۰	۱۰۵۰	۱۰۵۰	۱۰۵۰	مشاهدات

متغیرهای کیفی	فراوانی کد ۱	فراوانی کد ۰	درصد فراوانی کد ۱	درصد فراوانی کد ۰
اندازه حسابرس	۳۷۲	۶۷۸	۰/۳۵	۰/۶۵

آزمون پایایی متغیرهای پژوهش

وجود متغیرهای ناپایا در مدل سبب می‌شود تا آزمون‌های تی استیودنت و فیشر از اعتبار لازم برخوردار نباشند و کمیت‌های بحرانی ارائه شده توسط توزیع‌های مذکور، مقادیر صحیحی برای انجام آزمون‌های آماری نباشند. با توجه به جدول ۲، نتایج آزمون پایایی متغیرها نشان می‌دهد که سطح خطای تمامی متغیرها کمتر از ۵٪ درصد بوده و متغیرهای پژوهش پایا می‌باشند؛ در نتیجه، استفاده از متغیرها در برآورد مدل‌های پژوهش، منجر به رگرسیون کاذب نمی‌شود. همچنین از آنجایی که متغیر اندازه حسابرس به دو مقدار صفر و یک محدود می‌شود دارای خاصیت پایایی می‌باشد.

جدول ۲. نتایج آزمون پایایی متغیرها

متغیرها		لوین، لین و چو		فیشردیکی فولر
	آماره	P.۷	آماره	P.۷
تطابق درآمد و هزینه	-۱۱/۴۹	۰,۰۰	۲۱۱/۳	۰,۰۰
حساسیت سود	-۲۱/۲۹	۰,۰۰	۳۹۸/۷	۰,۰۰
تخصیص حسابرس	-۲۵/۱۳	۰,۰۰	۵۹۵/۸	۰,۰۰
تصدی حسابرس	-۲۲/۲۶	۰,۰۰	۴۹۲/۵	۰,۰۰
حق الزحمه حسابرس	-۹/۵۲	۰,۰۰	۳۰۲/۸	۰,۰۰
استقلال حسابرس	-۱۴/۴۸	۰,۰۰	۳۵۹/۲	۰,۰۰
اندازه شرکت	-۱۷/۹۹	۰,۰۰	۵۲۴/۴	۰,۰۰
ارزش شرکت	-۲۲/۷۷	۰,۰۰	۴۹۸	۰,۰۰
بازده دارایی	-۱۷/۰۵	۰,۰۰	۴۲۳/۹	۰,۰۰
رشد شرکت	-۲۲/۴۵	۰,۰۰	۵۴۱/۳	۰,۰۰
بازده سهام	-۴۹/۲۶	۰,۰۰	۵۹۲/۸	۰,۰۰
انحراف معیار سودآوری	-۱۸/۵۷	۰,۰۰	۴۵۸/۴	۰,۰۰
اهرم مالی	-۲۶/۵۷	۰,۰۰	۴۵۵/۶	۰,۰۰
نسبت ارزش بازار به دفتری	-۱۶/۳۷	۰,۰۰	۳۲۲/۷	۰,۰۰

منبع: محاسبات محقق

آزمون ناهمسانی واریانس

یکی از پیش فرض‌های رگرسیون عدم وجود ناهمسانی واریانس باقیمانده مدل می‌باشد با توجه به تأثیر مهم ناهمسانی واریانس بر برآورد، انحراف معیار و استنباط آماری، لازم است تا قبل از پرداختن به هرگونه تخمین وجود و یا عدم وجود ناهمسانی واریانس تحقق یابد. برای همسانی واریانس باقیمانده مدل از آزمون‌های هاروی، آزمون آرچ و آزمون گلجسر استفاده شد که نتایج آزمون‌ها نشان دهنده عدم همسانی واریانس بوده و به عبارتی باقی مانده‌های حاصل از تخمین مدل پژوهش، دارای واریانس ثابت نبوده است. لذا برای تخمین مدل پژوهش به جای حداقل مربعات معمولی (OLS) از روش حداقل مربعات تعمیم یافته (EGLS) استفاده می‌شود. در این روش فقط داده‌ها به گونه‌ای تبدیل می‌شوند تا فروضی که مورد نیاز روش حداقل معمولی مورد نیاز است تامین شود روش (EGLS) گاهی اوقات تحت عنوان روش حداقل

مربعات وزنی معرفی می‌گردد زیرا در این روش جمع وزنی مجذور باقیمانده‌ها حداقل می‌شود در حالی که در روش (OLS) جمع غیر وزنی آن‌ها حداقل می‌گردد. نتایج این آزمون در جدول ۵ بیان شده است.

جدول ۵. آزمون ناهمسانی واریانس

روش	نتیجه	ارچ	گلجسر	هاروی	شرح مدل	
					آماره F	مدل اول پژوهش
EGLS	ناهمسانی واریانس	۳۵۴/۱۱	۳/۸۲	۱۳/۲۹	F	مدل اول پژوهش
		۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	Sig	
EGLS	ناهمسانی واریانس	۳۱۹/۲۲	۴/۱۷	۱۴/۰۱	F	مدل دوم پژوهش
		۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	Sig	

نتایج آزمون انتخاب الگو مناسب برآورد مدل پژوهش

در استفاده از داده‌های ترکیبی از مدل‌های مختلفی برای آزمون فرضیه‌ها استفاده می‌شود. این مدل‌ها شامل روش‌هایی مانند مدل اثر ثابت، مدل اثر تصادفی، مدل رگرسیون به ظاهر نامرتب و مدل داده‌های تلفیقی است. برای بررسی نوع آزمون مدل در مقاطع و دوره‌های زمانی مختلف داده‌های ترکیبی، از آزمون چاو استفاده شد. نتایج نشان داد که سطح معناداری آزمون چاو از ۵٪ کوچکتر بوده و به منظور تخمین مدل رگرسیونی، روش داده‌های تابلویی مناسب‌تر است لذا از آزمون هاسمن استفاده گردید که نتایج بیانگر تایید اثرات تصادفی بوده است. همچنین به منظور همسانی واریانس باقیمانده مدل از آزمون‌های بروش-پاگان گادفری، آزمون آرچ، آزمون گلجسر و آزمون وایت استفاده شد که نتایج آزمون‌ها نشان دهنده عدم همسانی واریانس بوده و به عبارتی باقی مانده‌های حاصل از تخمین مدل پژوهش، دارای واریانس ثابت نبوده است. لذا برای تخمین مدل‌های پژوهش از روش حداقل مربعات تعمیم یافته به جای حداقل مربعات معمولی استفاده شده است.

جدول ۳. آزمون انتخاب الگوی مناسب برآورد مدل‌ها

نتیجه/نوع آزمون	آزمون هاسمن		آزمون چاو		فرضیه H0	مدل
	p.v	Chi.sq	p-v	آماره F		
داده‌های تابلویی و اثرات تصادفی	۰,۱۱	۱,۳۶	۰,۰۰	۱۷,۲۱	یکسانی عرض از مبدأهای مقاطع	۱
داده‌های تابلویی و اثرات تصادفی	۰,۲۴	۱,۰۹	۰,۰۰	۱۲,۵۳	یکسانی عرض از مبدأهای مقاطع	۲

برازش مدل و بررسی فرضیه‌ها

نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها برای آزمون مدل اول و فرضیه‌های پژوهش در جدول (۴) نشان داده شده است:

جدول ۴. نتایج آزمون مدل پژوهش در سطح داده‌های ترکیبی به روش حداقل مربعات

$\text{Matching}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{Audsize}_{it} + \beta_2 \text{Audspec}_{it} + \beta_3 \text{Audtenure}_{it} + \beta_4 \text{AudFee}_{it} + \beta_5 \text{AudIndep}_{it} + \beta_6 \text{SIZE}_{it} + \beta_7 \text{Q}_{it} + \beta_8 \text{ROA}_{it} + \beta_9 \text{Growth}_{it} + \beta_{10} \text{DEBT}_{it} + \beta_{11} \text{MB}_{it} + \varepsilon$				
VIF	سطح خطا	تی استیوندت	ضریب	متغیر
	۰/۰۰	۶/۰۵	۰/۴۲	عرض از مبدأ
۱/۰۳	۰/۰۰	۲/۵۹	۰/۰۱	اندازه حسابرس
۱/۰۶	۰/۰۰	۳/۵۲	۰/۰۴	تخصص حسابرس
۱/۰۰۶	۰/۰۲	۲/۲۲	۰/۰۸	تصدی حسابرس
۱/۲۷	۰/۱۱	۱/۵۸	۰/۰۱	حق الزحمه حسابرسی
۱/۰۷	۰/۰۲	۲/۱۸	۰/۰۲	استقلال حسابرس
۱/۰۶	۰/۰۳	۲/۱۳	۰/۰۶	اندازه شرکت
۱/۰۳	۰/۰۲	۲/۲۳	۰/۰۷	ارزش شرکت
۱/۰۱	۰/۰۳	۲/۱۱	۰/۰۶	بازده دارایی
۱/۰۶	۰/۰۶	۱/۸۵	۰/۰۲	رشد شرکت
۱/۰۲	۰/۱۹	-۱/۲۸	-۰/۰۴	اهرم مالی
۱/۲۲	۰/۰۴	۱/۹۹	۰/۰۱	نسبت ارزش بازار به دفتری
۰/۲۷			ضریب تعیین تعدیل شده	
(۰/۰۰۰) ۱۳۰/۵۱			آماره رگرسیون (سطح خطا)	
۲/۲۶			دوربین واتسون	

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، معنی داری آماره فیشر (۱۳۰/۵۱) در سطح ۵٪ حاکی از معنی داری کلی مدل برآورد شده است بنابراین، مدل پژوهش در کل معنی دار بوده و متغیرهای مستقل و کنترلی توانایی توضیح متغیر وابسته را دارند. علاوه بر این ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۲۷ است. این عدد نشان می‌دهد که تقریباً ۰/۲۷ از تغییرات متغیر وابسته را می‌توان به متغیرهای مستقل و کنترلی نسبت داد و ۰/۷۳ دیگر ناشی از سایر عوامل بوده که از دسترس محقق خارج می‌باشد. هر چه مقدار این شاخص بزرگتر باشد پراکندگی نقاط حول خط رگرسیون بیشتر خواهد بود. مقدار آماره دوربین واتسون (۲/۲۶) حاکی از عدم وجود مشکل خودهمبستگی

سریالی مرتبه اول در اجزای اخلاص مدل برآورد شده است، لذا نتایج مدل برآورد شده کاذب نیست و تخمین مدل قابل اتکاست (نرمال آن باید بین ۱/۵ تا ۲/۵ باشد). مقدار شاخص عامل تورم واریانس نیز نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل مدل اول با هم مشکل همخطی شدید ندارند. زمانی که مقدار آماره تورم واریانس کمتر از ۵ (در برخی دیگر از منابع عدد ۱۰ نیز ذکر شده است) باشد، شواهدی از وجود همخطی چندگانه بین متغیرهای مستقل مدل وجود ندارد.

جدول ۵. نتایج آزمون مدل پژوهش در سطح داده‌های ترکیبی به روش حداقل مربعات

$Profitsensit_{it} = \beta_0 + \beta_1 Audsize_{it} + \beta_2 Audspec_{it} + \beta_3 Audtenure_{it} + \beta_4 AudFee_{it} + \beta_5 AudIndep_{it} + \beta_6 SIZE_{it} + \beta_7 Q_{it} + \beta_8 Growth_{it} + \beta_9 debt_{it} + \varepsilon$				
VIF	سطح خطا	تی استودنت	ضریب	متغیر
	۰/۰۲	-۲/۱۹	-۰/۰۱	عرض از مبدأ
۱/۰۲	۰/۰۰	۲/۹۲	۰/۰۳	اندازه حسابرس
۱/۰۴	۰/۰۴	۲/۰۵	۰/۰۲	تخصص حسابرس
۱/۰۵	۰/۰۳	۲/۱۳	۰/۰۵	تصدی حسابرس
۱/۱۱	۰/۰۷	۱/۷۸	۰/۰۱	حق الزحمه حسابرسی
۱/۰۶	۰/۰۰	۲/۵۰	۰/۰۷	استقلال حسابرس
۱/۰۵	۰/۰۰	۲/۵۷	۰/۰۴	اندازه شرکت
۱/۰۲	۰/۰۰	۳/۳۸	۰/۰۶	ارزش شرکت
۱/۰۶	۰/۰۱	۲/۳۳	۰/۰۸	رشد شرکت
۱/۰۲	۰/۱۱	-۱/۵۸	-۰/۰۵	اهرم مالی
۰/۴۰			ضریب تعیین تعدیل شده	
۱۸۴/۶۴ (۰/۰۰۰)			آماره رگرسیون (سطح خطا)	
۱/۹۹			دوربین واتسون	

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، معنی‌داری آماره فیشر (۱۸۴/۶۴) در سطح ۵٪ حاکی از معنی‌داری کلی مدل برآورد شده است بنابراین، مدل پژوهش در کل معنی‌دار بوده و متغیرهای مستقل و کنترلی توانایی توضیح متغیر وابسته را دارند. علاوه بر این ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۴۰ است. این عدد نشان می‌دهد که تقریباً ۴۰٪ از تغییرات متغیر وابسته را می‌توان به متغیرهای مستقل و کنترلی نسبت داد و ۶۰٪ دیگر ناشی از سایر عوامل بوده که از دسترس محقق خارج می‌باشد. هر چه مقدار این شاخص بزرگتر باشد پراکندگی نقاط حول خط رگرسیون بیشتر خواهد بود. مقدار آماره دوربین واتسون (۱,۹۹) حاکی از عدم وجود مشکل خودهمبستگی

سریالی مرتبه اول در اجزای اخلاص مدل برآورد شده است، لذا نتایج مدل برآورد شده کاذب نیست و تخمین مدل قابل اتکاست (نرمال آن باید بین ۱/۵ تا ۲/۵ باشد). مقدار شاخص عامل تورم واریانس نیز نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل مدل اول با هم مشکل همخطی شدید ندارند. زمانی که مقدار آماره تورم واریانس کمتر از ۵ (در برخی دیگر از منابع عدد ۱۰ نیز ذکر شده است) باشد، شواهدی از وجود همخطی چندگانه بین متغیرهای مستقل مدل وجود ندارد.

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از مهمترین وظایف حسابداری و گزارشگری مالی، انعکاس شاخص ارزیابی عملکرد مدیریت از طریق ارائه سود حسابداری است. سود حسابداری ارائه شده هنگامی می‌تواند نشان دهنده میزان تعهد مدیریت در مسئولیت‌های خود به عنوان نمایندگان سهامداران باشد که به‌طور منصفانه تنظیم شده و از کیفیت قابل قبولی برخوردار باشد. در تئوری‌های پاداش مدیریت بیان شده است که سودی را می‌توان به عنوان مبنای پاداش سالیانه در نظر گرفت که دارای کیفیت باشد و شاخص‌های سود با کیفیت نیز دو مولفه دقت و حساسیت سود ذکر شده است (واعظ و بنایی قدیم، ۱۴۰۰). منظور از دقت سود عدم تاثیرپذیری آن از عوامل غیرقابل کنترل بیرونی بوده، زیرا که این عوامل ناشی از مشی و منش مدیریت نمی‌باشند و منظور از حساسیت سود نیز انعکاس تلاش‌ها و مساعی صادقانه تجاری مدیریت در جهت کسب منفعت می‌باشد. به‌طور طبیعی رفتار فرصت طلبانه مدیریت موجب کاهش کیفیت سود می‌گردد، زیرا که مانع از بیان صادقانه تلاش‌ها و کوشش‌های تجاری مدیران می‌گردد و آنچه که می‌تواند باعث کنترل رفتارهای فرصت طلبانه مدیریت و کاهش مشکلات نمایندگی بین سهامداران و مدیران گردد کیفیت حسابرسی است. در این پژوهش، سودمندی معیارهای مختلف کیفیت حسابرسی بر دقت و حساسیت سود مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج آزمون‌های انجام شده حاکی از وجود رابطه معنادار مثبت بین اندازه موسسه حسابرسی، تخصص حسابرسان در صنعت، تداوم تصدی حسابرسی، استقلال حسابرسان و دقت و حساسیت سود است اما رابطه معناداری بین حق‌الزحمه حسابرسی و دقت و حساسیت سود مشاهده نشد.

به عبارت دیگر موسسات حسابرسی بزرگ و متخصص در صنعت که دارای استقلال کافی بوده و ضمناً دارای زمان حسابرسی بیش از یکسال بوده به خوبی قادر بودند که مانع از ارائه سودهای فاقد دقت شوند و ضمناً موفق شدند که مدیران را وادار به انعکاس صادقانه تلاش‌های

تجاری خود نمایند، اما اخذ مبالغ هنگفت حق الزحمه حسابرسی مانع از ارائه سود بی کیفیت توسط مدیران نشده است. نتیجه‌ای که از جمع بندی فرضیه‌های پژوهش می‌توان استنباط نمود این است که در جامعه آماری پژوهش (در صورت در نظر گرفتن مولفه‌های دقت و حساسیت سود به عنوان شاخص کیفیت سود) مبلغ حق الزحمه حسابرسی را نمی‌توان یکی از شاخص‌های قابل اتکای کیفیت حسابرسی تلقی نمود زیرا این ویژگی منجر به افزایش کیفیت سود شرکت‌ها نمی‌گردد، ولی معیارهای اندازه، تخصص، تداوم دوره تصدی حسابرس و استقلال حسابرس را می‌توان به عنوان شاخص‌های قابل اطمینان کیفیت حسابرسی تلقی نمود.

نتایج این پژوهش با پژوهش‌های صابری گهرویی (۱۴۰۱)، فرج‌زاده دهکردی (۱۴۰۲)، کریمی و دیگران (۱۴۰۲)، جنسن و همکاران (۲۰۲۱)، پوسپیتا و همکاران (۲۰۲۲) و جفری پیتمن و دیگران (۲۰۲۳) همخوانی دارد.

براساس نتایج این پژوهش به سرمایه‌گذاران بالقوه و ریسک‌گریز پیشنهاد می‌گردد در زمان سرمایه‌گذاری به شرکت‌هایی بیشتر اعتماد و توجه نمایند که توسط حسابرسان با کیفیت مورد رسیدگی قرار گرفتند و ضمناً معیارهای اندازه، تخصص در صنعت، تداوم دوره تصدی و استقلال حسابرس را به عنوان معیارهای کیفیت حسابرسان در نظر بگیرند و از معیار میزان مبلغ حق الزحمه به عنوان معیار کیفیت حسابرس چشم‌پوشی نمایند.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده‌است.

منابع

- پارسائیان، علی (مترجم). (۱۳۸۸). تئوری حسابداری مالی (ترجمه کتاب تئوری ویلیام اسکات، جلد دوم). تهران، انتشارات ترمه، ۷۹-۸۵.
- تقفی، علی و معتمدی فاضل، مجید. (۱۳۹۰). بررسی رابطه میان کیفیت حسابرسی و کارایی سرمایه-گذاری در شرکت‌های با امکانات سرمایه‌گذاری بالا. *مجله پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۴(۱۰)، ۱-۱۴.
- حساس‌یگانه، یحیی؛ مرفوع، محمد و نقدی، معصومه. (۱۳۹۶). رابطه دقت پیش‌بینی سود با کارایی سرمایه‌گذاری. *فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱۴(۱)، ۴۵-۶۵.
- عزیزپور شیرسوار، محسن. (۱۳۹۵). ارتباط بین کیفیت حسابرسی و کیفیت گزارشگری مالی. *ماهنامه پژوهش‌های مدیریت و حسابداری*، ۵۲(۵)، ۸۸-۱۰۵.
- محمدی خشوئی، حمزه؛ هاشمی، عباس و هادی امیری. (۱۳۹۴). تاثیر سبک حسابرس بر ویژگی‌های کیفی اطلاعات. *فصلنامه حسابداری مالی*، ۷(۲۷)، ۱۴۴-۱۲۱.
- مهرانی، ساسان؛ کرمی، غلامرضا؛ سیدحسینی، سیدمصطفی و جهرومی، مهتاب. (۱۳۹۴). تئوری حسابداری (جلد دوم). تهران، انتشارات نگاه دانش.
- نبات دوست باغمیشه، محمدحسین و حیدر محمدزاده سألطه. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر کیفیت حسابرسی بر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران. *فصلنامه دانش حسابرسی*، ۱۶(۶۲)، ۱۷۶-۱۵۹.
- نمازی، محمد و سیرانی، محمد. (۱۳۸۳). بررسی تجربی سازه‌های مهم در تعیین قراردادهای شاخص‌ها و پارامترهای پاداش مدیران عامل. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۱۱(۳۶)، ۹۴-۶۵.
- واعظ، سیدعلی. منتظرحجت، امیرحسین و بنایی قدیم، رحیم. (۱۳۹۶). بررسی تاثیر دقت و حساسیت سود بر پاداش هیات مدیره، پژوهش‌های کاربردی در گزارشگری مالی، ۶(۱۰)، ۱۸۲-۱۵۳.

References

- Azizpour Shirswar, Mohsen. (2015). The relationship between audit quality and financial reporting quality. *Management and Accounting Research Monthly*. No. 52, 105-88, (in Persian).
- Barth, M.; Cram, D. P; & Nelson, K. (2001). Accruals and the prediction of future cash flows. *The Accounting Review*, Vol. 76(1), Issue.1, pp.25-58.
- Bianchi, G; & Chen, Y. (2015). CEO compensation and the performance of firms in the hospitality industry: a cross-industry comparison. *International Journal of Tourism Sciences*, 15(3-4), 121-138.
- Chen, L. H; Folsom, D; Paek, W; Sami, H; Accounting conservatism, earnings persistence, and pricing multiples of earnings, *Forthcoming, Accounting Horizons*, 2014, 28(2), P. 233-260. Doi: 10.238/acch-50664.

- Cohen. A. D. (2001). Quality of financial reporting choice: determinants and economic consequences. (Unpublished Doctoral Dissertation). Northwestern University, SSRN, pp. 1-56.
- DeFond, M; Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*. In Press, doi:10.1016/j.jacceco.2014.08.007, pp. 275-326.
- Dichev, I.; & Tang, V. W. (2008). Matching and the changing properties of accounting earnings over the last 40 years. *The Accounting Review*, Vol.83, Issue.6, pp. 1425-1460.
- Donelcon, D.C; Jennings R; & McInnis, J. (2011). Changes or over time in the revenue-expense relation: accounting or economics? *The Accounting Review*, Vol.86, Issue.3, pp.945-974.
- Eugenia Y. Lee; & Wonsuk Hb; & Sunyoung Park. (2023). Auditor specialization in R&D and clients' R&D investment-q sensitivity Author links open overlay panel, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Volume 19, Issue 2, August 2023, 100360.
- Francis, J.R; M. Pinnuck, and O. Watanabe. (2014). Auditor Style and Financial Statement Comparability. *The Accounting Review* 89, 605-633.
- Jeffrey Pittman, Sarah E; Stein, Delia F. Valentine. (2023). The importance of audit partners' risk tolerance to audit quality. *Contemporary Accounting Research*, Volume40, Issue4Winter 2023, Pages 2512-2546, <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12896>.
- Hasasyeganeh, Yahya; Marfoo, Mohammad and Naqdi, Masoumeh. (2016). The relationship between profit forecasting accuracy and investment efficiency. *Scientific-research quarterly of financial accounting empirical studies*. Year 14, No. 54. 45-65(in Persian).
- Kazan, E. (2016). The impact of CEO compensation on firm performance in Scandinavia. IBA Bachelor Thesis Conference, Enschede, the Netherlands. University of Twente, *The Faculty of Behavioural, Management and Social sciences*. 10(November).
- Kothari, S.P. (2000). The role of financial reporting in reducing financial risks in the market. In: Rosengren, Eric, Jordan, John (Eds.), Building an Infrastructure for Financial Stability. *Federal Reserve Bank of Boston*, pp 89-102.
- Matsumoto, D.A. (2002). Management s insentive to avoid negative earnings surprises. *The Accounting Review*, Vol. 77, Issue.3, pp. 483-514.
- Mehrani, Sasan; Karmi, Gholamreza; Seyed Hosseini, Seyed Mostafa and Jahromi, Mehtab. (2014). *Accounting Theory* (Volume II), Tehran, Negah Danesh Publications (in Persian).
- Mohammadi Khashoui, Hamza; Hashemi, Abbas and Hadi Amiri. (2014). The effect of the auditor's style on the qualitative characteristics of information. *Financial Accounting Quarterly*, 7(27), 121-144(in Persian).
- Nabat Dost Baghmisheh, Mohammad Hossein and Heydar Mohammadzadeh Salta. (2015). Investigating the impact of audit quality on the comparability of financial statements in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Accounting Knowledge Quarterly*, 16 (62), 159-176(in Persian).
- Namazi, Mohammad. Sirani, Mohammad. (2004). Empirical investigation of important structures in determining contracts, indices and parameters of

- remuneration of CEOs. *Accounting and Auditing Reviews* 11(36), 94-65(in Persian).
- Pandher, G. & Pathak, J. (2014). The essential role of accounting earnings in return-maximizing CEO compensation contracts. *Odette School of Business University of Windsor*. Vol.6, Issue.1, pp.1-37.
- Parsaian, Ali (translator). (2008). *Financial accounting theory* (translation of William Scott's theory book, volume II). Tehran, Termeh Publications, pp. 85-79(in Persian).
- Perotti, P. & Wagenhofer, A. (2011). *Earning Quality Measures and Excess Returns*. Working paper, Graz University. Prentice Hall, pp, 545-571.
- Rajgopal, S., & Venkatachalam, M. (2011). Financial reporting quality and idiosyncratic return volatility. *Journal of Accounting and Economics*, 51(1-2), 1-20.
- Roychowdhury, S. (2006), Earnings management through real activities manipulation. *Journal of Accounting and Economics*, Vol.42, Issue.3, pp.335-370
- Schutt, H. (2011). The matching principle: Insights into earning's usefulness to investors. *Haas School of Business University of California at Berkeley*, pp, 79-120.
- Scott, W. (2006). *Financial Accounting Theory* [Ali, Parsayan], Printice Hall, PP.79-85. [In Persian].
- Thaghafi, Ali and Motamedi Fazel, Majid. (2010). Investigating the relationship between audit quality and investment efficiency in companies with high investment possibilities. *Financial Accounting Research Journal*, 4 (10), 1-14(in Persian).
- Waez, Seyyed Ali; Montazerhojat, Amir Hossein; Banabi Kaidim, Rahim. (2016). Examining the impact of profit accuracy and sensitivity on the remuneration of the board of directors. *Applied researches in financial reporting*, 6 (10), 153-182(in Persian).
- Zakaria, I. (2012). Performance measures, benchmarks and targets in executive remuneration contracts of UK Firms. *The British Accounting Review*, Vol.44, Issue.3, pp. 189-203.

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

بررسی اثر معیارهای پیش بینی پذیری سود و مربوط بودن اطلاعات مالی بر خوانایی گزارش‌های سالانه شرکتها^۱

مصطفی متین نظر^۲، نقی فاضلی^۳، آرزو خسروانی^۴، امیر یلفانی^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۲۹

مقاله پژوهشی

چکیده

در این پژوهش تلاش گردیده تا بررسی شود که آیا در بورس اوراق بهادار تهران، معیارهای پیش‌بینی‌پذیری سود و مرتبط بودن اطلاعات مالی بر خوانایی صورت‌های مالی شرکت‌ها تأثیرگذار هستند یا خیر. هدف اصلی پژوهش، بررسی تأثیر معیارهای پیش‌بینی‌پذیری سود و مربوط بودن اطلاعات مالی بر خوانایی گزارش‌های سالانه شرکت‌های فعال در بورس اوراق بهادار تهران است. برای ارزیابی خوانایی صورت‌های مالی، از شاخص خوانایی فاگک و همچنین جهت تحلیل تأثیر پیش‌بینی‌پذیری سود و ارتباط اطلاعات مالی از مدل‌های فرانسیس (۲۰۱۲)، پروتی و واگن‌هوفر (۲۰۱۳)، و بوشمن (۲۰۰۴) استفاده گردیده است. این پژوهش با بررسی ۷۸۱ سال-شرکت در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰، نشان می‌دهد که خوانایی گزارش‌های سالانه شرکت‌ها به‌طور قابل توجهی تحت تأثیر معیارهای پیش‌بینی‌پذیری سود و مرتبط بودن اطلاعات مالی قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: خوانایی صورتهای مالی، پیش‌بینی‌پذیری سود، مربوط بودن اطلاعات مالی.

طبقه‌بندی موضوعی: M41

doi: 10.22051/jera.2024.48619.3311

۲. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران. (mostafa.matinnazar@gmail.com)

۳. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران. (نویسنده مسئول). (fazeli.n@gmail.com)

۴. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران. (a.khosravani55@yahoo.com)

۵. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران. (yalfani_amir435@yahoo.com)

<https://jera.alzahra.ac.ir>

مقدمه

در دهه اخیر، بسیاری از ناظران بازارهای مالی به اهمیت خوانایی متون مالی و حسابداری توجه ویژه‌ای داشته‌اند. از آنجایی که مفهوم خوانایی به بهبود ویژگی کیفی قابل فهم بودن اطلاعات مالی کمک می‌کند، ارزیابی تأثیر خوانایی اطلاعات بر تصمیمات ذینفعان، به ویژه سرمایه‌گذاران، ضروری است (به نقل از مرادی و متین نظر، ۱۳۹۷). یکی از عواملی که توجه بیشتر به خوانایی را افزایش داده است، تغییر در الزامات افشای اطلاعات شرکت‌هاست؛ به گونه‌ای که این تغییرات باعث افزایش چشمگیر در ارائه اطلاعات توضیحی شده و سرمایه‌گذاران را به خوانایی گزارش‌های سالانه شرکت‌ها بیشتر معطوف کرده است. مطالعات متعدد نشان می‌دهند که خوانایی گزارش‌های سالانه می‌تواند کیفیت افشای اطلاعات را تحت تأثیر قرار دهد. یکی از جنبه‌های اصلی که پژوهشگران در این حوزه مورد بررسی قرار داده‌اند، پیامدهای اقتصادی افزایش سطح خوانایی گزارش‌های سالانه است.

از نظر تئوریک، از آنجایی که مدیریت و مالکیت در شرکت‌های سهامی تفکیک شده‌اند، گزارش‌های سالانه نقش پل ارتباطی میان مدیریت و سهامداران خارجی را ایفا می‌کنند. سرمایه‌گذاران و سهامداران اقلیت از طریق این گزارش‌ها می‌توانند اطلاعاتی درباره وضعیت مالی، عملکرد، جریان نقدی و چشم‌انداز رشد شرکت به دست آورده و مدیریت صحیح آن را ارزیابی کنند. اما متأسفانه در سال‌های اخیر کاهش خوانایی گزارش‌های سالانه تأثیر منفی بر ارتباط مؤثر آن‌ها با سرمایه‌گذاران و سهامداران اقلیت داشته است.

این پژوهش به دنبال بررسی خوانایی گزارش‌های سالانه به عنوان یکی از معیارهای سنجش کیفیت اطلاعات مالی، و ارتباط آن با معیارهای پیش‌بینی‌پذیری سود و مربوط بودن اطلاعات مالی است که به عنوان معیارهای سنجش کیفیت سود شناخته می‌شوند. هدف اصلی این پژوهش تکمیل مطالعات قبلی با ارزیابی این است که آیا معیارهای پیش‌بینی‌پذیری سود و مربوط بودن اطلاعات مالی بر خوانایی گزارش‌های سالانه تأثیرگذارند یا خیر.

باتوجه به این مهم که روایت‌های متنی بدون ساختار در گزارش‌های سالانه بی‌نظمی‌ها، ابهامات، و فرصت طلبی مدیریتی را نشان می‌دهد (مرادی، متین نظر، ۱۳۹۷) ضروری است که بتوانیم بینش‌های مفیدی را برای سرمایه‌گذاران و استفاده‌کنندگان از گزارش‌های سالیانه فراهم آوریم، زیرا این امر نشان می‌دهد که بهبود قابلیت اطمینان در گزارش‌های سالیانه ممکن است برای برخی از شرکت‌ها محدود باشد زیرا کیفیت اطلاعات حسابداری یک عامل اساسی برای خوانایی است و بیانات مربوط

به‌گزینش‌های گوناگون از این منظر امکان پذیر نمی‌باشد. همچنین با توجه به استانداردهای حسابداری که بر روی بهبود خوانایی گزارش‌های مالی متمرکز شده‌اند، لذا پژوهش ما با در نظر گرفتن تاثیر کیفیت اطلاعات حسابداری در ارتباطات و این‌که چگونه ممکن است موفقیت گزارش اصلاحات را به یک زیرمجموعه شرکت محدود سازد، متمرکز شده است.

در این پژوهش، مفهوم خوانایی به معنای سهولت درک و فهم متون نوشته‌شده است، به گونه‌ای که خواننده بتواند به راحتی متن را بخواند و مفاهیم آن را به درستی درک کند. خوانایی متون مالی به محتوای آن (پیچیدگی واژگان و ساختار جملات) و نحوه ارائه بستگی دارد. در بازارهای سرمایه، استفاده کنندگان صورت‌های مالی به‌ویژه سرمایه‌گذاران برای تأمین نیازهای اطلاعاتی و اتخاذ تصمیمات مناسب از این اطلاعات بهره می‌برند؛ بنابراین، اطلاعات مالی باید به گونه‌ای باشد که قابلیت درک داشته و قابل استفاده باشد (نوروش و همکاران، ۱۳۸۹). پیش‌بینی‌پذیری اطلاعات مالی به میزان پراکندگی سود خالص اشاره دارد. یکی از پرسش‌های اصلی که سرمایه‌گذاران در بازارهای مالی، به‌ویژه در بازار سهام، با آن مواجه هستند، توانایی پیش‌بینی سود است. سرمایه‌گذاران همواره به دنبال پاسخ به این پرسش هستند که آیا سود اعلام‌شده می‌تواند سودهای آتی را نیز پیش‌بینی کند؟ به همین دلیل، سهامداران، مدیران، پژوهشگران و سایر ذینفعان برون‌سازمانی در تلاشند تا با ارزیابی سود ابرازی، امکان پیش‌بینی قیمت سهام را بررسی و از آن در تصمیم‌گیری‌های خود استفاده کنند. از جمله عواملی که می‌تواند بر تحقق پیش‌بینی‌ها تأثیر بگذارد، پیش‌بینی تولید، فروش و سود هر سهم و میزان تحقق پیش‌بینی‌ها در تغییرات قیمت سهام است. همچنین توجه به بودجه سالانه شرکت و کنترل بودجه در گزارش‌های میان‌دوره‌ای نیز در این زمینه نقش مهمی ایفا می‌کند. در نهایت، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر قیمت سهام، پیش‌بینی سود هر سهم است. (به نقل از عباس‌اللهیاری و همکاران، ۱۳۹۴) هدف اصلی گزارشگری مالی، ارائه اطلاعات مفید برای تصمیم‌گیری است. چارچوب نظری گزارشگری مالی ویژگی‌هایی را به‌عنوان خصوصیات کیفی اطلاعات حسابداری مشخص کرده که برای ارزیابی مفید بودن این اطلاعات به کار می‌رود. برخی از این خصوصیات به محتوای اطلاعات مالی و برخی دیگر به نحوه ارائه آن‌ها مربوط می‌شود. مربوط بودن اطلاعات، یکی از خصوصیات کیفی مرتبط با محتوای اطلاعات حسابداری است. اطلاعات مربوط باید دارای ارزش تأییدی و پیش‌بینی‌کننده باشند و انتخاب مواردی که در صورت‌های مالی گزارش می‌شوند، باید بر اساس تأثیر آن‌ها بر تصمیمات اقتصادی استفاده‌کنندگان انجام شود.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

در حوزه مدیریت مالی و سرمایه گذاری، کیفیت گزارشگری اطلاعات مالی نقش مهمی در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران، تحلیل‌گران و سایر ذینفعان دارد. یکی از جنبه‌های مهم کیفیت گزارشگری مالی، خوانایی گزارش‌های سالانه است که به میزان سهولت درک اطلاعات توسط کاربران اشاره دارد. خوانایی پایین می‌تواند منجر به ابهام اطلاعاتی شده و تصمیم‌گیری‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. در این راستا، پیش‌بینی‌پذیری سود و مربوط بودن اطلاعات مالی به عنوان دو عامل کلیدی در شفافیت گزارشگری مالی، می‌توانند تأثیر قابل توجهی بر خوانایی گزارش‌های سالانه داشته باشند.

پیش‌بینی‌پذیری سود به توانایی تخمین سودهای آتی با استفاده از اطلاعات مالی گذشته اشاره دارد. اطلاعاتی که قابلیت پیش‌بینی‌پذیری بالایی دارند، معمولاً با پایداری سود، ثبات جریان‌های نقدی و کیفیت ارقام تعهدی همراه هستند. زمانی که سود گزارش شده قابلیت پیش‌بینی بیشتری داشته باشد، می‌توان انتظار داشت که گزارش‌های مالی شرکت نیز از شفافیت بالاتری برخوردار بوده و خوانایی بیشتری داشته باشند.

مربوط بودن اطلاعات مالی یکی دیگر از ویژگی‌های کیفی اطلاعات حسابداری است که میزان مفید بودن داده‌های مالی در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی را نشان می‌دهد. اطلاعات مالی زمانی مربوط تلقی می‌شوند که دارای ارزش تأییدی، ارزش پیش‌بینی‌کننده و به موقع بودن باشند. هرچه اطلاعات ارائه شده توسط شرکت‌ها مرتبط‌تر باشد، سرمایه‌گذاران و سایر کاربران قادر خواهند بود تحلیل بهتری از وضعیت شرکت داشته باشند، که این امر می‌تواند به خوانایی بالاتر گزارش‌های مالی منجر شود.

در این پژوهش، خوانایی گزارش‌های سالانه با استفاده از شاخص فاگ^۱ اندازه‌گیری می‌شود. این شاخص یکی از روش‌های رایج برای سنجش پیچیدگی متن است که بر اساس میانگین طول جملات و تعداد کلمات دشوار محاسبه می‌شود. مقدار بالاتر شاخص فاگ نشان‌دهنده پیچیدگی بیشتر و در نتیجه خوانایی کمتر گزارش‌های مالی است.

نتایج پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که کیفیت گزارشگری مالی می‌تواند بر خوانایی گزارش‌ها تأثیر بگذارد. افزایش پیش‌بینی‌پذیری سود و بهبود مربوط بودن اطلاعات مالی احتمالاً منجر به کاهش پیچیدگی و افزایش خوانایی گزارش‌های سالانه خواهد شد. این امر به

سرمایه‌گذاران و سایر کاربران کمک می‌کند تا درک بهتری از وضعیت مالی شرکت‌ها داشته باشند و تصمیمات آگاهانه‌تری اتخاذ کنند.

پژوهش‌های تجربی

پژوهش لی^۱ (۲۰۰۸) در ارتباط با خوانایی صورتهای مالی یکی از اولین مطالعات جامع در این حوزه محسوب می‌شود. او در این پژوهش به بررسی ارتباط بین خوانایی گزارش‌های سالانه شرکت‌ها و سودآوری آن‌ها پرداخته است. نتایج نشان می‌دهند که شرکت‌هایی که گزارش‌های مالی ساده‌تر و خواناتری ارائه می‌دهند، از ثبات بیشتری در سودآوری برخوردارند. فننگ لی در این مطالعه از شاخص گانینگ‌فاگک برای سنجش خوانایی استفاده کرده و نشان می‌دهد که خوانایی پایین با نوسانات بیشتر در سودآوری ارتباط دارد.

لیهاوی، لی و مرکلی^۲ (۲۰۱۱) در پژوهشی به بررسی ارتباط بین خوانایی گزارش‌های مالی و تحلیل‌گران مالی می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهند که گزارش‌های با خوانایی بیشتر به تحلیل‌گران این امکان را می‌دهند تا پیش‌بینی‌های دقیق‌تری از عملکرد آینده شرکت‌ها ارائه دهند. همچنین، شرکت‌هایی که گزارش‌های پیچیده‌تری دارند، معمولاً پوشش تحلیل‌گری کمتری دریافت می‌کنند.

بونسال، لئون، میلر و رنکمپ^۳ (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای، تأثیر قوانین و مقررات حسابداری بر خوانایی گزارش‌های مالی را تحلیل کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهند که قوانین سخت‌گیرانه‌تر حسابداری، اگرچه به شفافیت بیشتری منجر می‌شود، ممکن است پیچیدگی گزارش‌ها را افزایش داده و خوانایی را کاهش دهد. این تحقیق پیشنهاد می‌کند که شرکت‌ها باید علاوه بر رعایت قوانین، به سادگی نحوه ارائه اطلاعات نیز توجه کنند تا خوانایی را بهبود بخشند.

کین لو^۴ (۲۰۱۷) به بررسی رابطه میان مدیریت سود و خوانایی گزارش‌های سالانه پرداخت. او در این پژوهش نشان داد که خوانایی گزارش‌های سالانه و مدیریت سود در تضاد هستند و دریافت که شرکت‌هایی که به مدیریت سود می‌پردازند، معمولاً گزارش‌های مالی پیچیده‌تری ارائه می‌دهند.

1. Li

2. Lehavy, Li & Merkley

3. Bonsall, Leone, Miller & Rennekamp

4. Kane Lowe

محسنی و رهنمای رودپشتی (۱۳۹۵) در تحقیقی به بررسی ارتباط بین مدیریت لحن نوشتار و عملکرد آتی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۳ پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین مدیریت لحن نوشتار و عملکرد آتی شرکت‌ها رابطه‌ای منفی و معنادار وجود دارد. به عبارت دیگر، مدیران از تکنیک‌های مدیریت لحن نوشتار با اهداف راهبردی استفاده می‌کنند تا عملکرد آتی ضعیف شرکت را پنهان سازند. بشیری‌منش و صمیمی (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان «خوانایی متن صورت‌های مالی و استراتژی‌های حساب‌برسان در مواجهه با ریسک حساب‌برسی»، به بررسی تأثیر خوانایی صورت‌های مالی بر حق‌الزحمه، تأخیر در ارائه گزارش، اظهارنظر و تغییر حساب‌برس پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که با افزایش پیچیدگی و ابهام در متن صورت‌های مالی، حساب‌برسان زمان بیشتری را برای انجام فرآیندهای حساب‌برسی اختصاص می‌دهند، که این امر منجر به افزایش حق‌الزحمه حساب‌برسی و همچنین تأخیر در ارائه گزارش حساب‌برسی می‌شود. علاوه بر این، یافته‌ها حاکی از این است که حساب‌برسان در مواجهه با ابهام در متن صورت‌های مالی از اظهارنظر مشروط بهره می‌برند تا ریسک دعاوی حقوقی را کاهش دهند.

در پژوهشی که توسط احمدپور و هادیان (۱۳۹۴) انجام شد، به بررسی تغییرات مربوط به اطلاعات حسابداری پرداخته شد. آنها مورد بررسی قرار دادند که استفاده کنندگان صورت‌های مالی برای تصمیم‌گیری نیازمند به داشتن اطلاعات حسابداری مناسب هستند، و این اطلاعات تنها زمانی می‌توانند در تصمیم‌گیری مفید باشند که ارزش مربوط بودن داشته باشند. هدف اصلی از پژوهش این بود که میزان تغییرات مربوط به اطلاعات حسابداری را بررسی کند و عوامل مؤثر بر این تغییرات را شناسایی نماید. نتایج پژوهش نشان داد که مربوط بودن اطلاعات ترازنامه پس از تدوین اولین استانداردهای حسابداری، یک رشد چشمگیر را تجربه کرده است. علاوه بر این، بین مربوط بودن اطلاعات حسابداری و اندازه شرکت رابطه معکوس و معنادار وجود دارد، به این معنی که شرکت‌های بزرگ‌تر احتمالاً اطلاعات حسابداری کمتری را نمایش می‌دهند. همچنین، بین مربوط بودن اطلاعات حسابداری و رشد شرکت رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد، به این معنی که رشد شرکت ممکن است با ارتقاء کیفیت اطلاعات حسابداری همراه باشد. همچنین، بین مربوط بودن اطلاعات حسابداری و بدهی شرکت رابطه معکوس و معنادار وجود دارد، به این معنی که شرکت‌های با بدهی کمتر ممکن است اطلاعات حسابداری بهتری را ارائه دهند.

مهرانی و حصارزاده (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی رابطه بین نوسان سود و قابلیت پیش‌بینی آن در افق‌های زمانی بلندمدت و کوتاه‌مدت پرداختند. آن‌ها با فرض وجود رابطه معکوس میان نوسان سود و امکان پیش‌بینی آن در این دو افق زمانی، اقدام به آزمون فرضیه‌های خود کردند. نتایج به‌دست‌آمده از این تحقیق نشان می‌دهد که قابلیت پیش‌بینی سود تنها در شرایطی که نوسان جریان‌های نقدی عملیاتی پایین است، قابل تحقق می‌باشد. به عبارت دیگر، در سطوح بالا و پرنوسان، پیش‌بینی سود در افق‌های زمانی کوتاه‌مدت و بلندمدت دشوارتر می‌شود. علاوه بر این، با افزایش دوره زمانی پیش‌بینی، محتوای اطلاعاتی سود نیز کاهش می‌یابد، که این امر منجر به کاهش ضریب پایداری سود می‌گردد. (به نقل از شهناز مشایخ و تامیلا اعیادی احسن، ۱۳۹۴) به طور کلی، این یافته‌ها نشان‌دهنده اهمیت درک نوسان سود و تأثیر آن بر پیش‌بینی‌های مالی در زمان‌های مختلف است.

در مطالعه‌ای دیگر، سیزعلی (۱۳۹۲) به بررسی تأثیر سازوکارهای حاکمیت شرکتی بر دقت پیش‌بینی سود پرداخت. نتایج تحقیق او نشان داد که برخی از مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی تأثیر معناداری بر خطای پیش‌بینی سود ندارند. اما از سوی دیگر، رابطه‌ای مثبت و معنادار بین تعداد اعضای غیرموظف هیئت مدیره و میزان خطای پیش‌بینی سود مشاهده شد. این به این معناست که حضور بیشتر اعضای غیرموظف در هیئت مدیره می‌تواند به افزایش خطای پیش‌بینی سود منجر شود.

کردستانی و لطفی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «بررسی ارتباط بین خطای پیش‌بینی سود و اقلام تعهدی» به تحلیل رابطه میان خطای پیش‌بینی مدیریت از سود سال آینده شرکت و اقلام تعهدی سال جاری پرداختند (به نقل از شهناز مشایخ و تامیلا اعیادی احسن، ۱۳۹۴). نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که زمانی که سودهای پیش‌بینی شده توسط شرکت‌ها خوش‌بینانه‌تر هستند، این موضوع به‌طور ویژه‌ای با سطح بالاتر اقلام تعهدی سرمایه در گردش مرتبط است. همچنین، این ارتباط به‌ویژه در شرکت‌هایی که نوسانات بیشتری در جریان‌های نقدی عملیاتی دارند، قوی‌تر مشاهده می‌شود. این یافته‌ها به اهمیت بررسی اقلام تعهدی و نوسانات نقدی در پیش‌بینی‌های مدیریت اشاره دارند و می‌توانند به تحلیل‌گران و سرمایه‌گذاران کمک کنند تا درک بهتری از پایداری و دقت پیش‌بینی‌های سود داشته باشند.

مشایخی و منی (۱۳۹۲) در پژوهش خود به بررسی رابطه بین نوسان‌پذیری سود و قابلیت پیش‌بینی آن در کوتاه‌مدت و بلندمدت پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که نوسان‌پذیری سود

باعث کاهش قابلیت پیش بینی سود می شود و همچنین در بلندمدت از دقت پیش بینی ها کاسته می شود.

رحمانی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی تأثیر انتشار پیش بینی سود بر ضریب واکنش سود آینده پرداخت. او با توجه به اینکه ویژگی های مختلف پیش بینی سود می تواند برای پیش بینی سود آینده استفاده شود، از ضریب واکنش سود بهره برد. نتایج تحقیق او نشان داد که برای بهبود توانایی سرمایه گذاران در پیش بینی سود آینده، باید ویژگی های پیش بینی سود ارتقاء یابد. این بهبود باعث افزایش محتوای اطلاعاتی قیمت سهام در مورد سود آینده می شود و در نتیجه، ضریب واکنش سود آینده روندی افزایشی پیدا می کند. یافته های تجربی نشان می دهند که برای تأثیرگذاری بیشتر بر رابطه بین بازده و سود آینده، باید تعداد پیش بینی های مدیریت افزایش یافته و دقت آن ها بهبود یابد، که در نهایت باعث افزایش اعتماد سرمایه گذاران به این پیش بینی ها خواهد شد.

در پژوهشی، خالقی مقدم و همکاران (۱۳۸۶) به بررسی دقت پیش بینی سود شرکت ها که توسط مدیریت اعلام می شود، پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که بین دقت پیش بینی سود و متغیرهای قیمت سهام و اندازه شرکت ارتباط معناداری وجود دارد.

در ایران، مشایخ و همکاران (۱۳۹۴) به بررسی نوسان پذیری سود و پیش بینی آن پرداخته اند. در این تحقیق، ایشان به تحلیل تأثیر نوسانات سود و اجزای درونی آن، که شامل نوسانات اقلام تعهدی سرمایه در گردش، نوسانات وجه نقد حاصل از فعالیت های عملیاتی، استهلاک و سایر اقلام تعهدی سرمایه در گردش می شود، بر دقت پیش بینی سود مدیران پرداخته اند. برای این پژوهش، خانم مشایخ از دو مدل اصلی استفاده کردند: نخست، مدل پیش بینی سود ساده دیچو و تانگ^۱ که به عنوان یک روش عمومی برای پیش بینی سود به کار می رود، و دوم، مدل پیش بینی سود تفکیک شده به اجزای درونی، که توسط کولین و گولی^۲ توسعه یافته و امکان تحلیل دقیق تر اجزای مختلف سود را فراهم می کند. نتایج این تحقیقات نشان داد که متغیر سود در دوره های سالانه از پایداری بیشتری برخوردار است، به این معنی که در این دوره ها، پیش بینی های انجام شده نسبت به واقعیت نزدیک تر بوده و دقت بیشتری دارند. با این حال، سایر اجزای درونی سود، به ویژه در دوره های شش ماهه و سالانه، ناپایدار بوده و این عدم پایداری منجر به نوسانات سود می شود. این نوسانات به نوبه خود می تواند دقت

1. Dicho and Tang

2. Colin and Golly

پیش‌بینی سود توسط مدیران را کاهش دهد. به‌طور کلی، این تحقیق به وضوح نشان می‌دهد که نوسانات و عدم پایداری اجزای درونی سود می‌توانند چالش‌هایی جدی برای مدیران در پیش‌بینی دقیق سود ایجاد کنند.

با توجه به مطالعه و تحلیل اطلاعات موجود و با در نظر گرفتن هدف این پژوهش، فرضیه‌هایی در خصوص تاثیر برخی از شاخص‌های پیش‌بینی‌پذیری سود و مربوط بودن سود بر خوانایی گزارش‌های سالانه شرکت‌ها مطرح شده‌اند. این فرضیه‌ها به شرح زیر است:

فرضیه اول: خوانایی گزارش‌های سالانه شرکت‌ها تحت تاثیر معیار پیش‌بینی‌پذیری سود در صورت سود و زیان قرار دارد.

فرضیه دوم: خوانایی گزارش‌های سالانه شرکت‌ها تحت تاثیر معیار مربوط بودن سود اعلام شده است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به بررسی خوانایی گزارش‌های سالانه و کیفیت اطلاعات حسابداری شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ می‌پردازد. پژوهش از نوع پس‌رویدادی است، زیرا داده‌های آن از اطلاعات گذشته استخراج شده‌اند. از نظر روش‌شناسی، این پژوهش در دسته تحقیقات اثباتی و استقرایی قرار می‌گیرد. مبانی نظری پژوهش از منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده و داده‌های مورد نیاز از صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه شرکت‌ها که در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده‌اند، استخراج شده است. این اطلاعات از پایگانی سایت بورس تهران دریافت شده و برای تسهیل فرایند جمع‌آوری، از نرم‌افزار ره‌آورد نوین استفاده گردیده است. داده‌ها پس از گردآوری، با نرم‌افزارهای Excel و SPSS برای آزمون فرضیات و انجام آزمون‌های تکمیلی پردازش شده‌اند. همچنین، برای تحلیل دقیق‌تر داده‌ها و اجرای مدل‌های رگرسیونی، از نرم‌افزار Eviews استفاده شده است.

جامعه آماری این پژوهش به دلیل گستردگی و وجود برخی ناهماهنگی‌ها میان اعضای آن، برای انتخاب نمونه از روش حذف سیستماتیک استفاده شد. بر این اساس، تعداد ۷۱ شرکت از شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ (۱۱ سال) به عنوان نمونه آماری این پژوهش در نظر گرفته شدند (معادل ۷۸۱ سال شرکت)، زیرا امتیازات کیفیت اطلاعات مالی این شرکت‌ها برای دوره‌های ۱۲ ماهه محاسبه و در دسترس است.

- جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در فاصله زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ است، که با رعایت محدودیت‌های زیر گزینش شده‌اند:
۱. حذف شرکت‌های مالی: شرکت‌های فعال در زمینه بانکداری، سرمایه‌گذاری، واسطه‌گری مالی، هلدینگ و لیزینگ به دلیل تفاوت در ساختار سرمایه از جامعه آماری کنار گذاشته شده‌اند.
 ۲. فعالیت مستمر: شرکت‌های مورد نظر باید طی دوره تحقیق به طور مستمر فعالیت کرده باشند و سهام آنها حداقل سه ماه از سال در بورس مورد معامله قرار گرفته باشد.
 ۳. عدم تغییر سال مالی: شرکت‌هایی که در طول بازه تحقیق، تغییر سال مالی نداشته‌اند، انتخاب شده‌اند تا نتایج تحقیق با همگنی بیشتری همراه باشد.
 ۴. دسترسی به اطلاعات مالی و مدیریتی: اطلاعات مالی و مدیریتی لازم باید در دسترس و کامل باشد تا بتوان از آن برای محاسبه متغیرهای پژوهش استفاده کرد.
 ۵. سال مالی منتهی به اسفند: شرکت‌هایی که سال مالی آنها به پایان اسفندماه ختم می‌شود انتخاب شده‌اند، تا همگنی داده‌ها و تفسیر نتایج آسان‌تر باشد.
 ۶. عدم زیان‌دهی: شرکت‌هایی که در هیچ‌یک از سال‌های مورد بررسی زیان‌ده نبوده‌اند، در جامعه آماری باقی مانده‌اند تا تأثیر سودآوری بر نتایج تحلیل‌ها به خوبی منعکس شود.
- این معیارها برای اطمینان از کیفیت داده‌ها و قابلیت تفسیر بهتر نتایج به کار گرفته شده‌اند.

مدل و متغیرهای پژوهش

مدل‌های پژوهش به شرح ذیل است:

مدل آزمون فرضیه اول: (کرین چالمرز^۱، ۲۰۱۸) (به نقل از مهدی مرادی، مصطفی متین نظر، ۱۳۹۷)

$$FOG_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 CFO_{i,t} + \beta_2 SIZE_{i,t} + \beta_3 MTB_{i,t} + \beta_4 AGE_{i,t} + \beta_5 RETVOL_{i,t} + \beta_6 EVOL_{i,t} + \beta_7 SEO_{i,t} + \beta_8 IND_{i,t} + \beta_9 YEAR_{i,t} + E_{it}$$

مدل آزمون فرضیه دوم: (کرین چالمرز^۲، ۲۰۱۸) (به نقل از مهدی مرادی، مصطفی متین نظر، ۱۳۹۷)

$$FOG_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 RET_{i,t} + \beta_2 SIZE_{i,t} + \beta_3 MTB_{i,t} + \beta_4 AGE_{i,t} + \beta_5 RETVOL_{i,t} + \beta_6 EVOL_{i,t} + \beta_7 SEO_{i,t} + \beta_8 IND_{i,t} + \beta_9 YEAR_{i,t} + E_{it}$$

1. Keryn Chalmers

2. Keryn Chalmers

متغیر وابسته

خوانایی (FOG) در این پژوهش، متغیر وابسته خوانایی گزارشگری مالی است. برای اندازه‌گیری این متغیر از شاخص فاگ استفاده شده است. این شاخص، مطابق با تحقیقات مطابق با پژوهش یو و ژانگ^۱ (۲۰۰۹)، لاورنس^۲ (۲۰۱۳)، آجینا^۳ و همکاران (۲۰۱۶) و فخاری‌نیا و دیانی (۱۳۸۱) به کار گرفته شده و روایی و اعتبار آن برای متون فارسی توسط محققان داخلی نظیر فضل‌الهی (۱۳۸۹) و دیانی (۱۳۷۹) تأیید شده است.

شاخص فاگ تابعی از دو متغیر طول جمله (برحسب تعداد کلمات) و کلمات پیچیده (کلماتی با سه بخش یا بیشتر) است و به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$FOG = (0/4) \times (PHW+ASL)$$

ASL = درصد کلمات پیچیده

PHW = میانگین طول جملات

این فرمول برای سنجش میزان پیچیدگی و خوانایی گزارش‌های مالی به کار می‌رود و ابزار موثری برای ارزیابی متون مالی فارسی است.

متغیر مستقل

پیش‌بینی پذیری سود: این ویژگی میزان تغییرات سود خالص را ارزیابی می‌کند. هرچه سود خالص ثبات بیشتری داشته باشد و نوسانات کمتری نشان دهد، هموارتر خواهد بود و سودهای آینده با دقت بیشتری قابل پیش‌بینی خواهند بود. جهت محاسبه از مدل زیر استفاده می‌گردد:

$$CFO_{t+1} = \beta_{0,i} + \beta_{1,i} ER_{i,t} + E_{i,t}$$

$ER_{i,t}$ بیانگر سودخالص در سال جاری است

مربوط بودن: مربوط بودن به توانایی سود در توضیح تغییرات بازده یا قیمت سهام اشاره دارد. این متغیر به کمک مدل زیر محاسبه شد:

$$RET_{i,t} = \beta_{1,i} EARN_{i,t} + \beta_{2,i} \Delta EARN_{i,t} + E_{i,t}$$

-
1. You and Zhang
 2. Lawrence
 3. Ajina

RET: بازده شرکت برای یک دوره ۱۲ ماهه منتهی به سال مالی $t+1$

متغیر کنترل

اندازه شرکت: اندازه شرکت از طریق لگاریتم ارزش بازار سهام در پایان سال مالی بدست می آید.

اهرم مالی: اهرم مالی از نسبت مجموع ارزش بازار سهام و بدهی‌ها به ارزش دفتری دارایی‌ها محاسبه می‌شود.

عمر شرکت: لگاریتم سابقه شرکت‌های مورد مطالعه از زمان پذیرش در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد.

نوسانات محیطی (تجاری و عملیاتی): انحراف معیار بازده سهام ماهانه در سال گذشته می‌باشد.

انحراف استاندارد سود عملیاتی: برای اندازه‌گیری تاثیرات ثابت سال بر شرکت‌های مورد مطالعه است.

سود سهام اعلام شده: متغیر مجازی است که برابر با ۱ است، اگر یک شرکت در طول سال سود سهام اعلام شده داشته باشد او در غیر این صورت صفر خواهد بود.

تاثیرات ثابت صنعت: برای اندازه‌گیری تاثیرات ثابت صنعت بر شرکت‌های مورد مطالعه است.

تاثیرات ثابت سال: برای اندازه‌گیری تاثیرات ثابت سال بر شرکت‌های مورد مطالعه است.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

جدول ۱، آمار توصیفی متغیرهای پژوهش را نمایش می‌دهد. طبق این آمار، میانگین شاخص فاگک در شرکت‌های نمونه بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ به مقدار ۱۹,۱۷ است. افزایش این عدد به معنای کاهش خوانایی متن مورد بررسی است. همچنین، انحراف معیار این شاخص برابر با ۲/۴۷۱۴۰۲ بوده و دامنه مقادیر آن از ۱۴/۸۴ تا ۲۳/۴۲ متغیر است. این اطلاعات نشان می‌دهد که خوانایی یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی شرکت‌های بورسی دارای تنوع و پراکندگی قابل توجهی است.

جدول ۱. آمار توصیفی متغیرها

نام متغیر	کمینه	بیشینه	میانگین	میانه	انحراف معیار
خوانایی	۱۴/۸۴	۲۳/۴۲	۱۹/۱۷	۱۹/۵۶	۲/۴۷۱۴۰۲
پیش‌بینی پذیری سود	۱۰/۷۳۵	۲۰/۵۴۴	۱۵/۰۵۸	۱۵/۰۶۵	۰/۶۶۱۲
مربوط بودن	۱۰/۶۵۴	۲۱/۴۰۷	۱۴/۳۹۳	۱۳/۸۰۴	۱/۱۳۳
اندازه شرکت	۵/۶۸۰۱۷۳	۱۹/۵۳۰۰۹	۱۳/۲۸۳۳	۱۳/۲۴۷	۱/۹۳۱۲۷۷
اهرم مالی	۰/۰۲۶۱۱۲	۸/۶۰۷۲۰۶	۰/۷۴۲۵۳	۰/۶۱۴۸	۰/۶۷۴۷۸۶
عمر شرکت	۰/۶۹۳۱۴۷	۶/۰۶۰۴۴۳	۲/۸۲۱۲۵	۲/۸۳۳۲	۰/۴۶۰۵۵۷
نوسانات محیطی نوسانات محیطی (تجاری و عملیاتی)	۰	۱۶۳۶/۲۳۱	۶۱/۸۷۰۱	۴۰/۱۴۶	۹۸/۰۱۸۴
انحراف استاندارد سود عملیاتی	-۹۹/۶۹۷۷۳	۴/۶۹۸۸۸۵	۲/۲۰۰۷۱۳	۲/۶۳۸۴۳۰	۳/۹۴۵۱۸۲
سود سهام اعلام شده	۰	۱	۰/۹۹۶۱۵۹	۱	۰/۰۶۱۸۹۸
تأثیرات ثابت صنعت	۰	۰/۰۸۵۳۲۷	۰/۰۴۲۸۴	۰/۰۰۴۳۶۵	۰/۰۰۵۰۳۵
تأثیرات ثابت سال	-۰/۱۱۷۷۸۳	۲/۹۶۳۳۸۴	۱/۵۰۷۳۵۲	۱/۶۲۸۰۵۹	۰/۶۶۴۲۲۸

آزمون‌های فروض کلاسیک مدل رگرسیون

در این پژوهش، پس از بررسی آمار توصیفی، ابتدا با انجام آزمون‌های فروض کلاسیک مدل رگرسیون (شامل فرض میانگین صفر، فرض نرمال بودن، فرض عدم خودهمبستگی، آزمون ناهمسانی واریانس، آزمون ضریب تعیین R^2 و ضریب تعیین تعدیل شده) از برقراری این فروض اطمینان حاصل شد. سپس با استفاده از آزمون اف لیمر، شیوه تخمین مدل از میان دو سناریو پول و پنل انتخاب گردید و در نهایت، با استفاده از آزمون هاسمن، ارجحیت مدل‌های اثرات ثابت بر مدل اثرات تصادفی تعیین شد.

در این پژوهش، برای آزمون معناداری ضریب عرض از مبدأ، از آزمون اف لیمر استفاده کردیم. این آزمون به ما کمک می‌کند تا بین روش حداقل مربعات معمولی برای داده‌های ادغام‌شده و مدل پنلی انتخاب مناسبی داشته باشیم. نتایج این آزمون برای مدل‌های اول و دوم در جدول ۲ ارائه شده است. بر اساس اطلاعات موجود، تمامی مقادیر محاسبه‌شده کمتر از ۵٪ است، که نشان‌دهنده این است که روش پنلی برای فرضیات این پژوهش مناسب می‌باشد.

جدول ۲. نتایج آزمون اف لیمر

مدل فرضیه اول	مدل فرضیه دوم	
۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۰	Cross-section F
۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۰	Cross-section Chi-square

با توجه به اینکه آماره آزمون هاسمن باید دارای توزیع کای-دو (K^2) با درجه آزادی $K-1$ باشد، در صورتی که مقدار محاسبه شده K از مقدار بحرانی کای-دو در جدول بیشتر باشد، مدل اثرات ثابت نسبت به مدل اثرات تصادفی ترجیح داده می شود. با توجه به نتایج آزمون هاسمن در جدول ۲ که نشان می دهد p -value به دست آمده بیشتر از سطح معناداری $0/05$ است، این امر دلالت بر این دارد که مدل اثرات ثابت نسبت به مدل اثرات تصادفی مناسب تر است و بنابراین انتخاب مدل اثرات ثابت برای تحلیل داده ها توجیه پذیر می باشد. به علاوه، انتخاب مدل اثرات ثابت می تواند به کاهش بایاس در برآورد ضرایب کمک کند و دقت نتایج را افزایش دهد.

جدول ۳. نتایج آزمون هاسمن

مدل فرضیه اول	مدل فرضیه دوم	
۰/۸۶۵۷	۰/۸۹۲۳	Cross-section random

ما برای اینکه بررسی کنیم که آیا تغییرات در یک متغیر می تواند پیش بینی کننده تغییرات در متغیر دیگر مدل های ما باشد باشد از آزمون علیت گرانجر بهره بردیم. جدول شماره ۴ نتایج این آزمون را برای هر دو مدل ما نشان می دهد. طبق نتایج بدست آمده متغیرهای مستقل به طور معناداری در تبیین تغییرات متغیر وابسته نقش دارند

جدول ۴. نتایج آزمون علیت گرانجر

	Lag Length	Null Hypothesis	F-statistic	Prob
مدل فرضیه اول	۱	FOG does not Granger Cause CFO	۸/۳۵۲۶	۰/۰۰۳
	۲	CFO does not Granger Cause FOG	۰/۵۸۶۲	۰/۵۹۸۴
مدل فرضیه دوم	۱	FOG does not Granger Cause RET	۷/۵۸۹۶	۰/۰۰۲
	۲	RET does not Granger Cause FOG	۰/۶۵۲۴	۰/۶۶۲۸

نتایج آزمون فرضیه اول

همانطور که پیشتر بیان شد، در فرضیه اول این پژوهش، هدف ما بررسی تأثیر معیار پیش بینی پذیری سود بر خوانایی گزارش های سالانه شرکت ها است. برای این منظور، مدلی را که پیش تر ارائه نمودیم، مورد آزمون قرار دادیم و نتایج آماری آن در جدول شماره ۵ ارائه شده است. همان طور که نتایج نشان می دهد، خوانایی گزارش های سالانه شرکت ها تحت تأثیر معیار پیش بینی پذیری سود قرار دارد. با توجه به مقدار آماره F که در تحلیل رگرسیون برای ارزیابی معنی داری کلی مدل استفاده می شود، معنی داری کلی رگرسیون تأیید می شود. همچنین، مقدار آماره دورین-واتسون برابر با $2/1863303$ است که

نشان‌دهنده عدم وجود خودهمبستگی میان اجزای خطا است. در واقع آماره دوربین - واتسون بیانگر این مفهوم است که خطاها مستقل از یکدیگر هستند و این امر اعتبار نتایج مدل را افزایش می‌دهد. در خصوص عامل تورم واریانس، هیچ‌یک از مقادیر به دست آمده نشان‌دهنده وجود مشکل هم‌خطی چندگانه نیست. به طور کلی، این نتایج نشان می‌دهند که خوانایی گزارش‌های سالانه به‌طور معناداری بر پیش‌بینی‌پذیری سود تأثیر دارد و مدل رگرسیونی به کاررفته در این تحلیل از اعتبار خوبی برخوردار است. عدم وجود خودهمبستگی و هم‌خطی چندگانه نیز به اعتبار و دقت نتایج افزوده و می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های بهتر سرمایه‌گذاران کمک کند. بسیاری از پژوهش‌ها در زمینه تأثیر خوانایی گزارش‌های مالی بر پیش‌بینی‌پذیری سود به نتایج مشابهی دست یافته‌اند. به عنوان مثال، پژوهش‌هایی مانند مطالعه‌ای که توسط لی (۲۰۰۸) انجام شد، نشان داد که خوانایی اطلاعات مالی بر توانایی سرمایه‌گذاران در پیش‌بینی سود تأثیر مثبت دارد. در این پژوهش، خوانایی بیشتر به کاهش عدم قطعیت در پیش‌بینی‌های سود منجر می‌شود. نتایج این پژوهش نیز به همین نکته اشاره دارد و تأکید می‌کند که خوانایی گزارش‌های سالانه به‌طور معناداری بر پیش‌بینی‌پذیری سود تأثیر دارد.

جدول ۵. نتایج برازش فرضیه اول

مقدار P	آماره t	خطای معیار	برآورد	نام متغیر
۰/۰۳۴۹	-۲/۱۱۳۳۲۳	۰/۰۰۰۰۰۰۰۱۹۵	-۰/۰۰۰۰۰۰۰۰۴۱	پیش‌بینی‌پذیری سود
۰/۷۴۱۸	-۰/۳۲۹۵۶۲	۰/۰۵۰۱۳۶	-۰/۰۱۶۵۲۳	اندازه شرکت
۰/۲۳۱۶	۱/۱۹۷۱۴۵	۰/۱۷۳۰۴۸	۰/۲۰۷۱۶۴	اهرم مالی
۰/۴۲۸۸	۰/۷۹۱۶۹۵	۰/۳۲۷۳۳۸	۰/۲۵۹۱۵۱	عمر شرکت
۰/۸۶۳۲	۰/۱۷۲۳۵۵	۰/۰۰۱۰۲۶	۰/۰۰۰۱۷۷	نوسانات محیطی (تجاری و عملیاتی)
۰/۳۲۰۷	۰/۹۹۳۷۳۴	۰/۰۳۵۷۶۴	۰/۰۳۵۵۴۰	انحراف استاندارد سود عملیاتی
۰/۷۰۸۴	۰/۳۷۴۱۴۲	۲/۴۴۶۰۵۷	۰/۹۱۵۱۷۳	سود سهام اعلام شده
۰/۹۴۸۹	-۰/۰۶۴۱۲۷	۲۰/۰۵۵۶۱	-۱/۲۸۶۱۱۴	تأثیرات ثابت صنعت
۰/۹۴۸۹	۰/۷۴۲۳۴۲	۰/۲۰۲۳۸۸	۰/۱۵۰۲۴۱	تأثیرات ثابت سال
		۰/۲۵۳۶۶۷		ضریب تعیین
		۰/۲۴۱۰۱۸		ضریب تعیین تعدیل شده
		۰		ضریب معنا دار رگرسیون
		۲۰/۰۵۳۲۳		آماره F
		۲/۱۸۶۳۳۰۳		دوربین واتسون

نتایج آزمون فرضیه دوم

طبق جدول ۶، نتایج به دست آمده نشان می‌دهند که مربوط بودن اطلاعات مالی تأثیر مستقیمی بر میزان خوانایی صورت‌های مالی دارد. در این مدل، مشابه مدل فرضیه اول، هیچ گونه همبستگی بین اجزای خطا مشاهده نمی‌شود. در واقع عدم وجود همبستگی بین اجزای خطا نشان‌دهنده این است که نتایج به دست آمده از مدل رگرسیونی معتبر و قابل اعتماد هستند. این موضوع این اطمینان را می‌دهد که نتایج به دست آمده به طور تصادفی و تحت تأثیر عوامل غیر قابل پیش‌بینی نیستند. همچنین، عامل تورم واریانس تأثیر قابل توجهی بر متغیرهای مورد بررسی نداشته است. این موضوع به اعتبار نتایج کمک می‌کند و نشان می‌دهد که تخمین‌های مدل به خوبی انجام شده‌اند. به طور کلی، نتایج این فرضیه نشان می‌دهد که مربوط بودن اطلاعات مالی به طور مستقیم بر خوانایی صورت‌های مالی تأثیر دارد و این امر می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های بهتر سرمایه‌گذاران و سایر استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی کمک کند. همچنین، عدم وجود همبستگی بین اجزای خطا و عدم وجود هم‌خطی چندگانه در مدل به اعتبار و دقت نتایج افزوده و اطمینان بیشتری به تحلیلگران و تصمیم‌گیرندگان می‌دهد. این یافته‌ها می‌توانند به تدوین راهکارهایی برای بهبود کیفیت و خوانایی صورت‌های مالی کمک کنند، که در نهایت به افزایش شفافیت و اعتماد در بازارهای مالی منجر خواهد شد. با بررسی سایر پژوهش‌های مشابه در میابیم که در مطالعات پیشین، مانند تحقیقاتی که توسط شاپ و بلانگر (۲۰۱۴) انجام شده است، نشان داده شده که کیفیت و مربوط بودن اطلاعات مالی می‌تواند تأثیر زیادی بر درک و تفسیر اطلاعات توسط کاربران داشته باشد. همچنین، پژوهش‌های گلاور و پراویت (۲۰۱۰) نیز به این نتیجه رسیده‌اند که اطلاعات مربوط و با کیفیت می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های بهتر کمک کند.

جدول ۶. نتایج برازش فرضیه دوم

نام متغیر	برآورد	خطای معیار	آماره t	مقدار P
مربوط بودن	-۰/۰۰۰۰۰۰۱۸۶	۰/۰۰۰۰۰۰۰۰۷۰۶	-۲/۶۳۶۷۴۴	۰/۰۰۸۵
اندازه شرکت	-۰/۰۰۷۹۵۸	۰/۰۵۸۳۳۸	-۰/۱۳۶۴۲۰	۰/۸۹۱۵
اهرم مالی	۰/۲۰۳۵۹۷	۰/۱۷۴۹۱۷	۱/۱۶۳۹۶۵	۰/۲۴۴۸
عمر شرکت	۰/۳۱۸۶۴۶	۰/۳۵۲۵۳۵	۰/۹۰۳۸۷۰	۰/۳۶۶۳

1. Schaupp & Bélanger
2. Glover & Prawitt

مقدار P	آماره t	خطای معیار	برآورد	نام متغیر
۰/۹۵۳۳	۰/۰۵۸۵۷۱	۰/۰۰۰۸۴۸	-۴/۹۷	نوسانات محیطی (تجاری و عملیاتی)
۰/۳۰۳۸	۱/۰۲۸۹۴۹	۰/۰۳۷۲۱۵	۰/۰۳۸۲۹۲	انحراف استاندارد سود عملیاتی
۰/۸۹۷۱	۰/۱۲۹۴۱۹	۲/۱۵۹۸۶۸	۰/۲۷۹۵۲۸	سود سهام اعلام شده
۰/۲۷۱۶	۱/۱۰۰۱۵۰	۱۶/۵۹۳۰۵	۱۸/۲۵۴۸۵	تأثیرات ثابت صنعت
۰/۹۵۷۴	۰/۰۵۳۴۰۳	۰/۲۰۵۶۹۴	۰/۰۱۰۹۸۵	تأثیرات ثابت سال
		۰/۲۲۸۸۷۸		ضریب تعیین
		۰/۲۱۴۷۸۴		ضریب تعیین تعدیل شده
		۰		ضریب معنا دار رگرسیون
		۱۶/۲۳۹۸۱		آماره F
		۲/۰۷۰۴۵۰		دوربین واتسون

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، ما به بررسی و تحلیل نتایج مدل‌های ارائه شده برای فرضیات پرداختیم. با توجه به تشابه شاخص فاگ در دو مدل مختلف به زبان‌های انگلیسی و فارسی، به این نتیجه رسیدیم که خوانایی متون تجاری نقش مهمی در کیفیت گزارش‌دهی سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار ایران ایفا می‌کند. این یافته‌ها می‌تواند به عنوان یک الگوی کاربردی برای سایر شرکت‌ها نیز مورد توجه قرار گیرد، چرا که نشان می‌دهد خوانایی گزارش‌های مالی می‌تواند به افزایش شفافیت و اعتماد در گزارش‌های مالی منجر شود.

بر همین اساس، در فرضیه اول پژوهش، تلاش کردیم تا به بررسی این موضوع پردازیم که آیا خوانایی صورت‌های مالی شرکت‌های بورسی تحت تأثیر معیار پیش‌بینی‌پذیری سود قرار دارد. این فرضیه با توجه به نتایج به دست آمده تأیید شد و نشان داد که شرکت‌هایی که سودهای آنها قابل پیش‌بینی‌تر است، به احتمال زیاد گزارش‌های مالی خواناتری نیز دارند. این امر نشان می‌دهد که پیش‌بینی‌پذیری سود می‌تواند به بهبود ساختار و کیفیت ارائه گزارش‌های مالی منجر شود.

پس از تأیید فرضیه اول، ما بر آن شدیم تا تأثیر معیار دیگری را بررسی کنیم؛ این بار به سراغ مربوط بودن اطلاعات مالی رفتیم. در فرضیه دوم، هدف ما بررسی این بود که آیا مربوط بودن اطلاعات مالی می‌تواند بر خوانایی گزارش‌های سالانه شرکت‌ها تأثیر بگذارد. نتایج نشان داد

که این معیار نیز تأثیر مثبتی بر خوانایی گزارش‌ها دارد. این یافته‌ها به خوبی نشان می‌دهند که اطلاعات مالی که با نیازها و انتظارات استفاده‌کنندگان مرتبط‌تر است، به احتمال بیشتری به گونه‌ای ارائه می‌شود که خوانایی بهتری داشته باشد. بنابراین، با توجه به تأیید هر دو فرضیه، می‌توان به این نتیجه رسید که معیارهای پیش‌بینی‌پذیری سود و مربوط بودن اطلاعات مالی نقش کلیدی و تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر خوانایی صورت‌های مالی دارند. این دو معیار نه تنها به بهبود شفافیت و دقت گزارش‌ها کمک می‌کنند، بلکه می‌توانند منجر به افزایش قابلیت استفاده و درک بهتر از گزارش‌های مالی برای سهامداران و سایر ذی‌نفعان شوند. این نتایج می‌تواند به عنوان راهنمایی برای شرکت‌ها در بهبود کیفیت گزارش‌های مالی خود باشد و به افزایش شفافیت در بازارهای مالی ایران کمک کند. این پژوهش به دنبال ارائه ادبیات جامع‌تری در زمینه زبان‌شناسی است و امید دارد که مورد استفاده علاقه‌مندان به این حوزه قرار گیرد.

باتوجه به نتایج بدست آمده از آزمون فرضیات این پژوهش، به نظر می‌رسد که این پژوهش می‌تواند به توسعه ادبیات رو به رشد در بررسی تأثیر خوانایی بر تصمیمات سرمایه‌گذاران کمک کند و به غنای ادبیات موضوع در ایران و بازار سرمایه به‌طور مستقیم و غیرمستقیم کمک نماید. به‌ویژه، یافته‌های پژوهش ضرورت تدوین دستورالعملی مشابه با دستورالعمل‌های کمیسیون بورس و اوراق بهادار آمریکا توسط سازمان بورس و اوراق بهادار برای افزایش خوانایی صورت‌های مالی برای سرمایه‌گذاران داخلی را برجسته می‌کند.

محدودیت‌های پژوهش و اهم فعالیت‌های صورت گرفته برای رفع حداکثری این محدودیت‌ها: همان‌طور که مشخص است، هر پژوهشی در فرآیند انتخاب و اجرا با مجموعه‌ای از محدودیت‌ها مواجه است و این امر در مورد پژوهش ما نیز صدق می‌کند. یکی از بزرگ‌ترین محدودیت‌های این تحقیق، سنجش خوانایی یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی بود که فرآیندی بسیار دشوار و زمان‌بر به حساب می‌آمد. این پیچیدگی از چندین جهت خود را نشان داد. نخست، نبود نرم‌افزارهای مناسب و دقیق برای اندازه‌گیری خوانایی متون مالی، ما را در برآورد صحیح و دقیق این معیار با مشکل مواجه کرد. از سوی دیگر، محدودیت‌های زمانی و حجم گسترده متون مالی، به همراه نیاز به تحلیل دقیق این حجم از کلمات، شرایط را پیچیده‌تر کرد. علاوه بر این، فقر دانش زبانی و تحلیل زبان‌شناختی در مواجهه با چنین متونی نیز چالش‌های جدیدی را پیش روی ما قرار داد.

با این حال، به دلیل اهمیت ویژه‌ای که دقت در سنجش خوانایی صورت‌های مالی در این پژوهش داشت، ما به دنبال راه‌حلهایی فراتر از روش‌های متداول رفتیم. برخلاف بسیاری از پژوهش‌های پیشین که از روش‌های سنتی و نرم‌افزارهای موجود استفاده کرده‌اند، ما تصمیم گرفتیم از کمک دانشجویان رشته ادبیات در مقاطع کارشناسی بهره ببریم. این دانشجویان با تحلیل دقیق متون مالی، میانگین طول جملات و درصد کلمات پیچیده را به دست آوردند. استفاده از این رویکرد علاوه بر اینکه دقت داده‌ها را به میزان قابل توجهی افزایش داد، توانست به غنای نتایج پژوهش نیز کمک کند. این همکاری ترکیبی میان دانشجویان ادبیات و حسابداری نمونه‌ای از تلفیق دانش در رشته‌های مختلف است که می‌تواند به تنوع و نوآوری در پژوهش‌های علمی منجر شود. چنین رویکردی نه تنها دقت و کارایی پژوهش‌های آینده را بهبود می‌بخشد، بلکه می‌تواند به توسعه روش‌ها و ابزارهای جدید در سنجش و تحلیل متون پیچیده کمک کند. این نوع همکاری‌های میان‌رشته‌ای، توانایی دانشجویان ادبیات و حسابداری را در کنار یکدیگر به نمایش می‌گذارد و به عنوان الگویی برای دیگر پژوهش‌ها در رشته‌های مختلف قابل استفاده خواهد بود.

پیشنهاد‌های پژوهش

با توجه به کمبود تحقیقات در حوزه خوانایی صورت‌های مالی در ایران، توصیه می‌شود که در پژوهش‌های آینده به موضوعات زیر با دقت بیشتری پرداخته شود تا این زمینه مطالعاتی توسعه یابد. پیشنهاد‌های پژوهشی به شرح زیر ارائه می‌گردد.

پیشنهاد نخست:

بررسی تاثیر گذاری ویژگی‌های شرکت از منظر متغیرهای ساختار سرمایه شرکت بر شاخص خوانایی صورتهای مالی. در واقع محققان آتی می‌توانند تاثیر انواع متغیرهای ساختار سرمایه شرکت را بر شاخص خوانایی صورتهای مالی مورد مطالعه قرار دهند.

پیشنهاد دوم:

بررسی خوانایی با معیارهای مالی و غیر مالی دیگر نظیر اهرم مالی، مدیریت سود، نقدینگی و غیره که در واقع محققان آتی می‌توانند انواع معیارها و متغیرهای حسابداری، مالی و غیر مالی را در نظر گرفته و میزان تاثیر یا تاثیر خوانایی در رابطه با آنها را مورد آزمون قرار دهند.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده‌است.

منابع

- احمدپور، احمد؛ هادیان، سید امین. (۱۳۹۴). بررسی تغییرات مربوط بودن اطلاعات حسابداری. بررسی های حسابداری و حسابرسی، ۱، ۱-۲۰
- احمدخانی، مسعود؛ سیداحمد، میرجعفری اردکانی. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین تغییرات سود با خوانایی گزارش سالانه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. کنفرانس مدیریت و علوم رفتاری، تهران، دبیرخانه دائمی کنفرانس
- اللهیاری، عباس؛ رشیدی، کهزاد؛ خضری، اسدالله؛ حافظ، حسین. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی شرکتها بر دقت پیش بینی سودهای آتی واحد تجاری، مطالعات مدیریت و حسابداری. ۱، ۱۴۲-۱۵۳
- بشیری منش، نازنین؛ صمیمی، امین. (۱۴۰۰). خوانایی متن صورتهای مالی و استراتژی های حسابرسان در مواجهه با ریسک حسابرسی. پژوهش های تجربی حسابداری، ۱۱(۱)، ۱۳۷-۱۶۹
- خالقی مقدم، حمید؛ پیری، پرویز. (۱۳۸۶). اثر نماگرهای بازار سرمایه بر پیش بینی قیمت سهام. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۵(۱۷)، ۲۷-۶۱
- دیانی، محمد حسین. (۱۳۷۹). سنجش خوانایی نوشته های فارسی. انتشارات کتابخانه رایانه ای مشهد.
- رحمانی، علی؛ بشیری منش، نازنین؛ شاهرخی، سیده ثمانه. (۱۳۹۱). بررسی اثر انتشار پیش بینی سود بر ضریب واکنش سود آینده. دانش حسابداری، ۱۰، ۲۹-۵۰
- سبز علی پور، فرشاد؛ قیطاسی، روح اله؛ رحمتی، سلمان. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین ساز و کارهای حاکمیت شرکتی و دقت پیش بینی سود. نشریه پژوهش های حسابداری مالی، ۴(۲)، ۱۴۰-۱۲۳
- صفری گرایلی، مهدی؛ رضایی پسته نوئی، یاسر؛ نوروزی، محمد. (۱۳۹۶). مدیریت سود و خوانایی گزارشگری مالی. علمی-پژوهشی. ۱۴(۶۹)، ۲۱۷-۲۳۰
- طالبی، ر. (۱۳۸۹). ارزیابی نوع مدیریت سود و بررسی اثر ساختار مالکیت و اندازه شرکت بر روی مدیریت سودآوری آتی. پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری. دانشکده مدیریت گروه حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک: ۱۶۴.
- علی خانی، س. (۱۳۹۶). بررسی ارتباط بازده با سطح خوانایی گزارش های پیش بینی سود و گزارشهای حسابرسی آن. پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری. دانشکده علوم اداری و اقتصادی دانشگاه فردوسی مشهد: ۱۵۴.
- کردستانی، غلامرضا؛ لطفی، احمد. (۱۳۹۰). بررسی ارتباط بین خطای پیش بینی سود و اقلام تعهدی. نشریه پژوهش های حسابداری مالی، ۳(۲)، ۶۳-۷۸.

- محسنی، عبدالرضا؛ رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۳۹۵). عملکرد مالی و کارکردهای مدیریت لحن نوشتار در گزارشگری مالی. پژوهش های تجربی حسابداری. ۴۸-۲۹:(۴)۹.
- مرادی، مهدی؛ متین نظر، مصطفی. (۱۳۹۷). تاثیر استراتژی کسب و کار بر خوانایی گزارش های سالانه شرکت ها. پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری. دانشکده علوم اداری و اقتصادی دانشگاه آزاد واحد مشهد: ۸۲.
- مشایخی، بیتا؛ منتی، وحید. (۱۳۹۱). تبیین ارتباط میان نوسان پذیری و قابلیت پیش بینی سود حسابداری. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۴۰، ۱۰۱-۱۲۴.
- مشایخ، شهناز؛ اعیادی احسن، تامیلا. (۱۳۹۴). نوسان پذیری سود و پیش بینی سود. پژوهشهای حسابداری مالی، ۲۵، ۶۱-۷۴.
- مهرانی، ساسان؛ حصارزاده، رضا. (۱۳۹۰). نوسانات سود و امکان پیش بینی آن. مجله دانش حسابداری، ۲(۶)، ۲۷-۴۲.

References

- A. Lawrence. (2013). Individual investors and financial disclosure. *Journal of Accounting and Economics* Volume 56, Issue 1, July 2013, Pages 130-147
- Ahmadkhani, Masoud & Seyedahmad Mirjafari Ardakani, (2016), investigating the relationship between profit changes and the readability of the annual report of companies listed on the Tehran Stock Exchange, Conference on Management and Behavioral Sciences, Tehran, Permanent Secretariat of the Conference. (in persian)
- Ahmedpour, Ahmed & Hadian, Seyed Amin. (2014). Examining changes in the relevance of accounting information, *accounting and auditing reviews*, number 1, pages 1-20. (in persian)
- Ali Khani, S. (2016). Investigating the relationship between profitability and the level of readability of profit forecasting reports and its audit reports. Master's Thesis in Accounting. Faculty of Administrative and Economic Sciences, Ferdowsi University of Mashhad: 154 pages. (in Persian)
- Allahyari, Abbas, Rashidi, Kohzad, Khazri, Asadullah & Hafez, Hossein. (2014). Investigating the impact of corporate social responsibility disclosure on the accuracy of predicting the future profits of a business entity, *Management and Accounting Studies*, No.1, pages 142-153. (in persian)
- Bashiri Menesh, Nazanin & Samimi, Amin. (1400). Readability of financial statements and auditors' strategies in facing audit risk. *Experimental Accounting Research*, 11(1), 137-169 (in Persian)
- Bonsall IV, S., Leone, A., Miller, B., & Rennekamp, K. (2017). A Plain English measure of financial reporting readability. *J. Account. Econ.* 63, 329-357.
- Dichev, I. D. & V.W. Tang. (2009). Earning Volatility and Earning Predictability. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 47, Nos. 1-2, Pp. 60-81.
- Diyani, Mohammad Hossein. (1379). Readability measurement of Persian writings. Publications of Mashhad Computer Library. (in Persian)

- Glover, S. M., & Prawitt, D. F. (2010). The effect of information quality on the decision-making process of auditors. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 29(1), 1-20.
- Bashiri Menesh, Nazanin & Samimi, Amin. (1400). Readability of financial statements and auditors' strategies in facing audit risk. *Experimental Accounting Research*, 11(1), 137-169 (in Persian)
- Khaleghi Moghadam & Piri, Parviz, Hamid. (1386). the effect of capital market indicators on stock price forecasting. *Empirical studies of financial accounting*, 5(17), 27-61. (in Persian)
- Kurdestani, Gholamreza & Lotfi, Ahmed. (1390). Investigating the relationship between profit forecasting error and accruals. *Journal of Financial Accounting Research*, 3(2), 63-78. (in Persian)
- Lehavy, R., Li, F. & Merkley, K. (2011). The effect of annual report readability on analyst following and the properties of their earnings forecasts. *Account.Rev*, 86(2), 1087-1115.
- Li, F. (2008). Annual report readability, current earnings, and earnings persistence. *Journal of Accounting and Economics*, 45(2-3), 221-247.
- Lo, K., Ramos &F., Rogo.(2017). Earnings management and annual report readability. *J. Account. Econ*. 63, 1–25.
- Mashaikh, Shahnaz & Ayadi Ahsan, Tamila. (2014). Profit volatility and profit forecasting, *financial accounting research*, number 25, pages 61 to 74. (in Persian)
- Mehrani, Sasan & Hesarzadeh, Reza. (2018). Fluctuations in profit and its predictability. *Journal of Accounting Knowledge*, 2(6), 27-42. (in Persian)
- Meshaikehi, Bita&Menti, Vahid. (2011). Explaining the relationship between volatility and predictability of accounting profit, *Financial Accounting Empirical Studies*, No. 40, Pages 101-124. (in Persian)
- Mohseni, Abdul Reza & Rudpashti, Fereydon. (2015). Financial performance and writing tone management functions in financial reporting. *Accounting empirical research*. 9(4): 29-48. (in Persian)
- Moradi, Mehdi &Matin Nazar, Mostafa. (2017). The effect of business strategy on improving the annual reports of companies. Master's thesis in accounting. Faculty of Administrative and Economic Sciences, Azad University, Mashhad branch: 82 pages. (in Persian)
- Rahmani, Ali, Bashiri Menesh, Nazanin & Shahrokhi, Sayeda Samaneh. (2011). Investigating the effect of publishing profit forecast on the reaction coefficient of future profit, *Accounting Knowledge*, No. 10, pages 29 to 50. (in Persian)
- Rennekamp, K. (2012). Processing fluency and investors' reactions to disclosure readability. *Journal of Accounting Research*, 50(5), 1319-1354.
- Sabz Alipour, Farshad, Qitasi, Ruholah & Rahmati, Salman. (2011). Examining the relationship between corporate governance mechanisms and profit forecasting accuracy. *Journal of Financial Accounting Research* 4(2), 123-140. (in Persian)
- Safari Graili, Mehdi, Rezaei Pitehnoi &Yaser, Nowrozi, Mohammad. (2016). Profit management and readability of financial reporting, *scientific-research*. 14 (No. 69). Pages 217 to 230. (in Persian)

Talebi, R. (1389). Evaluating the type of profit management and examining the effect of ownership structure and company size on future profitability management. Master's thesis in accounting. Faculty of Management, Department of Accounting, Islamic Azad University, Arak branch: 164 pages. (in Persian)

COPYRIGHTS



This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

Investigating the Effect of Profit Predictability Criteria and the Relevance of Financial Information on the Readability of Companies' Annual Reports¹

Mostafa Matin Nazar², Naghi Fazli³, Arezo Khosravani⁴,
Amir Yalfani⁵

Received: 2024/10/16
Accepted: 2024/12/19

Research Paper

Abstract

This research seeks to investigate whether the predictability of profit and the relevance of financial information influence the readability of financial statements of companies listed on the Tehran Stock Exchange. The primary objective of the study is to evaluate the impact of profit predictability and financial information relevance on the readability of annual reports of companies active in the Tehran Stock Exchange. The Fog Readability Index was employed to assess the readability of financial statements, while the models developed by Francis (2012), Perotti and Wagenhofer (2013), and Bushman (2004) were used to analyze the effects of profit predictability and financial information relevance. Examining 781 company-years over the period from 2011 to 2021 (1390 to 1400 in the Iranian calendar), this study demonstrates that the readability of companies' annual reports is significantly influenced by the criteria of profit predictability and financial information relevance.

Keyword: Readability of Financial Statements, Profit Awareness, Profit Transparency.

JEL Classification: M41.

1. doi: 10.22051/jera.2024.48619.3311

2. Ph.D. Student, Department of Accounting, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran. (mostafa.matinnazar@gmail.com).

3. Assistant Professor, Department of Accounting Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran. (Corresponding Author). (fazeli.n@gmail.com).

4. Assistant Professor, Department of Accounting, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran. (a.khosravani55@yahoo.com).

5. Assistant Professor, Department of Accounting, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran. (yalfani_amir435@yahoo.com).

<https://jera.alzahra.ac.ir>

Audit Quality Criteria and Their Effect on the Characteristics of Profit Sensitivity and Precision¹

Sohaila Khazami², Ali Vaez³, Alireza JorjorZade⁴

Received: 2023/12/31

Accepted: 2024/07/28

Research Paper

Abstract

The quality and sustainability of profitability are critical drivers of increased returns for shareholders. However, it is the quality of auditing that can curb managers' opportunistic behavior, mitigate agency problems between shareholders and managers, and contribute to the stabilization of profitability. Higher-quality audits can influence the level of discretionary accruals applied by management, as well as the quality and accuracy of reported earnings. This study aimed to examine the effect of audit quality on the precision and sensitivity characteristics of earnings in companies listed on the Tehran Stock Exchange. The analysis covers 10 years from 2012 to 2022 and utilizes data from 105 companies. The research hypotheses were tested using multiple regression with the estimated generalized least squares (EGLS) method, applied to panel data.

The results revealed that, among various audit quality criteria, the size of the audit firm, auditor industry specialization, auditor tenure, and auditor independence enhance the accuracy and sensitivity of earnings. However, no significant relationship was found between audit fees and the accuracy or sensitivity of earnings. By improving audit quality and reducing agency costs, auditors can enhance the overall quality of audits, the quality of earnings, and their precision and sensitivity.

Keyword: Audit Quality, Profit Sensitivity, Profit Precision, Audit Fee.

JEL Classification: O40, M4, M41.

1. doi: 10.22051/JERA.2024.46030.3197

2 . Ph.D. Student, Department of Accounting, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran. (soheila.khazami@iau.ac.ir).

3 . Associate Professor, Department of Accounting, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran. (Corresponding Author). (sa.vaez@scu.ac.ir).

4 . Assistant Professor, Department of Economics, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran. (arjorjor@iauahvaz.ac.ir).

<https://jera.alzahra.ac.ir>

The Effect of Internal Auditors' Intention to Whistleblow Unethical Behaviors on Their Judgment and Decision Making Considering the Moderating Role of Organizational Factors¹

Fawwaz Khlaif Rashid², Arezoo Aghaei Chadegani³,
Mohammed Sameer Deherieb AL Robaaay³,
Mohammad Alimoradi⁴

Received: 2024/08/26

Accepted: 2024/11/04

Research Paper

Abstract

Although whistleblowing unethical behavior and wrongdoing in organizations offers numerous benefits, internal auditors may choose to remain silent despite having a sufficient intention to report such behavior. Consequently, examining the factors influencing internal auditors' intention and final decision to whistleblow unethical behavior has become increasingly important. The purpose of this research is to investigate the effect of internal auditors' intention to whistleblow unethical behavior on their judgment and decision-making in the context of whistleblowing, as well as to explore the influence of organizational factors such as organizational commitment and organizational culture on this relationship. In terms of its objective, this research is applied; in terms of data collection, it is a survey and field study; and in terms of analysis, it is a descriptive-correlational study. The study population consisted of all certified public accountants with internal audit experience. Using Cochran's formula, a sample size of 385 individuals was determined. After distributing and collecting questionnaires both online and in person, 185 responses were analyzed. The research was conducted throughout 2023 and 2024, with its subject domain focused on audit studies. The structural equation modeling (SEM) method and PLS software were utilized to analyze the data and test the research hypotheses. The findings revealed that internal auditors' intention to whistleblow unethical behavior has a positive and significant effect on their judgment and decision-making in the context of whistleblowing. However, the moderating effects of organizational commitment and organizational culture on the relationship between internal auditors' motivation to disclose unethical behavior and their judgment and decision-making in this area were not supported.

Keyword: Whistleblowing of Internal Auditors, Judgment and Decision Making, Organizational Culture, Organizational Commitment.

JEL Classification: M42, G41.

1. doi: 10.22051/jera.2024.48098.3295

2. Ph.D. Student, Department of Accounting, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran. (fawwaz.khalef@yahoo.com).

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. (Corresponding Author). (arezooaghaie2001@yahoo.com).

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Management & Economics, Al-Muthanna University, Samawah, Iraq. (dr.mohamdsm@mu.edu.iq).

4. Assistant Professor, Department of Accounting, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran. (alimoradi@khuif.ac.ir).

<https://jera.alzahra.ac.ir>

State Ownership and Labor Cost Stickiness: The Role of Free Cash Flows¹

Azam Pouryousof², Zahra Masoumi Bilondi³, Soleil Jafari⁴

Received: 2024/06/24

Accepted: 2024/11/16

Research Paper

Abstract

The purpose of this study is to examine the effect of free cash flows on the relationship between government ownership and labor cost stickiness while providing evidence of how non-economic considerations and socio-political goals influence cost behavior. Unlike other owners, state-owned companies pursue socio-political interests and broader social objectives compared to private firms, which contributes to cost stickiness. The statistical population consists of companies listed on the Tehran Stock Exchange during the period from 2013 to 2022. Companies in the investment, insurance, banking, credit institution, holding, and leasing sectors were excluded due to the specific nature of their activities. Only companies with continuous operations throughout the research period and fiscal years ending in March were included. Ultimately, a final sample of 151 companies, representing 1,498 company-years, was selected. The findings indicate that government ownership positively affects cost stickiness, and free cash flows reinforce the relationship between government ownership and labor cost stickiness. These results suggest that, driven by socio-political interests, state-owned companies pursue broader social goals than private firms, leading to increased cost stickiness.

Keyword: State Ownership, Labor Cost Stickiness, Free Cash Flow.

JEL Classification: M49, M41, N25, G14.

1. doi: 10.22051/jera.2024.47577.3265

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran. (Corresponding Author). (pouryousof@pnu.ac.ir).

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran. (z.masoumi@pnu.ac.ir).

4. Assistant Professor, Department of Accounting, Gonbad-Kavoos Branch, Islamic Azad university, Gonbad-Kavoos, Iran. (Soleil@iau.ac.ir).

Corporate Social Responsibility and Competitive Strategies: The Moderating Role of Governance Performance and Firm's Performance¹

Gharibeh Esmailikia², Mahdis Naseri³

Received: 2024/11/08

Accepted: 2025/03/01

Research Paper

Abstract

The purpose of this research is to examine the impact of corporate social responsibility (CSR) and competitive strategies on the moderating roles of governance performance and firm performance, based on value-creation indicators. The research sample comprises 1,660 observations from 166 companies listed on the Tehran Stock Exchange over the period from 2013 to 2022. Data were analyzed using multivariate linear regression. The results indicate that corporate social responsibility has a positive and significant impact on both cost leadership and differentiation strategies. Among the three components of governance performance, audit committee independence and the efficiency of the internal audit unit enhance the effect of CSR on the cost leadership strategy; however, board independence does not play a moderating role in this relationship. Additionally, among the governance performance components, only the efficiency of the internal audit unit strengthens the impact of CSR on the differentiation strategy. Furthermore, economic value added, and market value added reinforce the influence of CSR on both cost leadership and differentiation strategies. Enhancing governance performance through the adoption of corporate governance principles, alongside strategic planning to improve firm performance based on value-creating indicators, strengthens the relationship between CSR and competitive strategies, ultimately benefiting the company. Given the significance of governance performance and the role of CSR in competitive strategies, managers can create value and legitimacy for the firm in society while achieving a competitive advantage.

Keyword: Corporate Social Responsibility, Cost Leadership, Differentiation, Governance Performance, Value Creation.

JEL Classification: M40, M41, M49.

1. doi: 10.22051/jera.2025.48850.3319

2 Associate Professor, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran. (Corresponding Author). (gh.esmailikia@ilam.ac.ir).

3 M.Sc. Department of Accounting, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran. (mahdisnaseri901@gmail.com).

<https://jera.alzahra.ac.ir>

The Role of Managers' Expectations Stickiness in Changing the Information Content of Earnings¹

Mohsen Rashidi²

Received: 2024/09/30

Accepted: 2024/01/04

Research Paper

Abstract

The tendency to underreact to incoming news and information may reflect a behavioral bias among managers in response to new economic conditions. As a result, managers exhibit expectation stickiness, limiting their adjustments to prior forecasts. This article aims to investigate the role of managers' expectation stickiness in altering the information content of current earnings. To this end, data from 120 companies listed on the Tehran Stock Exchange, spanning the period from 2011 to 2022, were collected and analyzed using a pooled data regression model to test the research hypotheses. Managers' expectation stickiness was measured using earnings forecasting approach. The findings reveal that expectation stickiness is evident among managers in the studied companies. Furthermore, this stickiness contributes to an increase in earnings anomalies. Finally, the results of the third hypothesis demonstrate a significant relationship between managers' expectation stickiness and the information content of current earnings. Specifically, expectation stickiness reduces managers' inclination to revise forecasts and respond appropriately to new information. This delay and underreaction, driven by adherence to prior expectations, diminish the reliability of current earnings and weaken their information content for predicting future performance.

Keyword: Managers' Expectations Stickiness, Earning Anomaly, Information Content of Earnings.

JEL Classification: M41.

1. doi: 10.22051/jera.2025.39900.3306

2. Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Management and Economic, Lorestan University, KhorramAbad, Iran. (Corresponding Author). (Rashidi.m@lu.ac.ir).

<https://jera.alzahra.ac.ir>

'The Factors Influencing the Money Laundering

Saeedeh Peyvandi², Gholamhossein Golarzi³

Received: 2024/07/06

Accepted: 2024/09/01

Research Paper

Abstract

Money laundering is a system, treated to legitimate illegally earned wealth in a way aiming to conceal the source of the wealth and after the process. The purpose of this study, which was conducted by a survey method, is to identify the factor influence on Money laundering and explaining its effectiveness. To achieve the purpose of this study, the factors affecting on Money laundering were compiled and then questionnaires were prepared and distributed among the 140 members of the Financial Managers Association whose information was available as a statistical sample. The validation of the factors were examined through structural equation modeling. Findings showed that the factors of Money laundering (Ethics and Morality, Nature and Behavior, Education and Training, Religiousness, Patriotism, Income and Expenditure, Occupation, Bribe and Speed Money, Risk and Return, Future Security, Family Support. Tax) have sufficient validity. The final pattern also has a good fit .The index with the highest factor load is in the "Religiousness" structure and the index with the lowest factor load is in the "risk and return" structure.

Keyword: Money Laundering, Crime, Illegal Income.

JEL Classification: M41, M42.

1. doi: 10.22051/jera.2024.47557.3271

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Semnan University, Semnan, Iran. (Corresponding Author). (s_peyvandi@semnan.ac.ir).

3. Associate Professor, Department of Financial Management, Semnan University, Semnan, Iran. (g_golarzi@semnan.ac.ir).

<https://jera.alzahra.ac.ir>

The Consequences of Disclosing Key Audit Matters on Investors' Judgment and Decision-Making¹

Zohre Heydari², Shahnaz Mashayekh³

Received: 2024/11/04

Accepted: 2025/01/13

Research Paper

Abstract

In 2022, the disclosure of Key Audit Matters (KAMs) became mandatory to enhance the informational value of the auditor's report. These disclosures aim to provide valuable information for investor decision-making, enabling them to better evaluate earnings benchmark performance. Consequently, this research investigates how disclosing KAMs influences investors' judgment and decision-making. The study employed a 2x2 between-groups factorial design. The independent variables were the type of audit report and earnings benchmark performance, while the dependent variable was investors' valuation judgment. Participants consisted of 176 individuals (96 professionals and 80 non-professionals), with each group randomly and independently assigned to one of four equally sized subgroups.

The research findings indicate that Key Audit Matters influence the judgment and decision-making of professional investors, reducing their willingness to invest, but do not impact the judgment and decision-making of non-professional investors. Earnings benchmark performance affects the valuation judgment of both groups, with no interaction observed between earnings benchmark performance and Key Audit Matters. Notably, these findings offer valuable insights for various stakeholders, including standard setters, issuers, auditors, and investors.

Keyword: Key Audit Matters, Auditing Standard Report, ISA701, Investor Valuation Judgment, Experimental Design.

JEL Classification: M42, C90, D91.

1. doi: 10.22051/jera.2025.48809.3317

2. Ph.D. Student, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (hzohre1367@gmail.com).

3. Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (Corresponding author). (sh.mashayekh@alzahra.ac.ir).

The Framework for Estimating the Discount Rate of Insurance Contracts Based on the International¹

Ali Rahmani², Leili Niakan³, Mahnaz Mahmoudkhani⁴,
Alin Avasapian⁵

Received: 2024/04/17

Accepted: 2024/07/12

Research Paper

Abstract

In May 2017, the International Accounting Standards Board (IASB) published International Financial Reporting Standard No. 17 (IFRS 17), titled Insurance Contracts. IFRS 17 establishes principles for the recognition, measurement, presentation, and disclosure of insurance contracts, reinsurance contracts, and investment contracts with discretionary participation features. The adoption of IFRS 17 can significantly impact financial management frameworks, profit, equity, reserves, financial reporting processes, and actuarial models. IFRS 17 introduces a novel approach to determining the discount rate for insurance liabilities, which is a critical component in calculating the present value of future cash flows associated with insurance contracts. The primary objective of this study is to develop a framework for estimating the discount rate of insurance contracts in accordance with IFRS 17 in Iran. This research is applied in nature and employs a descriptive, survey-based method for data collection. A questionnaire served as the data collection tool. The statistical population comprises financial managers, actuaries, internal auditors, and risk managers, with a total of 85 valid questionnaires received. Group mean comparison tests and analysis of variance (ANOVA) were used to evaluate the opinions of different respondent groups regarding the research objective.

The results of the mean comparison indicate that with the exception of propositions related to selecting the rate of government debt bonds as the market rate and choosing a reference portfolio based on theoretical assets, other propositions such as incorporating liquidity features into insurance contracts, the availability of observable affordable price data in financial instruments, the use of market-based inputs to determine the discount rate, the application of top-down and bottom-up approaches in setting the discount rate, the annual determination of the discount rate for insurance contracts, the sensitivity of insurance liability assessment results, and the determination of the discount rate by the board of directors were found to be significant. Additionally, the results of the variance analysis and Tukey's test revealed significant differences among the opinions of respondent groups concerning the liquidation claims of health insurance, property insurance, and liability insurance; the use of a customized portfolio as a reference portfolio; the alignment between the maturity of real assets in the reference portfolio and the liabilities of insurance contracts; and the use of the technical interest rate or accrual rate to calculate insurance premiums in life insurance.

Keyword: Discount Rate, International Financial Reporting Standard No. 17 (IFRS 17), Top-Down Approach, Bottom-Up Approach, Insurance Industry.

JEL Classification: M41.

1. doi: 10.22051/jera.2024.46871.3234

2. Professor, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences & Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (rahmani@alzahra.ac.ir).

3. Assistant Professor, Department of Macro Insurance Studies, Insurance Research Center, Tehran, Iran. (niakan@irc.ac.ir).

4. Ph.D. Department of Accounting, Faculty of Social Sciences & Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (Corresponding Author). (mahnaz.mahmoudkhani@gmail.com).

5. M.Sc. Department of Accounting, Faculty of Social Sciences & Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (mahnaz.mahmoudkhani@gmail.com).

<https://jera.alzahra.ac.ir>

The Effect of the Number of Members of the Board of Directors who are Members of the Society of Certified Accountants on Reducing the Probability of Fraud in Companies with the Moderating Role of Audit Quality¹

Roohalah Seddighi², Jalal Doudkanloy Milan³,
Shiva Ebrahimi⁴

Received: 2024/04/28
Accepted: 2024/06/05

Research Paper

Abstract

In this study, the effect of the number of certified accountants on the board of directors on reducing the likelihood of fraud in companies listed on the Tehran Stock Exchange, with audit quality as a moderating factor, was examined for the period from 2016 to 2018. The statistical population consisted of a sample of 116 companies observed over seven years, selected using the systematic elimination method based on specific criteria. A logistic regression model was employed to test the research hypotheses. The results of the hypothesis testing, conducted using the logistic regression model, indicate that the number of board members who are certified accountants has a significant negative effect on the probability of fraud in companies. In other words, a higher representation of certified accountants on the board is associated with a lower likelihood of corporate fraud. Additionally, audit quality, as a moderating variable, intensifies this effect. Therefore, it can be concluded that when more board members are certified accountants and the company is audited by institutions with a Grade a rating, the probability of fraud in companies is substantially reduced.

Keyword: Number of Board Members from the Certified Public Accountant Community, Probability of Fraud in Companies, Audit Quality.

JEL Classification: M42, L25, G34.

1. doi: 10.22051/JERA.2024.47030.3237

2. Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. (e_seddighi@yahoo.com).

3. M.Sc. Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. (Corresponding author). (jalal.milan28@gmail.com).

4. M.Sc. Department of Accounting, Alvand University, Hamedan, Iran. (shiva_ebrahimi@yahoo.com).

<https://jera.alzahra.ac.ir>

Content

Title	Authors	Page
The Effect of the Number of Members of the Board of Directors who are Members of the Society of Certified Accountants on Reducing the Probability of Fraud in Companies with the Moderating Role of Audit Quality	Roohalah Seddighi Jalal Doudkanloy Milan Shiva Ebrahimi	1-24
The Framework for Estimating the Discount Rate of Insurance Contracts Based on the International	Ali Rahmani Leili Niakan Mahnaz Mahmoudkhani Alin Avasapian	25-52
The Consequences of Disclosing Key Audit Matters on Investors' Judgment and Decision-Making	Zohre Heydari Shahnaz Mashayekh	53-84
The Factors Influencing the Money Laundering	Saeedeh Peyvandi Gholamhossein Golarzi	85-114
The Role of Managers' Expectations Stickiness in Changing the Information Content of Earnings	Mohsen Rashidi	115-144
Corporate Social Responsibility and Competitive Strategies: The Moderating Role of Governance Performance and Firm's Performance	Gharibeh Esmailikia Mahdis Naseri	145-184
State Ownership and Labor Cost Stickiness: The Role of Free Cash Flows	Azam Pouryousof Zahra Masoumi Bilondi Soleil Jafari	185-208
The Effect of Internal Auditors' Intention to Whistleblow Unethical Behaviors on Their Judgment and Decision Making Considering the Moderating Role of Organizational Factors	Fawwaz Khlaif Rashid Arezoo Aghaei Chadegani Mohammed Sameer Deheib AL Robaiey Mohammad Alimoradi	209-230
Audit Quality Criteria and Their Effect on the Characteristics of Profit Sensitivity and Precision	Sohaila Khazami Ali Vaez Alireza JorjorZade	231-254
Investigating the Effect of Profit Predictability Criteria and the Relevance of Financial Information on the Readability of Companies' Annual Reports	Mostafa Matin Nazar Naghi Fazli Arezo Khosravani Amir Yalfani	255-278

Licence Holder: Alzahra University

Director: Hoseini, Seyed Ali (Associate Prof. Alzahra University)

Editor in chief: Rahmani, Ali (Professor, Alzahra University)

Executive Manager: Amirykhah, Azam

Scientific and Literally Editor: Bashirimanesh, Nazanin

English Editor: Rezaei, Ali

Lay Out Editor: Hasanzadeh Aliabadi, Marzieh

Print and Binding: Ramtin Publishing

Editorial Board

Pourheidari, Omid, Proffessor of Baahonar University

Pourjalali Hamid, Professor of Hawaii University, The USA

Hejazi, Rezvan, Proffessor of Alzahra University

Rahmani, Ali, Professor of Alzahra University

Rezaee Zabihollah, Proffessor of Memphis University, The USA

Sajadi, Hosein, Proffessor of Shahid Beheshti University

Soleimani Amiri, Gholamreza, Associate Proffessor of Alzahra University

Mashayekhi, Bita, Associate Proffessor Tehran University

Mehrani, Sasan, Associate Proffessor of Tehran University

Homayoun Saeid, Associate Professor of Gavle University, Swed

Yazdifar Hassan, Professor of Salford University Business School, The UK

Address: Alzahra University, Vanak, Tehran, Iran. P. O Box. 1993891176

Tel & Fax: (+9821) 88212578

Website: <http://journals.alzahra.ac.ir/jera>

Email: jera@alzahra.ac.ir

This journal is published in collaboration with the Iran Management Accounting Association.

In the Name of God



Alzahra university

Quarterly Journal of

Empirical Research in Accounting
“Scientific Journal”

Spring 2025, Vol 15, Number 55